

MASARYKOVA UNIVERZITA BRNO
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Ústav pomocných věd historických a archivnictví

Lukáš Čoupek

**Správa a samospráva poddanských vsí
Uherskohradištska před zavedením obecního zřízení**

Disertační práce

Školitel: prof. PhDr. Jan Janák CSc., doc. PhDr. Vladimír Vašků CSc.

Brno 2010

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Brně 4. ledna 2010

.....

OBSAH:

I.	Úvod	4
II.	Dosavadní stav výzkumu patrimoniální správy a obecní samosprávy	6
III.	Správa obcí velkostatku Velehrad	
	1. Vývoj panství	15
	2. Centrální úřady	17
	3. Obecní samospráva	21
	4. Hospodaření s obecním majetkem	54
IV.	Správa obcí velkostatku Buchlov	
	1. Vývoj panství	74
	2. Centrální úřady	76
	3. Obecní samospráva	87
	4. Hospodaření s obecním majetkem	112
V.	Srovnání	126
	1. Srovnání shodných znaků a rozdílů na panstvích Velehrad, Buchlov a Uherské Hradiště	126
	2. Srovnání obecní samosprávy před rokem 1850 s obecním zřízením	137
VI.	Závěr	142
VII.	Resumé	144
VIII.	Seznam tabulek a grafů	146
IX.	Seznam pramenů a literatury	147
X.	Seznam zkratk	152
XI.	Přílohy	
	1. Textová příloha	153
	2. Obrazová příloha	197

I. ÚVOD

Jednotné obecní zřízení, jež bylo jedním z plodů revolučního kvasu roku 1848, je s ohledem na svou univerzální platnost dostatečně známým historickým jevem. Svůj obraz ostatně otisklo i do současného systému obecní samosprávy. Samo však má své kořeny v období druhé poloviny 18. a především první poloviny 19. století, kdy se po stovky let trvající středověký model řízení vnitřních záležitostí venkovského společenství i jeho vztahu k vrchnosti střetává s novými státoprávními trendy osvícenské byrokracie. Právě těmto základům moderní obecní samosprávy, zapuštěným do období vrcholících správních reforem, jakož také jejímu vztahu k vrchnostenské správě, s níž byla neoddělitelně spojena, se autor předložené studie věnoval již před několika lety ve své bakalářské práci. Jako model tehdy posloužily obce panství královského města Uherského Hradiště.¹

Jako sonda či příspěvek k dějinám obcí příslušejících hradištskému panství byl rozsah studie jistě dostačující, chceme-li však dosáhnout náhledu širších souvislostí a zobecňujících závěrů, platných alespoň pro širší území okolo města, je třeba badatelský zájem o toto téma teritoriálně rozšířit. Vědomí možnosti dále prohloubit povědomí odborné veřejnosti a v neposlední řadě i laických zájemců o regionální historii (kterých je ve zdejších městech i obcích nemalý počet) o stavu obecní samosprávy východomoravských vesnic vedlo k rozhodnutí zpracovat podobným způsobem také okruh obcí dvou dalších panství, která s hradištským městským velkostatkem bezprostředně sousedila, a to panství Buchlov a Velehrad. Nejenže tak tato studie postihne větší územní celek, zároveň vznikne prostor pro srovnávání chodu správních institucí ve třech různých správních jednotkách. Panství totiž bylo ve sledovaném období skutečně nejnižším územněsprávním celkem, jehož organizace stále ještě byla do jisté míry vnitřní záležitostí vlastníka. V námi vybraných případech držitelé panství pocházeli z rozličné sociální kategorie – královské město, šlechtický rod a klášter (po jeho zrušení stát). Buchlovské a velehradské panství zde pochopitelně dostane hlavní část prostoru, v případě hradištského panství bude v maximální možné míře využito výsledků výše zmíněné starší studie.

Časové ohraničení výzkumu je striktně dáno pouze mezníkem roku 1850, kdy dochází k zásadní proměně obecní správy českých zemí. S ohledem na pramennou základnu, jež je pro dané téma k dispozici v hojnější míře pouze pro první polovinu 19. století, bude však těžiště ležet právě v závěrečném půlstoletí před zmíněným přelomovým letopočtem, i když ani starší období nebude zcela opomenuto. Dostane se mu zde přiměřené pozornosti, stejně tak jako charakteristice centrálních patrimoniálních úřadů. Je totiž nesporné, že na život venkovského lidu měly zajisté větší vliv než obecní samospráva, s vrchnostenskou správou neodlučitelně srostlá. Na rozdíl od mnoha jiných panství v Čechách a Moravě ale vrchnostenská správa velehradského a buchlovského velkostatku unikla pozornosti badatelů, proto i jí bude věnován přiměřený prostor. Příliš podrobné zaměření na vrchnostenskou správu by však nejen neúměrně zvětšilo rozsah této studie, ale také zbytečně odvádělo pozornost od hlavního tématu, kterým je průzkum stavu a vývoje správních orgánů, jež vznikaly přímo v jednotlivých obcích, tvořily nejnižší článek tehdejší správní hierarchie a ve své podstatě spojovaly pomalu dozívající systém vrchnostenské správy, sílicí prvky státní správy i zárodky skutečné samosprávy.

Protože by autor ve snaze o získání zobecňujících závěrů nerad rezignoval na možnosti, jež studium dokumentů patrimoniálních úřadů skýtá pro regionálního historika, pokusil se zde v co největší možné míře ponechat konkrétní údaje o obecních představitelích jednotlivých vsí, stejně jako o základních faktech z vývoje obecní správy, platné pouze pro konkrétní

---

¹ Tato závěrečná práce bakalářského stupně studia historie na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně posléze vyšla tiskem v časopise Slovácko – ČOUPEK, Lukáš: *Správa obcí velkostatku Uherské Hradiště v době předbřeznové*. Slovácko, 43, 2001, s. 139-160.

místo, jako jsou seznamy obecních představených, přehledy obecního hospodaření apod. Z pohledu zaměřeného pouze na dějiny správy se mohou zdát zbytečné, přesto zde našly místo v naději, že dojdou svého využití, ať už ze strany regionálních historiků, amatérských zájemců o dějiny a místopis Uherskohradištska či početné komunity genealogů. Lokální patriotismus je bezesporu cit zasluhující pěstování a kultivaci, nebude tedy snad na újmu odborné hodnoty předkládané práce, zaměří-li se také na informace, zajímavé pro čtenáře z řad širší laické veřejnosti. Nechť čtenář posoudí, zda pisatel splnil vytyčený cíl.

Na tomto místě se také sluší vyslovit poděkování všem, kteří přispěli svou pomocí ke vzniku tohoto díla. V první řadě směřuje autor své díky k oběma školitelům (prof. Janákovi však bohužel již jen formou vděčné vzpomínky), dále pak kolegům ze Státního okresního archivu v Uherském Hradišti za cenné rady a nezištnou pomoc, mým nadřízeným za pochopení, s nimiž přistupovali k mým pracovním úkolům, archivářům z badatelný Moravského zemského archivu za ochotné a neúnavné zásobování studijním materiálem, v neposlední řadě mojí ženě za nezměrnou trpělivost v hodinách strávených bez manžela a také všem ostatním, bez jejichž podpory by následující listy zůstaly nepopsány.

II. DOSAVADNÍ STAV VÝZKUMU PATRIMONIÁLNÍ SPRÁVY A OBECNÍ SAMOSPRÁVY

Než přistoupíme k charakteristice stavu a vývojových tendencí předbřeznové obecní správy na Uherskohradištsku, je nezbytné alespoň rámcově seznámení s dosavadním stavem historického bádání o obecní správě v českých zemích. Následující shrnutí výsledků minulých výzkumů formou základního přehledu literatury, která se výzkumem patrimoniální správy a obecní samosprávy zabývá, zároveň dobře poslouží jako obecný úvod do problematiky. Již při počátečním sběru dat z historiografické produkce minulých desetiletí, které bylo na počátku výzkumu třeba provést, stávalo se stále zřejmějším, že prakticky veškerý dosavadní badatelský zájem mířil více či méně jiným směrem než tato studie. Ať už je to po stránce věcné, časové či teritoriální. Ve zkratce lze říci, že větší část starší literatury je zaměřena na území Čech a (nebo) na dobu před třicetiletou válkou. Díky tomu jsou informace takto získané sice nesporně přínosné, je ale nutno k nim přistupovat opatrně a bedlivě si všimnout rozdílů, které zde nepochybně existují.

Nejdůležitějším rysem je ovšem rozdíl v množství a obšírnosti mezi informacemi, jež se dotýkají úřadů správy panství, a tím, co bylo napsáno o vesnické samosprávě. Zatímco při popisu struktury, kompetenčního rozdělení a vlivu patrimoniálních úřadů na život venkovských obyvatel se můžeme opřít o několik vynikajících (a dnes již možno říci klasických) prací, v případě samosprávných institucí poddanského obyvatelstva je situace o poznání složitější. Jejich stopy v písemnostech ukrytých v českých a moravských archivech jsou nepochybně mnohem méně výrazné, a tak zde i knihovna nabízí badateli mnohem menší pomoc. Ještě tak v případě poddanských měst a městeček lze nějaké informace najít, u vesnických obcí se takřka není o co opřít.

Nejprve se tedy podívejme na první okruh badatelského zájmu – studium orgánů patrimoniální správy. Při poměrně značné míře univerzality jejich struktury můžeme z historické literatury získat mnoho důležitých informací, jež je pak následně možno analogicky vztáhnout i na námi sledovanou oblast a usnadnit si tak prvotní orientaci v této specifické části dějin správy a osvojení výkladu jednotlivých dobových termínů. Jde hlavně o názvy úředníků (hejtman, purkrabí, důchodní apod.), dále pak i o jejich pracovní náplň a další související informace. Absence těchto znalostí by bezpochyby výrazně ztížila pozdější práci s archivním materiálem. Tyto údaje v dostatečné míře poskytne soubor tiskem vydaných přednášek Emanuela Janouška² ve spojení s dosud nepřekonanou charakteristikou patrimoniální správy na Moravě, kterou provedla na základě studia archiválií velkostatku Brtnice Marie Zaoralová.³ Lze jich využít nejen pro objasnění kompetenčního výkladu jednotlivých funkcí v aparátu správy panství, především však postihují vývoj patrimoniální správy v pobělohorském období, a to prakticky až do jejího zániku v polovině 19. století.

Co tedy vlastně je obsahem pojmu patrimoniální správa? Jedná se o zvláštní instituci, jejíž kořeny sahají hluboko do středověku, dobou jejího intenzivního rozvoje je ovšem období hospodářských změn 15. a především 16. století. Zahrnuje soubor kompetencí a činností vykonávaných orgány, zřizovanými majitelem panství a zajišťujícími jeho chod. Podstatné ale je, že tyto orgány nevykonávaly pouze vlastní správu hospodářství, ale též veřejnou správu finanční, politickou a soudní v první instanci. Spojuje se zde tedy těsně vedení záležitostí veřejných s řízením záležitostí soukromých. Tato velmi široká pravomoc, daná vlastníkům

---

² JANOŠEK, Emanuel: *O patrimoniální správě*. Genealogické a heraldické listy 17, 1997, č.3-4, s. 5-22; 18, 1998, č. 1-2, s. 2-27.

³ ZAORALOVÁ, Marie: *Vývoj správy brtnického velkostatku a její písemnosti*. SAP 19, 1969, s. 258-301. Tato vynikající studie, postavená na důkladné znalosti archivu collatovského panství získané při jeho archivním zpracování, se stala nejen vzorem pro další archiváře, ale i cenným příspěvkem k dějinám správy a českým novověkým dějinám vůbec.

zemskodeskových statků, vyplývá ze dvou institucí tehdejšího správního systému - vrchního vlastnictví půdy a poddanství. Panstvím se pak rozumělo nejen vlastní velkostatkové hospodářství, ale i územní obvod poddanských vesnic, městeček a měst, jejichž obyvatelstvo bylo vůči vlastníkovi v poddanské závislosti.⁴

Přestože každé dominium bylo autonomní jednotkou a jeho správa až do poloviny 18. století prakticky soukromou záležitostí vlastníka, administrativní struktury řízení jednotlivých panství vykazují množství shodných znaků a postupně směřují k více méně jednotnému modelu.⁵ Nejvyšším úředníkem na panství byl obvykle **hejtman**, pokud mělo několik panství jednoho vlastníka, byl mu nadřízen ještě vrchní správce všech panství, nejčastěji označovaný jako **regent**, jinak hejtman podléhal přímo majiteli panství jako svému pánu a zaměstnavateli. Naopak vůči poddaným vystupoval z titulu své funkce jako zástupce vrchnosti, obzvláště v době její nepřítomnosti. To obnášelo v první řadě výkon pravomocí politické a soudní správy nad obyvatelstvem. Hejtmanu byli podřízeni další úředníci. Finanční toky řídil a evidoval **důchodní písař**, nazývaný později jen důchodní. Vlastní zemědělské hospodářství řídil **purkrabí**, těžištěm jeho aktivit však byl dohled nad živočišnou produkcí. Nákup, prodej, setbu a sklizeň obilí, včetně účetní evidence měl totiž na starosti **obroční**. Šéfem lesního personálu (myslivců, adjunktů a hajných) byl **lesní pojezdny**, **hospodářský pojezdny** dohlížel přímo v terénu na polní práce. Jeho přímým nadřízeným byl purkrabí, podřízenými šafáři jednotlivých panských dvorů. U dalších nám samotný název napovídá jejich funkci: zámecký správce, sládek, porybný.

K zefektivnění chodu správního aparátu vydával obvykle majitel jakýsi „organizační řád“, jenž obsahoval kompetenční vymezení jednotlivých funkcí i určení pracovních povinností jejich nositelů. Tyto základní směrnice, podle nichž se řídil chod panství, se nazývaly **hospodářské instrukce**. Dnes jsou obvykle základním (rozhodně však nikoli jediným) zdrojem informací o patrimoniální správě.⁶ Velké množství hospodářských instrukcí i dalších písemností k dějinám venkova edičně zpracoval Josef Kalousek. Svým úctyhodným rozsahem zaujímá tento počín nepřehlédnutelné místo, větší část vydaného materiálu však pochází z Čech, Moravy se týkají převážně obecné právní normy (guberniální nařízení apod.) z 18. století.⁷

Zásadním mezníkem v dějinách patrimoniální správy je bezesporu období tereziánských a josefínských reforem, které přineslo množství změn, jež výrazně poznamenaly její charakter. Co bylo dosud soukromou záležitostí vrchnosti, dostává se nyní pod stále silnější dohled státní moci. Dosud homogenní tvar se postupně stále striktněji rozděluje na tři samostatné okruhy: veřejnou správu, soudnictví a vlastní hospodářství. Každou agendu zpracovával zvláštní úřad, alespoň nominálně. Prakticky se mohlo jednat o tentýž úřad s týmiž osobami, ale titulatura se vždy používala dle věcné příslušnosti projednávané záležitosti.⁸ Snahou státu bylo především podřídit svému dohledu soudní agendu. V oblasti civilního

⁴ Srov. JANOŠEK, E.: *O patrimoniální správě*, s. 5-6 nebo také ČERNÝ, Václav: *Hospodářské instrukce - přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v XV. - XIX. století*. Praha 1930, s. 83: „...poddaní jí (vrchnosti) podléhali jakožto vrchnosti pozemkové [...], patřili jí svým majetkem [...], patřili jí však i svou existencí, ale podléhali jí též jako politickému úřadu první instance, jemuž odváděli kontribuci zeměpanskou a byli povinni i jinými závazky v mezích zemských zákonů.“

⁵ Jako model bude použito zmíněné brtnické panství, teritoriálně relativně blízké (ZAORALOVÁ, M.: *Vývoj správy brtnického velkostatku*).

⁶ TAMTÉŽ, s. 269-271.

⁷ KALOUSEK, Josef (ed.): *Řády selské a instrukce hospodářské 1350–1626*. AČ 22. Praha 1905; 1627–1698. AČ 23. Praha 1906; 1698–1780. AČ 24. Praha 1908; 1781–1850. AČ 25. Praha 1910. TÝŽ: *Dodavek k řádům selským a instrukcím hospodářským 1388-1779*. AČ 29. Praha 1913. Přes teritoriální omezení (většina uvedených pramenů se týká Čech) je zde možno získat řadu informací o rychtářích a obecní samosprávě vůbec, jak ještě bude zmíněno dále. Totéž lze říci i o příbuzné práci Václava Černého - ČERNÝ, V.: *Hospodářské instrukce - přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v XV. - XIX. století*. Praha 1930.

⁸ JANOŠEK, E.: *O patrimoniální správě*, s. 273.

soudnictví se proto počínaje rokem 1786 stal pro poddané první instancí buď regulovaný magistrát blízkého města nebo tzv. justiční úřad (*Justizamt*), fungující jako součást vrchnostenského úřadu. Jeho představitelem byl justiciár, který byl sice placen vrchností, fakticky se ovšem jednalo o státního úředníka.⁹ Malá část civilního soudnictví sporného (žaloby o zaplacení doznaných dluhů, vedení exekucí, žaloby urážkové) a soudnictví nesporné (vedení pozemkových knih, poručenství, pozůstalosti apod.) mohl buď vykonávat justiciár (jako právě na brtnickém panství) nebo mohly zůstat spolu s politickou správou v pravomoci vrchního úřadu (*Oberamt*). Jeho představeným byl vrchní úředník (*Oberamtmann*, v dobové češtině *vrchní úředník*), který nahradil dosavadního šéfa panství hejtmana. V záležitostech hospodářských pak se tato instituce nazývala hospodářský úřad (*Wirtschaftsam*). Hospodářští úředníci, kancelářský personál a drobní služebníci (hajní, šafáři apod.) jsou již příliš různorodou skupinou, jejíž struktura se patrně měnila podle potřeb konkrétních dominií, proto by tentokrát brtnický příklad neměl ani přibližně obecnou platnost a nebudou zde tedy jmenováni. Spokojme se pouze s upozorněním na skutečnost, že purkrabího nahradil na počátku 19. století hospodářský správce, který spolu s hospodářským ředitelem a hospodářským pojezdným řídil ekonomické záležitosti velkostatku.¹⁰

Reformám soudní správy byla věnována dvojice právně historických studií Václava Šolleho. Zde nalezneme kompletní přehled justičního systému habsburské monarchie v první polovině 19. století, a tedy i nepostradatelné informace o postavení vrchnostenských úřadů v „soukolí“ předbřeznového soudnictví. O civilním soudnictví byla již řeč v předchozím odstavci. Hrdelní pravomoc byla vrchnosti odebrána úplně, značná část trestněprávní agendy a místní policie však nadále patřily k politickosprávním kompetencím vrchního úředníka. Vykonavatelé těchto pravomocí v obvodu jednotlivých městeček a vesnic byli představitelé místní samosprávy jako delegovaní zástupci vrchnosti. Podrobnou náplň policejních úkolů v tomto směru zjednávaly konkrétní příkazy a zákazy vrchnosti, jako vzor sloužily policejní generálie městské a policejní řád pro vesnické policie v Tyrolsku ze 3. února 1795. Jednalo se především o dohled na veřejnou bezpečnost a pořádek, popř. zajišťování osob podezřelých z trestných činů a jejich předání vrchnímu úřadu.¹¹

Tyto skutečnosti, které byly ve výše zmíněných dílech nastíněny a zde jen ve stručnosti shrnuty, jsou cennou analogií, umožňující rekonstruovat i při nedostatku vlastních pramenů na námi sledovaných panstvích strukturu patrimoniálních úřadů a jejich vliv na správu poddanských vesnic. Kvůli tomuto vlivu na obecní záležitosti se jimi také zabýváme, a to i přesto, že těžištěm této práce bude ten nejnižší stupeň řízení věcí veřejných, ležící na pomezí patrimoniální správy a obecní samosprávy. Jedná se o rychtáře, fojty, purkmistry, pudmistry a další úředníky, kteří fungovali jako spojující mezičlánek v kontaktu vesnické obce s vrchnostenským úřadem, a také o drobné služební funkce, jako byli obecní písaři, obecní hospodáři, hotaři, hajní atd.¹² Větších či menších zmínek je v minulé i současné historiografické produkci celá řada. Přestože se zde potýkáme s již naznačenými problémy časové a místní „nekompatibility“, stejně jako s omezeními jiného úhlu pohledu než čistě správněhistorického, je na místě alespoň stručně charakterizovat některé z nich.

Celou řadu drobných statí týkajících alespoň částečně obecní správy lze najít mezi články uveřejněnými v časopise *Selský archiv*. Díky jeho specializaci na výzkum dějin venkova a teritoriálnímu zaměření na blízkou oblast střední a severní Moravy jsou zde

---

⁹ Srov. ŠOLLE, Václav: *Civilní soudnictví předbřeznové v českých zemích*. SAP 10, 1960, s. 126; Justiciár musel být zkoušeným právníkem a podléhal státu, zároveň však mohl vykonávat na panství i další úřední funkce - ZAORALOVÁ, M.: *Vývoj správy brtnického velkostatku*, s. 277.

¹⁰ ZAORALOVÁ, M.: *Vývoj správy brtnického velkostatku*, s. 283-286.

¹¹ Srov. ŠOLLE, Václav: *Trestní soudnictví předbřeznové v českých zemích*. SAP 12, 1962, s. 139-141.

¹² Otázku obecní správy předbřeznové jako vývojového předstupu moderní samosprávy obcí autor naznačil již ve výše zmíněné studii (ČOUPEK, L.: *Správa obcí*, s. 142).

otištěné příspěvky regionálních badatelů cenným zdrojem informací. Prakticky v každém ročníku tohoto ve své době vynikajícího periodika nalezneme drobné články, poznámky či přepisy zajímavých písemností. Vzhledem k jejich velkému množství a malému rozsahu nemá na tomto místě smysl je konkrétně jmenovat, neboť by to neúměrně přesáhlo prostor daný úvodnímu exkurzu do problematiky. Jednotlivé střípky mozaiky však budou použity jako srovnávací materiál a jako takové doplní na vhodném místě obraz správy vesnic námi sledovaných panství tam, kde jejich vlastní dochovaný písemný materiál nedostačuje.¹³

Dále musí být (již podruhé) jmenována edice normativních pramenů obecní správy a samosprávy od počátků až do konce 18. století z pera Josefa Kalouska.¹⁴ Jedná se o unikátní sbírku hospodářských instrukcí, různých řádů pro organizaci vesnické komunity a dalších právních norem. Právě tyto prameny obsahují první zmínky o rychtářích (jinde nazývaných fojti), kteří již od středověku představují hlavy venkovských obcí, o jejich postavení, služebních povinnostech, úloze při výročním soudu atd. Také se zde hojně mluví o pomocném sboru konšelů. Ačkoli převažují prameny z právně progresivnějšího prostředí českého, ani Morava zde rozhodně nezůstala bez cenných zmínek. Jediným limitem této práce pro naše bádání je sám její charakter. Jakožto edice totiž neinterpretuje, pouze slouží jako nástroj k dalšímu bádání.¹⁵

Tento „nedostatek“ lze poměrně dobře překonat, sáhne-li po studii, jež počítá sice již takřka 80 let od svého vydání, přesto ji ale lze bez nadsázky označit za doposud nepřekonanou, knize Václava Černého, ve které se zabývá právě interpretací normativních pramenů patrimoniální správy – hospodářských instrukcí.¹⁶ Zde nalezneme jednak základní charakteristiku vztahu mezi patrimoniálními úřady a poddanými, především ale obšírný přehled fungování obecní správy jako důležitého mezičlánku mezi vesnickým člověkem a panským úředníkem. Tvořil ji rychtář a pomocný sbor konšelů, kteří řídili vnitřní chod vesnice, zároveň reprezentovali obec před vrchností a zastupovali vrchnost při dohledu na poddané. Styk s nadřízenými vrchnostenskými úředníky zprostředkoval tzv. **úřední den** neboli správa – setkání rychtářů na patrimoniální kanceláři, kde je hejtman (vrchní úředník) jednak seznamoval s novými zeměpanskými zákony, jednak řešil vlastní, především hospodářské záležitosti panství. Institucí obecní samosprávy - byť pod dozorem vrchnosti - byl **výroční soud**, kde se projednávaly závažnější spory a prováděly majetkoprávní operace

---

¹³ V poznámce přeče jen jmenovitě uvedme alespoň jeden článek, a to: JELÍNEK Bojkovský, Jan (ed.): *Obnova úřadů na panství světlovském 1802-1848*, SA 6, 1907, s. 205-219. Jedná se o edici typově stejných písemností, jaké budou využity v této studii (agenda renovací obecních úřadů), navíc z oblasti, jež má ke sledovanému regionu velmi blízko. Proto bude také využita jako doplňující zdroj při srovnání rozdílů v obecní samosprávě na buchlovském, velehradském a hradištském panství. U velké části ostatních v Selském archivu publikovaných příspěvků se v podstatě jedná o edice nejrůznějších jednotlivých drobných úředních písemností, doprovázené komentářem. Ačkoli bibliografické údaje o nich jsou v seznamu pramenů a literatury uvedeny z velké části mezi literaturou, mohou mít charakter vydaného pramene. Jistou svízeli, ale možná mnohem více devizou zde publikovaných statí je, že jejich autoři se s ohledem na dobu, kdy tvořili (Selský archiv vycházel od roku 1902), opírali nejen o písemné prameny, ale také přetrvávající obecné povědomí o realitách světa, vzdáleného tehdy jen něco přes půl století. Některé skutečnosti, dnes již nepřiliš známé, jsou zde pak popisovány bez náznaku zdroje jen jako obecně povědomá fakta.

¹⁴ Viz poznámka 7 na s. 7.

¹⁵ Zvláštní zmínku zasluhuje dobový teoretický spis *Jana Brtvína z Ploskovic návod úředníkům panským o správě lidu poddaného* z roku 1540 (Kalousek, J.: *Řády selské*, AČ 22, s. 109-126), dílo podobně vzorového charakteru z Moravy *Návod a artikule k soudům výročním v Moravě* z roku 1607 (TAMTÉŽ, s. 502-511). Dalším z nemnoha pramenů moravských je i zřízení města Velkého Meziříčí z doby okolo roku 1630, jehož součástí jsou i *Artikulové k soudům vesnickým na panství mezeříčském* (TAMTÉŽ, AČ 23, s. 110-121) a také o něco starší selský řád hanácké obce Loučany - Houdek, Vítězslav (ed.): *Zřízení selské v Loučanech z r. 1525*. ČMM 10, 1878, s. 162-168.

¹⁶ ČERNÝ, Václav: *Hospodářské instrukce*. K našemu tématu pak nejvíce informací podává V. kapitola, resp. její 3. podkapitola s názvem *Správa poddaných* na s. 83-100.

s gruntovní držbou (a souvisejícími veřejnými fondy - sirotčím a kostelním jměním).¹⁷ V neposlední řadě se zde také obecní úřady obnovovaly, tj. prováděly volby nových úředních osob. Součástí obnovy byla i kontrola hospodaření s obecním majetkem. Kromě těchto úkolů prováděl rychtář v obci také výběr zeměpanských daní (peníze z jednotlivých obcí se pak shromažďovaly na panské kanceláři) stejně jako platů ve prospěch vrchnosti a dohlížel na řádné plnění robotních povinností.¹⁸

Tematicky příbuznou, ale výrazně novější prací je studie *Poddaný v právních normativních pramenech předbělohorské Moravy* od Tomáše Knoze.¹⁹ Její časové vymezení jde sice mimo náš zájem, přesto její teritoriální blízkost může pomoci k objasnění počátků samosprávy na Uherskohradištsku. Všimá si totiž oné zajímavé kategorie právních norem, které kromě hospodářských instrukcí vznikaly na panstvích, a to poddanských řádů jako souborů nařízení, jimiž se poddaní mají řídit a jejichž dodržování má být kontrolováno prostřednictvím vrchnostenských úředníků a poddanské samosprávy, ale také tzv. samodílných řádů, které byly vydávány přímo rychtáři a konšely s platností pro konkrétní obec.²⁰ Samodílné řády vycházely patrně ze starších privilegií a skládaly se z částí věnovaných jednak povinnostem poddaných vůči vrchnosti (platy, roboty), dále pak výsadami obce (např. svobodný šenk) a konečně pořádkem v obci. Zde jsou zaznamenány tehdy obecně platné zásady – zákaz pobytu cizích osob (při pobytu delším než 3 dny povinnost hlásit se vrchnosti), zabraňování násilí, zlodějství a škodám na polích a dohled na převody nemovitostí. Rychtáři a konšelé v těchto řádech vystupují jako osoby právně nadřazené, zároveň však s vyšší právní zodpovědností.²¹

Pominout nelze ani dílo Františka Matějka *Feudální velkostatek a poddaný na Moravě*.²² Podtitul vymezuje rámec výzkumu na území Moravy ve druhé polovině 15. století a první polovině století následujícího, proto může ilustrovat vývojové základy obecní správy námi sledovaného období. Především však obecní představené zařazuje do společenského žebříčku raněnovověké vesnice. Rychtáři a fojti jako specifická vrstva polosvobodného venkovského obyvatelstva si zde vysloužili vlastní kapitolu v části věnované sociální stratifikaci předbělohorského velkostatku. Rychty dělí na 3 skupiny – rychty svobodné dědičné, rychty svobodné omezeně dědičné a prodejné a konečně rychty nesvobodné. Svobodní rychtáři byli skutečně zvláštní sociální vrstvou, vyšší než obyčejní poddaní. Měli značný pozemkový

---

¹⁷ Srov. ČERNÝ, V.: *Hospodářské instrukce*, s. 83-85 a 89-95. Písemnou agendu gruntovních knih, sirotčího i kostelního jmění ovšem vedl písař vrchnostenského úřadu, jehož představený výročním soudům předsedal a (v místně odlišné míře) dozoroval nakládání s veřejnými penězi. V praxi tedy byla obecní samospráva značně omezená. Drobné prohřešky a spory soudil rychtář dle potřeby během roku. Podrobněji rozvedl proplematiku soudních pravomocí rychtářů Josef Hanzal – srov. HANZAL, Josef: *Vesnická obec a samospráva v 16. a na počátku 17. století*. Právněhistorické studie 10, 1964, s. 135-147. Tato studie v mnohém vychází z práce Václava Černého, popř. i dalších starších studií, proto jí zde nebylo vyhrazeno samostatné místo. Přesto by však neměla naší pozorností zcela uniknout.

¹⁸ TAMTĚŽ, s. 87 a 95-96. Černým nastiněný systém vychází převážně z hospodářských instrukcí, vzniklých v 16.-17. století. Pozdější vývoj přinesl sice jisté změny, základní principy však byly položeny právě v této době.

¹⁹ KNOZ, Tomáš: *Poddaný v právních normativních pramenech předbělohorské Moravy*. ČMM 111, 1992, s. 31-52.

²⁰ TAMTĚŽ, s. 40. Zde opět můžeme odkázat i na zmíněnou edici Kalouskovu (KALOUSEK, J.: *Řády selské*), která legislativní produkci českých a moravských panství v hojně míře zachycuje. Bez povšimnutí nelze ponechat Knozovo konstatování, že častěji vznikaly vrchnostenské právní normy na panstvích, patřících právníckým osobám (TAMTĚŽ, s. 43). Nabízí se tedy otázka, jak tomu bylo v případě městského velkostatku královského města Uherského Hradiště nebo panství velehradského kláštera.

²¹ TAMTĚŽ, s. 45-46. Zmiňuje se zde skutečnost, že představitelé obecní samosprávy v případě přestupku platili dvojnásobné pokuty. Tento obecně platný fakt lze dokládat i dalšími prameny, za všechny zmiňme tzv. Brtvínův návod o správě lidu poddaného z roku 1540, jenž obsahuje i „Oznámení zvláštní rychtářuom a konšeluom, jak by se oni při týchž úřadích svých chovati měli“ – KALOUSEK, J.: *Řády selské*, AČ 22, s. 119).

²² MATĚJEK, František: *Feudální velkostatek a poddaný na Moravě s přihlédnutím k přilehlému území Slezska a Polska*. Praha 1959.

majetek v řádu i několika lánů, svobodný mlýn či šenk piva a vína. Někteří dokonce měli i své poddané. Druhá skupina již měla méně výsadní postavení, od poddaných ji odlišovala práva šenku, rybolovu, honitby, těžby dřeva a pastvy v panských lesích. Dědičnost rychet platila maximálně jen na několik generací a pak byly prodávány novým vlastníkům.²³

Mezi povinnosti rychtářů patřilo spravovat obec, vybírat vrchnostenské platy a dávky a postupně také povinnost dohlížet na roboty poddaných. Hlavní povinností však byl výkon soudnictví nad poddanými. Rychtáři z prvních dvou skupin pobírali za výkon soudní pravomoci část výnosu z pokut. Jisté části soudnictví si však vrchnost ponechala pod svým bezprostředním vlivem. Šlo většinou o nejtěžší zločiny – vraždy, žhářství apod. Zvláštní povinností svobodných rychtářů byl závazek branné pomoci vrchnosti, která tuto skupinu posouvala prakticky do kategorie manského vztahu. Od 2. poloviny 16. století sílí snaha vrchnosti omezit práva svobodných rychtářů a naopak jim přibývá platů a dávek, objevují se i robotní povinnosti.²⁴

Svobodné rychty ovšem Matějka lokalizuje převážně na sever Moravy, ojediněle i na pohraniční dominia na jihu a jihovýchodě (brumovské a strážnické panství). Na námi sledovaných panstvích se tedy lze patrně od počátku setkávat pouze s třetím typem rychet, kdy byli rychtáři bráni z poddaného lidu. Tento úzus navazuje na předkolonizační zvyklosti v oblasti vesnické správy, resp. samosprávy.²⁵ Co se týče samotného názvu, klade autor rovnítko mezi pojem fojt a rychtář, což jak bude dále podrobněji rozebráno, platí i pro pozdější období. Ovšem výskyt termínu fojt či fojstství teritoriálně ohraničuje na sever Moravy a na panství na Valašsku.²⁶

Velmi často lze informace o obecní samosprávě nalézt i v pracích, jež se zabývají hospodářskými aspekty dějin venkova. Do této skupiny patří také studie o finančním hospodaření poddaných v 16. a 17. století v teritoriu západní Moravy s krátkým, ale výmluvným názvem *Selské peníze*.²⁷ Sice se nezaobírá patrimoniální správou, ale dotýká se jedné z dílčích oblastí působnosti vrchnostenské správy i vesnické samosprávy, a to zajišťování právního servisu při převodech nemovitostí, tzn. vedení pozemkových knih a s tím souvisejících činností. Důležité jsou však pro nás i samotné zmínky o obecních úřadech v období předcházejícím námi sledované době. V obou směrech je zde základní dělítko položeno mezi poddanská městečka a vesnické obce. V prostředí měst a městeček, byť poddanských, vykazuje již tehdy správní systém větší rozvinutost. Mluví se zde nejen o rychtáři a konšelích, ale také o starším neboli purkmistrovi a také o písaři.²⁸ Nešlo však pouze o větší počet úředníků, ale v první řadě také o vyšší pravomoci. To se projevovalo i v agendě pozemkových knih. Iniciativa v zakládání pozemkových knih sice vždy vycházela od vrchnosti, v prostředí poddanských městeček však nejen že představitelé obce svědčili u samotného právního pořízení, ale měli ve svých rukou i jejich samotné zaznamenávání do pozemkových knih. U vesnických obcí byla spoluúčast na řízení převodu nemovitostí o mnoho menší. Pro náš výzkum se v této souvislosti nabízí otázka, zda také na velehradském a

²³ Rozdělení rychtářů do těchto tří skupin uvádí již [Prasek, Vincenc]: *Volenstva selská a jejich druhy*. SA 1, 1902, s. 195-196.

²⁴ MATĚJEK, F.: *Feudální velkostatek*, s. 203n.

²⁵ TAMTĚŽ, s. 222-224. Svobodní rychtáři byli nejčastěji v obcích kolonizačního původu, kde se jimi zpravidla stávali potomci někdejších lokátorů.

²⁶ TAMTĚŽ, s. 204 a 224: „Fojtství byla převážnou měrou na severomoravských panstvích a výhradně na východní Moravě na panstvích na Valašsku. Na ostatním území byly převážně nebo veskrze rychty. Ty se někde i v severomoravských panstvích, jak se ukazuje v uvedených příkladech, prolínaly s fojststvími. Zdá se, že se tam leckde obou názvů užívalo záměnně.“ V této práci se pokusíme ukázat, jak tomu bylo právě ve východomoravském regionu.

²⁷ CHOCHOLÁČ, Bronislav: *Selské peníze*. Brno 1999.

²⁸ TAMTĚŽ, s. 35 a 37.

buchlovském panství bude možné vysledovat rozdíly mezi poddanskými obcemi různé velikosti.

Z dalších Chocholáčových prací se obecní samospráva úzce dotýká pojednání o finančním hospodaření moravských rychtářů v raném novověku. Kromě vlastního hospodářství a příjmů z pokut spravovali obecní představení také veřejné finance, a to jednak sirotčí peníze, jednak vlastní obecní jmění. Hospodaření s majetkem vesnické obce mohlo mít buď pasivní formu výběru různých poplatků a platů z pronájmu obecních nemovitostí, nebo podobu aktivního podnikání, např. rostlinné výroby na obecních polích.²⁹

A konečně z pera stejného autora vyšla i sonda do stavu správy městečka Dolní Bobrová, druhého největšího a později největšího na žďárském panství, ve 2. polovině 16. a v 17. století.³⁰ Zde se tedy v období raného novověku v čele obce nacházejí rychtář, starší a pět spoluradních. Počátkem 40. let 17. století je starší titulován také jako purkmistr, od 50. let 17. století pak již zůstává pouze označení purkmistr. Úředníci byli ve své funkci obnovováni každoročně na jaře (březen, duben), kdy se také konal výroční soud. Rychtář i další spoluradní působili výrazně v oblasti majetkoprávních záležitostí. Byly před nimi projednávány prodeje nemovitostí, v případě sirotčích a zpustlých gruntů vystupovali i jako prodávající strana. Purkmistr nebo městský písař prováděli zápis do gruntovní knihy, vrchnost je pouze schvalovala.³¹ Finanční hospodaření bylo naopak v rukou staršího (purkmistra), a to nejen nakládání s obecním majetkem, ale také sirotčí peníze a purkmistr dokonce pro vrchnost vybíral feudální rentu a kontribuci, někdy i pro duchovní správu zádušní peníze. Nejen kvůli vyšší prestiži, ale právě také s ohledem na rizika finančních ztrát byli do purkmistrovského úřadu obcí voleni hospodáři z větších usedlostí. Strachu z nepoctivého hospodaření lze také přičíst častější střídání jednotlivých osob ve funkci oproti úřadu rychtáře. Také rychtáři patřili zpravidla k držitelům gruntovní půdy, ale přece jen o něco méně majetným.

Chceme-li hovořit o poddanských městečkách, je třeba si ujasnit, čím se vlastně lišila od poddanských vesnic. Uspokojivou odpověď nám dává studie Ivana Štarhy *K vývoji správy poddanských měst, městeček a vesnic jižní Moravy*. O obecní správě pojednává na poněkud širším a obecnějším základu, pro naše bádání však přináší několik cenných informací.³² Na prvním místě již naznačenou definici městečka, která nám umožní tuto otázku vyřešit i na sledovaných panstvích na Uherskohradištsku. Po formální stránce se vesnice měnily v městečko aktem povýšení, s nímž šlo ruku v ruce udělení znaku a pečeti, jimiž se pak mohlo navenek prezentovat. To ovšem neříká nic o tom, co to znamenalo v praxi. Do reálného života tuto proměnu zhmotňovalo především právo pořádat trhy a další hospodářská privilegia, především právo usazování řemeslníků, ale také vaření piva, obchodu se solí apod., nebo svobody politické, jako bylo právo odúmrti a s tím související oprávnění vést pozemkové knihy, hrdelní právo a jiné. Podle Štarhy s tím souvisí i změny v systému samosprávy, kdy se místo vrchnostenského rychtáře jejím čelným představitelem stává volený purkmistr.³³ Tento proces probíhal především v 16. století, během století 18. většina práv ztratila vlivem vývoje moderní státní správy (centralizace hrdelního soudnictví roku 1754 apod.) své opodstatnění. Proces byl završen v polovině 19. století, kdy byla nejen zavedena jednotná obecní správa, ale také nový systém soudnictví trestního i civilního, zrušeno poddanství atd.

²⁹ CHOCHOLÁČ, Bronislav: *Poddaní na venkově*. In: Borovský, T. – Chocholáč, B. – Pumpr, P. (edd.): *Peníze nervem společnosti. K finančním poměrům na Moravě od poloviny 14. do počátku 17. století*. Brno 2007, s. 319-328. Při svém výzkumu však pro sledované období naráží jednak na nedostatek pramenů z venkovského prostředí, který řeší analogickým odvozováním ze situace ve větších sídelních jednotkách, jednak musel vzít při formulaci obecných závěrů v úvahu značnou místní proměnlivost mezi jednotlivými panstvími.

³⁰ TÝŽ: *Stalo se Léta Páně za rychtářství...* ČMM 116, 1997, s. 119-136.

³¹ Srov. TÝŽ: *Selské peníze*, s. 35.

³² ŠTARHA, Ivan: *K vývoji správy poddanských měst, městeček a vesnic jižní Moravy*. In: *Poddanská města v systému patrimoniální správy*. Ústí nad Orlicí 1996, s. 53-69.

³³ TAMTÉŽ, s. 55.

V úvodu zmíněnou hranici zavedení obecního zřízení výrazně překračuje svým časovým rozsahem studie Zdeňka Martínka, jež byla zpracována jako metodický podklad pro pořádání archivních fondů, vzniklých z úřední činnosti obecních samospráv, a tedy i pro úvodní přehled dějin původců těchto písemností, jež bývá do archivních inventářů vtělován. Její hodnota spočívá právě v pojetí, díky němuž zde získáme široký přehled relevantních normativních pramenů a základní terminologie, charakteristiku vývoje samosprávných orgánů obce i seznámení s jejich písemnou produkcí, jež může badatele směřovat k pramenné základně dalšího obsírnějšího výzkumu.³⁴ Právě proto, že primárně sleduje písemnou agendu představitelů obcí, zaměřuje se ve svém výkladu převážně na pozdější dobu (18.-19. století), kdy objem agendy i ve venkovském prostředí postupně narůstá. Rychtáře a fojty Martínek charakterizuje jako orgány místní správy obcí s dominantní výkonnou složkou, úzce provázané s patrimoniální správou. Pro některé oblasti Moravy hovoří i o existenci pudmistřů, které však považuje za zástupce rychtářů. Středem obecní správy je právě rychtář a to jak ve středověku a raném novověku, tak také v období 17.-19. století, kdy se již i ve vesnickém prostředí dá mluvit o samosprávě. Provázanost správy obce se správou vrchnostenskou dává Martínek do souvislosti s neschopností pologramotných či dokonce negramotných venkovských rychtářů zajistit rostoucí písemnou agendu, a to i přesto, že využívali služeb obecních písařů. Proto také vesnická správa nevykonávala agendu pozemkových knih.³⁵ Rychtářský úřad tedy do své pravomoci zahrnul velmi rozmanitou škálu činností. V první řadě tvořil spojovací článek mezi vrchností a svou obcí, dále pak opatroval obecní privilegia, pečeť a spravoval obecní majetek (hotové peníze, obecní budovy, pole, pastviny, lesy apod.), vybíral daně a vrchnostenské dávky, asistoval při odvodech, zásobování a průchodech vojska, zajišťoval úkoly v oblasti hospodářské, především dohlížel na řádný výkon robotních povinností. A konečně také z pověření vrchnosti vykonával policejní a bezpečnostní agendu. V této podobě, zformované především v době tereziánských a josefínských reforem i jejich dozvuků na počátku 19. století, se obecní samospráva (již tehdy do značné míry unifikovaná) dočkala univerzální úpravy v roce 1850.³⁶

Specifickou oblastí, která s patrimoniální i obecní správou velmi úzce souvisí, je problematika tzv. horenského práva. Pěstování vinné révy a výroba vína na Moravě má hluboké historické kořeny. Nemůže být tedy nijak překvapující, že zvláštní právní systém, který se kolem této činnosti vytvořil a řadí se do skupiny vesnického práva, sahá až do 12. století. Jak ozřejmuje Jaroslav Pošvář ve studii o horenských právech na Moravě, jednalo se na počátku o zvykové právo a mělo charakter panovnického regálu, podobně jako například právo horní, upravující těžbu nerostných surovin. Svědectvím toho je existence dvou platů – perkrechtu (neboli zemního platu) a desátku. První z nich byl původně placen panovníkovi, časem bylo právo na jeho vybírání odkupováno. Druhý plat vybíral majitel gruntovní půdy, tedy vrchnost. Krom vybírání poplatků horenské právo dále řešilo podmínky najímání

³⁴ MARTÍNEK, Zdeněk: *Archiv obce*. Příspěvek k vymezení a charakteristice archivního fondu. AČas 49, 1999, zvláštní příloha. Tato studie je nedílnou součástí metodických pokynů pro pořádání obecních fondů, které vydala archivní správa Ministerstva vnitra pro potřebu českých a moravských archivářů, provádějících archivní zpracování těchto písemností. Tyto fondy časově vymezuje pouze konečným termínem, jímž je vznik národních výborů v roce 1945. Důsledně však klade hranici mezi správou před a po roce 1850, jejíž charakterová rozdílnost je natolik výrazná, že by měla být při zpracování archiválií zohledněna rozdělením registratury na dva striktně oddělené celky (TAMTĚŽ, s. 3).

³⁵ Srov. TAMTĚŽ, s. 5-8. Martínek zde skutečně rychtáře výslovně nazývá „středem vesnické správy“ a úlohu pudmistřů zcela marginalizuje, takřka až pod úroveň konšelů.

³⁶ Strov. TAMTĚŽ, s. 8-16. V poznámkách k této části nalezneme také bohaté odkazy na tehdejší právní normy, které upravovaly činnost obecních představených. Zvláštní pozornost zasluhuje především policejní řád pro vesnické rychtáře z roku 1830 (otištěn v KALOUSEK, J.: *Řády selské*. AČ 25, s. 617-622). Je třeba ale vzít v úvahu, že se jedná o normu vydanou pro české království. Charakteristiku situace na Moravě, byť poněkud stručnou, podává také spolu s náznaky budoucího vývoje po roce 1848 R. Dvořák - DVOŘÁK, Rudolf: *Změny ve zřízení obecním na Moravě roku 1848*. ČMM 37, 1913, s. 134-135.

námezdních pracovníků a především trestání provinění spáchaných v souvislosti s pěstováním vinné révy a s výrobou vína, což zahrnovalo krádeže ve vinohradě, poškozování révy apod. Správu těchto věcí měli v rukou perkmistr a vinohradní konšelé, hlídání vinohradů obstarávali hotaři. Tyto základní znaky platily pro celou Moravu, ačkoli horenských práv byla pro jednotlivá panství, města, městečka a vsi celá řada. V historických pramenech se tak dochovaly doklady - vybíráme-li jen ze třech panství, která nás zajímají - o horenském právu buchlovském i zvláštním právu pro Moravany a Žeravice, z velehradského panství pak ještě o právu polešovském. Na základě dochovaných horenských knih pak lze předpokládat jeho existenci v Břestku, Medlovicích, Osvětimanech (panství Buchlov), Boršicích, Domaníně, Jalubí, Ořechově, Těmicích, Traplicích, Tučapech, Tupesích, Vážanech, Zlechově (panství Velehrad), Jarošově, Javorovci, Mařaticích, Podolí, Popovicích a Starém Městě (panství Uherské Hradiště). Tato partikulární práva byla definitivně zrušena roku 1784 patentem císaře Josefa II., kterým byl zároveň zaveden jednotný viniční řád pro celé markrabství moravské.³⁷

Stručný exkurz do dosavadního bádání v oblasti patrimoniální a obecní správy před rokem 1850 na předcházejících řádcích naznačil zároveň i otázky, které by měly být dále rozebírány. Lze je rozdělit do čtyř základních bodů:

1. ve které době můžeme hledat počátky správy a samosprávy obce, zda lze dohledat nějaké zmínky o nejstarších formách obecní správy (především o rychtáři) a zda lze rekonstruovat její podobu v období přecházejícím vlastním zaměřením předkládané práce, tj. v 16. a 17. století,

2. jaké úřady se podílely na centrální správě dominia, jak byly rozděleny kompetence mezi jednotlivé úředníky,

3. jaké úřady v jednotlivých obcích fungovaly v 18. a první polovině 19. století, jaké byly jejich kompetence, způsob jejich obměny, jak byli vybíráni kandidáti těchto postů, jaké společenské postavení měli a také které další služební funkce se v jednotlivých obcích objevují,

4. jakým způsobem a za jakých podmínek hospodařili obecní úředníci se společným jměním své obce?

V dalších částech se pokusíme nejprve odpovědět na tyto otázky na konkrétních případech jednotlivých panství – velehradského a buchlovského. Na závěr se pak, bude-li to na základě získaných informací možné, pokusíme jejich komparací vyvodit obecnější závěry. Do tohoto srovnání zahrneme i již známé informace o správě obcí velkostatku královského města Uherské Hradiště. Také si povšimneme změn, ke kterým došlo v organizaci obecní správy po revoluci roku 1848, a naznačíme, jakým směrem se další vývoj ubíral.

---

³⁷ Srov. POŠVÁŘ, Jaroslav: *Moravské právo hor viničních*. ČMM 70, 1951, s. 120-165.

III. SPRÁVA OBCÍ VELKOSTATKU VELEHRAD

III/1. vývoj panství

Velehradský klášter byl založen roku 1205 a již od samého počátku musela být jeho existence zajištěna i po stránce hmotné. Zatímco v domovině cisterciáckého řádu bylo běžné, že klášter hospodařil zcela ve vlastní režii, vzhledem k malému počtu řeholníků a také odlišným místním zvyklostem zabezpečil moravský markrabě Vladislav Jindřich nový klášter po ekonomické stránce zde obvyklým způsobem, tj. dal mu do vlastnictví několik vesnic, jejichž obyvatelé odváděli konventu poddanské dávky. Jednalo se o vsi Boršice, Huštěnovice, Kostelany nad Moravou a Zlechov, které se staly zárodkem budoucího rozsáhlého klášterního panství.³⁸

Již roku 1220 čítal majetek kláštera 17 vsí, k dříve jmenovaným přibyl Velehrad (dnešní Staré Město),³⁹ Tupesy, Nedakonice, Babice, Polešovice, Vážany, Újezdec, Mařatice, Kněžpole, Dolní Popovice (dnes Podolí) a Horní Popovice (dnes Popovice) v blízkém okolí, z míst vzdálenějších to byly Potvorovice, Přítluky, Brněnské Ivanovice, Břest, Chvalkovice a dokonce Stěbořice, ležící na Opavsku. Záhy přibyl ještě Jarošov, Fryšava a Žalkovice. V době, kdy byl roku 1228 slavnostně vysvěcen nově vystavěný chrám, dosahoval počet dvorů a vesnic již čísla 50. Z obcí na Hradištsku můžeme jmenovat Traplice a Domanín, ale patřily sem i obce na Brněnsku, Znojemsku, v okolí Strážnice a dokonce i na Opavsku.⁴⁰ V dalších letech klášterní panství i nadále expandovalo, především zásluhou mnoha příznivců z řad šlechty, kteří klášter obdarovávali rozsáhlým nemovitým majetkem.

Významným mezníkem v dějinách kláštera nepochybně bylo založení královského města Uherského Hradiště před rokem 1257, jež bylo postaveno na ostrově v řece Moravě nedaleko klášterní vsi Velehradu. Nejen že půda patřila klášteru, ale město bylo také osazeno zčásti klášterními poddanými. Král Přemysl Otakar II. nemohl ignorovat práva a zájmy kláštera, a tak částečně podřídil nové město jeho moci a vlivu. Konvent zde ustanovoval rychtáře a plynuly mu i poplatky z trhu, který se sem přesunul z Velehradu-Starého Města.⁴¹ Město původně existující v téměř poddanském postavení se časem značně emancipovalo a postupem doby se nejen zbavilo vlastní politické závislosti, ale budováním svého zemskodeskového panství se stalo ekonomickým konkurentem velehradského konventu.

I když už v průběhu 14. století se hospodářská situace kláštera zhoršovala vlivem sporů se sousedy, narušujícími klášterní výsady a vlastnická práva, zejména pak ale vlivem škod z vojenských vpádů Poláků či Matúše Čáka Trenčanského, hlavní „zásluhu“ na úpadku konventu měly události husitských válek. Vypálení a poboření kláštera husity roku 1421 a nucený exil mnichů za ochrannou hradbou města Hradiště, který trval více jak jedno desetiletí, s sebou přinesl naprostý rozvrat hospodářství. K tomu připočteme ještě politiku

---

³⁸ Fundamentálním dílem o historii velehradského kláštera je dosud nepřekonaná práce Rudolfa Hurta ze 30. let 20. století (HURT, Rudolf: *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě*, I. díl. Olomouc 1934; II. díl Olomouc 1938). V následujícím přehledu bylo proto využito v první řadě informací z této knihy. Vycházejí z ní ostatně i nově vydávané regionálně-historické publikace, jako je např. monografie obcí Velehrad či Zlechov (RAŠTICOVÁ, Blanka – POJSL, Miloslav - ČOUPEK, Jiří a kol.: *Velehrad – dějiny obce*. Velehrad 2006; ČOUPEK, Jiří – ČOUPEK, Lukáš: *Zlechov – dějiny slovácké obce*. Zlechov 2007).

³⁹ Dnešní obec Velehrad vznikla až po zrušení kláštera roku 1784 z jeho klášterního dvora. Původně název Velehrad označoval dnešní Staré Město, nově založené Uherské Hradiště bylo nějaký čas označováno jako Nový Velehrad, později teprve jako Hradiště, „starý“ Velehrad naproti tomu Staré Hradiště a posléze Staré Město.

⁴⁰ HURT, R.: *Dějiny*, I. díl, s. 46-49. Vysvěcení se zúčastnil i sám český král Přemysl Otakar I.

⁴¹ Podrobněji o problematice vztahů mezi klášterem a městem Hradištěm pojednává jak Hurt (HURT, R.: *Dějiny* I. díl, s. 69-71), tak např. i monografie o dějinách Uherského Hradiště (VERBÍK, Antonín – ZEMEK, Metoděj a kol.: *Uherské Hradiště – dějiny města*. Uh. Hradiště 1981, s. 92n). Zvláštnostmi ve způsobu založení a v právním postavení města se zabýval i Jiří Kejř (KEJŘ, Jiří: *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998).

krále Zikmunda, jenž používal klášterní statky jako zdroj odměn pro své věrné, abychom lépe pochopili, že se jednalo skutečně o katastrofu existenčních rozměrů.

Po uklidnění poměrů a návratu mnichů na Velehrad bylo nutné přistoupit k obnově klášterního areálu i rozvráceného panství, což nutně vyžadovalo nemalé finanční částky, které si konvent nemohl opatřit jinak než zástavami a prodeji svého majetku. Mezi hlavními zájemci bylo samozřejmě královské město Hradiště, jež vyšlo z husitských a česko-uherských válek posíleno po stránce politické i ekonomické. Obce Jarošov, Kněžpole, Mařatice, Podolí, Popovice a Staré Město, získané od kláštera nejprve do zástavy a později do plného vlastnictví, se staly základem uherskohradištského městského velkostatku. Mezi věřitele kláštera však patřili i jednotliví měšťané a okolní šlechta. Během 16. století odprodal dalším zájemcům Němčice, Břest, Žalkovice, část Plešovce, Újezdec u Osvětman a Potvorovice.⁴² Není třeba sledovat do detailu všechny transakce, v obecné rovině však lze konstatovat, že klášter při prodeji pochopitelně postupoval tak, že se přednostně zbavoval obcí vzdálenějších a vesnice v nejbližším okolí si ponechával.

Pozvolná konjunktura kláštera v 16. a 17. století byla narušena zásahy krále Ferdinanda I. a jeho nástupců, kteří z něj čerpali peníze na války proti Turkům. Jmenovaný panovník dokonce zašel až tak daleko, že zastavil na 15 let celé klášterní dominium. Panství se také nevyhnuly vpády vojsk, ať už to byli povstalci Štěpána Bočkaje, za třicetileté války vojska Bethlena Gabora, císařské i stavovské oddíly, Valaši a Švédi. Na závěr ještě roku 1663 přišla asi nejničivější rána - vpád Turků a Tatarů. Přes všechny útrapy se ale velkostatek pozvolna konsolidoval, a to hlavně za opata Jana Greifenfelse (1628-1650). K dosavadním pouhým čtyřem klášterním dvorům (přímo u kláštera, tzv. Nový dvůr na místě nynější vsi Modrá, v Bolaticích na Opavsku a v Brněnských Ivanovicích) přibyl nyní další dvůr v Polešovicích, v Domaníně, vinný sklep v Boršicích, mlýn v Nedakonicích a také krčmy v klášterních vsích. Roku 1638 se mu dokonce podařilo koupit statek Ořechov s vesnicemi Ořechov a Těmice. Roku 1649 jej sice pro nedostatek peněz musel opět prodat, ale o několik desítek let později - roku 1718 - se obě vsi a vrchnostenský statek staly znovu a tentokrát definitivně součástí velehradského dominia.⁴³ Klášterní kostel dostal novou střechu a na ruinách předhusitského konventu začaly vyrůstat nové budovy. Na mohutných opravách a přestavbách předhusitské klášterní budovy, do níž se opat pustil, robotovali jeho poddaní, ať už pomocnými pracemi nebo svážením stavebního materiálu vlastními potahy. Greifenfelsovi nástupci přikoupili ještě mlýn v Babicích a založili zde statek.⁴⁴

V době vizitace pro sepsání lánového rejstříku (1669) se do velehradského panství počítaly tyto obce: městečko Polešovice, vesnice Babice, Boršice, Domanín, Huštěnovice, Jalubí, Kostelany nad Moravou, Nedakonice, , Traplice, Tučapy, Tupesy, Vážany a Zlechov. Jejich počet ještě rozšířily roku 1718, jak bylo výše zmíněno, vsi Ořechov a Těmice. V tomto rozsahu čítajícím 15 obcí pak velehradské panství zůstalo až do roku 1784, kdy byl klášter zrušen. Panství však fungovalo dál, jen přišla nová vrchnost – stát, resp. náboženský fond. Se zrušením kláštera souvisí i založení několika nových vesnic z bývalých panských dvorů – roku 1786 vznikla ves Modrá na místě panské ovčárny u Velehradu a obec Cerony z babického dvora. A rok po zrušení konventu vytvořili řemeslníci, zaměstnanci velkostatku a další při klášteře usazení lidé samostatnou vesnickou obec Velehrad.

Ještě krátce před zánikem patrimoniální správy změnilo velehradské panství znovu svého majitele. Roku 1837 bylo prodáno Šimonu Jiřímu svobodnému pánovi Sina. Již po zrušení patrimoniální správy se roku 1883 velkostatek vrátil církvi, tentokrát Katolickému

⁴² Srov. ČOUPEK, J. – ČOUPEK, L.: *Zlechov*, s. 29-30.

⁴³ Srov. HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis Země moravskoslezské*. Praha 2004, s.362.

⁴⁴ ČOUPEK, J. – ČOUPEK, L.: *Zlechov*, s. 32.

podporovacímu spolku arcidiecéze olomoucké. Roku 1927 byla provedena pozemková reforma, zbytkový statek byl pak roku 1945 zestátněn.⁴⁵

III/2. centrální úřady

Na rozdíl od světské vrchnosti, jejíž vztah k zemědělskému hospodaření a ekonomické správě velkostatku vůbec byl omezen na získávání prostředků pro činnost politickou a vojenskou, tomu v případě klášterů bylo alespoň ve středověku zcela jinak. Jedním z hlavních specifíků cisterciáckého řádu byla právě skutečnost, že neoddelitelnou součástí řeholního života byly zemědělské práce. Základním hospodářským modelem byla soustava statků, tzv. grangií, kde laičtí bratři (tzv. konvrši) svou prací zajišťovali klášteru živobytí. Ve středoevropském prostředí byl tento způsob ekonomického zajištění kombinován s klasickým rentovým systémem,⁴⁶ přesto víme již v předhusitském období o existenci dvorů v Mařaticích, Horních a Dolních Popovicích, Kněžpoli, Zlechově, Tupesích, Boršicích, Kostelanech, Babicích, Vážanech, Polešovicích, Traplicích, Domaníně, Nedakonicích, Huštěnovicích a při klášteře samotném.⁴⁷

V čele dvora stál *magister curiae*, zvaný také **hofmistr**, jenž byl podřízen **sklepníkovi** (nazýván také *klíčník*), vrchnímu správci klášterního hospodářství. Klášterní pokladnu spravoval **komorník**, později dva bosněři, z kusé zmínky známe i funkci **lesníka**.⁴⁸ Vrchní slovo v hospodářských záležitostech, především však dispoziční právo k nemovitému majetku měl opat, i když jeho pravomoci byly částečně omezeny souhlasem konventu. Hospodářské dvory kláštera byly mnohem menší, než tomu bylo u novověkých panských dvorů, hospodařili zde převážně konvrši s částečnou pomocí poddaných.

Roku 1315 udělil král Jan Lucemburský klášteru privilegium, jímž byl klášter i jeho poddaní vyňati z pravomoci krajských úředníků. Tímto okamžikem se z klášterních statků stává patrimoniální celek a zdejší obyvatelé skutečnými poddanými konventu, když vyšší soudnictví nad nimi – s výjimkou Starého Města, podléhajícího hradištskému rychtáři, a Větrkovic, podléhajícího soudu příborského fojta – přešlo na klášterní soud se členy jmenovanými z řad laiků nebo konvršů. Roku 1338 pak markrabě Karel přiznal všem klášterním statkům také hrdelní právo.⁴⁹ Někdy během 15. století ovšem klášter o hrdelní právo opět přišel a jeho vesnice se dostaly pod pravomoc loveckého práva hradu Buchlova.⁵⁰ Zde tedy nalézáme základy autonomie panství v záležitostech politických a soudních.

Lze předpokládat, že původní středověký hospodářský systém vzal za své v době rozvratu po vyplenění kláštera. Ze známých faktů vyplývá, že v 16. století byl takřka výhradním zdrojem příjmů konventu rentový systém, podíl hospodaření ve vlastní režii byl zanedbatelný.⁵¹ Velehradští opati se ale v průběhu 17. století zcela v souladu s obecnými trendy vývoje v našich zemích vydali cestou posilování role režijního hospodaření zřizováním nových a zvětšováním stávajících panských dvorů, zakládáním mlýnů, krčem, pivovarů apod. Lze předpokládat, že ruku v ruce s tímto procesem se utváří také novověká soustava úřadů pro řízení hospodářského chodu dominia i politické a soudní správy jeho obyvatel.

Ačkoli tak můžeme usuzovat pouze z jednotlivých dílčích zpráv, je velmi pravděpodobné, že struktura patrimoniální správy se nijak výrazně nelišila od obecně známých faktů, jak jsme je nastínili ve II. kapitole. Nejstarší zmínka o patrimoniálním

⁴⁵ Srov. RAŠTICOVÁ, B. – POJSL, M. – ČOUPEK, J.: *Velehrad*, s. 89n, či HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 361-362.

⁴⁶ Srov. ČOUPEK, J. – ČOUPEK, L.: *Zlechov*, s. 26.

⁴⁷ RAŠTICOVÁ, B. – POJSL, M. – ČOUPEK, J.: *Velehrad*, s. 66.

⁴⁸ TAMTÉŽ, resp. HURT, R.: *Dějiny*, I. díl, s. 54, 79 a 86.

⁴⁹ HURT, R.: *Dějiny*, I. díl, s. 82-83.

⁵⁰ TAMTÉŽ, s. 275.

⁵¹ Srov. HURT, R.: *Dějiny*, I. díl, s. 155n.

úředníkovi je z roku 1582 a pochází z černých knih buchlovského loveckého práva. V této knize i dalších písemnostech ze 17. století nacházíme již četnější zprávy o hejtmanovi, purkrabím, důchodním a písaři.⁵² Kompletní hierarchii správy velehradského dominia zachycují až instrukce z let 1709 a 1710. Nejvyšším úředníkem panství byl **hejtman**. Byl jmenován opatem a jemu také skládal svou služební přísahu. Podléhal však tzv. **provisorovi** – řeholníku pověřenému dohledem na hospodářské záležitosti konventu. S ním projednával veškeré důležitější věci. Naopak hejtmanovi podléhali všichni ostatní úředníci a služebníci panství i klášterních dvorů a dalších podniků, na jejichž činnost měl dohlížet. Především však byl reprezentantem politické, soudní a hospodářské moci vrchnosti nad poddanými. Náležel mu vrchní dohled na řádné vykonávání robotní povinnosti, veřejný pořádek a rozsuzování přestupků a zločinů poddaných. Právě rozsah pravomocí hejtmana v záležitostech kriminálního soudnictví je z celé instrukce asi nejvíce překvapující skutečností.⁵³ Ustanovení, v němž opat zmocňuje hejtmana k výkonu hrdelního soudnictví, dosvědčuje, že v této době již neexistovala závislost na buchlovském loveckém právu, ale klášter měl svůj hrdelní soud, který měl soudit dle ustanovení zemského a městského práva a v jehož čele nebyl přímo opat, jenž svou pravomoc delegoval právě na hejtmana.⁵⁴

Opat si naopak pro sebe vyhradil právo propouštění poddaných, dále pak případné úlevy a osvobození od jejich povinností. Naproti tomu povolení ke sňatku, stejně jako osazování gruntů a dohled na hospodaření na nich patřily do kompetence hejtmana. Dále dohlížel na příjmy z rent a poplatků⁵⁵ a měl ve správě klíče od klášterní brány.⁵⁶ S tím souvisí i jakýsi vrchní bezpečnostní dohled, vyjádřený povinností vykazovat z kláštera cizí osoby, které by zde bez povolení přebývaly. Stejně tak měl sledovat, zda zdejší poddaní bez povolení vrchnosti neodcházejí pracovat na jiná panství.

Další povinností hejtmana bylo doprovázet opata, pokud se vydal někam na cestu. Není zde však jednoznačně specifikováno, zda se to týkalo pouze objížděk panství nebo i dálkových cest, ale první varianta se zdá být mnohem pravděpodobnější. Další z úkolů

---

⁵² VERBÍK, Antonín (ed.): *Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově*. Brno 1976, s. 58. Jmenuje zde Pertolda Plachého z Voděrad, úředníka velehradského. Označení úředník se v dobovém kontextu rovnalo pojmu hejtman (srov. HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha 2005, s. 232). V zápisech do černých knih buchlovských se převážně vyskytuje právě označení úředník, v jiných písemnostech zase hejtman, např. k roku 1632 hejtman Albrecht Kremer (HURT, R.: *Dějiny*, I. díl, s. 264). První známý purkrabí se jmenoval Jakub Nigrin a je doložen k roku 1626 (VERBÍK: *Černé knihy*, s. 174 a 178), písař Jan Pudeus 1637 (TAMTÉŽ, s. 199), šafář a posléze důchodní Jan Měrka a obroční písař Troyer roku 1657 (TAMTÉŽ, s. 62 a 71). Kromě toho se v roce 1595 zmiňuje i Gabriel Šmerhon z Jelštic, regent kláštera velehradského (TAMTÉŽ, s. 80). Vzhledem k tehdejšímu rozsahu držav kláštera nelze vyloučit existenci vrchního dohlázeitele všech držav kláštera, jak je obvykle chápán regent. Podrobnější informace o velehradském regentovi však chybí.

⁵³ Platí to ovšem pouze do poloviny 18. století, tereziánské reformy hrdelního soudnictví podřídily velehradské panství kriminálnímu soudu hradištského magistrátu.

⁵⁴ MZAB, E7, Rukopisy, i. č. 3. Opat zde hejtmanovi uděluje „*ein Mandatum Generale und Universalvollmacht[...], bei allen und jeden derlei Kriminal- und Blutgericht gehörigen Fällen zu schalten und zu walten, und dergestalten sich verhalten, wie es in derlei Begebenheiten die Stadt-, Land- und andere kaiserliche Rechte enthalten und wie sich ein hierzu absoluti bevollmächtigter Beambter zu verhalten hat*“. Zároveň se má ve sporných případech obrátit o radu na sousední panství, jež má také hrdelní právo. Zde jistě v prvé řadě připadaly v úvahu panství buchlovské a hradištské.

⁵⁵ MZAB, E7, Rukopisy, i. č. 3. Jako úředníky podřízené hejtmanovi uvádí instrukce pro hejtmana z roku 1709 lesního pojezdného, hajné, dráby, sládky a mlynáře. Zajímavostí je také dohled na řezníky. Dohled na příjmy kláštera jej fakticky nadřazoval důchodnímu. Své podřízené řídil prostřednictvím pravidelných sobotních porad, v instrukci nazývaných *Wochengebot* (doslova přeloženo „týdenní příkaz“). Zde rozdával nové úkoly a kontroloval splnění předchozích, radil se s úředníky a provisorem o provozních záležitostech atd. Také bylo jeho povinností alespoň jedenkrát týdně osobně navštívit všechny panské dvory a ovčárny. Jednou za rok pak také musel obejít hranice panství a zkontrolovat hraniční kameny, zda s nimi nebylo manipulováno.

⁵⁶ Tamtéž. V instrukci se přímo píše, že musí denně dohlížet na včasné otvírání a zavírání klášterní brány. V případě své nepřítomnosti pak klíče předával provisorovi, popř. jiné pověřené osobě.

vyplývající z politickosprávních pravomocí (tzv. publica) patrimonialia byl dohled na průchody, ubytování a zásobování vojska, při němž měl hejtman dbát na to, aby chránil panství před zbytečnými škodami, které v těchto případech vždy hrozily.⁵⁷ Dále měl spolupracovat s krajským hejtmanem jako nadřízenou instancí politické správy i dalšími zeměpanskými úřady, v první řadě zveřejňovat reskripty, patenty a další nařízení těchto orgánů.⁵⁸ V případě, že by panství postihla nějaká živelní pohroma (požár, povodeň apod.), bylo povinností hejtmana ustavit komisi pro revizi škod a vypracovaný soupis odeslat stavovské úctárně nebo zemskému výboru. Představenému velkostatku je zde výslovně kladeno na srdce, aby postupoval s maximální rychlostí, neboť jakékoli zdržení by mohlo postiženým poddaným způsobit další škody.

Závěrečná ustanovení instrukce pak byla jakýmsi etickým kodexem, napomínajícím k poctivému a zodpovědnému spravování svěřeného majetku i poddaného obyvatelstva. Prikazuje se zde mimo jiné, aby hejtman soudil nestranně, nebral od poddaných žádné dary, ani je nevyužíval pro práci na svém vlastním hospodářství. Nesměl ani pást svůj dobytek spolu s poddanským nebo na panských dvorech.

Vlastní řízení hospodářství měl na starosti **purkrabí**, instrukce poeticky praví, že by měl být duší a původcem všeho pohybu v hospodářství velkostatku (*Seel und Ursprung aller Bewegung*). Přehlédneme-li ale výčet jeho kompetencí, zjistíme, že básnické přirovnání není jen prázdným bonmotem, ale zároveň i výstižnou charakteristikou. Povinností purkrabího totiž byl dohled na panské dvory a ovčárny, klášterní hřebčín i stáje, pole, louky, rybníky, vinice, chmelnice, mlýny, cihelnu a těžbu dřeva. Z hospodaření skládal účty v podobě „*měsíčních cedulí*“, čtvrtletních a ročních soupisů. Kromě těchto hospodářských činností ještě prováděl ubytování vojska.⁵⁹

Vše, co souviselo s obilím, tj. sýpky, stodoly, špýchary, mlýny a pivovary, patřilo do pravomoci **obročního** (v německém textu instrukce nazýván *Kastner* neboli *Kornsreiber*). Příkazy přijímal od hejtmana při „týdenním rozkazu“, kde také hlásil případně zjištěné nedostatky a problémy. Jeho hlavní starostí bylo nejméně jedenkrát za týden kontrolovat stav klášterních stodol a sýpek i obilí v nich. Měl klíče od stodol a osobně je večer uzavíral i ráno otevíral. Dohlížel na výmlat, prodával obilí, udržoval dostatečné zásoby mouky, vydával deputáty klášternímu služebnictvu i obilí ke krmení dobytka a drůbeže. Kontroloval mlynáře, zda melou bez zbytečného otálení, kvalitně a dodržují dobrou míru, či zda neupřednostňují cizí poddané před klášterními. Stejně jako purkrabí skládal měsíčně nebo přinejmenším čtvrtletně a také na konci každého roku účty ze svého hospodaření.⁶⁰

⁵⁷ Podle tehdejších nařízení vydávalo vojsko kvitance, na jejichž základě pak erár vyplácel náhradu za škody vojskem způsobené. Nakolik však tyto náhrady odpovídajícím způsobem pokrývaly reálné náklady, to samozřejmě nevíme.

⁵⁸ Tamtéž. Pro zaznamenávání těchto právních norem měl vést hejtman zvláštní protokoly, zapisovány byly buď ve výtahu nebo v případě těch důležitějších slovo od slova.

⁵⁹ MZAB, E7, Rukopisy, i. č. 3, instrukce pro purkrabího z roku 1710. Purkrabí byl povinen alespoň jedenkrát týdně osobně zkontrolovat dobytek ve stájích, zda je čistě poklizený a dostatečně zásobený krmivem a vodou. V hřebčíně měl být dokonce denně. V zimě zase alespoň jednou za týden objížděl lesy. Každého čtvrtroky musel spočítat a zapsat všechno hospodářské zvířectvo hovězím dobyt看em počínaje a drůbeží konče, stejně jako maslo, sádlo a další živočišné produkty. Řídil roboty a jejich plnění zaznamenával do robotních register. Dohlížel na produkci cihel z klášterní cihelny, jejíž tržby pak hlásil důchodnímu úřadu. Stejně tak výnosy prodeje dobytka. Bez výslovného souhlasu opata nesměl opustit panství, pokud však cestoval v služební záležitosti, proplácel se mu cestovné ve výši 30 kr na den, a to buď z výnosů velkostatku, nebo z kontribučenské pokladny, týkala-li se jeho cesta zájmů poddaných. Na závěr instrukce nechybí stejná ustanovení o „šťetu zájmů“ jako u hejtmana.

⁶⁰ MZAB, E7, Rukopisy, i. č. 3, instrukce obročního neboli obilního písaře z roku 1710. V péči o sýpky se kladl důraz na ochranu před škodami způsobenými jednak živočichy (ptáky, moly, červy), jednak vlhkostí. Proto musel obroční kontrolovat v první řadě stav střeš sýpek a stodol, udržovat sýpky čisté a dohlížet, aby nejméně jednou za měsíc byly hromady obilí přeházeny. Při převzetí vymláceného obilí byl přítomen kromě obročního i provisor (nebo jím určený duchovní z konventu), bez jehož souhlasu navíc nesměl obilí prodávat ani půjčovat.

Lesní hospodářství řídil **lesní pojezdny** (něm. *Waldreiter*).⁶¹ Klášterní lesy byly zdrojem palivového a stavebního dřeva nejen pro konvent samotný, ale také pro poddané, kteří zde navíc ještě hledali zdroj obživy pro sebe a svá domácí zvířata. Pojezdny měl samozřejmě hájit především zájmy vrchnosti, jak to vyplývá z jeho pracovních povinností, jejichž vykonávání mu pomáhali zajišťovat podřízení úředníci - **myslivci a hajní**. Není třeba se dlouze rozepisovat o povinnosti dohledu na hospodaření s vykáceným dřívím, péči o honitbu i o méně očekávané náplni práce jako dohled na rybníky, louky a pole (patrně míněno z hlediska ochrany před pychem či jinými škodami) a protipovodňová ochrana. Je to totiž něco jiného, co odlišuje instrukce pro pojezdného od pokynů dříve jmenovaným úředníkům. Zde je totiž daleko výrazněji cítit snaha vrchnosti po zabezpečení svých práv proti jejich narušování ze strany poddaných. Ať je to ustanovení o potírání lesního, polního a vodního pychu, zmínka o značkování stavebního dřeva, jež má zabránit podvodům poddaných, nebo nařízení, aby lesní pojezdny dohlížel na zlechovské a tupeské poddané, zda nepřekračují rámec svých lesních svobod a nepůsobí v lese škodu.⁶²

Nejdůležitější starostí lesního pojezdného - a to nejen dle prostoru, který byl problematice v textu instrukce věnován - byla péče o hranice panství. Je naprosto pochopitelné, že vrchnost musela dbát svých práv, a zde je skutečně vidět, že to byl právě pojezdny, který v tomto ohledu hrál hlavní roli. Mezi kompetence lesního pojezdného patřila totiž údržba znamení, vymežujících hranice panství. Pod neustálým dohledem musel mít hraniční stromy i hraniční kameny, zda nejsou poškozeny působením povětrnostních vlivů či dokonce záměrně posunuty. V případě zjištěných nedostatků musel toto ihned hlásit provisorovi či hejtmanovi, aby mohla být neprodleně zjednána náprava a předešlo se tak jakémukoli zkrácení na majetkových právech kláštera.⁶³ Kromě vnějších hranic panství měl také hlídat i hranice panských lesů uvnitř dominia před jejich zmenšováním na úkor zemědělské půdy, k němuž mohlo dojít klučením či rozoráváním lesa. Aby byl pojezdny schopen dostát svým povinnostem, musel si osvojit vynikající znalost terénu a orientaci v oblasti. Totéž se vyžadovalo i od hajných a myslivců, které musel jejich nadřízený v této oblasti čtyřikrát ročně důkladně proškolit.⁶⁴

Kromě těchto hlavních úředníků působil v kanceláři velkostatku ještě nižší kancelářský personál, pro nějž nebyly vypracovány zvláštní instrukce. Totéž platilo také pro klášterní služebníky, jako byli **hajní, myslivci, šafáři, drábi, polní hotaři** apod. O některých z nich již byla řeč.⁶⁵ Hajní a myslivci se starali o honitbu a také hlídali lesy, pole, louky i rybníky před

---

Naproti tomu z každé prodané měřice náležel obročnímu jeden krejcar. Při služebních cestách mimo panství dostával stejné cestovní náhrady jako purkrabí.

⁶¹ MZAB, E7, Rukopisy, i. č. 3, instrukce pro lesního pojezdného z roku 1710. Největší péči věnoval jistě klášterním lesům v Chříbech, na starosti ale měl, jak se v instrukci výslovně uvádí, i menší lesíky a lužní lesy poblíž Kostelan, Nedakonic, Polešovic, Vážan a Tučap. Všechna tato místa musel alespoň dvakrát ročně osobně prohlédnout.

⁶² Právo na využívání části chříbských lesů měli poddaní ze Zlechova a Tupes po velmi dlouhou dobu. Stručně zmíněna je tato otázka např. ČOUPEK, J. – ČOUPEK, L.: *Zlechov*, s. 35. Kromě tohoto případu se v instrukci zmiňují i obecní pastviny traplické a jalubské, jejichž staré hranice nesmí být rozšiřovány na úkor kláštera.

⁶³ Pokud si náprava škod na hraničních znameních vyžadovala manipulaci s nimi, musel být jejímu provedení přítomen i zástupce sousedního panství, aby odsouhlasil, že je vše v pořádku, a nezavdávaly se příčiny případných pozdějších sporů.

⁶⁴ Kromě vlastních geografických dat o umístění hranice obnášela kvalifikace pojezdného také znalost všech privilegií, smluv a narovnání ve věci hranic a různých služebností a věcných břemen vůči jiným panstvím i mezi konventem a jeho poddanými. Proto měl lesní pojezdny volný přístup ke všem příslušným dokumentům z patrimoniální kanceláře. Měl však zapovězeno z nich bez dovození pořizovat jakékoli opisy.

⁶⁵ MZAB, E 7, Rukopisy, i. č. 3. Kniha obsahuje kromě instrukcí i přísahy personálu velkostatku. Mnoho informací o pracovní náplni z nich však nezískáme, pro nižší úředníky byla sestylizována jen univerzální formule, obsahující pouze obecná napomenutí ohledně spravedlivého, nestranného a pečlivého výkonu jejich povinností. Toliko drábi a šafáři měli zvláštní přísahu.

pytláky a jinými škodami. Podobnou náplň práce měli polní hotaři⁶⁶ a také drábi, hlavní starostí drábů ovšem byl dohled na poddané, aby řádně vykonávali své robotní povinnosti, a to nejen na polích, ale také např. při kácení dřeva v klášterních lesích. Drábi pak také dohlíželi na správné odměřování palivového dříví do sáhů, u stavebního dříví prováděli značkování. Šafáři řídili panské dvory. Nejdůležitější z jejich úkolů byl dohled na mlatce a na robotníky.

Srovnáme-li popsanou strukturu úředního aparátu velehradského velkostatku s tím, co bylo řečeno ve II. kapitole, zjistíme, že nijak nevybočovala z obvyklého schématu. A žádné převratné změny nelze předpokládat ani ve druhé polovině 18. století, kdy se v důsledku tereziánských reforem patrimoniální správa ještě více unifikovala. Pro toto období nemáme v rukou žádnou vnitřní organizační normu, nezbyvá tedy nic jiného než odkázat na uvedený obecný přehled, popř. přímo na citovaná díla Janouškova a Zaoralové. Zde se spokojíme s konstatováním, že od této doby vystupuje jako reprezentant vrchnosti vůči poddaným **vrchní úřad** (něm. *Oberamt*) v osobách šéfa úřadu **vrchního úředníka** neboli vrchního (*Oberamtman*), aktuára a dalších úředníků.⁶⁷ S těmito úředníky také přicházela do styku nejnižší složka správy venkovského prostoru, obecní samospráva.

III/3. obecní samospráva

Nyní se tedy dostáváme k samotnému jádru celé studie, a to k obecní správě. Ponechme zatím stranou otázku, zda je přesnější označení obecní správa, nebo obecní samospráva. Z dalšího textu snad bude dostatečně objasněno, že úřady poddanských vsí (nejen) velehradského velkostatku vykazovaly ve svém charakteru natolik výrazné samosprávné znaky, že lze i v době před rokem 1850 považovat použití termínu samospráva za oprávněné. Zde se spokojíme pouze s konstatováním, že podobně jako u měst vznikaly i na venkově již ve středověku správní orgány, nezbytně potřebné jednak k výkonu státní moci nad obyvatelstvem (především výběr daní), jednak k organizování chodu společenství obyvatel jednotlivých vesnic (v první řadě soudnictví). Obě tyto funkce zastával rychtář, někde též nazývaný fojtem. Velehradské panství samozřejmě nemohlo být výjimkou, bohužel naprostý nedostatek pramenů nám jen obtížně dovolí zachytit první zmínky o rychtářích, z jejich činnosti pak nezůstaly prakticky žádné stopy. To alespoň platí pro období od počátků do konce 17. století. Není ale důvod pochybovat, že se tehdejší správní systém poddanských vsí velehradského panství výrazně odlišoval od ostatních oblastí Moravy. Tedy zde opět můžeme odkázat na příslušnou část II. kapitoly.⁶⁸

---

⁶⁶ MZAB, F 207, i. č. 96. Seznam z roku 1860 uvádí celkem 9 hotařů, působících při panských dvorech na Velehradě, Salaši, Polešovicích, Ořechově, Domaníně, Těmicích a na buchlovském Novém dvoře, který byl v pronájmu.

⁶⁷ V korespondenci mezi poddanými a vrchností v záležitostech obnovování obecních představenstev - MZAB, F 207, i. č. 125 – naprosto převažuje uvedený termín *Oberamt*, v českém textu *vrchní úřad*. Jen výjimečně se vyskytuje oslovení typu „*Milostivý pane direktor!*“ a jiné alternativy. Sám vrchní úředník se podepisoval v českém textu jako „*vrchní*“. Z roku 1849, tj. z doby těsně před reorganizací státní správy v roce 1850, která znamenala konec činnosti vrchního úřadu jako politickosprávního orgánu, máme doloženu variantu názvu „*Politický ouřad na Velehradě*“ (MZAB, E 207, inv. č. 157). V této studii použijeme pro označení instituce na velehradském i buchlovském panství zcela zaužívaného a německému ekvivalentu lépe odpovídajícího dobového názvu (vrchní úřad), nikoli termínu zdomácnělého v historické literatuře, tj. vrchnostenský úřad. Při označení přednosty této instituce se zdá být nejvíce vhodný titul vrchní úředník.

⁶⁸ Analogicky však lze odvozovat pouze základní rysy, mimo naši vědomost bohužel zůstanou podrobnosti, např. rozsah soudních pravomocí rychtářů, jež se na jednotlivých panstvích značně lišily (srov. HANZAL, J.: *Vesnická obec a samospráva*, s. 142-143). S ohledem na době zmapovanou instituci buchlovského loveckého soudu (viz dále), jehož působnost zasahovala nejen na buchlovské panství, ale také na část panství velehradského, můžeme pravomoc venických soudů v oblasti závažných zločinů prakticky vyloučit. Na druhou stranu skutečnost, že přísedícími tohoto hrdelního soudu byli i rychtáři zdejších obcí, podává přesvědčivý důkaz o významu zdejších obecních úřadů.

Z dostupných faktů vyplývá, že venkovské obce se značným zpožděním a ve více nebo méně zjednodušené formě kopírovaly vývoj městské správy, který je naproti tomu zmapován velmi dobře. Zde musíme připomenout, že v počátečních letech své existence i královské město Uherské Hradiště podléhalo velehradskému klášteru, jenž měl právo dosazovat městského rychtáře. Město pak postupně posilovalo svůj samosprávný charakter, nejprve prostřednictvím rychtářova poradního sboru, tj. přísežných neboli konšelů, z nichž pak vzešel již volený představitel městské obce – purkmistr. Purkmistr postupně zatlačil rychtáře do pozadí a sám se stal prvním městským úředníkem.⁶⁹ Přestože ve společenských a politických strukturách českých zemí středověku a raného novověku byl mezi královským městem a poddanskou vsí propastný rozdíl, můžeme i na základě kusých zmínek o obecních úřednících považovat vývoj, jímž se ubírala samospráva poddanských měst, městeček a vesnic, za proces stejného charakteru, byť v různě omezené podobě. Ostatně i v poddanském prostředí byl postup tohoto procesu různý, nelze pohlížet stejně na poddanské město a vesnici, jakkoli se hranice mezi nimi nemusí zdát až tak výrazná.

Tabulka č. 1: Porovnání velikosti jednotlivých obcí panství Velehrad dle počtu domů:

Název obce	Počet usedlostí (1669)	Počet rustikálních domů (1768)	Počet domů (1857)
Babice	36	32	147
Boršice	103	70	291
Cerony	-	-	37
Domanín	83	34	196
Huštěnovice	49	48	141
Jalubí	90	68	256
Kostelany	34	37	107
Modrá	-	-	42
Nedakonice	47	81	197
Ořechov	33	28	154
Polešovice	108	279	400
Těmice	35	6	90
Traplice	34	29	118
Tučapy	18	12	66
Tupesy	88	59	210
Vážany	35	27	113
Velehrad	-	-	55
Zlechov	42	47	162

Pramen: MATĚJEK, František: *Lánové rejstříky hradištského kraje z let 1669–1671*. Uherské Hradiště 1984; RADIMSKÝ, Jiří – TRANTÍREK, Miroslav: *Tereziánský katastr moravský*. Praha 1962; SOkA UH, Okresní úřad Uh. Hradiště, i. č. 894-929, resp. SOkA UH, Okresní úřad Uherský Ostroh, inv. č. 34 a 46 (sčítání lidu z roku 1857 v příslušných obcích).

Co ovšem platí pro dobu pobělohorskou, neplatí pro 18. a 19. století. Tehdejší vrchnostenská správa (alespoň při komunikaci s obcemi) žádný rozdíl mezi jednotlivými obcemi nedělala. V homogenní a ze správního hlediska nijak nediferencované skupině poddanských obcí velehradského kláštera nalézáme stejně tak městečko Polešovice (povýšeno roku 1595) jako malé obce Tučapy nebo Vážany. Proto dříve než se pustíme do výkladu o obecní samosprávě těchto obcí, podívejme se za pomoci ilustrativních demografických údajů na velikostní rozvrstvení vesnic k patrimoniu náležejících. Poslouží k tomu výše uvedená

⁶⁹ Srov. *Uherské Hradiště – královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště 2007, s. 81-84.

tabulka č. 1, jež předkládá údaje o počtu domů v rozmezí od druhé poloviny 17. století do 50. let 19. století.⁷⁰

Protože písemná agenda obecních úřadů byla až do roku 1850 takřka nulová, lze jen obtížně odhadnout, kdy došlo k proměně vesnických samosprávných orgánů, při které se do čela obce postupně na rychtářovo místo dostal volený představitel obce, ve venkovském prostředí nazývaný pudmistr (obdoba purkmistra ve městech), a pomocný sbor konšelů. Z pramenů dostupných na velehradském panství lze rekonstruovat až stav z první poloviny 19. století. Na základě analogie se stavem na panství města Uherské Hradiště lze vyvodit s jistotou trvání stejného systému již ve 2. polovině 18. století a předpokládat jej můžeme již mnohem dříve. Jistou možností, jak získat alespoň určitou povědomost o rozvoji samosprávného charakteru poddanských vsí, je spojení tohoto procesu se vznikem obecní pečeti. I s ohledem na to, že musíme předpokládat vliv, který měla na vývoj struktury a charakteru samosprávných orgánů velikost obce, nemůže nás překvapit, že první v tomto ohledu byla obec Polešovice. Součástí privilegia Rudolfa II. ze 3. dubna 1595, kterou na žádost velehradského opata povýšil Polešovice na městečko, bylo také udělení znaku a práva používat tohoto symbolu k pečetění.⁷¹ Obecní pečeť pak lze doložit od roku 1602. Jako další v pořadí následovaly obce Nedakonice (1634) a Boršice (1679). Datum vzniku pečetidla známe ještě u Orechova (1746) a Jalubí (1750). První doložený otisk pečeti obou těchto obcí, stejně jako i takřka všech ostatních pochází ale až z roku 1799.⁷² Ani toto by nám tedy příliš nepomohlo, o něco lepší výsledek přineslo až spojení těchto údajů s informacemi z tzv. černé knihy buchlovského práva loveckého.⁷³ Do jurisdikce tohoto hrdelního soudu totiž patřily odedávna nejen obce poddané hradu Buchlovu, ale také obce velehradského panství. Zároveň však snad již od 16. století do soudního kolegia patřili představitelé obecní samosprávy ze Stříbrnic, Buchlovic, Polešovic, Boršic, Zlechova a Tupes.⁷⁴ Díky tomu zde také nalezneme několik zmínek o těchto úřednících i několik konkrétních jmen. Ta nejstarší pocházejí již z konce 16. století.⁷⁵ Z roku 1617 pak pochází úvodní zápis, který jmenovitě uvádí složení celého soudního tribunálu, v němž tehdy zasedl mimo jiné také boršický a buchlovický fojt.⁷⁶ Vidíme tedy, že se zde mluví pouze o fojtech, resp. rychtářích. Nejstarší zmínka přítomnosti purkmistra na soudu se sice vztahuje k sousednímu buchlovskému panství, v roce 1625 mluví o purkmistrovi z Buchlovic. Ale roku 1694 se již výslovně uvádí tento zasedací pořádek loveckého soudu: „*Na předním místě starosta stříbrnický, po něm potom purkmistr, rychtář a mladší purkmistr z Polešovic, potom jedenácte ze Stříbrnic, jenž se lovci jmenují a na živnostech od starodávna tak jmenovaných sedí, po nich purkmistr, fojt a mladší purkmistr*

⁷⁰ V tabulce jsou uvedeny všechny obce, které patřily k velehradskému panství v 1. polovině 19. století, tj. i Orechov a Těmice, jež tvořily původně samostatné panství, a také Cerony, Velehrad a Modrá, které vznikly až po zrušení kláštera.

⁷¹ SOKA UH, AM Polešovice, i. č. 1.

⁷² Srov. ČOUPKOVÁ, Jaromíra: *Vesnické pečete v okrese Uherské Hradiště*, I. část. Slovácko 40, 1998, s. 191-212; II. část. Slovácko 41, 1999, s. 245-267. Citovaná práce ovšem uvádí u většiny obcí pozdější doložení otisků obecních pečeti, a to až na matrice pozemkového výnosu z roku 1820. S výjimkou Ceron lze však všechny obecní pečete najít otištěny na rozvrhu nových platů a robot poddaných z roku 1799 (MZAB, E 207, i. č. 41). Zde se také nalézá doposud v literatuře nepopsaná sekretní pečeť městečka Polešovic. Pečetní pole je ve tvaru osmihranu o průměru 18 mm s typickými vinařskými atributy (hrozen, vinařské nože) a písmeny M.POL. (viz obrazová příloha).

⁷³ Zde byla použita edice této významné památky - VERBÍK, A. (ed.): *Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově*. Brno 1976.

⁷⁴ Srov. VERBÍK, *Černé knihy*, s. 21 a 43. Nelze také opomenout účast hradištských radních a kata s pacholkem.

⁷⁵ TAMTÉŽ, 63 a 90. Najdeme zde v zápise z roku 1587, resp. 1596 boršického fojta a fojta Prokše Hoblů z Jalubí.

⁷⁶ TAMTÉŽ, s. 43. Na prvním místě uvádí zápis zástupce královského města Hradiště, starostu a lovčí ze Stříbrnic a zástupce Boršic, Zlechova a Buchlovic. O zvláštním statutu lovecké obce Stříbrnic se ještě zmíníme v kapitole o buchlovském panství.

z Boršic, též purkmistr a mladší purkmistr ze Zlechova, z Tupes fojt a purkmistr, poslední purkmistr a mladší purkmistr z Buchlovic.“ V podstatě stejně hovoří i záznam v urbáři buchlovského panství z roku 1720.⁷⁷ Zde vidíme tedy již model známý i z doby předbřeznové, kterému se budeme později věnovat podrobně. Dokonce je v citovaném textu pudmistr (neboli purkmistr) zpravidla jmenován před rychtářem (fojtem), v urbáři z roku 1720 už výhradně. Zdá se tedy, že právě 17. století je tou dobou, kdy se ve venkovském prostředí rozvíjí samosprávný element, reprezentovaný vznikem zvláštní funkce pudmistra, jenž se stává namísto rychtáře hlavou a reprezentantem obce, přirozeně pouze v rozsahu, který mu dovoľovalo poddanství. Vnější znakem tohoto procesu je zhotovení obecní pečeti jako symbolu obecní samosprávy a insignie pudmistrovského úřadu.

Jak tedy vypadala vrchností řízená obecní samospráva ve svém vrcholném stádiu, za něž lze označit dobu posledního půlstoletí před unifikací zavedením všeobecného obecního zřízení? V předchozích odstavcích jsme se již setkali s hlavními představiteli obce – rychtářem a pudmistrem. Starší z obou funkcí je **rychtář** neboli *fojt*. Oba tyto termíny pocházejí z němčiny (*Richter*, *Vogt*) a můžeme je považovat za zcela rovnocenná označení, která se zcela běžně zaměňovala. V černé knize loveckého práva se častěji vyskytuje termín *fojt*, zatímco v korespondenci vrchního úřadu převažuje označení rychtář, a to jak v německém (*Richter*, popř. *Ortsrichter*), tak i v česky psaném textu. Přesto se i zde výjimečně mluví o fojtovi. Pomocník rychtáře je nazýván **mladší rychtář**, výjimečně *menší rychtář*, ve Zlechově a Polešovicích se vyskytlo i označení *fojtík*.⁷⁸

Poněkud komplikovanější je situace u označení druhého úřadu - **pudmistra**. V němčině existuje prakticky pouze jediná varianta – *Bauermeister*, popř. *Ortsbauermeister*, která evidentně vznikla analogií ke slovu *Bürgermeister* (purkmistr).⁷⁹ Etymologická souvislost je zde naprosto nevyvratitelná, otazník visí spíše nad její interpretací. Nejpravděpodobnější se zdá potřeba odlišení představeného vesnické obce od městského purkmistra. Původně se oba termíny i ve venkovském prostředí běžně zaměňovaly, jak jsme si mohli povšimnout např. u výše citovaného úryvku z černé knihy buchlovského loveckého práva. V písemnostech mladších poloviny 18. století se s označením obecního představeného jako purkmistra setkáme již mnohem méně často. Převažuje označení pudmistr či purmistr. Potřeba terminologické přesnosti vzrůstala tedy nejspíše až postupem času a lze předpokládat, že vzešla spíše z „vyšších míst“ (od patrimoniálních, ne-li krajských úřadů).⁸⁰ Stěží by se takto vyhroňovali obyvatelé městeček jako byly Polešovice, kteří by tak sami sobě ubírali na prestiži. U čistě venkovského obyvatelstva lze iniciativu v tomto směru přepokládat ještě méně, mohlo maximálně převzít již používaný vzor. Tomu by odpovídala i mnohem větší

⁷⁷ TAMTÉŽ, s. 270-275. V urbáři je oproti starší variantě pouze navíc uveden fojt ze Zlechova. Jmenovitý seznam zlechovského obecního představenstva nalezneme i v jednom ze zápisů nejstarší pozemkové knihy velehradského panství (MZAB, C 17, i. č. 9976b, fol. 60): „*Stalo se léta svrchu psaného [1683], dne 15. Martii za ouřadu purmistra Martina Otrusínika, fojta Jury Kedroňa, staršího Matěje Maňaska, Jana Pejra, Mikuláše Dudy, Jakuba Makarouna, Jana Janíka.*“ Ve stejné knize nalezneme i první jména tupeských představených.

⁷⁸ TAMTÉŽ; MZAB, F207, i. č. 125. Pro sjednocení bude v následujících řádcích používán výhradně termín rychtář (popř. mladší rychtář). V obecních účtech městečka Polešovic (MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 149) nalezneme služební odměnu pro hoferského fojtíka (v němčině ale *Kleinrichter*). Jaká byla pracovní náplň tohoto úředníka a proč byl na rozdíl od rychtářů a mladších rychtářů ostatních obcí placen z obecního rozpočtu, to z prostého účetního zápisu nezjistíme.

⁷⁹ Slovo *Bürgermeister* lze doslovně přeložit jako „vedoucí měšťanů“, *Bauermeister* by byl „vedoucím sedláků“. Na rozdíl v často zaměňovaných termínech purkmistr a pudmistr upozorňuje i krátká poznámka v prvním díle Selského archivu, která zmiňuje také problém „dvojkolejnosti“ obecní správy v úřadech pudmistra a fojta (rychtáře). Srov. [PRASEK, Vincenc]: *Všehochuť - Fojt, šoltýs, rychtář, burmistr čili bulmistr, purkmistr, představený starosta*, SA, č. 1, 1902, s. 63-64.

⁸⁰ Ve výše citovaných popisech loveckého soudu z přelomu 17. a 18. století (VERBÍK: *Černé knihy*, s. 270-275) se mluví nejen u Polešovic či Boršic, ale také u menších obcí (Tupesy, Zlechov) o purkmistrovi. Pro vyvození jednoznačných závěrů však chybí dostatečná srovnávací základna.

rozkolísanost české terminologie, která může odrážet právě přebírání úředního termínu do hovorového jazyka lidových vrstev. Jinak řečeno, české termíny, byť dochované v úředních písemnostech, zachycují mluvený jazyk nejnižších společenských vrstev, jenž přirozeně nepotřeboval vytvářet přesnou a jednoznačnou terminologii. Proto jako název funkce představeného obecní samosprávy kromě převažujícího „pudmistra“ nalzáme také několik dalších variant – purmistr, purdmistr, burdmistr, budmistr, purkmistr.⁸¹ Pudmistrův pomocník se nazýval vcelku jednotně **mladší pudmistr** (*jüngere Bauermeister*).

Sledujeme-li korespondenci mezi vrchnostenským úřadem velehradského panství a jeho poddanými, nemůžeme (nejen kvůli otázkám pojmoslovným) přejít bez povšimnutí skutečnost, že se zde vyskytuje výrazná dvojjazyčnost. Nejen že jsou běžně psána česky podání obcí a obecních úředníků a protokoly zaznamenávající mluvené slovo, ale také vrchnostenské písemnosti expedované, pokud byly adresovány poddaným. Ukazuje to jasně, že vrchnostenský úřad musel a také zvládal dvojjazyčné úřadování. Vnitřní úřadování probíhalo sice německy, stejně jako styk s nadřízenými orgány, když bylo ale třeba, nebyl problém přijmout i vyexpedovat úřední korespondenci českou. Se slovanskými poddanými by se prostě jinak nedomluvil.⁸²

Kromě výše uvedených hlavních představitelů se na řízení obce podílely také další osoby. V aktovém materiálu velehradského panství nalezneme ještě koňšely, obecní hospodáře či horné. Ti spolu s pudmistrem a rychtářem dohromady tvořili obecní úřad. Ano, skutečně můžeme mluvit o kolektivním orgánu, ne pouze o úřadech ve smyslu titulu, označujícího výčet kompetencí určité konkrétní osoby. I v tehdejší úřední korespondenci se používají termíny, které označují dalo by se říci právnickou osobu, instituci zahrnující všechny výše jmenované funkcionáře. Zatímco čeština znala jen prosté označení **úřad**, úřednická němčina střídala všemožné varianty pojmů, odvozených od slov *Gericht* (soud) nebo *Vorstand* (představenstvo): *Ortsgericht*, *Ortsgerichten*, *Gericht*, *Ortsvorstand*, *Gemeindevorstand* apod. Ve slovech tedy zůstala zachycena jednak původní (a zvolna zanikající) náplň činnosti, kterou bylo rozsuzování sporů uvnitř společenstva obce, jednak stále sílící význam úředníků (a v první řadě samozřejmě pudmistra) jako reprezentantů této společenské skupiny. Podobně znějícím názvem *Ortsvorsteher* (tj. obecní představený) pak úředníci velkostatku označovali pouze pudmistra a fojta jako hlavní představitele obce. V této studii bude pro jednotnost používán termín obecní představený právě v popsaném významu, pro označení celé instituce pak pojem obecní úřad. V písemných pramenech opravdu narážíme převážně jen na tyto dva reprezentanty, o ostatních úřednících se podařilo shromáždit mnohem méně informací, jejich význam tak evidentně leží na mnohem nižší úrovni. I jim bude věnována přiměřená pozornost, nyní se ale pokusíme rekonstruovat soubor kompetencí, které tvořily náplň činnosti pudmistra a rychtáře.

Základní charakteristiku pracovní náplně pudmistra obsahuje text přísahy, kterou musel každý obecní představený složit, než se ujal svého úřadu.⁸³ Nedozvíme se zde mnoho

⁸¹ Není bez zajímavosti, že nejvíce odchylek se vyskytuje v Polešovicích, které jako městečko měly největší tendenci inklinovat k označení purkmistr. Vrchnost však i pro jejich představitele striktně používala označení *Bauermeister*. I v této práci je potřeba dodržet jednotnost v používaných pojmech, budeme tedy užívat označení pudmistr.

⁸² MZAB, F 207, i. č. 125. V protokolu o projednávání stížnosti obce Kostelan na pudmistra z 24. února 1817 je zapsáno: „*Dem Beklagten sowohl wie auch den vorgeruften Gemeindgliedern wurden die Beschwerdpunkte der eingangsgenannten Mitnachbarn in böhmischer Sprache vorgetragen[...]*“ Ačkoli stížnost i celý protokol, a to včetně výpovědí účastníků, jsou v němčině, čeština zde měla své místo, dané praktickou potřebou. I tak ale neznalost němčiny bezesporu poddané ve styku s vrchnostenskou kanceláří i státními úřady znevýhodňovala. Svědčí o tom i petice buchlovické obce k zemskému sněmu roku 1848, v níž mj. žádá o to, „*aby se nám všecko od kanceláře v moravském jazyku vydávalo*“ - RADIMSKÝ, Jiří – WURMOVÁ, Milada (edd.): *Petice moravského lidu k sněmu z roku 1848*, s. 131.

⁸³ MZAB, F 207, i. č. 125. Dochovaly se přísahy pudmistra z Polešovic a ze Zlechova, tvořené totožným textem, takže lze hovořit o univerzálním formuláři pro všechny vesnice a městečka. U druhé ze jmenovaných obcí se

podrobností, ale poznáváme, co bylo tím nejdůležitějším v očích vrchnostenského úřadu, jemuž pudmistr svou přísahu skládal. Zavazoval se zde „*císařské daně a kontribuci pilně a časně vybírati, na obecní věci bedlivý pozor dáti, z nich nic jakož i z kontribučenských peněz k svému neb jejich užitkův nikam neustraňovati, všem a jednomu každému bez všeho ohledu spravedlnost činiti, k tomu svým a mým domem dobrým příkladem obec k všemu náboženství védsti, cizí lidi, který by nějakou podezřelost znamenali, v obci netrpěti, na oheň dobrý pozor dáti.*“ Jak vidíme, jde skutečně o poměrně obecný text, jenž navíc ve své kompletní podobě obsahuje tehdy obvyklé atributy - úvodní invokaci, připomenutí biblické povinnosti chránit vdovy a sirotky, a závěrečnou prosbu o boží pomoc. Mnohem obsírnější informace obsahuje protokol z obnovy zlechovského obecního úřadu.⁸⁴ Pravomoci pudmistra rozdělujeme na čtyři části:

- a) udržování pořádku a dohled na dodržování zeměpanských i vrchnostenských nařízení,
- b) vybírání kontribuce a dalších státních poplatků,
- c) dohled na vojenské povinnosti obce – příprave, transporty a ubytování vojska,
- d) hospodaření s obecním majetkem.

Pro přehlednost můžeme body a) - c) sloučit do jedné skupiny státní (resp. vrchnostenské) správy. Bod d) pak zahrnuje vlastní obecní samosprávu. Jelikož by však výše uvedené informace přece jen zcela nevystihly celou šíři záběru funkce, doplnili jsme je ještě o další údaje, získané z korespondence vrchnostenského úřadu s obecní správou.

V oblasti státní správy sloužil pudmistr jako nejnižší výkonná složka politické, finanční, vojenské a v jisté míře i soudní správy, přiřčené tehdejší státní mocí patrimoniálním orgánům. Pudmistr byl spojovacím článkem mezi státem a vrchností na jedné straně a vesnickým obyvatelstvem na straně druhé. Účastnil se tzv. správy, jak se nazývalo shromáždění všech pudmistřů panství na vrchnostenském úřadě, kde jim byly oznamovány veškeré potřebné věci (zákony, nařízení apod.), jež oni sami zase měli tlumočit obecnímu shromáždění. Jak popisuje zpráva nedakonické obce o demisi pudmistra z 22. května 1832, pudmistr „*obecné shromáždění veškerého sousedstva držel, v kterémžto přednášel, co se na slavné kanceláři při správě nařizovalo.*“⁸⁵ Existovaly samozřejmě i případy, kdy pudmistr funkci zástupce obce plnit nemohl. V první řadě to bylo v případě sporu mezi obcí a pudmistrem. Tehdy obec zastupoval některý jiný z obecních představených (rychtář, obecní hospodář apod.) nebo někdo jiný ze sousedů. I vrchnostenský úřad samotný nemohl vést jednání s celou obcí, a tak podobně jako při obnovování obecního úřadu (o kterém bude řeč později) i v těchto případech nechal obec, aby si zvolila své zplnomocněnce, kteří ji při úředním jednání zastupovali.⁸⁶

---

navíc objevuje pouze vložena (a zvláště vyznačená) poslední věta týkající se záležitostí, spadajících do kompetence rychtáře. Na příslušném místě se o ní ještě zmíníme.

⁸⁴ Tamtéž. Renovační protokol z 11. dubna 1810 patrně zachycuje tehdejší praxi, podle níž se novému pudmistrovi veřejně předčítaly jeho povinnosti. Relevantní část německy psaného protokolu je v plném znění uvedena v textové příloze, zde budou použity pouze krátké úryvky přeložené do češtiny.

⁸⁵ Tamtéž. O tom, že tato komunikace mohla v praxi poměrně vážnout, svědčí protokol ve věci stížnosti ořečovské obce na pudmistra a rychtáře z 26. ledna 1841: „*Sousedi se stěžují, že se jim to, co u správy se řídí, na vědomost nedává a že skrze to jen usedlost do škody přichází, jak minulý rok skrze stavění silnice. Purmistr vyjadřuje, že on naporučil, že se sousedi poradit mají, kdy na tou silnicu se pojedje, co se ale tak dlouho stahlo, až vojenské exekuci do obce došlo.*“ Podobně zní i stížnost z Nedakonice z 26. dubna 1840: „*Co se tejká vyřízení, co se na slavném kanceláři při správě melduje, mnohokrát nic nám neoznámí, až nám někdy skrz mnohou věc exekuci přijde.*“

⁸⁶ Tamtéž. V protokolu z 8. února 1820 se přímo uvádí: „*Da jedoch das Oberamt nicht mit jeder einzelnen anwesenden Gemeindglied in Sachen die Verhandlung anknüpfen kann, so wird sich selbe aus ihrer Mitte zur vorläufigen Angabe ihrer etweligen Beschwerde gegen den Bauermeister Duda einen Mann erwählen, der seinen Vortrag bescheiden anzubringen weiss; wer sich ohne ämtlichen Aufforderung mit Reden oder Handlungen darzwischen werft, soll ohneweiters aus der Amtskanzlei abgeschafft, oder nach Umstände für seine Dreistigkeit bestraft werden. Nach vorausgegangener Beratschlagung ernannte die Gemeinde zwei Sprecher in der Person des Andreas Petrželka, dann des Paul Slováček...*“

Obecní shromáždění sloužilo k projednávání všech důležitých záležitostí a problémů, jež se týkaly života a fungování vesnice. Místem konání těchto schůzí byl buďto obecní dům (např. v Polešovicích, v Domaníně), v případě menších obcí, které jej neměly, se konaly v obecní hospodě (Huštěnovice, Těmice, Ořechov)⁸⁷ nebo u pudmistra doma. Poslední varianta nebyla s ohledem na mnohdy bouřlivý průběh jednání ideálním řešením, jak dokládá tučapský pudmistr, jenž si stěžuje, že „v naší obci nemáme žádného obecního domu, tak jest v domě nepokoj, mrzutost s domácími“.⁸⁸ Povinnost pudmistra poskytnout prostor k jednání však patřila k zaběhnutým zvyklostem, byť by pudmistrovi a především jeho rodině přinášela určité nepohodlí.⁸⁹ Pudmistrem svolávaná obecní shromáždění byla také jediným legálním způsobem shromažďování osob. Veškeré ostatní schůzky více osob měly být považovány za narušení veřejného pořádku. To ovšem neznamená, že by k nim v praxi nedocházelo.⁹⁰

Obyvatelé obcí také museli pracovat na údržbě silnic ležících na jejich katastru, přičemž právě pudmistr měl organizovat provádění těchto prací. Materiál se platil z obecní pokladny, na druhou stranu to ale mohla obec kompenzovat poplatkem, který od přespolních za použití silnice vybírala.⁹¹ Podobným způsobem mohli poddaní pracovat také na jiných veřejných stavbách, v případě velehradského panství máme však jen jeden konkrétní příklad. V Nedakonicích měl pudmistr řídit opravy hrází na řece Moravě, podobně jako v případě silnic byla údržba hrází povinností obce, pudmistr tedy měl koordinovat práce a zodpovídat za jejich provedení.⁹²

V oblasti vojenské měl pudmistr na starosti ubytování vojáků v jednotlivých gruntech a vysílání selských potahů pro potřebu dopravy vojáků a materiálu. Především však pudmistři asistovali při konskripci osob povinných vojenskou službou a odvodech rekrutů.⁹³ Do oblasti státní správy patřil i výkon místní policejní služby, tj. dohled na veřejný pořádek a bezpečnost v obci. Z dochovaných písemných svědectví vidíme, že nejčastějším místem policejních zásahů pudmistra byla místní hospoda, která byla centrem společenského života a také

---

⁸⁷ V Huštěnovicích vtělili povinnost hospodského umožnit konání obecních shromáždění přímo do nájemních podmínek (MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 144, návrh pachtovních podmínek na obecní hospodu ze 4. srpna 1842)

⁸⁸ MZAB, F 207, i. č. 125, Tučapy 12. prosince 1845.

⁸⁹ V Traplicích si stěžovali vrchnímu úřadu, že v obci, kde není obecní dům, nechce pudmistr dodržovat starý zvyk, že se obecní shromáždění koná v jeho domě (tamtéž, Traplice 24. prosince 1838 a protokol vrchního úřadu Velehrad ze 7. ledna 1839): „Will er in seiner Wohnung als Bauermeister keine Gemeindversammlung gestatten, wo sollen solche gehalten werden? Da die Gefertigten kein Gemeindhaus für sich haben. Es bestand seit uralten Zeit in der Regel, dass die Gemeindversammlungen stets bei dem jeweiligen Bauermeister stattgefunden haben.“ Podle svědectví jiných dvou sousedů však nechtěl pudmistr konat obecní shromáždění ve svém domě proto, „weil ihm durch einige Nachbarn, besonders durch Anton Mikulik, Schweinereien in dem Zimmer gemacht worden sind.“

⁹⁰ Tamtéž, Těmice 20. ledna 1830. Pudmistr si zde stěžuje, že „naša obec žádné shromáždění v obecním šenku, kde obyčej bývá dělat, nýbrž u jednoho dost darebného hofera Matysa Ondříška, odkád' je, ani nevíme, své pokoutní shromáždění dělají a mne na šechny strany tupíjí a pomlívají, že mne možná není to přes mé srdce přenést a taky více chuti nemám v mém pudmistrovském úřadě pozůstat“.

⁹¹ Tamtéž, stížnost na pudmistra obce Těmice z 12. ledna 1848: „Při dělání silnic my mnoho trpíme, neboť my z obecnosti všechny silnice vypravujem a pudmistr bere od přespolních peníze a bere do svojí kapse a ne do obecnosti a žádnýmu nechce ani povídat ani nechce rejstříku okázat, jen každému řekne: plat', co já od tebe chci, na ostatek se neptej, nejsi pudmistr. Tedy žádný neví, co ta silnica koštuje.“

⁹² Tamtéž, Nedakonice 26. března 1840: „Má naše obec na 30 sáhou hráze při Moravě strhnúti, která již dávno spravena býti měla, a on skrz touto věc od nás nabízený byl, poněvadž jak my, tak naše pohraneční obec velkou škodu k obávání máme, kdyby hrubá voda přišla, a toto spraveno nebylo, kdežto také slavnému vrchnímu úřadu dobře povědomo je, že my již od pohraneční vrchnosti žalovaní sme, však ale on na to nedbá a nám samým nesluší, abychom sobě bez pudmistra shromáždění dělali.“

⁹³ Podle nařízení vrchního úřadu z 6. března 1837 bylo povinností pudmistra (pod pokutou 5 zl) zajistit, aby se při příjezdu konskripční komise od obce dostavili všichni hospodáři, branci (muži mezi 19 a 38 lety) z panství i zde dočasně přebývající, vojáci na trvalé dovolené (tzv. urlaubníci) i příslušníci domobrany a také vojenští invalidi.

dějištěm nejčastějších prohřešků proti pořádku a dobrým mravům.⁹⁴ S tím souviselo i dodržování tzv. policejní hodiny. V praxi to znamenalo, že veškeré zábavy musely o 10. hodině večerní skončit.⁹⁵ Protože pudmistr neměl k ruce žádného obecního policajta a při případných přestupcích zasahoval přímo jako výkonný orgán, byly patrně jedním z důležitých předpokladů pro výkon funkce odpovídající fyzické parametry.⁹⁶ Pudmistr dále rozsuzoval drobné delikty (např. drobné krádeže a poškozování majetku) a uděloval pokuty, jejichž výnos měl odvádět do chudinské pokladny. V případě nespokojenosti některé ze stran předával spor vrchnosti.⁹⁷ Jako příklad takového postupu lze uvést výpověď pudmistra z Domanína:

„Dne 24. února tohoto roku zde cizí chasník s čepičkama chodil a prodával, kdež jemu jednu touto čepičku Kateřina, dcera Martina Němca No. 74, ukradla, kdež se to na ni dovedlo. Tento chasník na stížnost přišel a žádal nejen touto čepičku, nýbrž taky za jeho dva dni zameškání v jeho handli 1 zlatý konvenční mince, já jsem to tak rozhodl, že sem jemu jen 1 zl 10 kr vídeňské měny z mojich peněz dal, za naše úřadu meškání práce naznal 1 zl 10 kr a do chudé kase uložil 50 kr. Tak tehdy toto dcera Kateřina Němec za toto odcizení dáti má v cele 3 zl 50 kr vídeňské měny. Poněvadž tato jmenovaná nám ze svý moci od sídu utekla, tak sem já ji na půl hodiny do hareštu dal, a, poněvadž ona tyto peníze složit nechtěla, tak sem jí kožuch do fantu vzal, který kožuch až posavád schovaný je. Otec na místo co by měl dceru potrestat, on proti mně brojí, popúzí a se honosí, touto pokutu též složit nechce. Pročež já touto vři k slavnému vrchnostenskýmu ouřadu udávám žádajíc, aby se mi na ruku milostivě dalo, co já s túto věcí daleji činit mám.“⁹⁸

Mezi pořádkové pravomoci patřil i dohled na to, aby se v obci nezdržovaly cizí osoby, „kteří žádné proukaze nemají“.⁹⁹ A zapomenout by se nemělo ani na požární bezpečnost, jak ostatně bylo připomenuto i v přísaze. V některých obcích je sice doložena existence kominářů nebo ponocných, základní dohled na protipožární opatření mohl patrně vykonávat právě pudmistr nebo obecní hospodáři. V souvislosti se soudními a pořádkovými pravomocemi je třeba ještě připomenout, že ve starších dobách jsou tradičně spojovány s funkcí rychtáře, s ustanovením funkce pudmistra se právě tato oblast přesunula do rukou nového úředníka.

---

⁹⁴ Tučapský pudmistr Josef Bartošik si ve své žádosti o propuštění z 26. března 1847 (MZAB, F 207, i. č. 125) stěžuje, kolik „grobíanských nectných jmen, že hanba mluvit, jak sem já juž toho kolikrát dostal, když sem takových od ženských v noci neb ze hry po 10ti hodinách z hospod ošhralce vyháněl, obzvláště nyní v času postním, a mně se i taky ouřadním všiváků a jiných jmen nadávalo“.

⁹⁵ Tamtéž, stížnost obce Ořechev z 26. ledna 1841: „Muziky se povolujou na místo 10 hodin až do rána, a to jen když chasa dává píti, všechno se povoluje.“

⁹⁶ Tamtéž. Tupeský pudmistr Kedroň vypovídá do protokolu z 10. ledna 1848 ve věci údajného bití svých spoluobčanů: „Jestli sem kemu ublížil, stálo jemu svobodno se proti mně jít stěžovat. Naše občané jsou zvyklí, což já s přesvědčení vím, s pudmistrama jako s chlapama nakládat a ne jednou se stalo, že moji předchůdcové od sousedů bitky obdrželi. Já ale sobě nenechám od žádného ublížit, proč se stalo, že sem jednou püllánika France Králíka, jak opilý byl a mě pod krk chytil, od sebe odžduchl, až se jemu odnechtělo mě se poznov týkat. Tomeček byl jednou od ouřadu z hospody, jak se ožral, vyhoděn, zdaliž se jemu něco stalo, já nevím [...]“

⁹⁷ Tamtéž, stížnost na těmického pudmistra z 12. ledna 1848. Mluví se zde o podezření obyvatel, že si nechal pokuty za několik rozhodnutých případů – drobná krádež malého obnosu peněz nebo hospodářských plodin rostoucích na poli.

⁹⁸ Tamtéž, list pudmistra Františka Slabáka k vrchnímu úřadu, Domanín dne 18. března 1836. V uvedeném úryvku najdeme také zmínku o obecním vězení, jež se (dle záznamů o výdajích na jeho údržbu v obecních účtech) prokazatelně nacházelo i v mnoha dalších obcích, nejen v Domaníně. Při projednávání stížnosti obce proti kostelanskému pudmistrovi připomíná tento, že také v tom případě, způsobil-li někomu cizí dobytek škodu na poli, měl se poškozený obrátit na obecní představené: „so war es in der Ordnung, dass sich der Beschädigte, was aber nicht erfolgte, bei uns (myšlen pudmistr, mladší pudmistr a rychtář) sich anzumelden und unsere Abhilfe abzuwarten gehabt hätte.“ - tamtéž, protokol vrchního úřadu Velehrad z 12. března 1817.

⁹⁹ Tamtéž, Ořechev 26. ledna 1841 – obec vinila pudmistra, že za úplatek nechává takovéto osoby ve vsi přebývat.

Kromě výše popsaného podílu na drobném soudnictví sporném spolupůsobili pudmistři také v oblasti soudnictví nesporného. Spolu s rychtářem se účastnili jako svědkové uzavírání kupních i jiných majetkoprávních smluv, jejichž sepisování prováděl obecní písař. Svědčí o tom případ z Ořechova, kde byli právě pudmistr, rychtář a obecní písař obviněni z několika případů falešného sepisování smluv, při kterém zapsali např. místo skutečného prodeje poloviny čtvrtlánového gruntu prodej celého čtvrtlánu. Obvinění se hájili, že šlo o nedopatření v situaci, kdy byl prodej „*napřed na sprostně papíře, jak domluva zněla dobře napsána, jak on se ale na štemplovaný papír přenesl, tak sme my již nenechali přečíst a jej podepsali*“.¹⁰⁰ Další svědectví poskytuje nejstarší pozemková kniha velehradského panství. V běžných zápisech převodů gruntů, jež prováděla s největší pravděpodobností vrchnostenská kancelář, se zmínky o obecní samosprávě nevyskytují. Někdy se ale vložil přímo text právního ujednání včetně záznamu o svědecké přítomnosti celého obecního úřadu.¹⁰¹ Obecní představení vyřizovali také pozůstalostní záležitosti v případě, že se nemohl o tyto věci nikdo z příbuzných postarat. Konkrétní případ takového postupu v obci Jalubí bude později ještě podrobně popsán. Jednalo se o pozůstalost nemajetné vdovy, jejíž jediný syn se nacházel tou dobou na vojně. Pudmistr provedl dražbu movitého majetku zesnulé a zbytek peněz po odečtení nákladů na pohřeb a dražbu zapůjčil na úrok do návratu dědice z vojenské služby.

Úlohu hodnověrných svědků plnili obecní představení také při sepisování dlužních úpisů.¹⁰² Zvláštní postavení měl v tomto ohledu velehradský obecní úřad. Vzhledem k tomu, že zdejší rychtář či pudmistr byli vrchnostenskému úřadu „*při ruce*“, byli patrně přivoláváni jako svědkové vyrovnání mezi dlužníkem a věřitelem, která se zde uzavírala. Pokus o vyrovnání před vrchnostenským úřadem byl prvním nápravným prostředkem při neplacení dluhů. V případě, že se věřitel s dlužníkem nedohodl, předala vrchnost kauzu hradištskému magistrátu. V této souvislosti je třeba ještě připomenout, že v případě nařízené exekuce vstupoval do úředního procesu pudmistr či rychtář znovu, a to z titulu **šacovníka**, tj. jakéhosi soudního odhadce, řečeno dnešním slovníkem. Šacovník prováděl soupis majetku a jeho odhad pro případnou dražbu.¹⁰³

Posledním (nikoli však co do významu) z úkolů, které z pověření vrchnosti pudmistr v oblasti státní správy vykonával, byl výběr státních daní a poplatků. Nejdůležitější byla tzv. kontribuce (pozemková daň), kterou platilo venkovské obyvatelstvo ze svých gruntů. Kontribuce se vybírala měsíčně podle rozpisu určujícího velikost platby jednotlivým gruntům, pudmistr pak odvedl celou sumu vrchnímu úřadu.¹⁰⁴ Také vybíral tzv. asekuraci neboli pojištění stavení proti ohni.¹⁰⁵

¹⁰⁰ Tamtéž, protokol z 3. února 1841, který patřil k výše uvedené kauze, resp. MZAB, C 17, i. č. 9976b.

¹⁰¹ MZAB, C 17, i. č. 9976b (fol. 66): „*A to se stalo v přítomnosti všeho ouřadu* (Babice 11. března 1691). Někdy jsou zde uvedena i jména pudmistra, rychtáře a konšelů: „*Léta Páně 1683 dědiny Tupes[...]. Stalo se porovnání při ouřadu za fojta Václava Záhonka, purgmistra Matese Ťuhýčka [...]*“ (fol. 63).

¹⁰² MZAB, F 207, i. č. 173 (dlužní úpis sepsaný ve Zlechově 25. dubna 1811): „*[...]a k tomu na potvrzení hodnověrné svědky požádal, však bez škody jejich, že tomu jest tak naší pečeti stvrzujem*“. Jsou zde podepsáni zlechovský pudmistr a fojtík i přítížena obecní pečť.

¹⁰³ Srov. MZAB, F 207, i. č. 173. Šacovníci samozřejmě nepůsobili jen v exekučních kauzách, ale i v jiných sporných záležitostech. Dle protokolu ze 14. června 1843 (SOKA UH, FÚ Jalubí, i. č. 188) provedli rychtáři z Modré a Jalubí jakožto šacovníci odhad škody, způsobené na poli jalubské fary panskými ovceci. O spojení rychtářského úřadu s funkcí šacovníka již v raném novověku srov. CHOCHOLÁČ, B.: *Poddaní na venkově*, s. 320.

¹⁰⁴ MZAB, F 207, inv. č. 125, Velehrad 30. prosince 1822. Nastupující ořechovský pudmistr před vrchností prohlašoval svou ochotu vykonávat řádně svou povinnost „*die höchsten Orts ausgeschriebene Steuer samt Zuschuss von den betrefenden Kontribuenten ohnengeldlich einheben und pünktlich an das betrefende Steueramt abführen*“. Předpis i reálně odvedené peníze se zaznamenávaly do daňové knížky – SOKA UH, AO Huštěnovice, i. č. 9, 10, 11 (viz obrazová příloha).

¹⁰⁵ Tamtéž, Velehrad 2. srpna 1837 (rozhodnutí vrchního úřadu ve věci stížnosti Polešovic na pudmistra a obecního hospodáře): „*on se vybírání císařského královského kontribuci s patřící pilností a náchylností nevěnuje a v předešlém měsíci vybraný kontribuci jakožto jeho nejhlavnější povinnost bez všeho prostředku opustil a*

Vybírání daní velmi úzce souviselo se správou obecního majetku, *první a nejsvětější povinností pudmistra, který jako dobrý hospodář má obecní jmění rozmnožovat.*¹⁰⁶ Pudmistr totiž odváděl daně za obec jako celek a v případě nezaplacení hrozila obci vojenská exekuce. To tehdy obnášelo příchod vojenského oddílu, který se v obci vyžíval na její útraty až do splacení dluhu. V takové situaci by pudmistr těžko mohl dostát svému závazku rozmnožitele obecního jmění, na druhou stranu ale musel neustále bojovat s neochotou či neschopností svých spoluobčanů včas hradit příslušnou částku. Nezbývalo tedy nejednou nic jiného než uhradit daň z obecní pokladny nebo dokonce z vlastní kapsy a pohledávku pak dovybírávat od dlužníků později. A to bylo samozřejmě nezřídka problematické. Těmický pudmistr Josef Gloza dokonce roku 1838 zadržel robotní plat, který byl vybrán pro vrchnost, aby obec přiměl k vyrovnání pohledávky ve výši 111 zl a 11 kr vídeňské měny. Těmičtí vůbec patrně měli problémy s placením častěji, Glozův předchůdce, pudmistr Pavel Hapla, po své rezignaci bojkotoval renovaci (odmítl odeslat na vrchnostenský úřad záznam o volbě svého nástupce) a zároveň přestal vykonávat své úřední povinnosti. Důvodem takového nátlaku byla pohledávka obce v sumě 132 zl a 50 kr. Vrchnostenský úřad musel zprostředkovat dohodu, kde se obec zavázala do 14 dnů řádně splatit svůj dluh, poté proběhla také řádná renovace.¹⁰⁷ Byly ale i případy, kdy naopak pudmistr nadělal obci dluhy (viz níže popsany spor pudmistra a obce Jalubí).

To samé jako u daní a poplatků platilo i v případě prací na obecním, jak dosvědčuje příklad dalšího těmického pudmistra Martina Janúška. Ten musel tentokrát sám svážit obilí z obecních polí, když nepřiměl své spoluobčany k plnění této povinnosti vůči obci.¹⁰⁸ V každém případě nesl odpovědnost za výsev, sklizeň i vymlácení obilí z obecních polí, stejně jako jeho následné zpeněžení. To stejné platí i u ostatního obecního majetku. Správu obecního jmění, ať už nemovitého, movitého či finanční hotovosti, můžeme označit za nejdůležitější pravomoc pudmistra. Mluvíme-li o obecní samosprávě, pak „vláda věcí svých“ byla na tomto nejnižším stupni právě v první řadě péčí o veřejný majetek. Proto by také mělo být tak podstatné části věnováno více místa, než je u přehledu kompetencí možné, podrobněji tedy o obecních účtech a správě příjmů a vydání pojednáme ve zvláštní kapitole.

Zde se pouze ještě jednou vrátíme k otázce výběru daní pudmistrem, a to prostřednictvím případu z roku 1820, který projednával vrchnostenský úřad a dokonce se

---

takové mladšímu pudmistrovi Ondřejovi Měšťánkovi bez patřícího extraktu k vypravení zanechal, který k odvodu takového kontribuci jinší peníze: totiž na cholerní outraty, pak peníze na jistotu ohně neb asekuraci věnovati přinucený byl...“ Víme dokonce, že k vybírání kontribuce byly určeny středa a pátek, neboť součást výše zmíněné stížnosti byl i případ, kdy „se jednomu mladému chudobnému sousedovi Tomášu Vad'urovi přichodilo, když exekucím obtížený byl, a hned jak se na peníze zbral, tyto na kontribuci nesl, jeho doma nenatrefil, nýbrž v hospodě, kdežto on s těma exekventama pil. Tento soused jeho požádal, aby domů šel a kontribuci od něho přijal, by on toho břemena zbaven býti mohl, on ale jemu odpověděl, že středa a pátek je ustanovený na přijímání kontribuci, jestli on ani chvíli nemá mět pokoj, a toho souseda do prsů udeřil, jeho knížky po zemi rozhodil, tak že ten soused přinucený byl tamodtud utéct a na druhý den bojice se, aby zas tak uctěn nebyl, dva sousedy sebou vzal, aby svoje kontribuci odvést a toho exekventa zbavený býti mohl!“ (Tamtéž, Polešovice 26. července 1837).

¹⁰⁶ Takto poeticky mluví o pracovní náplni úřadu kostelanská obec ve své stížnosti na pudmistra z 24. února 1817 (MZAB, F 207, i. č. 125): „Die erste und heiligste Pflicht eines Bauermeisters ist, dass er nebst dem obrigkeitlichen hohen Besten das Vermögen der Gemeinde auf das sorgfältigste gebahre, dass er als im guten Hausvater die Zuflüsse der Gemeinde vermehre, jedes einzelne Gemeindglied vor Bedrückung schütze, überhaupt sein Amt nach Pflicht und Gewissen verwalte, und sich sogestalten des Zutrauens der Gemeinde im ganzen Umfange würdig mache“.

¹⁰⁷ Tamtéž, stížnost obce Těmice na pudmistra z 25. května 1838, resp. korespondence a protokoly z ledna a února 1830.

¹⁰⁸ Tamtéž, stížnost pudmistra Těmic ze 16. prosince 1847: „Toto obilí bylo na poli v mandelách podplavené, dlouhý čas tam v tom bahně stálo, žádný pro něj jet nechtěl, až sem já s mojím potahem dovedst musel, co sem měl dělat s těma zaplavenýma porostlýma snopama, to, co čerstvé bylo, se odstranilo a vymlátilo, ostatní shnilé do hnoje dalo.“

dostal až k úřadu krajskému. Kauza totiž velmi barvitě ilustruje nejen způsob výběru daní obecní samosprávou, ale i její hospodaření jako celek. Jak vyplývá z náznaků, jež obsahuje protokol vrchnostenského úřadu, táhl se spor mezi městečkem Polešovice a pudmistrem Josefem Dudou již delší dobu. Je dosti možné, z jiných případů to ostatně známe, že se na krajský úřad obrátili sami Polešovští, ale nelze ani vyloučit možnost, že si přítomnost krajského komisaře při projednávání sporu vyžádali patrimoniální úředníci, aby posílili autoritu svého rozhodnutí a ukončili tak dlouho trvající nepokoj v obci. V každém případě ale krajský úřad odmítl žádost o vyslání svého úředníka a ponechal tak v souladu s tehdejší úřední hierarchií případ k projednání prvoinstanční správní instituci – vrchnostenskému úřadu. A ten se tím musel zabývat se vši vážností nejen kvůli příkazu nadřízené instance, ale byl si těž sám dobře vědom, že pokud nebudou podobné excesy trestány, přinese to uvolnění pořádku na celém panství („*wenn man solche Excessen ohne Ahndung fallen lassen sollte, die Bänder der guten Ordnung in der Gemeinde Polleschowitz, und auch, was noch schlimmer wäre, in der übrigen Komunitäten der Herrschaft Wellehrad entzweireissen würden*“).¹⁰⁹

A o co zde tedy šlo? Prvním bodem stížnosti bylo, že pudmistr vybral na kontribuci a dalších poplatcích v roce 1819 o více než 600 zlatých více, než bylo odvedeno, přičemž od domkářů, kteří drží v obci vinice, vybral místo předepsaných 2 zl 33 kr za ačtel 4 zl. Dalším bodem bylo, že jim vyplatil dodávkovou bonifikaci, až když k tomu byl donucen. Od posledního bodu stížnosti odstoupili Polešovští sami, neboť se týkal příliš vysokého platu daně z usedlostí a z fictitium stabile (domovní daň). Vrchní úřad totiž obci předložil příslušný výtah ze stabilního katastru a přesvědčil je tak o neoprávněnosti tohoto bodu. Poté, co zástupci obce přednesli tyto stížnosti, byl vyzván pudmistr Duda, aby se k tomu vyjádřil. Ten se přihlásil pouze k výběru 533 zl, z nichž použil 419 zl 50 kr na doplacení kontribuce za rok 1820 (celkově obec odváděla 1231 zl, takže šlo o docela značnou část celkové sumy) za ty, kteří ji ještě nezaplatili. Zbylých 133 zl 10 kr použil na další obecní výdaje. Při své obhajobě odkazuje na příslušné účetní záznamy, které obecní představenstva, jak bude dále podrobněji popsáno, ve formě obecních účtů vedla.¹¹⁰ A navíc ještě podotýká, že má dostatečné jmění na to, aby mohl obci veškeré pohledávky vyrovnat, a připomíná obci známé případy, kdy byla od vojenské exekuce zachráněna právě tím, že pudmistr zaplatil za poplatníky, kteří předepsanou daň dosud neuhradili.¹¹¹ Znovu tedy dosvědčuje fakt, že pudmistr nesl zodpovědnost za platební morálku obce jako celku a v případě neuhrazení byla uvalena vojenská exekuce na obec, nikoli na konkrétní neplatiče. Proto bylo skutečně velmi důležité, aby se pudmistrem stal dobře situovaný soused.

Ve věci vybírání větší kontribuce, než je určena rozvrhem daně, připomíná pudmistr zaběhnutý úzus, podle něhož se od vlastníků vinic z řad domkářů a přespolečných vybíralo více a přebytek byl použit na obecní potřeby. Tento zvykově ustanovený příplatek měl

---

¹⁰⁹ Tamtéž. Zamítnutím účasti krajského komisaře (list krajského úřadu prezentovaný u vrchního úřadu 28. ledna 1820) samozřejmě nezanikla možnost odvolání k vyšší instanci, kam by byl případ postoupen už se shromážděnými materiály a stanoviskem vrchního úřadu. Podrobně je případ rozpracován v protokolu vrchního úřadu z 8. února 1820. Hned v úvodu čteme: „*Der Geist der Unruhe herrschet von jeher in der Marktgemeinde Polleschowitz, dafür sprechen so viele in dem obrigkeitlichen Amtsarchive aufbewahrte Urkunden; aus Schämung für die besser gesinnten Gemeindglieder will sich das Oberamt enthalten, die vergangenen Tatsachen spezifisch aufzuzählen. Man war es von der seit deme vorgerückten Aufklärung, somahl wie von den öfters an die Gemeinde erlassenen Errinerungen, berechtigt zu erwarten, dass sie der Stimme der Vernunft und einer, wenn auch nicht feinen, doch den gesetzen angemessenen Moralität gehöргеben werde, allein es scheint, dass an ihr alle noch so gut gemeinte Verbesserungsmittel ohne Beachtung dessen, was für die selbst Gutes daraus entspringen mag, verloren gehe.*“

¹¹⁰ Více o obecních účtech viz podkapitola III/4. Hospodaření s obecním majetkem.

¹¹¹ Tamtéž: „*[...] ich anderer Seits so viel Vermögen besitze, um der Gemeinde die nötige Sicherheit zugewähren, ausser dem ereignen sich im so viele der Gemeinde bekannte Fälle, wo der Bauermeister wegen den momentalen Unvermögenheit mehreren Kontribuenten sein eigenes Vermögen angreifen muss, um sie vorlässtigen und kostspieligen Militärexekutionen zu verschonen.*“

kompensovat skutečnost, že tito držitelé obecní nemovitosti neměli žádný podíl na jiných obecních povinnostech (ať již peněžních nebo robotních), které se odvozovaly od gruntovní držby. Jak připomíná Duda, sami plátcí proti tomuto příplatku neprotestovali, neboť byl obecně přijímán jako naprosto spravedlivý.¹¹² K otázce nevyplacené bonifikace jen dodává, že byla do účtů připsána již za jeho předchůdce. Jakmile se o ní dozvěděl, provedl její rozdělení.¹¹³ K těmto výpovědím připojil vrchní úřad také své stanovisko, podle něhož je s pudmistrem spokojen. S ohledem na všechna fakta zamítl tedy stížnost, jednání tím však neskončilo. Vrchnostenský úřad teď totiž ještě projednával incident, kdy obecní hospodář v době pudmistrovny nepřítomnosti vzal u něho v obecní truhle uloženou obecní pečeť a daňový extrakt za rok 1819. Obecní hospodář se hájil skutečností, že o tomto kroku věděli všichni, kdo podepsali stížnost na pudmistra, a jeho opodstatněním byla snaha získat důkazy, jež by jejich žádost o odvolání Josefa Dudy podpořily. Vrchní úřad se spokojil s důrazným upozorněním, že si měli tyto věci vyžádat od pudmistra a nepostupovat tímto násilným a svévolným způsobem, z něž by se příště již museli zodpovídat.¹¹⁴

Na samotný závěr zbývalo ještě vyřešit provinění proti cti obecních a dokonce i panských úředníků, jehož se někteří polešovičtí obyvatelé dopustili šířením pomluvy o údajném zfalšování individuálního extraktu, jehož se měli obecní písař a pudmistr dopustit s vědomím vrchního úředníka a důchodního. Toto obvinění nemohl vrchnostenský úřad ponechat bez povšimnutí, neboť se ho přímo dotýkalo a mohlo mít neblahé důsledky pro jeho autoritu u poddaných na panství. Proto byl pudmistr Duda znovu předvolán a vyzván, aby pod přísahou uvedl všechny, o kterých ví, že by uvedené informace šířili. Duda uvedl jediného člověka, a to Františka Hrobaře. Obviněný však toto popřel, dovolává se svědectví rychtáře, mladšího rychtáře a tří dalších sousedů. Zdá se ale, že se dovolával nesprávných lidí, neboť tito svědkové po svém předvolání pod přísahou potvrdili, že prohlašoval individuální extrakt za zfalšovaný od pudmistra a obecního písaře, kteří si tam podle vlastní vůle přepisují a vrchnostenští úředníci při kontrole účtů vše schvalují. Navíc se ukázalo, že Hrobař si pozval do obce i nějaké sousedy z Boršic, s nimiž se měl radit ohledně údajného falšování boršického extraktu. Jak je zřejmé, situace se úplně obrátila a vyšetřování nakonec mířilo proti nespokojencům. Nevíme, zda byl někdo potrestán, je však zjevné, že pudmistr to nebyl. Otázkou zůstává, jestli se v obci skutečně podařilo nastolit klid a jednotu mezi sousedy.

Viděli jsme, že okruh činností pudmistra byl poměrně různorodý. Jaké úkoly tedy zbyly na rychtáře? Záznam z obnovy zlechovského úřadu v roce 1810 nám zachoval seznámení nastupujícího rychtáře s jeho novými povinnostmi. Nováčkoví ve funkci vysvětluje, že rychtáři náleží s pomocí fojtíka vybírat všechny vrchnostenské platy a obyvatele přivádět k plnění všech poddanských závazků, jako jsou roboty, naturální dávky a další povinnosti vůči vrchnosti, a vůbec obstarávat její zájmy podle příslušných práv. Rychtář tedy v první řadě

---

¹¹² Tamtéž: „[...] sie weigern sich dessen nicht, weil hiefür die Billigkeit spricht, und mir kann selbst hierwegen nichts zur Last gelegt werden, da ich nur dem Schritte einer alten Gewöhnheit folge.“

¹¹³ Tamtéž: „War nur davon, dass mein Vorfahrer Josef Tesař an Lieferungbonifikation 98 Fl 38 Kr, die ihn in der Gemeindquittirbüchl in Abschlag der Kontribution angeschrieben sind, nichts bekannt, konnte also auch die Abschreibung in den Handbüchln der einzelnen nicht früher, als nach erlangter Kenntniss, veranlassen.“ Ze zmínky o deníku jednotlivých plátců vyplývá, že pudmistr vedl podrobnou evidenci plateb od konkrétních osob, jež umožňovala třeba právě rozdělení přeplatků nebo dovybírávání zpožděných plateb, které byly v celkovém odvodu, jak bylo výše popsáno, již nahrazeny obecními penězi nebo dokonce soukromým kapitálem pudmistra.

¹¹⁴ Svévolné odebrání pečeti, původně svěřené obecnímu představenému, bylo v očích obce aktem ochrany svých zájmů před poškozením ze strany pudmistra, rychtáře či vrchnostenských úředníků. Zde uvedená situace nebyla ničím výjimečným, podobné případy snahy obce převzít kontrolu nad užíváním pečeti jsou známy mj. z napajedelského i dalších panství. Srov. [PRASEK, Vincenc] - BŘEZINA, Arnošt: *Důtka pro nedbalé prýchování obecní pečeti*, SA 6, 1907, s. 179-181.

dohlížel na výkon robot a také vybíral dávky patřící vrchnosti.¹¹⁵ Dále vybíral „na invalidy“ a také tzv. koštné v době vinobraní. Přitom měl nárok na stravu pro sebe a dva pomocníky.¹¹⁶

Zatímco za podstatu pudmistrovského úřadu tedy lze považovat skutečně prvek samosprávní, funkce rychtáře se v této době více méně omezila jen na reprezentanta zájmů vrchnosti v obci. V praxi ale nebyla hranice mezi oběma funkcemi tak ostrá, jak by se mohlo zdát. Také rychtář sloužil jako spojovací článek mezi vrchnostenskou kanceláří a obcí, mohl např. doručovat úřední korespondenci.¹¹⁷ Zdá se, že se s pudmistrem dělil i o některé kompetence v oblasti politické správy. K rychtářovým povinnostem tak náležely záležitosti přípřeží.¹¹⁸ Také jsme již zmínili svědecké podpisy rychtáře na různých majetkoprávních dokumentech, jako byly kupní nebo svatební smlouvy, účastnil se také dědického řízení.¹¹⁹ Nejen pudmistr, ale i rychtář navíc figuruje jako reprezentant obce, zastupuje ji před vrchnostenským úřadem a podepisuje se na její právní dokumenty (například protokoly o volbě pudmistra). Většinou je sice uváděn až na druhém místě za pudmistrem, neplatilo to však zcela jednoznačně.¹²⁰ Soudobá terminologie označovala pudmistra i rychtáře společným

---

¹¹⁵ MZAB, F2 07, i. č. 125 (Velehrad 11. dubna 1810): „*Dem Richter wird mit Zuhilfnahme des Voitik obliegen, alle obrigkeitliche Giebigkeiten genau einzuhöben und an das Rentamt abzuführen und so auch alle obrigkeitliche Schuldigkeiten als Roboten, Naturalabgaben, und sonstige gegen die Obrigkeit schuldige Pflichten der Gemeindinsassen ohne Rücksicht bei einem jeden in genaue Erfüllung zu bringen und keine Rückstände hinter niemanden anwachsen zu lassen, überhaupt in allem und jedem stets hin für das Beste der Obrigkeit nach den ihr zustehenden Rechten zu sorgen, wofür derselbe dem Oberamte allem verantwortlich bleibt.*“ Zpráva vrchního úřadu pro krajský úřad ze 14. dubna 1832 v podobném duchu praví, že rychtář by měl „[...] *die obrigkeitlichen Giebigkeiten, und die Ausfertigung der Robot zu stehet*“.

¹¹⁶ Tamtéž, protokol vrchního úřadu ve věci stížnosti na ořečovské představenstvo z 26. ledna 1841: „*ten čas při vinobraní, když se košní odbírá teho, ne dva jak obyčej jest, nýbrž 6 osob ze sebou vezne a tu všichni jedijou jako by to těch chudobných lidí nic nekoštovalo*“. Ze stížnosti nevyplývá zcela jednoznačně, že výběr koštného v Ořechově prováděl rychtář. František Míša byl totiž zároveň i horným, navíc žaloba se týkala i doby, kdy byl pudmistrem. Jak již ale bylo uvedeno výše, existuje takový důkaz pro Zlechov, a my nepředpokládáme, že by v rámci jednoho panství byly pravomoci obecních představených nastaveny různě.

¹¹⁷ Tamtéž. U stížnosti Polešovic z 19. května 1835 je za resolutem připsána kancelářská poznámka: „*Exped[itum] am heutigen [Tag] durch den Poleschowitzer Richter Jos[ef] Tesař.*“ Podobně u resoluta k žádosti Boršic z 21. září 1831 o dočasném ponechání pudmistra: „*Den Auftrag der Ortsrichter Krpálek beim heutigen Amtstag erhalten.*“

¹¹⁸ Tamtéž, protokol vrchního úřadu z 19. dubna 1816 ve věci stížnosti obce Nedakonice: „*Sollte es sich um andere Vorspannsvergütungen handeln, so müsste hierüber der Richter, dem das Geschäft ausdrücklich zusteht, nicht aber ich, Red und Antwort geben.*“

¹¹⁹ Podrobná analýza písemností těchto agend nebyla provedena, sondou do několika jednotlivin dochovaných v obecních archivech bylo zjištěno následující: v kupní smlouvě na velehradskou palírnu z roku 1795 (SOKA UH, AO Velehrad, i. č. 30) je fojt a jeden košel, na svatební smlouvě z roku 1806 (SOKA UH, AO Boršice, i. č. 103) jsou jako svědci fojt, fojtík a horník z Boršic. Ve svatební smlouvě z roku 1775 (SOKA UH, AO Tupesy, i. č. 13), uzavřené mezi Jakubem Stodůlkou z Tupes a otcem Barbory Škrabákové ze Zlechova, je jako jeden ze svědků ze strany nevěsty uveden i zlechovský pudmistr, ovšem pouze jménem bez výslovného označení jeho úřední funkce. Za podpisy však následuje dovětek, že „*tyto svadební smlúvy staly se při ouřadu zlechovském dne a roku vejš psaného, Jakub Cigoš purkmistr, Jakub Pernička mladší [pudmistr]*“. Nejzajímavější svědectví podává ovšem protokol o projednávání pozůstalosti Antonína Hudce z Tupes z 15. listopadu 1837 (SOKA UH, AO Tupesy, i. č. 14). Mezi přítomnými dědici uvádí totiž také tupeského rychtáře Mikuláše Bureše jako soudně určeného zástupce nepřítomných dvou synů zesnulého. Opět zde vidíme, že vrchní úředník určoval pro podobné funkce sobě známého a spolehlivého člověka z obce, tedy obecního představeného.

¹²⁰ Např. v soupisu nových robotních povinností z roku 1799 (MZAB, F 207, i. č. 41) jsou podepsáni pudmistři jako první, někde dokonce není rychtář podepsán vůbec (popř. je, ale bez uvedení funkce), výjimkou jsou Kostelany, kde je rychtář uveden jako první před pudmistrem, a Huštěnovice a Vážany, kde je pouze rychtář. Zde patrně došlo k tomu, že se pudmistr nemohl dostavit. Ve stížnosti Polešovic na panské horníky - MZAB, F 207, i. č. 125, Polešovice 22. března 1844 - je podepsán rychtář před pudmistrem. Dost možná je tomu tak proto, že se to týkalo vrchnostenských úředníků, tedy záležitosti jemu kompetenčně bližší.

označením *Ortsvorsteher* (obecní představený). Praktická potřeba si pak nepochybně vyžadovala, aby se oba úředníci navzájem zastupovali a vypomáhali si.¹²¹

V některých obcích pak dokonce obě funkce vykonávala jedna osoba. Ačkoli srovnávací základna není příliš široká, neboť jména pudmistru a rychtářů (viz textová příloha) máme doložena jen pro první polovinu 19. století, v případě rychtářů navíc ještě značně mezerovitě, můžeme i tak nejednou postřehnout situaci, kdy oba úřady vykonával jediný muž, a to hned u několika obcí. Alespoň v jednom případě to lze prokázat u Ořechova, Jalubí a Tučap. Velehradská obec o zavedení takové praxe dokonce sama usilovala s poukazem na fakt, že tomu tak je v některých jiných obcích.¹²² O běžný úzus pak patrně mohlo jít v případě dvojice sousedních vsí Domanín a Těmice, kde víme o dvou (v Domaníně), resp. všech třech (v Těmicích) doložených rychtářích, že byli ve stejné době zároveň pudmistry svých obcí. V Těmicích se stal roku 1827 tehdejší rychtář Pavel Hapla i pudmistrem a podobná praxe fungovala nejméně u dvou dalších osob ještě ve 40. letech. O spojení obou funkcí žádali v Těmicích již v roce 1842, když rychtáře Tomáše Petříka, jenž byl zároveň pudmistrem, vrchnost sesadila a nahradila Josefem Glozou. Těmičtí byli ochotni přijmout za pudmistra Glozu, tehdy se záležitost ale ještě nevyřídila.¹²³ Došlo k tomu až roku 1843. V tehdejší žádosti obce o povolení obsadit obě funkce jedinou osobou se hovoří, že tento způsob existoval zde od nepaměti, pouze v poslední době byl změněn. Důvodem, proč obec tuto kumulaci funkcí požadovala, měla být skutečnost, že pudmistr i rychtář byli osvobozeni od obecních dávek. Pokud byli dva sedláci z obce takto zvýhodněni, přinášelo to obecní kase zbytečnou ztrátu. Někdy mohlo být důvodem pouze provizorní řešení mimořádné situace. Po odvolání jalubského pudmistra (18. března 1841) vykonával až do ustanovení nového (zvolen 19. března, ale vzat do přísahy až 27. března téhož roku) pověřila vrchnost výkonem jeho pravomocí rychtáře Valentina Hejdu, jenž shodou okolností obě funkce vykonával již o několik let dříve. Dalším důvodem mohl být i nedostatek lidí, kteří by měli pro výkon veřejné funkce dostatečné schopnosti a zároveň i ochotu ji na sebe přijmout. Naopak výhodou rozložení obou funkcí na dvě různé osoby byla právě již zmíněná možnost vzájemné výpomoci a zastupování. V tomto smyslu „hovoří“ i tučapský pudmistr a rychtář Jan Zlámalík, když z prvního úřadu podává demisi, zároveň ale žádá, aby byl ponechán ve funkci druhé, a mohl tak pomáhat novému pudmistrov: „[...]jak mně milostivá vrchnost slíbila rychtářem zůstat, v tom ještě bych chtěl býti, aby pudmistrov v mnohých věcech napomocným byl. [...] k tomu taky v jiných obcích jsou rychtáři a v naší obci žádný rychtář není. Takže ze vším pudmistr musí sám ostúzet, to je na jednoho přece mnoho.“¹²⁴ Jako poslední poznámku k problematice spojení obou funkcí je třeba ještě dodat, že spojení těchto úřadů se uskutečňovalo pouze v osobě jejich nositelů. I když je vykonávala jedna a tatáž osoba, pořád na ně bylo nahlíženo striktně jako na dvě oddělené funkce.¹²⁵

Dalším okruhem otázek, který je třeba při výkladu o obecní samosprávě zodpovědět, jsou informace ohledně délky funkčního období obecních představených, způsobu výběru vhodných osob a jejich uvádění do úřadu, stejně jako způsob ukončení funkce, popřípadě

¹²¹ MZAB, E 207, i. č. 125, Traplice 7. ledna 1839. Rychtář ve věci stížnosti obce na pudmistra vypovídá, že „*er in meiner Abwesenheit meine Geschäfte zur Besorgung nicht übernehmen will, was die früheren Bauermeister jederzeit getan haben*“.

¹²² Tamtéž, stížnost obce Velehrad na svého rychtáře z 30. října 1841. O výsledku žádosti o svěřeni obou funkcí do rukou jednoho člověka nemáme bohužel žádnou povědomost.

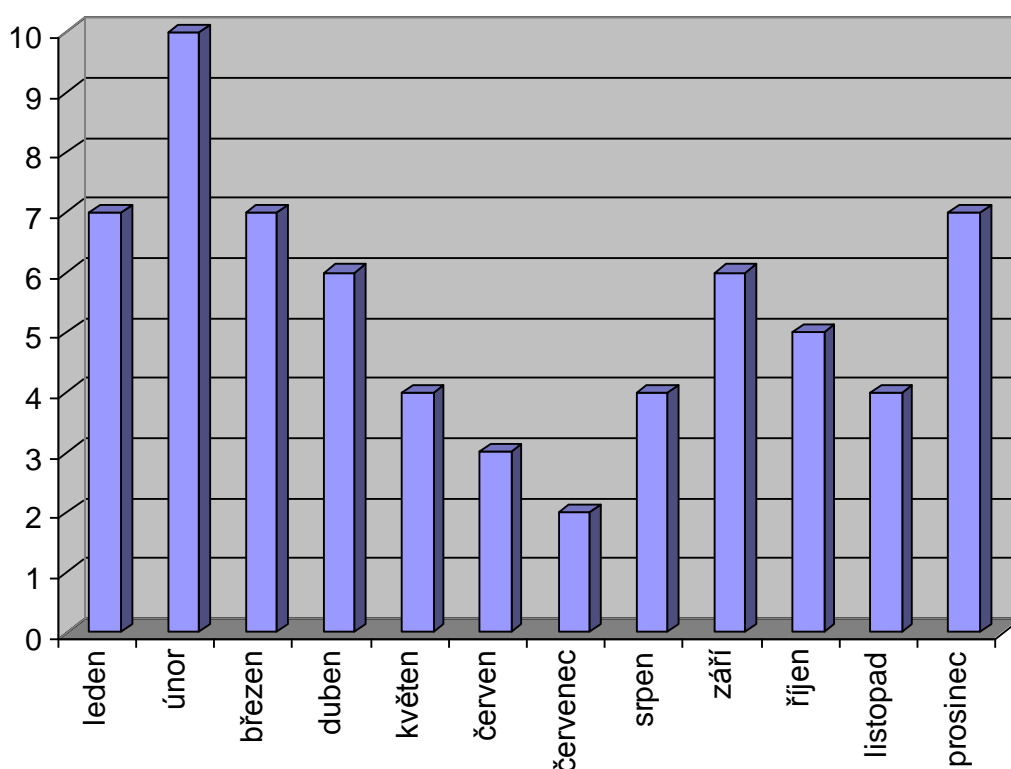
¹²³ Tamtéž, Těmice 19. ledna 1842: „*Od starodávných časů v zdejší obci při tak málo sousedou [...] vždycky jenom pudmistr, který spolu rychtářem bejval a až posavad je, nebo kdyby dva byli, jako pudmistr vzlašt rychtář vzlašt, tak to jim za to nestojí, aby oni tak vzdálenou cestu do Velehradu, kdež brzy na dvě míle jest, dělávali, tu by jen oba jejich hospodářství zameškávali a škodu trpěli.*“

¹²⁴ Tamtéž, Tučapy 24. listopadu 1837.

¹²⁵ Tamtéž, Bzenec 9. prosince 1843. Ve své žádosti o uvolnění z 4. dubna 1845 Josef Gloza výslovně píše: „[...]moje dva úřady jako pudmistr a rychtář zastat v stavu nejsem.“

důvody jejího předčasného opuštění. V materiálech velehradského panství jsme nenarazili na zprávy, jež by jednoznačně vypovídaly o tom, že by byla přímo vymezena doba, po kterou měli být pudmistr a fojt ve svém úřadě. Samotný soubor spisů ve věci renovací obecních úřadů, jenž je hlavním pramenem této studie, obsahuje téměř výhradně záznamy o mimořádných případech odvolání či abdikace pudmistra. Tato skutečnost by nasvědčovala spíše tomu, že pudmistr ve své funkci zůstával na libovolně dlouhou dobu až do chvíle, kdy již sám nechtěl ve své činnosti pokračovat, nebo kdy po změně zatoužila obec. Dochoval se zde však i jakýsi zbytek seznamu spisů. Seznam obsahuje mj. i položku *renovace obecních úřadů všech obcí*, v letech 1796-1799 vždycky datovanou do měsíce ledna. Dále pak totéž z roku 1802 (bez přesnější datace), a května 1803 a 1804. V letech 1810, 1812 a 1813 již byly zaznamenány jen obnovy v konkrétní obci.¹²⁶ Vlastní spisy uvedené v seznamu se bohužel nedochovaly. Nelze tedy ověřit, zda se skutečně každoročně v určitou dobu přistupovalo k volbě nového pudmistra ve všech obcích. I kdyby tomu tak bylo, muselo by jít s největší pravděpodobností pouze o formální akt, neboť každoroční obměna by byla z hlediska efektivního fungování obecního úřadu neúnosná. Jako poměrně pravděpodobná se jeví možnost, že by při každoroční kontrole účtů vrchní úřad vyhodnotil situaci v každé obci a v případě, že by neměla žádná ze stran (pudmistr, obec, vrchní úřad) námitek, byl by dosavadní pudmistr ponechán ve funkci.

Graf č. 1: Počet renovací obecních úředníků na panství Velehrad dle měsíců v letech 1810-1847

Co se týče roční doby, kdy k tomu docházelo, jeví se jako nejpravděpodobnější první měsíce v kalendářním roce, popř. konec roku, kdy se přelamoval tzv. rok vojenský (trval od 1. listopadu do 31. října). Svědčí o tom nejen výše uvedené zmínky z konce 18. století, ale také graf č. 1, jenž zachycuje všechny písemně doložené výměny pudmistrů, rychtářů či celých obecních představenstev z let 1810–1847. Jejich nízký počet v letních měsících odpovídá i

¹²⁶ MZAB, E 207, inv. č. 125: „*Gerichtsrenovationen für alle Gemeinden*“.

logickému předpokladu, že v období zemědělských prací bylo hlavní starostí každého vesničana zabezpečení obživy a komunální politika přišla ke slovu až potom.

Termín „komunální politika“, který byl použit v souvislosti s výběrem pudmistra, se může zdát možná trochu nadnesený, přesto je na místě, neboť se jednalo o funkci volenou. Na této skutečnosti nic nemění ani fakt, že vrchní úřad měl na jmenování nemalý vliv. Jak tedy celý proces tzv. renovace či obnovy úřadu probíhal? Poté, co vrchnostenský úřad rozhodl o provedení personální obměny, bylo povinností obce navrhnout tři kandidáty, z nichž vrchnost vybrala nového pudmistra. Tupeští již v žádosti o odvolání pudmistra uváděli: „*podepsaní sousedí prosejí, by směli slavnému vrchnímu úřadu co nejspíš tři takové k tomuž schopné sousedy k vedení tohož ouřadu představit, jenžto by na sobě ten závazek míti zasluhovali, z kterýž třech napotom dle jejich milostivého nahlídnutí v obci pudmistrem ustanoviti ráčili.*“¹²⁷

Výběr kandidátů při obecním shromáždění (jen výjimečně se volba konala přímo v kanceláři panství na Velehradě) měl skutečně podobu voleb, z nichž se obvykle pořídil i písemný záznam, který pak byl předán vrchnostenskému úřadu. Dnes díky tomu víme, jak obecní volby vypadaly. Organizaci měl na starosti aktuár. Ten také byl spolu s jedním dalším úředníkem správy panství osobně přítomen obecnímu shromáždění, kde volba proběhla. Někdy se volba konala přímo na vrchním úřadě panství na Velehradě, pak byl obvykle spolu s aktuárem osobně přítomen i vrchní úředník.¹²⁸ Hlasovalo se podle domů, resp. podle gruntů (každý měl jeden hlas), a to dvojím způsobem: buď pro libovolnou osobu, nebo pro jednoho z předem dohodnutých kandidátů.¹²⁹ Hlasy se poté sečetly a protokol i s počty hlasů pro jednotlivé osoby byl předán vrchnostenskému úřadu. Vrchní úředník měl poté právo ze zvolených kandidátů, nejčastěji tří nebo čtyř, vybrat toho nejvhodnějšího. Téměř ve všech známých případech respektoval vůli obce a vybral osobu, která získala nejvíce hlasů. Pokud ovšem byl přesvědčen, že obec zvolila osobu pro úřad nevhodnou, mohl uplatnit své právo a zvolit některého dalšího z vybraných mužů. Půvabným důkazem hodnocení kandidátů je záznam o hlasování v obci Nedakonice, kde si k jednotlivým jménům některý z vrchnostenských úředníků tužkou poznamenal výhrady: „*má to být pijan*“, „*nehodí se k tomu a je příliš mladý*“, „*má nedostatek odvahy*“, „*nechce být*“ apod. Vybraný adept na nového pudmistra byl potom předvolán spolu s několika zástupci obce na vrchnostenský úřad

---

¹²⁷ Tamtéž, Tupesy 22. září 1845. Vyskytují se i případy, kdy byl navržen jiný počet kandidátů, ale není jich mnoho.

¹²⁸ Tamtéž. V rozhodnutí o přijetí demise boršického pudmistra z 10. ledna 1841 se nařizuje, že „*hat Amtschreiber Neumann auf den 17. Jänner laufenden. Jahres eine vollständige Gemeindversammlung in Borschütz anzuordnen, eine Bauermeisterwahl in der Gemeinde vorzunehmen und bei dieser Gelegenheit die dortige Kommunrechnung zu prüfen, zu revidieren und den Erfolg zu rapportieren.*“ Jindy zase vrchní úřad ve svém rozhodnutí stížnosti obce Tupesy z 1. června 1830 oznamuje, že bylo rozhodnuto, „*dass zu der vorzunehmenden Wahl eines anderen Bauermeisters die Tagsatzung auf den 3. dieses Monates bestimmt wurde, bei welcher die sämtliche Ansässigkeit beim hierortigen Oberamt zu erscheinen haben wird*“.

¹²⁹ V případě osedlých s lánovou držbou mužského pohlaví bylo volební právo nezpochybnitelné. S ohledem na tehdejší sociální stratifikaci i postavení žen jsme ve volebních protokolech hledali i odpověď na otázku omezení přístupu některých sociálních skupin k vlivu na obecní správu. Jistá omezení se skutečně dají vystopovat, zdá se však, že zde neplatila úplně jednoznačná pravidla a docházelo k místním a snad i časovým odlišnostem. Ženy byly v této době majitelkami domů jen výjimečně, a to pouze ve stavu vdovském. Vdovy pak podle volebních protokolů skutečně většinou (nikoli však vždy) nehlasovaly. Stejně tak nedospěli sirotci a nejnižší sociální skupiny. Zdá se však, že existovaly i případy, kdy domkáři a hofeři alespoň v omezené míře hlasovací právo měli. Např. v Traplicích roku 1847 hlasovali společně. V protokolu z března 1847 je za jmenným seznamem hlasujících osedlých na gruntech připsáno: „*domkáři všeci společně vinšují Martina Čevelu.*“ Žádost Velehradu o odvolání pudmistra z 18. října 1839 zase vrchní úřad odmítl s odůvodněním, že na ní nejsou podepsáni žádní domkáři a hofeři. Nepsaným pravidlem všeobecně etického rázu nejspíše byl zvyk, že kandidáti nikdy nehlasovali sami pro sebe.

ke složení přísahy.¹³⁰ Stávalo se ovšem také, že nově vyvolený pudmistr neměl o tuto funkci zájem a odmítl nastoupit.

Některé záznamy nasvědčují tomu, že ne vždy volba probíhala výše popsaným formálním způsobem, ale zdá se naopak, že pokud se obec shodla na jediném kandidátovi a vrchnosti také vyhovoval, volba se nekonala a přímo se přistoupilo k přijetí do úřadu. Nikdy se nevolili nižší obecní úředníci jako mladší pudmistr, konšelé, obecní hospodáři apod. Jako své spolupracovníky si je vybral nový pudmistr.¹³¹

Vlastní uvedení do úřadu bylo důležitým formálním aktem se zajímavými ceremoniálními prvky, které však měly i důležitý právní a morální význam. Protokol z renovace zlechovského úřadu ji popisuje takto: *stary pudmistr, stejně jako ostatní obecní úředníci byli společně zproštěni služební přísahy. Jelikož obecní účty za rok 1828 dosud nebyly u vrchního úřadu odevzdány, bylo starému pudmistrovi nařízeno tyto bezodkladně odevzdat k předepsané revizi. Co se týče zeměpanských dávek, bude daňovým úřadem provedeno vyúčtování, avšak výběr daně již ode dneška náleží nově zvolenému pudmistrovi. A protože proti starému pudmistrovi není co dalšího dodat, byl ten od obce většinou hlasů vyvolený pudmistr Matěj Psočka jako starší pudmistr, dále ale též ostatní zvolení úředníci vrchním úřadem potvrzeni a do své hodnosti zůstaveni a také vzati do přísahy. Nově zvolení úředníci byli představeni obci s dodatkem, aby jim prokazovali patřičnou úctu a poslušnost, plnili jejich příkazy a především, že mají ručit za veškeré jednání jimi zvoleného pudmistra. Pročež jim bylo nakonec ještě přikázáno, aby všechny obecní příjmy a výdaje obecní hospodáři v pudmistrově přítomnosti zaznamenávali do v obci vedených register.*¹³² Celý ceremoniál měl, jak lze jasně vidět, jasnou a logickou strukturu. Nejprve byli propuštěni ze služby symbolickým podáním ruky (*mittelst Handschlag von ihren Dienstverrichtungen entlassen werden*) ti úředníci, kteří ve své funkci končili, ti, kteří naopak pokračovali dále, přísahu znovu neskládali. Také bylo třeba uzavřít obecní účty a vyřešit veškeré sporné záležitosti a vzájemné pohledávky mezi obcí a jejím představeným. Pak byli nastupující úředníci seznámeni se svými povinnostmi, upozorněni na závažnost křivého přísahání, složili předepsanou přísahu a toto stvrdili podpisem pod její text. Složení přísahy také bylo zapsáno do knihy renovací.¹³³ Pak převzal od svého předchůdce pudmistr obecní pečeť, pokladnu a obecní listiny. Nyní se skutečně nový pudmistr oficiálně ujal své funkce.¹³⁴

¹³⁰ Tamtéž, záznam o volbách v obci Nedakonice z 26. dubna 1842 a protokol vrchního úřadu z 1. května 1842: „*Nachdem die Mehrheit der Stimmen den Podesdker Franz Dvouletý betreffen und dieser Ansasse als ein rechtschaffener und gottesfurchtiger Mann vor dem Amte und in der Gemeinde bekannt ist, so wurde derselbe als Bauermeister bestätigt, denen anwesenden Ansassen als solcher vorgestellt und zur Eidsablegung auf den 2. Mai laufenden Jahres auf die Herrschaft Welehrader Amtskanzlei bestellt.*“ Mezi zástupci obce byl obvykle i rychtář (popř. mladší rychtář): „*Ostatně Ondřej Hrobař k složení přísahy při vrchním ouřadě co nejspíše se i s obouma rychtářema a 4 vyvolenýma z obce ohlásí*“ - tamtéž, Polešovice 7. dubna 1813.

¹³¹ Tamtéž, Babice 30. dubna 1830: „*Nově vyvolený pudmistr obce babické Johan Bičan vyvoluje sobě níže psané konšele neb úřady*“ (následují jména nového obecního hospodáře, mladšího pudmistra a čtyř konšelů).

¹³² Uvedená pasáž není přesnou citací, ale zkráceným překladem německého textu protokolu (tamtéž, renovační protokol z 18. března 1829).

¹³³ Tamtéž, 5. ledna 1831. V rozhodnutí o výsledku voleb v obci Tupesy čteme: „*Der durch Stimmenmehrheit erwählte Bauermeister Anton Churý wird ämtlich gegen Haftung der Gemeinde für seiner Handlugen bestätigt und ist gemäss Gerichtsrenovationsbuch am 5. Jänner 1831 gehörig vereidet werden.*“ Je velkou škodou, že se ona kniha renovací obecních úřadů nedochovala.

¹³⁴ Tamtéž, Těmice 15. února 1827: „*Der abtretende Bauermeister übergab die Gemeindrechnung für das Jahr 1826, nach welcher derselbe die verbliebene Barschaft von 7 Fl 42 Kr WW, so wie das Gemeindsiegel und andere die Gemeinde betreffende Urkunden an den neuen Bauermeister Paul Hapla zu übergeben haben wird.*“ Mluvíme-li o uchovávání obecních listin, musíme zmínit zvláštní způsob zabezpečení svých privilegií, který zvolila obec Domanín. Nejspíše kvůli nebezpečí ohně, jež dřevěným venkovským stavením permanentně hrozilo, je deponovali domanínští v nedalekém městě Kyjově. V obecních účtech nalézáme pak pravidelně roční poplatek „*od opatrování privileji v Kyjově dáno na tamotný magistrát*“ (MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 143; účet za rok 1835 uvádí např. sumu 7 zl 30 kr).

Mnohem méně toho víme o způsobu, jakým byl do svého úřadu dosazován rychtář. Nebyl nalezen žádný dokument, který by poukazoval na volení po způsobu známém u pudmistra. S ohledem na charakter jeho funkce jako zástupce vrchnosti jsme nic takového ani neočekávali. To ovšem neznamená, že by obec neměla na výběr rychtáře žádný vliv. Na několika případech vidíme, že obec žádala o ustanovení nového rychtáře, navrhovala kandidáta i připomínkovala výběr, učiněný vrchností. A samotný ceremoniál nastolení nového rychtáře byl téměř úplně stejný. Stejně jako pudmistr skládal i rychtář přísahu na vrchním úřadě za přítomnosti zástupců obce a také on od svého předchůdce přebíral záznamy o vybíraných platbách, náležejících do jeho kompetence.¹³⁵

Záznamů o výměně rychtáře, které se v písemnostech velehradského velkostatku zachovaly, není právě mnoho. Těch několik mělo za důvod ve třech případech úmrtí, ve dvou demisi, jednou pak byla příčinou nemoc, resp. stížnost obce. Především tři úmrtí rychtáře v tak malém vzorku by mohla zakládat předpoklad, že rychtáři byli ve svém úřadě velmi dlouho, nejednou v podstatě doživotně. Tomuto tvrzení ostatně neodporují ani v příloze uvedené jmenné seznamy písemně doložených rychtářů v jednotlivých obcích. Bohužel jen několik jmen je v písemných zmínkách doloženo více než jednou, ale pokud tomu tak bylo, vždy se jednalo o rozmezí několika let. V Jalubí, Ořechově a Polešovicích jsou doloženi rychtáři, jejichž funkční období prokazatelně překročilo 10 let.

U pudmistrů bychom něco takového našli také, ale nijak vzácná nejsou i velmi častá střídání osob na tomto postu. Navíc nelze přehlédnout skutečnost, že naprostou většinu dochovaných písemností velkostatku Velehrad zabývajících se obecní samosprávou tvoří stížnosti na pudmistra a záznamy sporů mezi obcemi a jejich představenými. Spolu s povinností poslušnosti obecním představeným měl *každý obyvatel to právo, pokud by se cítil utlačován, svou žádost přednést vrchnímu úřadu.*¹³⁶ A zdá se, že tohoto práva bylo vskutku hojně využíváno. Nebudeme-li brát v úvahu ostatní obecní úředníky, tak máme za období první poloviny 19. století z obcí velehradského panství doloženo 31 stížností různě velkých skupin obyvatel na pudmistra a 37 žádostí pudmistrů o uvolnění z funkce. Všechny jsou si poměrně podobné. Mezi důvody, kvůli nimž žádaly obce vrchní úřad o propuštění pudmistra, naprosto převažují stížnosti na nedostatky, přehmaty či dokonce machinace a zpronevěry při nakládání s obecním majetkem, dále se zde uvádí fyzické či verbální napadání některých obyvatel, nadměrná konzumace alkoholu, nespokojenost s jeho prací vůbec a další. Nejčastějším argumentem samotných pudmistrů, žádajících vrchnost o propuštění ze svého úřadu, byla jeho časová náročnost, kvůli níž pak zanedbávali péči o vlastní hospodářství, ale také o rodinu, především v situaci, kdy měl pudmistr více dětí, pečoval o nemocnou manželku nebo staré rodiče. Neméně zásadní překážkou efektivního výkonu jeho služby byly i spory

---

¹³⁵ Poněkud kuriózně působí dopis z 21. listopadu 1831 (MZAB, F 207, i. č. 125). Zlechovská obec vybrala a vrchnost potvrdila nového rychtáře, přestože on sám neměl o funkci zájem: „*My nižej podepsani z obce zlechovský známost činíme, a proto, poněvadž nám rychtář Jan Janků zemřel a včil nevyhnutelně takového zapotřebí jest, tak my při úplném shromáždění celej obce jsme sobě hodnověrného mladého souseda zvolili, France Otrusinika podsedníka, však ale on se vymlouvá a nám nezvolil, že takovým bude, tak my žádáme slavný vrchní ouřad, aby takového sobě předvolali, jak se jim líbit bude, nám ale celej obci dozajista, a žádáme, aby nám takového za rychtáře představili, to se ale stalo při úplném shromáždění celej obce zlechovský; Resolutum: Der zum Richter vorgeschlagene Franz Otrusinik wurde am 3. Dezember 1831 in Eid genommen.*“

¹³⁶ Tamtéž, renovační protokol obce Zlechov z 11. dubna 1810: „*Gegenteilig wird die Gemeinde Zlechau ernstlich angewiesen, dem vorgesetzten Ortsgericht, vorsonderlich aber den ihr vorgesetzten Bauermeister und Richter, den schuldigen Gehorsam zu leisten und mit gebührenden Achtung zu begegnen und so wie dieselben Anordnungen immer pünktlich erfüllt werden müssen, so hat jeder Gemeindinsass das Recht, wenn er glaubt bedrückt zu sein, beim Oberamt sein Anliegen anzubringen, doch wird nicht gestattet, den Anordnungen des Bauermeisters oder des Richters sich in der Gemeinde voreilig zu widersetzen, indem jeder derlei Fürgang als eine mutwillige Ruhestörung angesehen und der Schuldtragende als Ruhestörer zum Beispiel anderer bestraft werden wird.*“

s obcí a nelze vyloučit, že tato příčina byla mnohdy skryta i za jinými důvody, oficiálně uvedenými v dopisech vrchnosti.¹³⁷

Ačkoli je třeba připomenout, že tyto případy byly jistě extrémní a o většině bezproblémově pracujících obecních představených prameny mlčí, nelze se zbavit dojmu, že vztah mezi obcí a pudmistrem byl v mnoha případech složitý a disharmonický. I tyto situace patří k charakteristice předbřeznové obecní samosprávy a jistě nebude bezúčelné uvést alespoň několik příkladů, které by tuto „stinnou“ stránku soužití v rámci společenství venkovských obcí poodhalily a doplnily další část mozaiky popisované problematiky.

Největším ze sporů mezi obcí a pudmistrem byl konflikt mezi obcí Jalubí a jejím představeným Valentinem Hejdou, jenž v té době zastával také úřad rychtáře a horného. Táhl se od prosince 1838 až do konce května 1839 a skončil dobrovolným odchodem stávajícího úředníka a volbou nového pudmistra i nového horného. Vše začalo stížností z 22. prosince 1838. Jejím obsahem byly následující body:

- 1) pudmistr je pijan, který se o obecní věci pořádně nestará, více však o svůj vlastní prospěch,
- 2) způsobil obci vydání, když ji nechal popotahovat za včasné neodvedení ročního nájmu za „vakantskou louku“,
- 3) jako horný s pomocí hotaře ukradl z vinohradů šest puten cizích švestek,
- 4) vyháněl hosty z obecní hospody do vrchnostenské.¹³⁸

Vrchní úřad přistoupil k prošetření a svolal si do věci zapletené sousedy do své kanceláře k výslechu. První svědek, podsedník Ignác Kostelníček, vypověděl, že pouze slyšel od hotaře, že pudmistr odcizil ve vinohradech nějaké švestky a že dluží obecnímu hostinskému Chybíkovi nějaké peníze. Přímou potvrdil pouze to, že se pudmistr často opije a dělá pak hluk. Tuto skutečnost potvrdil i další svědek František Balejček. Dále vypověděl, že stížnost podepsal, protože mu bylo řečeno, že se týká pouze odcizení švestek, o němž také (pouze) slyšel.¹³⁹ Dalším předvolaným byl obecní písař Jan Fanderlik, jenž popřel jak pudmistrův sklon k nadměrné konzumaci alkoholu, tak také nedostatky v hospodaření (o nichž by jako písař přece musel něco vědět) i neodvedení nájmu za louku (které by měl mít stejně na starosti obecní hospodář) a nebylo mu známo ani nic o nějakých výstupech v obecní hospodě. Jako poslední byl předvolán přímo viniční hotař Ondřej Kovařík. Ten vypověděl, že skutečně před šesti lety (!)¹⁴⁰ posbíral Hejda šest puten švestek, připomněl však, že hotař i horný dělají svou službu zadarmo a mají tedy od obce dovoleno sbírat popadané ovoce.

Rozhodnutí vrchního úřadu se sice v písemné formě nedochovalo, z protokolu ovšem vyplývá vcelku jasně, že námítky proti pudmistrovi nebyly dostatečně pádné, přinejmenším v očích vrchnosti. Jasným dokladem o tom, že žádost byla zamítnuta, je opakovaná stížnost obce z března téhož roku, posílená o další dva nové body:

---

¹³⁷ V řechi čísel vypadá použitá argumentace stěžovatelů takto: nepořádky v nakládání s obecním jměním (23x), nespokojenost s pudmistrem obecně (6x), ústní či fyzické napadení někoho z obce (5x), nadměrné pití alkoholu (5x), neplnění služebních povinností (4x), protěžování rodinných příslušníků (2x), nemá grunt v obci (2x), neuvedeno (1x), jiné důvody (6x). Důvody dobrovolného odchodu z funkce pak byly spočítány takto: pracovní zaneprázdnění (22x), pobuřování proti své osobě, nadávky, obstrukce spoluobčanů (9x), rodinné důvody (6x), zdravotní důvody (5x), nepravdivá obvinění (4x), problémy s vybíráním poplatků (2x), špatná gramotnost (2x), nehody s rychtářem (1x), malé finanční ohodnocení (1x). Nejednou se samozřejmě sešlo v jednom případě i více z uvedených důvodů najednou.

¹³⁸ MZAB, F207, inv. č. 125. Mezi písemnostmi agendy obnovy obecních úřadů je řada protokolů a různé korespondence, týkající se této kauzy, celý průběh je tedy velmi dobře zmapován, a tak může být i obsírně popsán. Ještě poznamenejme, že název *vakantská louka* představuje blíže neurčené místní označení.

¹³⁹ Zde narážíme na situaci, která platila i pro další stížnosti, že osoby podepsané na různých stížnostech neuměly číst a nechaly se k podepsání manipulovat jedinci, kteří se postavili do čela „odboje“ proti pudmistrovi.

¹⁴⁰ Evidentně se vyťahovaly i hodně staré záležitosti, aby byla stížnost dostatečně „podepřena“ fakty.

- 5) pudmistr si přivlastnil výnos z prodeje 5/4 měřice čočky, pozůstalé po vdově Magdaleně Zavatkové,¹⁴¹ jež měly připadnout jejímu synovi, který je na vojně,
- 6) účetní nedostatky, resp. pochybně účtované výdaje, např. přivlastnění výnosu prodeje obecního gruntu nebo špatné rozdělování nocležného.

Ani tentokrát Jalubští neuspěli, neboť 4. dubna sepisují stížnost ke krajskému úřadu v Uherském Hradišti, v níž znovu opakují své výhrady z obou dřívějších stížností k vrchnímu úřadu. Tentokrát se pod ni podepsalo již 46 sousedů (pod první 33, pod druhou pouze čtyři). Krajský úřad dle tehdejšího postupu nařídil vrchnostenské kanceláři nové vyšetření této kauzy a podání zprávy do 12. května. Vrchní úřad ale nezahlédl, jak si patrně stěžovatelé mysleli, když se obraceli na nadřízenou instanci, ale již v březnu zahájil další výslechy svědků. Celá záležitost byla ovšem natolik komplikovaná a s ohledem na nutnost předvolávání množství osob se značně protahovala, takže byla uzavřena až na poslední chvíli - 11. května, o čemž byl krajský úřad náležitě zpraven.

Jako první byl již 24. března předvolán třiašedesátiletý soused František Hrňa, úřadu známý jako důvěryhodná osoba („*als ämtlich bekannten ordentlichen Gemeindegliede*“). Jako všechny ostatní, začínal i tento výslech poučením o pravdivé výpovědi a přečtením všech bodů stížnosti. Svědek se pak vyjadřoval jednotlivě ke každému z nich. Hned toto první svědectví vyznělo jednoznačně ve prospěch pudmistra. Podle Hrni se jedná o člověka pořádného, jenž svůj úřad vykonává svědomitě, čímž si vysloužil nenávisť místního hostinského Chybíka, jenž je hybatelem celé stížnosti. Sám totiž obcházel sousedy sbíraje podpisy (bez toho, aby jim sdělil obsah stížnosti), a kdo se nepodepsal, toho podepsal sám. Nepořádky v účtech pudmistr žádné nemá, plat za louku měli vybrat a odvést obecní hospodáři. Švestky jsou právoplatnou odměnou horného, čočka vdovy Zavatkové byla řádně prodána. Že se pudmistr rád napije, to je pravda, ale podnapilého jej nikdy neviděl. Na závěr konstatuje, že řádní a mírumilovní lidé jsou s pudmistrem spokojeni. V totožném duchu se neslo i svědectví dalších sousedů Františka Vlacha a Jana Hejdy, jeho jmenovce bez bližšího příbuzenského vztahu (jak sám připomíná, aby jeho svědectví nebylo zpochybněno). Šimon Horák jen krátce vypověděl, že mu není o těchto proviněních nic známo, z pořádku v účtech se musí pudmistr sám vykázat, on sám je s ním spokojen.¹⁴²

Dne 27. března stanul před vrchností přímo obviněný pudmistr Valentin Hejda. Po zapsání personálií předvolaného mu byla jako první položena otázka, zda je mu známo, proč byl předvolán. Není velkým překvapením, že pudmistr věděl, že se jedná o stížnost některých sousedů proti jeho osobě, poznamenal však, že za ní stojí pouze Jan Chybík, jehož kvůli špatnému jednání již několikrát potrestal, což je patrně důvodem jeho nepřátelství. Poté se jal odpovídat k jednotlivým bodům stížnosti. Jeho odpovědi jsou velmi podobné tomu, co vypovídali výše jmenovaní svědkové, a lze je ve stručnosti shrnout asi takto: k pití alkoholu se sám přiznává, ale nikdo mu nemůže dokázat, že by byl opilý. Stejně tak neprůkazná jsou tvrzení o špatném hospodaření s obecním majetkem. Vše je totiž zapsáno v obecním účtu, který každoročně vrchnost kontroluje. Vakantská louka byla pronajata pro obecního býka a odvádění měli na starost obecní hospodáři. Žádné švestky si od vinohradního hotaře Ondřeje

---

¹⁴¹ Tamtéž, Jalubí 21. března 1839. Převést toto dobové přijmení na současný tvar je velmi problematické. Vyskytuje se zde ve dvou variantách: *Zavoitka* a *Zavatka*, její syn pak jako *Franz Zavatka*. Dnes se mohlo toto přijmení ustálit v různých verzích (např. *Závada*, *Závoda*) nebo ve zdejším kraji úplně vymizet. Pro sjednocení použijeme tvar „Zavatka - Zavatková“, vycházející z jediného použití jména v mužském rodě.

¹⁴² Tamtéž, protokoly vrchního úřadu Velehrad 24. března 1839 a 26. března 1839. V otázce opilství František Vlach připomíná, že v konzumaci alkoholu není pudmistr v obci výjimkou: „*er trinkt wie wir alle gerne ein Glas Wein oder Brandwein*.“ Navíc se ještě vyjádřil k otázce vyplácení nocležného v tom smyslu, že mu bylo vždy vypláceno včas. Jan Hejda podrobně vypovídal o osobě hostinského Chybíka, jenž podle něj „*ein sehr schlechter und unmoralischer Mensch ist, der ganze Nächte lumpet und spielt*“. Při sbírání podpisů údajně tvrdil, že se jedná o volbu nového pudmistra, neboť Valentin Hejda ze své funkce odstoupil. A dokonce prý jsou zde podepsány i děti a pacholci, tedy osoby, jež do těchto věcí neměly právo zasahovat.

Kovařika přinést nenechal, pouze mu dovolil, aby si v jeho sušárně mohl usušit své vlastní švestky, na jejichž sběr coby odměnu za svou službu měl jako hotař právo. Připomíná navíc, že je to již devět let, co byl Ondřej Kovařík vinohradním hotařem, než jej pro lenost této služby zbavil.¹⁴³ Jako reakce na obvinění z rozbíjení sklenic a vyhánění hostů z obecní hospody následuje barvitý popis incidentu, jenž podle mínění Valentina Hejdy zavadl příčinu k tomuto obvinění. Protože skvělým způsobem ilustruje jeden z aspektů pudmistrovské funkce - a také s ohledem na důležitost vztahu mezi Hejdou a hostinským Chybíkem pro rozuzlení celého případu - bude zde citován přímo text výpovědi.¹⁴⁴

Toto udání je nepravda a celá věc se stala takto: v obecním hostinci byla taneční zábava, kde byli svobodní z Jalubí a Traplic, později však přišli ještě Huštěnovičtí, kteří dělali i hluk a chtěli ztropit rvačku. Zábavu jsem tedy zakázal a vyháněl hlučné mládence z hospody, čímž byl nastolen klid. Sklenice jsem žádné nerozbíjel a prudce jsem se nechoval. Že hostinský Chybík utrpěl škodu, když jsem zakázal zábavu a vyhnal mládence ven, tomu věřím, byl to však jediný možný prostředek, jak zjednat klid. Zároveň musím poznamenat, že jsem přistihl často hospodského Chybíka s jeho hosty hrát o velké peníze a pak jsem vždy hru zakázal a tyto hosty vykázal. Z toho pramení Chybíkův hněv. Obzvláště jsem k nepořádným lidem příliš přísný, proto žádají o zbavení mě úřadu.

Po zaprotokolování tohoto prohlášení byla pudmistrovi ještě ukázána stížnost z 22. prosince 1838, aby se vyjádřil k připojeným podpisům. Hejda tehdy uvedl, že většina z uvedených osob připojila své podpisy nevěda o co jde, popř. že jsou podpisy zfalšované. Pochybnosti samozřejmě vzbuzovaly především křížky, kterými se podpisovaly negramotné osoby. Nakonec se měl vyjádřit ke stížnosti z 21. března 1839. Vyřízení pozůstalosti po vdově Zavatkové vysvětlil takto:

Toto udání je lež, po roku 1836 zemřelé vdově Zavatkové, kterou živilo žebrání, zůstaly pouze nepodstatné kusy zařízení a jiné drobnosti. Protože jediným pozůstalým byl syn František, toho času na vojně, byly tyto věci veřejně vydraženy, při čemž bylo přítomno celé obecní představenstvo, tedy i obecní písař a učitel Jan Fanderlik. Té čocky bylo jen ¾ měřice, 2/4 koupil hospodský Chybík za 2 zl a ¼ lékař Kamereyth za 1 zl. Ze získaných peněz byl zaplacen pohřeb a zbylých 14 zl 50 kr održel její syn František Zavatka, který je půjčil Josefu Martínkovi, což prokazují dlužním úpisem z 15. února 1837. Hejda popřel také chyby v účetnictví s odkazem na to, že účty byly vrchností náležitě kontrolovány.¹⁴⁵

Projednávání pak bylo, snad pro zmíněné obtíže s předvoláváním svědků, snad také kvůli shromáždění příslušného účetního materiálu, na nějaký čas pozastaveno a pokračovalo až 2. května ověřováním pravosti podpisů, jež byly během předchozího jednání zpochybněny. Údajně podepsané osoby se musely osobně dostavit a potvrdit před vrchním úředníkem, že stížnost opravdu podepsaly. A skutečně osm podpisů bylo prohlášeno za falešné. O šest dní později byl konečně předvolán ten, jehož výpověď vrchní úřad jistě eminentně zajímala, a to hostinský Jan Chybík. Kupodivu se však vyjádřil pouze k jedinému bodu obvinění, a to k machinacím s pozůstalostí vdovy Zavatkové. Jeho výpověď se v podstatě neliší od toho, co tvrdil Hejda, pouze dodal, že část čocky dostal on sám od pudmistra jako plat za útratu obecního představenstva při dražbě pozůstalosti.¹⁴⁶

¹⁴³ Tamtéž, protokol vrchního úřadu Velehrad ze 27. března 1839.

¹⁴⁴ Celý protokol, včetně bezpochyby česky vyřčených výpovědí, je psán německy, uvedený text není tedy přesnou citací, ale překladem. Podobně tomu bude i u dalších citací z protokolu.

¹⁴⁵ Tamtéž. Co se týče přerozdělování nocležného, rozdělení mezi jednotlivé sousedy prováděl údajně obecní písař, nikoli pudmistr, jenž ani nevyzvedával peníze, vždy tím byl pověřen někdo z obce. Dům čp. 27, jehož prodejní výnos si měl nechat, nebyl prodán, ale zbourán, prodáno bylo jen stavební místo a výnos 50 zl byl zaúčtován již v roce 1836 nebo 1837, proto se v účtech za rok 1838 skutečně nenachází, jak se praví ve stížnosti.

¹⁴⁶ Tuto skutečnost koneckonců ve výpovědi z 11. května potvrdil i Hejda s dodatkem, že na útratě se podíleli také ti, kteří při pohřbu nesli rakev se zesnulou.

Ve dnech 9. až 11. května vyvrcholilo vyšetřování konfrontací pudmistra s bývalým vinohradním hotařem Ondřejem Kovaříkem a kontrolou účtů. Kovařík mu do očí zopakoval svou výpověď, podle níž spolu v noci nasbírali ve vinohradech šest puten švestek a odnesli je do Hejdovy stodoly. Hejda to v zásadě nepopřel, ovšem dodal, že to nebylo v noci, ale ráno a večer, že Kovařík dostal polovinu nasušených švestek, a především znovu zopakoval, že on jako horný a Kovařík jako vinohradní hotař měli dle starého zvyku na toto ovoce právoplatný nárok.¹⁴⁷ Také bylo předvoláno několik svědků ve věci pozůstalosti vdovy Zavatkové. Následně se pak s pomocí příslušných účetních dokladů (včetně inventáře pozůstalosti) měl Hejda vykázat v této i v ostatních záležitostech týkajících se hospodaření s obecním jměním. Na základě zaprotokolovaných výpovědí a předložených důkazů vypracoval vrchní úřad podrobnou zprávu, ve které vyhodnotil bod po bodu všechna obvinění, vznesená na adresu jalubského pudmistra. Celý případ shrnuje hlášení, ve kterém vrchní úředník zpravil o výsledku vyšetřování krajský úřad:¹⁴⁸

Někteří nespokojení obyvatelé obce Jalubí podali proti svému pudmistru Valentinu Hejdovi stížnost složenou z více bodů, která však nebyla ani v nejmenším podložena [fakty], pročez byli stěžovatelé vyzváni, aby v co nejkratším čase jmenovitě uvedli svědky své stížnosti a zajistili tak potřebné důkazy. Protože tak neučinili, nemohla být tato záležitost tak rychle úřadem projednána, jak by si předkladatelé stížnosti přáli, neboť [vrchní] úřad byl nucen provést v tomto sporu, vzešlém pouze z nenávisti, rozsáhlé vyšetřování, které bylo ukončeno teprve 11. května. Toto provedené vyšetřování ukázalo, že většina bodů stížnosti byla nepravdivá, zbylé pak dalece přehnané, a že motivem stížnosti byla pouze nenávist některých obyvatel Jalubí, mnoho podpisů se ukázalo jako falešné a mnozí obyvatelé podepsali stížnost, aniž by znali její obsah. Unaven tímto pronásledováním složil pudmistr svůj úřad, aby v obci mezi sousedy obnovil nezbytný klid a jednotu. Nová volba pudmistra bude hospodářským úřadem provedena neprodleně. Zároveň si dovoluje poslušně uvedený hospodářský úřad poníženou připomínku, že odstoupivší pudmistr je velice řádný a pořádkumilovný člověk, který si uměl v obci získat patřičnou vážnost a uložil si držet v obci přísný pořádek především v policejním ohledu, ve kterémžto ohledu byli někteří ze stěžovatelů od něho potrestáni, čímž si přivodil jejich nenávist. Hospodářský úřad jej počítal mezi své nejlepší pudmistry. To, že má rád alkoholické nápoje, se prokázalo, avšak snáze lze najít bílého Afričana než [moravského] Slováka, který by jimi opovrhoval.¹⁴⁹ Vrchní úředník velehradského velkostatku skutečně pregnantně vyhodnotil celou kauzu a také ukázal znalost charakteru místního lidu. Pozitivní hodnocení jalubského pudmistra nejspíš mělo své opodstatnění, neboť víme, že nadále zůstal rychtářem, a to minimálně ještě po dva roky, zatímco v pudmistrovské funkci se za tuto dobu vystřídal tři různé osoby.¹⁵⁰

Podobný spor téhož roku proběhl také v Traplicích. Vrchnost postupovala podobným způsobem. V první řadě prověřila pravost podpisů, i zde byly tři podpisy ze 16 shledány falešnými a dalších šest patřilo příslušníkům jedné rodiny. Následně předvolala všechny

---

¹⁴⁷ Nelze se nepousmát při pudmistrově poznámce, že se sice snažil v této věci udělat pořádek a navrhl vlastníkům vinic, aby raději platili každý za hlídání vinice poplatek 4 kr, oni to však odmítli a ponechali v platnosti starý způsob naturálního odměňování.

¹⁴⁸ Tamtéž. Přepis závěrečného hodnocení, vyhotoveného podle tehdejšího úzu v němčině, lze najít v textové příloze. Zde citované výňatky ze zprávy pro krajský úřad z 11. května 1839 byly přeloženy do češtiny, originál je ale samozřejmě v jazyce německém.

¹⁴⁹ „[...] allein es dürfte leichter fallen, einen weissen Afrikaner zu finden, als einen Slowaken, der geistige Getränke verabscheuet.“

¹⁵⁰ Připomeňme si ještě, že Valentin Hejda patřil do významného místního rodu. Srov. LOPRAIS, Tomáš: *Rod Hejdů z Jalubí původu rytířského*. VSOUH I, 1947, č. 1, s. 85-89.

svědky, kteří měli k předmětu stížnosti co říci. Výpovědi všech vyzněly jednoznačně ve prospěch pudmistra, jenž ale stejně jako Hejda podal demisi.¹⁵¹

To samé platilo i v případě protestu Nedakonice z roku 1816 proti pudmistru Bernardu Vaďurovi. Vyšetřování proběhlo přímo v Nedakonících. Jako první krok byla zjišťována pravost podpisů, kdy se ukázalo, že dva (z 31 podepsaných osob) podepsali stížnost bez vědomí o obsahu. Potom si obec zvolila dva zplnomocněnce, kteří měli mluvit jejím jménem. Jako obvykle se stížnost týkala hospodaření s obecní kasou (nevyplácení náhrad za příprěže a ubytování vojáků, nákup dřeva, obecního býka, občerstvení pro konskripční komisi a celkově přílišné plýtvání obecními penězi). V případě některých výdajů (např. zmíněného občerstvení) nebylo možno jednoznačně postihnout oprávněnost stížnosti. Obci se nezamlouvala jejich výše a požadovala, aby pudmistr část nákladů do obecní kasy vrátil. V tom dal vrchní úřad skutečně obci za pravdu a uložil pudmistrovi část nákladů obci nahradit. Většinu bodů stížnosti ale vyšetřování prokázalo jako neopodstatněné, proto rozhodl vrchní úřad o potvrzení pudmistra.¹⁵² Stěžovatelé se ovšem s rozhodnutím nespokojili, odvolali se ke krajskému úřadu a pro posílení své stížnosti uvedli dva další nové body: nevyplácení žádné náhrady za příprěž a především neprovádění předepsané revize daňových knížek po celou dobu jeho funkce. Obec opět nedokázala předložit dostatečné podklady k prokázání svých obvinění, vrchní úřad ale dospěl k závěru, že v obci není možno nastolit klid, dokud pudmistr neodejde, a to bez ohledu na to, zda je v právu on nebo obec. V tomto smyslu pak také informoval krajský úřad a dal obci povolení k renovaci.¹⁵³

Až ke krajskému úřadu hnaly stížnosti také Tupesy roku 1845 a z téhož roku pochází i poněkud absurdní případ Kostelan, kde pudmistra nejprve obžalovali ze špatného hospodaření s obecním lesem, když ale polesný pochválil dobrý stav lesa a dal jim na vykáčení k dalšímu růstu nevhodné dubové kmeny, žádali zas o pudmistrovo ponechání, aby se postaral o opravy studny a stájí pro vojenské koně. Vrchní úřad jim kupodivu ale tentokrát nevyhověl. Podobných sporů by bylo možno rozebrat i více a svým obsahem zřetelně poukazují na fakt, že pudmistrovský úřad skutečně nebylo snadné a výhodné zastávat. Naprosto extrémní je v tomto směru případ polešovského Jana Andryška, jenž jako důvod své demise uvádí žhářský útok na svou osobu, údajně v souvislosti s výkonem úřední funkce.¹⁵⁴ Výstižně shrnul úskalí pudmistrovské služby v žádosti o uvolnění z úřadu domanínský pudmistr František Juřík: „*Co sem větším dílem do mojeho úřadu za pudmistra přinucen jsem byl, sem vrchnostenský úřad uposlechl, taky přijal. Mnoho nevole, nesnáze, ba i vyprázdnění*

¹⁵¹ Tamtéž, stížnost z 24. prosince 1838, protokol ze 7. ledna 1839 a protokol ze 14. března 1839. V tomto případě se jednalo o jakýsi rodinný převrat. Z poznámek, které si úředníci velkostatku udělali na originále stížnosti, vyplývá, že šest podepsaných byli příslušníci jedné rodiny Mikulíků („*Verwandten – kein Mikulik soll Bauermeister werden*“), další dvě osoby svůj podpis popřely, jeden podpis patřil pacholkovi, jenž neměl v této záležitosti žádná práva. Navzdory poznámce o tom, že nikdo ze jmenované rodiny nemá být pudmistrem, stal se nástupcem odstoupivšího Františka Malovaného právě jistý Jan Mikulík.

¹⁵² Vrchní úřad vyjádřil s Vaďurovým působením spokojenost, především osvědčenou v době válečných let, kdy si měl údajně dokonce vysloužit spokojenost zemského prezidia. Nic bližšího ale nevíme.

¹⁵³ Tamtéž, stížnost z 28. března 1816 (zajímavý je fakt, že stížnost psal bratr jednoho ze stěžovatelů, registrátor krajského úřadu), protokol z vyšetřování (Nedakonice 19. dubna 1816), rozhodnutí vrchního úřadu z 10. května 1816, zpráva pro krajský úřad z 3. července 1816, další protokol z 5. září 1816 a zpráva pro krajský úřad z 6. září 1816. „*Nicht etwa darum, weil man aus der unvollständigen Klagführung der Gemeinde Nedakonitz von einer nachteilig eingewirkten Gebahrung des Bernard Vaďura überzeugt war, sondern lediglich aus der Ansicht, dass es bei all anwendenden Mitteln schon nicht mehr möglich sein wird, das Band des Zutrauens zwischen Bernard Vaďura und der Gemeinde Nedakonitz aufrecht zu erhalten, fand man sich amtlicherseits bewogen, in die obengestellte Bitte zu willigen und den Bernard Vaďura von der Notwendigkeit des geschöpften Entschlusses zu belehren, der dann auch in der guten Meinung, dass das Oberamt in der Colision der Dinge immer das Bessere zu wählen gewöhnt ist[...]*“ (protokol z 5. září 1816).

¹⁵⁴ Tamtéž, Polešovice 7. ledna 1842: „*Poněvadž níže psaný pudmistr polešovský Jan Andryšek z ohledu svého neštěstí ohně, které od mstivých lidí vzniklo, pro uvarování dalších zlých následků a zachování života s vděčným poděkováním jak slavnému vrchnímu úřadu, tak i obci, svůj pudmistrovský ouřad ze sebe vzkládá a vystupuje.*“

roztopášných hub od mnohého nerozvážlivého souseďa zněsti musím, více ale při mojim pololánu znamenitou zameškání a škodu trpím, mojich pět nedospělých dětí pořádně védst nemožu, oni se mnou ztrátu trpíjou, já vidím, že juž na hospodářství padám. Pročež k předejítí další a větší ztráty z mojej pudmistrovské služby děkuju a s ponížeností žádám a doufám, že slavný vrchní úřad mojej škody žádat nebude a mě z tohoto bez dalšího zdržení propustí.“ A jeho kolega z Tučap dodává: „[...]já sem juž dobře presvěčen, že pudmistr na obci nic nemůže, ani žádné vlády nemá, protože se žádný nebojí, nač jsou mně takové mrzutosti a to trpení.“ Ostatní zprávy jsou velmi podobné. Svědčí o tom, že nebylo pro pudmistra snadné naplňovat poctivě své služební povinnosti a přitom vyjít s ostatními sousedy, a to i přesto (nebo právě proto), že to byli oni, kteří si jej sami do úřadu vybrali: „Já sem ten můj pudmistrovský úřad proto na sebe vzal, aby ty staré zkaželé obyčeje přestaly a lepší pořádek uvedl. Hned v druhém shromáždění sem to souseďům přednesl, aby ten nepořádek zrušen byl, oni mě naprotiv tomu brzy povstali, mě k odpovědi dali, že tak to zůstat má, jak to bylo. Mně to možné nejní, je převálčit a se v ošklivost, nenávisť v obci udělat.“¹⁵⁵

Rozhodně však nelze jednoznačně říci, že by obětí byl vždy jen pudmistr, samozřejmě byly i oprávněné stížnosti. Jako příklad lze jmenovat spor Polešovic z roku 1837, kdy byl odvolán pudmistr i obecní hospodář na základě stížnosti obce. Vyšetřování bohužel není podrobně zaznamenáno, známe jen body stížnosti. Mezi nimi lze považovat za nejzávažnější zanedbání výběru kontribuce a asekurace (pojištění proti ohni). Zda byla uznána i obvinění z fyzického napadení několika spoluobčanů, to již dnes nevíme. Rozhodnutí vrchního úřadu o odvolání se věnuje pouze dokončení měsíčního výběru peněz, řádnému odvedení, popř. předání zbylých peněz novým úředníkům a uzavření účtů.¹⁵⁶ Pokud se vyskytly skutečné problémy s finančními operacemi uvnitř obce i mezi obcí a vrchnostenskou kanceláří, přistupovali k tomu panští úředníci se vši vážností, jako třeba v případě stížnosti z Nedakonic, kdy obec vinila pudmistra z vykazování vyšších příjmů, než je skutečnost, a z dalších nepořádků v obecním hospodaření, které vedly až k uvalení exekuce na obecní jmění.¹⁵⁷ V takovém případě vrchnost jednala rychle a pudmistra bez prodlení odvolala: „*poněvadž za tento měsíc kontribucí vybraný a odvedený jest, tehdy taková proměna se na nejlehčejší způsob státi může*“.¹⁵⁸

Z Polešovic pocházejí i další dva případy odvolání kvůli prokázaným chybám v obecním hospodaření z let 1813 a 1835. V dubnu 1813 uznal vrchní úřad stížnost obce na špatné hospodaření za oprávněnou a nejenže odvolal pudmistra, ale také mu přikázal nahradit obci veškerou prokázanou škodu.¹⁵⁹ Roku 1835 vrchní úřad inicioval jednání mezi obcí a úředníky, ze které vzešla dohoda o dobrovolném odchodu pudmistra a obecních hospodářů z funkce. Zajímavá na tomto případě je především skutečnost, že když se obec nakonec s tímto řešením nespokojila, požádala vrchní úřad o vyslání revidenta obecních účtů, a to dokonce za tři roky nazpět. Opět to dokazuje, že vrchnost aktivně působila na obecní samosprávu ve smyslu dohledu na obecní jmění. Mezi zajímavé kauzy patří i žádost ořechovských souseďů z počátku roku 1841. Pudmistr a rychtář byli obviněni z falšování kupních smluv na grunty, defraudace části vybíraných poplatků, nedodržování policejní hodiny, trpení cizích osob v obci a alkoholismu. Obvinění se ukázala jako zčásti pravdivá, i když spíše jako nedbalostní provinění, navíc byli oba ochotni případné přeplatky vrátit. S jejich výpovědi se obec spokojila a zůstalo tedy pouze u zbavení úřadů, spor již dále nepokračoval.

¹⁵⁵ Tamtéž, Domanín 6. října 1847, Těmice 4. ledna 1847, Tučapy 26. března 1847.

¹⁵⁶ Tamtéž, několik protokolů a žádostí z července a srpna 1837. Zmíněný příklad ukazuje, že vrchnostenská správa přikládala hospodářským a finančním aspektům mnohem větší význam (a jak víme, tlačila je k tomu i státní správa) než těžko prokazatelným a mnohdy značně malicherným sporům, vyplývajícím z mezilidských vztahů v obci.

¹⁵⁷ Tamtéž, Nedakonice 21. února 1837.

¹⁵⁸ Tamtéž, Velehrad 10. března 1837.

¹⁵⁹ Stížnost Polešovic z 30. března 1813 a odpověď vrchního úřadu ze 7. dubna 1813.

Podobných případů by se našlo dost, další vyjmenovávání by však jen opakovalo již předložená fakta. Z oněch 31 žádostí obce o odvolání a 37 demisí pudmistřů, jichž se lze za necelých 40 let první poloviny 19. století dopočítat, byla drtivá většina vrchností vyřízena kladně, tedy renovací.¹⁶⁰ Společným jmenovatelem všech případů je fakt, že nebylo až tak důležité, zda byla obvinění pudmistra pravdivá nebo vymyšlená. Pokud představený ztratil důvěru obce, ať už právem či nikoli, jen stěží mohl svou funkci efektivně vykonávat. Většinou si toho byl sám dobře vědom, proto opustil úřad i v případě, že jej úřední vyšetřování očistilo od vznesených obvinění. Ve svízelnější situaci byl vrchní úřad, jenž sice též chápal nemožnost udržet ve funkci neoblíbeného pudmistra, na druhou stranu nechtěl a nemohl podléhat tlaku kverulantů a nespokojenců vedených různými osobními zájmy, sympatiemi a antipatiemi, nebo slepě vyhovět stěžovatelům neschopným použít hodnověrné důkazy a věcné argumenty.¹⁶¹ Snažil se tedy o objektivní přístup a spravedlivé vyšetření těchto kauz, ačkoli většinou to byl příslovečný boj s větrnými mlýny.¹⁶²

Stejně tak jako kariéra každého pudmistra zajisté nekončila rozepří s ostatními členy sousedské komunity, tak ani každý rozpor nemusel být veden v tak konfliktním duchu jako ve výše popsaných případech. Dokladem o tom je žádost obce Babice z listopadu 1837, která je stížností i demisí zároveň a jako taková je podepsaná i pudmistrem.¹⁶³ Ukazuje nám to, že odchod mohl mít i kultivovanou formu vzájemné dohody. V Tupesích se dokonce poté, co vrchní úřad povolil obci provést volbu nového pudmistra, s dosluhujícím dohodli, že jej ještě ponechají do konce vojenského roku. Nakonec patrně zůstal až do konce roku a renovace proběhla v lednu 1831.¹⁶⁴ Naopak v Ořechově byla příprava stížnosti takřka konspirativní (alespoň dle popisu vůdců stížnosti): „...poněvadž nám náš pudmistr Jan Stodůlka dne 23. tohoto měsíce po skončeném obecním počtu v ouplném shromáždění z jeho pudmistrovství vypověděl a se poděkoval pravice, že on již obci sloužiti nechce a že kdo by protiv jemu nějaké vejstupky měl, se opokusí takové veřejně vyjádřiti, sobě notně na stůl udeřil. Tu ale my nižepsaní susedé majíce zdravé rozvážení a zkušenost, skrze oka mrknoutí dajíce sobě znamení jsme takto k němu pravili, že to k dalšímu rozvážení necháme, dom ze shromáždění v tichosti v bázni boží jsme se rozešli. Druhého ale dne se nás pár starých susedů na poradu k Josefovi Huligovi, který taky pudmistrem bejval, zešlo, což nás jeho ouřadi z jeho návodu jako

---

¹⁶⁰ V letech 1810-1847 bylo 19 pudmistřů odvoláno, 10 ponecháno ve funkci, u dvou žádostí neznáme výsledek. Bylo vyhověno 27 dobrovolným žádostem pudmistra o zproštění funkce, pouze osmkrát byla demise zamítnuta, obvykle pouze prozatím kvůli probíhajícímu výběru daní nebo problémům s výběrem nástupce. U dvou žádostí výsledek neznáme. Mezi neodvolanými je započítán i tupeský pudmistr Preclík, který byl nejprve ponechán, po dalších protestech za čas přece jen odvolán. Mezi odvolané naopak nebyl započítán jalubský pudmistr Tomašík. Vrchní úřad totiž nezmiňuje žádnou stížnost občanů, odvolává jej ze své vůle kvůli nespokojenosti s jeho prací (tamtéž, Velehrad 18., resp. 19. března 1841). I tento způsob byl tedy možný, stejně jako byly běžné případy, kdy byla podána stížnost i demise zároveň.

¹⁶¹ Stížnosti totiž někdy dospěly až k tak absurdním obviněním jako třeba: „V chrámu Páně ne jak druzí lidé, nýbrž jako dráb při robotě sem tam se ohlíží, chtěje svoji hodnost dokázati, že dohlížitel školy jest. Tak že kdo ho nezná, po jeho ohlížení sem tam pozorující z jeho modlení a úcty Boží se smáti musí (Ořechov 30. listopadu 1837).“ Na první pohled kuriózní situace má ale své vysvětlení. Nahlédneme-li totiž do instrukcí pro dohlázele škol (SOKA UH, FÚ Jalubí, i. č. 184), skutečně tam najdeme povinnost dohlížet na to, aby školní mládež navštěvovala řádně bohoslužby a v kostele se slušně chovala.

¹⁶² V případě neoprávněného obvinění máme jen jediný doklad o potrestání původců stížnosti za pomluvu (MZAB, F 207, i. č. 125, protokol vrchnostenského úřadu Velehrad z 12. března 1817), a to z Kostelan nad Moravou: „Aus dem Gesichtspunkte, dass Tobias und Martin Smělík, dann Tobias Vávra und Martin Soják ihre Beschwerdepunkte nicht zu erweisen vermochten, mithin sich des Verbrechens der Verläumdung schuldig gemacht haben, werden selbe zu einen 24stündig[en] Arrest abgebilligt, der Geschworene Martin Soják hingegen ins Besondere seiner Würde entsetzt.“

¹⁶³ Tamtéž, Babice 28. listopadu 1837.

¹⁶⁴ Tamtéž, protokoly vrchnostenského úřadu z 1. a 3. června 1830.

*zloděje špehovali a on pudmistr jsouce doma sobě notně na stůl prál, řka: nyní moji vejpověď nazpátky potáhnu a kdo mně chybu nějakou vystavit dostatečný jest, na toho se podívám.*¹⁶⁵

Jak již bylo několikrát doloženo v předchozích odstavcích, společenské postavení obecních představených, především pudmistra, ale v menší míře i rychtáře, bylo velmi rozporuplné. Ačkoli mu obec slibovala poslušnost a ustanovení z moci vrchnosti dávalo jeho úřadu patřičnou vážnost, přece jen o mnohém rozhodovala přirozená autorita konkrétního člověka a nejspíše také diplomatické dovednosti, které mu umožňovaly ve zdraví proplouvat mezi nástrahami vztahů a zájmů jednotlivců, rodin i celých skupin spoluobčanů, které determinovaly životaschopnost jeho kariéry v místní politice. Existovala také celá řada praktických dovedností, která rozhodovala o vhodnosti či nevhodnosti kandidátů na obecní představené. Pokud víme, nebyla stanovena žádná striktní pravidla, jež musel kandidát splňovat, výběr byl zcela v rukou obce, resp. vrchního úřadu. Přece jen si ale můžeme povšimnout jistých zvyklostí. Některé z nich již dnes mohou působit exoticky, v jiných pak poznáváme základy principů používaných v systému moderní zastupitelské demokracie. Základní podmínkou, dalo by se přímo říci samozřejmostí, bylo, že se jednalo o muže s dobrou pověstí a čistým morálním profilem (tzv. zachovalého), bydlícího v místě, nejlépe osedlého - vlastníka gruntu. Jak již bylo naznačeno v části věnované hospodářsko-finanční působnosti pudmistra, musel být tento dostatečně hmotně zajištěn, aby mohl ze svého majetku dočasně krýt nedoplatky ostatních obyvatel nebo ručit za případné škody, které by sám způsobil. Svědčí o tom výňatek ze stížnosti ořečovských sousedů na pudmistra: „*A poněvadž pudmister žádný soused není, ani svého vlastního gruntu nemá, a dyby pak se nějaké neštěstí přitrefilo a císařská daně, jak taky obci příjemní peníze, které on od nás do své ruky přijímá, při neštěstí ohně uspálení a neb pokradení přišli, tu by z něho ani obec ani slavnej kancelář nic vzítí nemohli.*“¹⁶⁶ A nebyla to pouhá teorie. V Domaníně se roku 1826 při odchodu z funkce musel pudmistr vykázat z částky 520 zl, kterou získal prodejem obecní kovárny a masného krámu. Pudmistr za ni sice koupil pro obec louku na sousedním bzeneckém panství, ale protože nebyla zatím ještě koupě zanesena do pozemkové knihy, musel se za tento obnos až do právního potvrzení převodu pozemku zaručit svým vlastním gruntem.¹⁶⁷

Dopředu ale nebyl z možnosti stát se pudmistrem vyloučen v podstatě nikdo. Rozhodující instancí byla vrchnostenská kancelář. Zajímavým dokumentem je v tomto ohledu odpověď velehradského vrchního úřadu na dotaz vznesený hradištským krajským úřadem, zda jsou hostinští vyloučeni z výkonu pudmistrovské funkce. Škoda, že neznáme důvody, proč se v tomto směru krajský úřad informoval, známe nicméně alespoň odpověď: *Na zdejším panství žádný hostinský místo obecního představeného nezastává a dosud byli vyloučeni, neboť hostinský podléhá policejní pravomoci obecního úřadu[...]. Pouze ve vsi Ořechov je tamější hostinský František Lukůvka zároveň vrchnostenským rychtářem, [...]neboť v policejním ohledu podléhá vlastnímu obecnímu představenému, jmenovitě pudmistrovi.*¹⁶⁸

¹⁶⁵ Tamtéž, Ořechov 30. listopadu 1837.

¹⁶⁶ Tamtéž, Ořechov 15. února 1838.

¹⁶⁷ Tamtéž, renovační protokol z 13. července 1826: „*So lang die Zuschrift dieser Wiese nicht folgen wird, will ich mich verbindlich, für diesen Betrag deren 520 Fl WW gut zu stehen und auch der Gemeinde die Macht einräumen, diese 520 Fl auf meinen in Domanin eigentümlich besitzenden Podsedkergrund sub Konskriptionsnummer 12 grundbücherlich vormerken zu lassen.*“ Stížnost Boršic z 12. března 1827: „*Dle našeho zdání a s dobrým rozmyslem tento pudmistr do konce bejt nemůže, neb nemá žádné majetnosti, na kterou by se šáhnout mohlo, kdyby on nám nějakou sumu peněz zreštyroval[...]*“

¹⁶⁸ Tamtéž. Celý text odpovědi vrchního úřadu zní takto: „*In Erledigung des hohen Umlaufsverordnung von 9. April laufenden Jahres, Zahl 4202, wird gehorsam angezeigt, dass in dem unterstehenden Herrschaftbezirke kein Wirt die Stelle eines Gemeindvorstehers begleite und hiervon aus dem Grunde bisher ausgeschlossen werden sei, weil derselbe als Wirt ortgerichtlichen Polizei selbst untersteht und diese durch eine derlei Anstellung beeinträchtigen und nicht gehalten werden würde. Lediglich in dem Dorfe Orzechau ist der dortige Wirt Franz Lukůvka zugleich obrigkeitlicher Richter, der wegen seine erprobten Redlichkeit die Einkassirung der obrigkeitlichen Giebigkeiten und die Ausfertigung der Robot zustehet, was aus dem Grunde wurde, weil er in*

Nezanedbatelnou roli hrálo vzhledem k obsahu jeho práce také pudmistřovo vzdělání. Ačkoli ještě na počátku 19. století se valná část obecních představených neuměla ani podepsat, postupně se gramotnost obyvatel zvyšovala a s tím i povědomí o potřebě základních intelektuálních dovedností (čtení, psaní, počítání) pro efektivní výkon činností spojených s veřejnou funkcí. Vždyť jak obtížné muselo být pro pudmistra bez ohledu na pomocnou ruku obecního písaře při absenci těchto znalostí správné vedení obecních účtů, potvrzování právních dokumentů nebo vyhledávání oběžníků nadřízených instancí. Potvrzuje to i žádost o propuštění, kterou podal domanínský pudmistr Josef Pištěk s odůvodněním, že „*taky poněvadž já v písmu velmi slabý jsem* [...]“.¹⁶⁹

Důležitým faktorem působícím ve vztahu pudmistra a obce byly také příbuzenské vztahy uvnitř vesnického společenství. Příbuzenstvo mohlo být nástrojem k prosazení vlastních mocenských ambicí, ať zdánlivým či skutečným. Již byl zmíněn případ Traplic, kde byl hlavním hybatelem snah o odvolání pudmistra rodinný klan Mikulíků, prosazující jednoho ze svých příslušníků. Uvést můžeme i obvinění domanínské obce, že příbuzenským poutem spojení obecní představení (pudmistr a rychtář) ovládají obec k vlastnímu prospěchu a bez jakékoli kontroly.¹⁷⁰ Ale rodinné vztahy mohly také mít negativní vliv na autoritu úřadu při uplatňování práva vůči rodinným příslušníkům. Snaha pudmistra o nestrannost při výkonu své funkce tak mohla být příčinou poškození vztahů mezi příbuznými. Rodinné důvody také hrály, jak bylo již dříve řečeno, podstatnou roli v rozhodnutí opustit pudmistřovský úřad.¹⁷¹ Konečně na autoritu mohla mít negativní vliv také skutečnost, že pudmistr nepocházel z místa, ale do vsi se přistěhoval: „*Všechna tato žaloba jen ze zášti je, protože sem já tak jak mě sousedi nazývají – cizozemec a Hanák, tak oni mě trpět nechcou.*“¹⁷²

Nabízí se také otázka, zda byly kromě jisté společenské prestiže s výkonem funkce v obecní samosprávě spojeny i nějaké hmotné či jiné výhody. Dokladů o finanční odměně pro obecní představené není mnoho, v tomto směru bychom se museli spíše obrátit na svědectví obecních účtů, proto se ještě k této otázce vrátíme v následující kapitole. Mezi písemnostmi renovační agendy zaujme v tomto směru výpověď huštěnovského pudmistra, důvodem jehož odchodu bylo údajně snížení odměny za výkon této funkce. Druhá zmínka pochází z Ořechova, kde se každoročně mezi osedlými vybíralo na plat pro pudmistra. Tento poplatek byl diferencován podle jednotlivých sociálních skupin.¹⁷³ Kromě platu se obecní představitelé

---

polizeilicher Beziehung dem eigentlichen Gemeindevorsteher, nämlich dem Ortsbauermeister untersteht. Welehrad den 14. April 1832.“ Samotná skutečnost, že krajský úřad tento dotaz vznesl, dokládá svobodu vrchnosti v určování místních podmínek pro fungování obecní samosprávy.

¹⁶⁹ Tamtéž, Domanín 6. února 1838. V podobném duchu hovoří i protokol o renovaci zlechovského obecního představenstva z 18. března 1829: „*Nachdem der bisherige Bauermeister, dass er das Schreibens unkündig ist, sich nicht mehr getrauet, seiner Dienstesobliegenheiten nachzukommen, mithin gebeten hat, ihm von seinem Bauermeisteramte zu entlassen, so wurde er sowohl, als auch die übrigen alten Ortsgerichten von ihren obhabenden Diensteid insgesamt enthoben.*“ Zatímco na rozvrhu nových poddanských povinností z roku 1799 (MZAB, F 207, i. č. 41) se jenom 8 rychtářů a pudmistřů vlastnoručně podepsalo a 16 pouze udělalo podle tehdejší praxe 3 křížky, za celou 2. čtvrtinu 19. století již nalézáme takové značky u podpisů jen dvou obecních představených.

¹⁷⁰ MZAB, F 207, i. č. 125, Domanín 17. března 1836.

¹⁷¹ Tamtéž, stížnost Polešovic z 26. dubna 1837, kde se uvádí případ sporu mezi příbuznými: „[...] *jeden soused Martin Janík při shromáždění v obecním domě protiv pudmistřovi něco prořekl, tak pudmistr ho vzal do radní světnice a tam jeho skrz to promlouvání plisnil, kdežto on pudmistřovi odpověděl, že on pravdu pověděl, že on jistě tý škody příčina je a že on je ještě protiv němu soplák, kdežto on to slovo nebyl by řekl, poněvadž ale bratřanci jsou, tak on nemyslel, že skrz to slovo tak zle bude, on ale pudmistr na to slovo tohoto souseda nemilosrdně zřackoval, tak že dosavád tento soused na ty rány sobě stěžuje.*“

¹⁷² Tamtéž, Domanín 18. března 1836.

¹⁷³ Tamtéž, žádost huštěnovické obce o jmenování nového pudmistra z 29. listopadu 1847: „*Poněvadž nám náš pudmistr Franc Psoška, který dříve 10 zl míval, nyní za 5 zl pudmistřem být nechce a nám včera vejpověd' dal [...].*“ A stížnost obce na pudmistra sepsaná v Ořechově 15. února 1838: „*Dáleje pro našeho pudmistra ročně*

mohli těšit také úlevám od některých povinností, které zatěžovaly běžného hospodáře. Již dříve byl zmíněn případ Těmic, které žádaly vrchní úřad o spojení funkcí pudmistra a rychtáře v jedné osobě, a to právě s odkazem na ztráty z osvobození dvou osob od obecní dávky. Další výhody dokládá stížnost z Ořechova, kde se přímo vyjmenovávají povinnosti, od nichž byl pudmistr osvobozen: zásobování vojska proviantem, přípravek a obecní roboty (v první řadě stavba silnic). Ořechovský pudmistr dokonce účtoval obci režijní náklady a dalo by se říci i „správní poplatky“ – za vyhotovení extraktu (rozpisu splátek daně), za „světlo“, za papír a dokonce akcidenční plat za svůj podpis.¹⁷⁴ O osvobození pudmistra od přípravek víme i ve Zlechově, na druhou stranu zde ale nedostával žádnou finanční odměnu.¹⁷⁵

Tolik tedy k nejvyšším hodnotám na společenském žebříčku poddanské obce. Z několika okrajových zmínek v dosavadním textu je již čtenáři zřejmé, že pudmistr a rychtář nebyli jedinými obecními úředníky. V mnoha obcích měl pudmistr nebo i rychtář své pomocníky - mladšího pudmistra a mladšího rychtáře (ve Zlechově se setkáváme i s označením fojtík).¹⁷⁶ Důkazy o existenci úřadu mladšího pudmistra jsme nenalezli pouze u nově vzniklých obcí Modrá, Cerony a Velehrad, kde lze předpokládat, že se místní bez této funkce dost dobře obešli, a u Traplic. Zpráv o mladším rychtáři se vyskytuje mnohem méně, zmínky o něm jsme našli jen v Boršicích, Polešovicích, Jalubí a Zlechově.

Pomáhat pudmistrovům měli za úkol také **konšelé**.¹⁷⁷ Jejich počet se obec od obce lišil a s největší pravděpodobností byl přímo úměrný velikosti obce. Nelze také zcela vyloučit možnost, že se jejich počet v průběhu času měnil, pro jednoznačný závěr však chybí srovnávací základna. Z kusých zmínek také mnohdy nebylo možno počet konšelů v obci přesně určit, proto jsou čísla, která můžeme vidět v tabulce č. 2, pouze orientační. Největší počet konšelů je doložen v Jalubí a Zlechově, a to šest osob. Konšelé podléhali pudmistrovům, jenž na ně delegoval část svých pracovních povinností, vypomáhat měli také rychtáři. V praxi to znamenalo především spolupracovat na výběru daní a taktéž dohlížet na bezpečnost a pořádek v obci. Proto byli někdy nazýváni i policajty.¹⁷⁸

---

pěknou a slušnou službu udělujem, totiž jeden každý čtvrtník 30kr, podsedník 15kr a domkáři z jednoho každého achtela vinohradu 6kr [...]

¹⁷⁴ Proti výši poplatků, resp. jejich vybírání obec protestovala právě v citované stížnosti (tamtéž, Ořechov 15. února 1838): „*Za extracht nám počítá 5 fl a to pravda není, o ty sme přebraný. Papír pro obecní potřeby nejvyš 1 fl koštuje, tudíž nám 3 fl počítá. Světlo obec žádné nepotřebuje, jemu 3 fl za ni platit musíme a kde sou chudobní lidé, kteří od něho žádost maličký podpis jeho jména 1 fl i 2 fl platit musijou [...]*“

¹⁷⁵ MZAB, E 207, i. č. 173. V odpověď na stížnost obce, mj. i na to, že se neúčastní vojenských transportů, uvádí pudmistr v protokolu z 16. února 1799, že „*von unentlichen Zeiten her noch kein Bauermeister auf Vorspann gefahren ist, auch er nicht etwas neues anfangen würde, um so mehr, als er ohnedies von der Gemeinde kein Gehalt beziehet*“.

¹⁷⁶ Přísahy těchto úředníků mají naprosto totožný text jako přísahy staršího pudmistra, resp. rychtáře, což nepochybně znamená, že neměli žádné další specifické pracovní úkoly, pouze pomáhali svým nadřízeným, popř. je zastupovali.

¹⁷⁷ V korespondenci vrchního úřadu a obcí se vyskytuje nejčastěji český název *ouřadní* (ale také *starší, konšelé, soud, ouřadi, ouřadníci*) nebo ekvivalentně německý termín *Geschworne* (tzn. přísežní). Protože se jedná o archaismus, a také s ohledem na následné srovnání s uherskohradištským velkostatkem (srov. ČOUPEK, L.: *Správa obcí*, s. 143), převezmeme v této práci za preferované označení konšelé.

¹⁷⁸ MZAB, F 207, i. č. 125, protokol renovace zlechovského obecního úřadu z 11. dubna 1810 říká: „*Die Geschwornen haben dem Bauermeister und dem Richter willfährig in allem Hilfe zu leisten und auf die Erhaltung der vollkommenen Ordnung in der Gemeinde gemeinschaftlich hinzuwirken. Vorsonderlich muss mit Einverständniss des Ortsgerichts gleich dermal bestimmt werden, wie die Ortspolizeiaufsicht unter die 4 Geschworne verteilt werde, damit jeder wisse, welche Pflichten derselbe zu erfüllen und wofür derselbe verantwortlich bleibt, doch hat der Bauermeister auch seiner Seits mit aller Strenge darauf zu sehen, dass jeder seine Pflichten genau erfülle*.“ O uvedených kompetencích svědčí také dochované přísahy konšelů z Polešovic, Zlechova a Jalubí, stejně jako obecní účty Ořechova a Vážan (MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 147 a 152). V účtu první ze jmenovaných obcí za rok 1845 je uvedena odměna „*ouřadům jako policajtům*“, v účtech druhé z nich se většinou mluví o ouřadech (ouřadních), v příložené kvitanci (z 31. prosince 1845) je ale uvedeno „*ouřadní a policajt*“, v účtech z let 1846 a 1847 jsou titíž úředníci přímo označeni jako policajti.

Tabulka č. 2: Přehled nižších úředníků a služebníků v obcích panství Velehrad

	mladší pudmistr	mladší rychtář	konšelé	obecní hospodář	obecní písař	horný	jiné (počet)
Babice	ano	-	4	1	ano	-	vinohradní hotař, hlásný
Boršice	ano	ano	5	2	ano	ano	horník-vinohradní hotař (2), hotař, pastýř (3)
Cerony			2				
Domanín	ano	-	4	2	ano	ano	polní hotař, vinohradní hotař, pastýři, hlásní (2), posel, kostelníci (2)
Huštěnovice	ano	-	-	2	ano	-	pastýři, zvonař
Jalubí	ano	ano	6	2	ano	ano	vinohradní hotař, pastýři (2), hlásný při kostele, hlásný „v dědině“, kostelníci (2), hotař
Kostelany	ano	-	1	-	-	-	hajný (4)
Modrá							
Nedakonice	ano	-	3	2	ano	-	pastýři (2), hotař, hlásný (2), kominář (2), hajní
Ořechov	ano	-	2	1	ano	ano	policajt (2), pastýř (2), hlásný, hotař, vinohradní hotař, hajný (2), kominář (2)
Polešovice	ano	ano	5	2	ano	ano	horník (2 vrchnostenští, 1 obecní), kovář, hotař, hajný, sadčí, hoferský fojtík
Těmice	ano	-	2	1	ano	ano	posel, hlásný, zvonař, polní hotař, vinohradní hotař, pastýř
Traplice	-	-	ano	2	ano	-	pastýř (2), polní hotař
Tučapy	ano	-	3	1	ano	-	hotař, pastýř (2), hlásný, kominář (2), hajný
Tupesy	ano	-	3	2	ano	-	pastýř
Vážany	ano	-	3	1	ano	-	hlásný, pastýř, hajný (2)
Velehrad	-	-	1	-	-	-	posel
Zlechov	ano	ano	6	2	ano	ano	hotař, vinohradní hotař, pastýř (2), hlásný (2), zvonař

Pro správu obecního majetku byli pudmistři k ruce obvykle dva **obecní hospodáři** (*Gemeindwirte*), kteří zároveň fungovali jako dozorčí orgán obce. Dohled na pudmistra byl v této oblasti obzvláště žádoucí, jak dokládá množství stížností, zpochybňujících poctivost a správnost jeho hospodaření s obecním majetkem. Jednu z nich dokonce vrchní úřad rozhodl

tak, že dva zástupce skupiny stěžovatelů jmenoval právě do funkce obecního hospodáře.¹⁷⁹ Hlavní povinností obecních hospodářů totiž bylo zapisovat nebo nechat zapisovat za své osobní přítomnosti veškeré příjmy a vydání do obecních účtů a mohli se také podílet na dalších souvisejících činnostech.¹⁸⁰ V Jalubí např. vybírali nájem za louku, v Nedakonicích byl zase z pověření pudmistra obecní hospodář vyslán prodat či koupit obecního býka.¹⁸¹ Z povahy úřadu vyplývá, že bylo poměrně důležité, aby obecní hospodář uměl číst a psát, vzhledem k tehdejší úrovni gramotnosti venkovského obyvatelstva to však nemohlo být striktní podmínkou. Vlastní zapisování do register obecních příjmů a výdajů pak prováděl patrně obecní písař.¹⁸² Existenci úřadu obecního hospodáře máme doloženu téměř u všech obcí, obvykle byli v obci dva, v menších obcích dostačoval i pouhý jeden.

Tolik tedy k úředníkům, kteří byli zahrnováni do obecního představenstva v užším slova smyslu. Kromě nich existovali v obcích velehradského panství ještě další hodnosti, spojené s výkonem nějaké specifické služby. Zmínky o těchto úřadech jsou však jen kusé, a tak nám dovolují pouze doložit, ve kterých obcích se vyskytovaly, nikoli je však nějak podrobněji charakterizovat. Alespoň tedy stručně shrneme známá fakta. Ustanovení takových úředníků v té které obci samozřejmě záviselo na praktické potřebě zajištění konkrétních veřejně prospěšných činností, proto se lišilo obec od obce a také v průběhu času se mohl jejich počet i složení měnit, např. se změnami obecního majetku, o němž se starali, potřebami obecní administrativy či charakterem úkolů, které obecní správa musela provádět.

Protože měl obecní úřad povinnost vést účty svého hospodaření a alespoň občas produkoval úřední korespondenci, bylo zapotřebí najít osobu, jež by se zhostila funkce **obecního písaře**. Výběr profesně zdatných kandidátů na tuto pozici nebyl ve zdejších obcích patrně příliš velký, proto jím vrchní úřad jmenoval nejčastěji učitele z místa nebo některé okolní vsi. Obecní písař také mohl být společný pro více vesnic, jak tomu bylo např. u nedaleko sebe ležících vsí Domanín a Těmice, resp. Jalubí a Traplice.¹⁸³

Tradici počítanou na stovky let mělo na panství velehradského kláštera pěstování vinné révy.¹⁸⁴ Vinohradnictví se již od středověku řídilo zvláštními právními normami, tzv.

---

¹⁷⁹ MZAB, F 207, i. č. 125, rozhodnutí vrchnostenského úřadu o zamítnutí stížnosti obce Domanína z 31. března 1836: „[...]über Ansuchen des Bauermeisters statt denen des Schreibens unkündigen Gemeindevirten zwei anderen Individuen aus der Mitte der Opponenten aufgestellt und zugleich vereidet wurden.“

¹⁸⁰ Tamtéž, protokol vrchního úřadu z 30. března 1829: „Es wurde dem Bauermeister der ferner Auftrag erteilt, dass er verpflichtet bleibt, jeder Empfang so wie die Ausgabe durch die Gemeindevirte in das in der Gemeinde führende Register jederzeit eintragen zu lassen.“ Totéž ustanovení najdeme také v přísahách obecních hospodářů ze Zlechova a Polešovic (tamtéž, Velehrad 21. a 30. března 1839).

¹⁸¹ V Domaníně, Těmicích a Zlechově byli obecní hospodáři pověřeni i prováděním dohledu na komíny, tedy činností, jež byla v jiných obcích svěřena samostatným úředníkům – sadčím nebo kominářům (viz dále).

¹⁸² Tamtéž, Babice 12. dubna 1833: „[...]poněvadž obecní hospodář obce babické jménem Sebastian Hanák k takovému úřadu za obecního hospodáře, dílem skrze jeho staré léta, dílem taky že nic psátí neumí, a protož sobě nic zaznamenati nemůže, k tomu dokonce schopný nejni. Sám tedy on i obec babická žádá, aby jeden z nynějších úředníků jménem Anton Šohajek, který dosti psátí umí a taky dosti šikovný jest, ten úřad obecního hospodáře na sebe přijal, Sebastian Hanák ale zase na místě Antoše Šohajka ouřadníkem zůstal.“

¹⁸³ Roku 1800 chtěl vrchní úřad novým společným písařem pro Těmice a Domanín jmenovat domanínského učitele Františka Rokose. Obě obce proti tomu protestovaly, neboť nebyly spokojeny s osobou, která jim byla vybrána. Když také dosavadní písař Josef Wagner, jenž se odstěhoval do Žeravic na buchlovském panství (tato změna bydliště byla také příčinou, proč hledala vrchnost nového), poslal na vrchní úřad supliku, kde žádal o ponechání ve funkci, která je pro něj důležitým zdrojem příjmu (dokonce se zavázal platit posly, kteří budou z obcí nosit písemnosti do Žeravic), vrchnost s ohledem na dlouholeté dobré služby prosbě vyhověla a Wagnera ponechala ve službě (tamtéž, listy obce Domanín a Těmice k vrchnostenskému úřadu z 21. března 1800 a 5. dubna 1800). Jak vidíme, jednalo se o funkci placenou (viz také kapitola III/4). Kromě vlastní agendy obecních představených písař sepisoval také kupní smlouvy a další písemnosti soukromých osob. Lze předpokládat, že i tyto služby vykonával za úplatu. Společného písaře mělo také Jalubí a Traplice. Na přelomu 30. a 40. let 19. století jím byl místní učitel Jan Fanderlik.

¹⁸⁴ O existenci vinic v Polešovicích a Břestku víme již od roku 1261, v Mařaticích, které později připadly městu Uherskému Hradišti, již od roku 1253 (srov. POŠVÁŘ, J.: *Moravské právo*, s. 122).

horenským právem, jež stanovovalo pravidla pro práci ve vinohradech (mzda, pracovní doba dělníků, průběh vinobraní apod.), vybírání platů (desátek a zemní plat neboli perkrecht) a souzení a tresty za škody, způsobené na vinici.¹⁸⁵ Horenské právo bylo původně právem obyčejovým a na velehradském panství se nedochovalo žádné sepsání, jež by nám podalo informace o tom, jakým způsobem byly vinohrady v jednotlivých obcích spravovány.¹⁸⁶ Nařízením císaře Josefa II. z 22. září 1784 byla všechna partikulární horenská práva na Moravě zrušena a nahrazena univerzální právní normou. Všeobecný viniční řád pro Moravu ukládal vrchnostem, aby, bude-li toho zapotřebí, ustanovovaly zvláštní dozorce, kteří měli dohlížet na pořádek ve vinohradech. Na základě jejich dobrozdání také vrchnost měla udělit povolení ke sběru vína, v případě sporu o náhradu škody mohli být též využiti jako odhadci. Jim byli podřízeni vlastní hlídači neboli hotaři. Je třeba říci, že tento systém nebyl žádnou novinkou, spíše zjednodušoval a unifikoval zaběhnuté starší principy.¹⁸⁷

Proto také nepochybně již dávno před rokem 1784 vznikl v těch obcích velehradského panství, kde byly vinohrady, úřad **horného** (něm. *Bergmeister*, popř. *Anseher der Weingärten*).¹⁸⁸ Jeho povinností bylo dohlížet na pořádek ve vinohradech, musel znát hranice a majitele jednotlivých dílů a dbát na to, aby se jakákoli změna řádně hlásila vrchnosti k zapsání do pozemkové knihy. V době vinobraní asistoval při vybírání desátku.¹⁸⁹ Poměrně podrobné informace máme o tomto úřadu z Jalubí. Zde se horný volil podobně jako pudmistr hlasováním, voliči však byli patrně jen majitelé vinic. Jako u obecních přestavených i zde platilo, že nový horný skládal přísahu na vrchním úřadě. Hornému pomáhal s hlídáním vinic vinohradní hotař. Jako odměnu za svou námahu měli horný a vinohradní hotař povolen sběr

---

¹⁸⁵ TAMTÉŽ, s. 150-161.

¹⁸⁶ Pošváv předpokládá na základě existence horenských knih fungování horenského práva v Boršicích, Domaníně, Jalubí, Ořechově, Těmicích, Traplicích, Tučapech, Tupesích a Zlechově (POŠVÁŘ: *Moravské právo*, s. 148-150). Podrobnější zpráva však, jak bude řečeno dále, zůstala jen v případě Polešovic.

¹⁸⁷ MZAB, B 1, i. č. 4168, sign. W 210. Původní horenská práva se skutečně na konci 18. století již silně přežila a množstvím různých pokut, zbytečných zákazů a omezení i krutými tresty za provinění, jež měly svůj původ v dávné minulosti, obtěžovala a omezovala vlastníky vinohradů a dostávala se do křížku s moderní osvícenskou legislativou. Na to ostatně v úvodu upozorňoval i samotný všeobecný vinohradní řád: „[...]byvše pozorováno, že pod jménem a předstíráním nějakého řízení vinohorenského sem i tam všelijaký zlý obyčej se vloudily a naši poddaný s všelijakými nedovolenými taxami a pokutami se obložili a slovem z této strany nějaké s našima nejvyššíma příkázání se nesrovnávající soukrovná nařízení se uvedly a tak nazvaným horenským právům mocnost právní se připustila, která našemu oumyslu a zemsko-otcovskému předstarání pro dobré našich poddaných nijak přiměřená jest.“ Dohlížitelé vinohradů i hotaři byli placeni vlastníky vinohradů a měli skládat předepsanou přísahu. Podrobnosti jejich výběru však nebyly stanoveny, záleželo tedy na konkrétní vrchnosti - v případě hotařů pak na vlastnících vinohradu - jakým způsobem je vybere.

¹⁸⁸ Kromě obcí, ve kterých je horný výslovně doložen (viz tabulka č. 2) lze předpokládat jeho existenci i v dalších vesnicích. Podle tereziánského katastru - RADIMSKÝ, Jiří - TRANTÍREK, Miroslav: *Tereziánský katastr moravský* (Prameny z 2. poloviny 18. století k hospodářským dějinám Moravy). Praha 1962, s. 87 - měly vinohrady i Traplice, Tučapy, Tupesy a Vážany. Obzvláště v případě Tupes se jednalo o dosti velkou výměru, proto by bylo s podivem, kdyby zde tento úřad nebyl ustaven.

¹⁸⁹ MZAB, F 207, i. č. 125, protokol renovace zlečovského obecního úřadu z 11. dubna 1810 říká: „*Dass des Bergmeisters vorsonderliche Pflicht sei, mit aller Wachsamkeit darauf zu sehen, dass die Ordnung im Weingebirge nach der bestehenden höchsten Vorschrift genau beobachtet werde, verstehet sich vom selbst. Überdies muss er sich angelegen sein lassen, von dem Besitz eines jeden Stück Weingartens und des Eigentümers sich die verlässliche Kenntniss zu verschaffen, keine Besitz Veränderung ohne seinem Wissen eintreten zu lassen und vorsonderlich darauf zu dringen, dass jede Besitzveränderung beim obrigkeitlichen Grundbuch angemeldet werde. Bei der eintretenden Weinlese muss er vorsonderlich darauf wachen, dass zur Zeit der gestatteten Ablebung der freien Weingärten nicht zugleich die zehendbaren Weingärten abgelest werden, was er unter seiner Haftung nicht zugestatten, sonder sogleich zur Einstellung dem Bauermeister anzumelden hat. Bei der obrigkeitlichen Zehendabnahme hat er nicht nur alle der Zehendabgabe unterliegende Weingärten genau anzugeben, sondern auch nach Pflicht mitzuwirken, dass der Obrigkeit die schuldige Gebühr vollkommen und unverfälscht abgegeben werde.*“

padaného ovoce. Kromě toho dostávali ještě 5 zlatých na holínky.¹⁹⁰ Právě v Jalubí po nějaký čas zastával funkce pudmistra, rychtáře a horného jediný člověk, a to již dříve zmíněný Valentin Hejda.

Poněkud složitější byla situace v Polešovicích – obci, která je vinařstvím dodnes proslulá. Několik jednotlivých zmínek obraz zdejšího systému správy vinohradů spíše zatemňuje, než aby do něj vnášelo světlo. Polešovice se původně řídily svým vlastním horenským právem. Z dochovaného zlomku víme, že horný zde měl k dispozici také pomocný sbor horních konšelů.¹⁹¹ Po zavedení všeobecného vinohradního řádu úřad horného samozřejmě nezanikl (např. roku 1837 je podepsán v čele renovačního protokolu). Kromě toho je ale z roku 1802 doložena existence arcibiskupského horného, kterého jmenovala a odvolávala arcibiskupská inspekce (jakési hospodářské ředitelství arcibiskupských statků) v Kroměříži.¹⁹² A konečně zbývá ještě zmínit existenci dvou panských **horníků**. Nevíme přesně, čím se zabývali, patrně šlo však o služebníky přímo podřízené vrchnosti, i když se obec ovšem patrně do jejich jmenování snažila mluvit, jak o tom svědčí stížnost na špatné rozměrování vinohradů panskými horníky, která obsahuje i návrh jejich nástupců. Roku 1841 je pak mezi obecními úředníky zmíněn horný i horník a z roku 1844 existuje zpráva o provedené volbě nového vinohradního horníka v obci, ačkoli žádné podrobnosti o tom, co přesně horník dělal, nejsou k dispozici.¹⁹³ Na základě analogií odjinud bychom mohli předpokládat, že název odkazuje k oněm vinohradním konšelům z původního polešovického horenského práva.¹⁹⁴ V době po zavedení josefínského vinohradního řádu se však v souladu s jeho ustanoveními pod tímto označením spíše skrývá táž funkce hlídače vinic, kterou známe z Jalubí či Zlechova pod názvem **vinohradní hotař** (*Weingartenhüter*).¹⁹⁵

Zmínkou o vinohradním hotaři se dostáváme k nižšímu úřednímu personálu vesnic velehradského panství. Obce většinou k výkonávání různých praktických činností spojených s chodem vesnické komunity ustanovovaly další služebníky. Kromě dozorce na vinicích to mohl být také **polní hotař** (*Feldhüter*). Ve většině obcí lze doložit, že zde tento obecní služebník fungoval. Jeho úkolem bylo hlídat obecní pole, pastviny či vinohrady před zloději,

---

¹⁹⁰ MZAB, F207, i. č. 125. Dochoval se volební protokol se záznamem hlasování (Jalubí 21. května 1839). Svoji formou se nijak neliší od protokolů o volbě pudmistra. Zapsáno je zde 201 domovních čísel, hlasování je vyznačeno jen u části z nich. Protokol vrchního úřadu Velehrad ze 7. ledna 1839 říká: „*der Hüter, so wie der Gebirgsvorsteher von der Gemeinde keine Bezahlung haben und dass es ihnen erlaubt ist, abgefallenes Obst nach Belieben zusammen zu suchen.*“ Podobně i další protokol ze 24. března 1839 zaznamenal: „*Die Gemeindegüter haben das Recht sich in den Weingarten abgefallenes Obst aufzusammeln, weil sie keine Bezahlung haben, als 5 Fl WW auf Stiefeln.*“

¹⁹¹ MZAB, B 1, i. č. 4168, sign. W 210. Před vydáním všeobecného horenského řádu moravské gubernium pověřilo krajské úřady sesbíráním opisů všech v zemi dosud fungujících horenských práv. V odpovědi z 21. září 1782 vrchnostenský úřad panství Velehrad krajskému úřadu sdělil, že zdejší vrchnost žádný takový řád nevydala, pouze městečko Polešovice se řídí z vlastní iniciativy vydaným právem. Z opisu přiloženého k tomuto listu vysvětluje, že se ve skutečnosti jedná jen o několik základních ustanovení, která se týkají trestů za vykopávání pňů i krádež vína a odvádění desátku a zemního platu. Zde také čteme: „*O vybírání desátkův my také oznamujem, že desátník má svú čtvrť hamovati na horném kdbelu se svědomím a s radú horních konšelů, kterýmž on svúj desátek bráti má a bergmistr a neb jeden perknoš má s nimi jíti[...].*“

¹⁹² Byl jím tehdy odvolaný pudmistr Martin Holásek. Obec jej chtěla zbavit i funkce horného, což ale arcibiskupská inspekce odmítla (MZAB, F 207, i. č. 125 - dopis inspekce pro vrchní úřad Velehrad z 10. května 1802).

¹⁹³ MZAB, F 207, i. č. 96, Polešovice 30. srpna 1844. Obec předkládala vrchnímu úřadu ke schválení vybraného nového vinohradního horníka.

¹⁹⁴ Srov. [PRASEK, Vincenc]: *Práva (vino)horenská*. SA 4, 1905, s. 65-70 a také v následující edici hornoněmčičského horenského práva obsaženou přísahou horníků - NOSEK, František (ed.): *Práva (vino)horenská – Práva Horních Němčiček*. SA 4, 1905, s. 70-78.

¹⁹⁵ MZAB, F 207, i. č. 173. Ve stížnosti z 28. září 1807 na neoprávněnou pokutu udělenou zlechovským obecním představenstvem jeho pacholkovi za krádež hroznů uvádí mydlář Josef Přívara z Bystřice pod Hostýnem, že „*hätte mein Knecht die ihm angeschuldigte Traubenentwendung wirklich begangen, so wäre es des Weingartenhüters Pflicht gewesen.*“

popř. dalšími škodami (nejčastější byly škody způsobené dobyt看em). Podobné posláni měli i **hajní** (*Heger*). Obvykle se tímto názvem označovali dozorcí nad loukami a lesy, v praxi však byla hranice obou označení velmi nejasná, nejednou docházelo k záměně obou termínů i splývání věcného obsahu takové funkce.¹⁹⁶ Přesto však nelze jednoduše prohlásit, že hotař a hajný je totéž.¹⁹⁷ **Obecní pastýř** (neboli *strážný*, německy *Gemeindhirt*) byla služba natolik známá, že ani není třeba se o ní více zmiňovat.¹⁹⁸ I zde samozřejmě platí, jak dokazuje i tabulka, že pastýře měly všechny obce s výjimkou těch nejmenších, některé dokonce dva. Kromě pasení dobytka obyvatel obce se pastýř staral o obecního plemenného býka nebo kance. Roku 1819 byl ve všech obcích velehradského panství zřízen úřad tzv. **dohlížitele školy** (něm. *Ortsschulaufseher*). Důvodem jejich ustanovení byly stížnosti učitelů na neplacení školného. Dle mínění vrchnosti měli již pudmistři tolik jiných povinností, že bylo třeba zřídit zvláštní funkci.¹⁹⁹ Hlavní pracovní náplní dohlížitele bylo vybírat měsíčně od rodičů školní peníze. V případě problémů se měl obrátit o pomoc na pudmistra. Dále také dohlížel na školní docházku dětí, jejich dobré mravy a měl i kontrolovat stav školní budovy a její dostatečné zásobování otopem.²⁰⁰

Praktický výkon požárněbezpečnostních pravomocí obecní samosprávy byl buďto svěřen obecním hospodářům, nebo byli pro kontrolu komínů ustanoveni zvláštní úředníci – **sadčí** (Boršice, Polešovice, Zlechov) či **komináři** (Nedakonice, Tučapy). Zpravidla byli dva a svou službu vykonávali čtyřikrát až šestkrát do roka před velkými svátky, kdy obcházeli stavení a „*komíny prohlížejí, aby neštěstí se neostalo*“.²⁰¹ Noční dozorovou službu na požární bezpečnost i ochranu majetku proti krádežím svěřovaly obce hlásným. **Hlásní** (*Nachtwächter*) neboli ponocní byli ustanovováni především v těch obcích, kde stál kostel, jenž ukrýval množství cenností i hotové peníze, a byl tedy největším lákadlem pro nekalé živly, hlásné však můžeme najít i v jiných obcích. V Jalubí dokonce měli zdejší hlásní rozděleny

---

¹⁹⁶ MZAB, F 207, i. č. 125. V protokolu ke stížnosti na pudmistra obce Kostelany z 12. března 1817 se mluví o čtyřech hajných. Ti mají hlídat pole, aby nedošlo ke škodám vinou pasoucího se dobytka. Za svou službu dostali z obecního lesa dvě dubové soušky (asi půl sáhu dřeva). Dle účtů obce Ořechov z roku 1840 (MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 147) se vyplácela odměna „*úřadu, kteří letním časem v poli skrze škody pozorují*“, kvitance z téhož roku mluví o polních hajných, stejně tak i účty z dalších let. V některých z nich najdeme i závdanek hotaři, ale nikdy se ve stejném roce nemluví o polním hotaři i o hajném. Mohlo se tedy jednat o totéž. V Boršicích (tamtéž, kart. 141) dostal polní hotař roku 1840 2 zl za hlídání obecního lesa, pole a pastvíska. Ve zlechovských účtech (tamtéž, kart. 153) se uvádí některý rok hotař, některý hajný, přičemž se jedná s jistotou o tutéž funkci - např. 1834 je tatáž částka v účtu přiřčena hotařovi, v kvitanci hajnému. Náplní jeho služby bylo „*hlídání obecního Březí neb Chrástí*“, nebo „*hlídání obecních rol a pastvísk*“ (účty z let 1841-1842). Polešovice (tamtéž, kart. 148, účet z roku 1826) platily „*hajným od hlídání luk*“, o rok později ale „*dem Feld und Wiesenhüter*“.

¹⁹⁷ MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 151. V obecních účtech obce Tučapy je v letech 1839 a 1846 zaznamenán v tutéž dobu jak hajný, tak i polní hotař.

¹⁹⁸ Srov. HANZAL, J.: *Vesnická obec a samospráva*, s. 137-138. Na tomto místě také můžeme odkázat na to, co bude o pastýřích řečeno ve IV. kapitole, věnované buchlovskému panství.

¹⁹⁹ Tamtéž, stížnost na pudmistra obce Ořechov z 30. listopadu 1837, kde se v textu o pudmistrovi říká, „*že dohlížitel školy jest*“, ovšem napovídá, že nakonec stejně výkon této funkce mohl skončit na bedrech některého z obecních představených.

²⁰⁰ SOKA UH. FÚ Jalubí, i. č. 184. Prvním dohlížitelem školy se stal Jan Kostelníček. Vybíral školné v rozpětí 6-12 kr podle úrovně probíraných dovedností - 6 kr za poznávání písmen, 8 kr za slabikování, 12 kr za učení čtení, psaní a počítání.

²⁰¹ MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 146 (účet obce Nedakonice z roku 1834). Obecní účty vsi Tučapy z let 1831-1839 (tamtéž, kart. 151) uvádí platy kominářům obvykle okolo 6 kr na masopust, na svatodušní svátky, na Velikonoco, v hody a na Vánoce. Zlechovské účty z let 1835 a 1836 (tamtéž, kart. 153) nejsou tak konkrétní, zachycují jen celkovou částku 6 zl 24 kr „*dvoum sadčím od štvěřého přehlídání komínů v obecnosti jejich služby*“. Ve Vážanech (tamtéž, kart. 152, obecní účet z roku 1835) nebyli takto pověřeni sousedi označování žádnu zvláštní hodnotí, mluví se jen o odměně „*od přehlídání komínou 6krát za rok dvou ustanoveným sousedom*“. Komináře jako dohlížitele na komíny ovšem lze snadno zaměnit za řemeslníka – kominíka, pro jehož označení se používalo totožného slova. Jeho plat se vyskytuje v obecních účtech také, ale za zcela jinou práci – vymetání komínů na obecních budovách.

„kompetence“: jeden z nich byl označován jako hlásný ke kostelu a druhý jako „hlásný, co v dědině hlídá“.²⁰²

Pouze u dvou obcí, a to Domanína a Jalubí, jsme našli zmínky o **kostelnících** (*Kirchendiener*). Opět byli vybíráni obcí a místním knězem navrženi vrchnímu úřadu ke schválení a vzetí do přísahy. Šlo o službu placenou a jejich úkolem bylo pečovat o chod kostela, jeden z nich byl zároveň i **kostelním hospodářem** (něm. *Kirchenwirt*) a dohlížel na hospodaření s kostelním jměním.²⁰³ Funkce kostelníků, resp. kostelních hospodářů lze předpokládat i v dalších obcích, kde se nacházel farní kostel (Polešovice, Boršice a od roku 1825 také Velehrad), stejně tak jako úřad tzv. **otců chudých**, kteří plnili pomocnou a dohledovou roli při správě místního chudinského ústavu.²⁰⁴ Jak kostelní hospodáři, tak i otcové chudých byli nadále ustanovováni i po zavedení obecního zřízení a obě funkce přetrvávaly v určitých formách až do poloviny 20. století, kdy zanikly spolu se znárodněním církevního majetku.

Jako posledního z obecních služebníků zmíníme ještě **posla**. Zde se už vůbec nejedná o úřední osobu, spíše to byl jakýsi přivýdělek pro chudšího obyvatele vesnice, svůj podíl na obecním úřadování však tato osoba také měla. V odstavci věnovaném obecnímu písaři jsme četli o poslovi (nebo poslech) z Domanína a Těmic, mnohem více informací máme o poslu velehradském. Zde nutnost platit takového obecního služebníka vyvstala v souvislosti s tím, že Velehrad byl sídlem panství. Vrchní úřad sice také měl svého vlastního kancelářského posla, ale v případě jeho velkého vytižení spadla povinnost placení další osoby či spíše osob vykonávajících úřední pochůzky na obec, a to i přesto, že posly vysílal rychtář jako vrchnostenský úředník. Obec proti tomu sice protestovala, ale marně. Náplní práce posla bylo nejen doručování krajských cirkulářů i různé další úřední korespondence do dalších obcí panství, ale také postrk hnanců.²⁰⁵ V Nedakonicích byli dva postrkové poslové, kteří za pevně stanovený roční plat 32 zl vodili hnance do jejich domovských obcí.²⁰⁶ V případě postrkových poslů (neboli *šupařů*) se ale nejednalo o obecní úředníky. Jejich působnost se vztahovala na celé panství a jednotlivé obce platily vrchností stanovený příspěvek na jejich mzdu.

III/4. hospodaření s obecním majetkem

Vrátíme-li se o několik stran předchozí kapitoly zpět na výčet pudmistrových kompetencí, nalezneme zde i zmínku o hospodaření s obecním jměním. Nepochybujeme o tom, že šlo pokud ne o nejdůležitější, tedy alespoň o jednu ze zásadních činností spojených

²⁰² Tamtéž, kart. 145, obecní účty Jalubí 1834-1846.

²⁰³ MZAB, F 207, i. č. 96, Domanín 9. ledna 1844: „...einen aus ihnen zum Kirchenwirt anzustellen.“

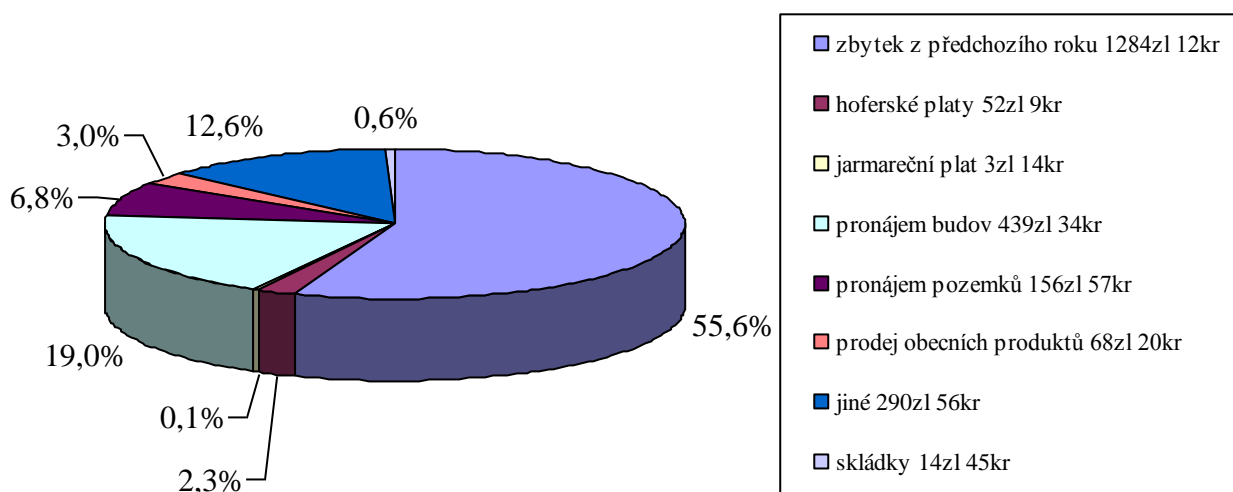
²⁰⁴ SOkA UH, FÚ Jalubí, i. č. 188. Vrchní úřad jmenoval 10. prosince 1840 otcem chudých v Jalubí rychtáře Valentina Hejdu. Opět vidíme „kumulaci funkcí“ v rukou osvědčeného jedince, která byla ve venkovském prostředí běžným jevem. Participace obcí na hospodaření kostelů a ekonomika farností vůbec je zcela jinou problematikou, nebylo by tedy účelné se zde pouštět do podrobnějších pátrání. Dosavadní výzkum v této oblasti se sice koncentruje na 16. a 17. století, ale také mladší období má jistě historikům co říci. Srov. např. PUMPR, Pavel: *Farní klérus*. In: Peníze nervem společnosti. K finančním poměrům na Moravě od poloviny 14. do počátku 17. století. Brno 2007, s. 194-228.

²⁰⁵ MZAB, F 207, i. č. 125, Velehrad 30. října 1841: „mit Schüblingen, mit Zettln auf die diesherrschaftlichen Gemeinden, dann mit Umlaufschreiben und kaiserlichen königlichen kreisämlichen Cirkularien auf anderweilige Behörden die Boten ausgesendet werden. Ke své stížnosti přiložila obec i účet za služby posla v období března-října 1841. Podle tohoto účtu vidíme, že posel byl placen na základě vzdálenosti, bez ohledu na druh pochůzky (postrk nebo úřední korespondence). Tupesy byly za 9 kr, Jalubí za 12 kr, Boršice, Buchovice a Hradiště za 18 kr, Nedakonice a Babice za 24 kr, obchůzka celého panství za 2 zl 30 kr. Celkem přišly obec služby posla za zaznamenaných osm měsíců na 17 zl 57 kr.

²⁰⁶ MZAB, F 207, i. č. 96. Ve svém dopise z 2. února 1848 žádají vrchní úřad o zvýšení platu kvůli velkému nárůstu práce.

s funkcí obecního představeného, a to nejen z pohledu státní byrokracie nebo správního aparátu vrchnosti (v případě velehradského panství splývaly oba elementy po zrušení kláštera fakticky v jedno), ale v první řadě v očích společenství sousedů. Stát měl zájem na „zdraví“ veřejných financí i na daňových poplatnících schopných dostát svým závazkům, stejně tak i vrchnost na solventních poddaných i bezkonfliktních vztazích mezi nimi. Také sami obyvatelé si hlídali, aby správa veřejných financí probíhala v souladu s jejich zájmy. O tom všem svědčí nejen skutečnost, že většina sporů mezi obcí a pudmistrem, jež musela vrchnost řešit, se více či méně týkala obecního jmění, ale také bohatá agenda obecních účtů. Tento cenný pramen, jenž se dochoval u převážné části obcí od roku 1794 do roku 1847, zahrnuje kromě vlastních ročních vyúčtování také další písemnosti, jako jsou kvitance a jiné účetní přílohy, v neposlední řadě také zprávy z revizí, prováděných vrchností.²⁰⁷

Graf č. 2: Struktura průměrných ročních příjmů městečka Polešovic v letech 1831-1847

Studium takto rozsáhlého souboru by si bezpochyby zasloužilo pozornost přesahující rámec této práce, přesto však nelze zcela pominout zde obsažené informace, neboť se z podstatné části bezprostředně týkají obecní samosprávy. Proto bylo nutno přistoupit ke kompromisu. Na následujících řádcích se pokusíme stručně přiblížit správu obecních financí na příkladu největšího sídelního celku – městečka Polešovic - v období posledních dvou desetiletí trvání předbřeznové obecní samosprávy, tj. v letech 1831-1847.²⁰⁸ K hospodaření

²⁰⁷ MZAB, F 207, i. č. 126. V rozsáhlém souboru zcela schází pouze účty Kostelan nad Moravou, z několika obcí se pak dochovalo jen několik jednotlivých účtů: Cerony (účty z let 1844 a 1845), Traplice (1842), Tupesy (1841) a Velehrad (1843 a 1847).

²⁰⁸ Tento časový rozsah byl zvolen záměrně kvůli možnosti srovnání konkrétních peněžních částek se sousedním buchlovským panstvím (viz kapitola IV/4), kde se obecní účty dochovaly pouze pro období let 1831-1847. Díky tomu lze poměřovat jak průměrné hodnoty uváděné v grafech (viz kapitoly III/4 a IV/4), tak i hospodářské výsledky za konkrétní roky (viz tabulky v textové příloze) mezi obcemi obou sousedních územněsprávních celků. Z téhož důvodu bylo u všech zde uvedených peněžních částek zvoleno vykazování v tzv. vídeňské měně (v šajnech), ve které je zaznamenána většina obecních účtů z buchlovského panství. Na velehradském patrimoniu nebyla situace tak jednoznačná, blíží se spíše poměru půl na půl. Od přelomu 30. a 40. let 19. století

ostatních obcí zde bude přihlédnuto jen v nejnútnejším rozsahu, umožňujícím postihnout výrazné odchylky od modelové obce. Obecně lze totiž již po letném prozkoumání účetního materiálu konstatovat, že v rámci velehradského panství nebylo výrazných rozdílů mezi obcemi, a to jak ve způsobech zaopatřování přísunu finančních prostředků do obecního rozpočtu, tak i v realizovaných výdajích.

Nyní se tedy podívejme na strukturu příjmů polešovické obecní kasy, naznačenou v grafu č. 2, představujícím průměrný roční příjem městečka. Pomineme-li částku, jež pudmistřovi v pokladně zbyla od loňského roku, představoval převažující zdroj příjmů městečka Polešovice v popsáném období obecní nemovitý majetek. Jednalo se buď o budovy, nebo o různé druhy zemědělských pozemků, popř. také stavební místa. Pronájem obecních budov vhodných ke komerčnímu využití se uskutečňoval formou veřejné dražby. Obec zpravidla na tři roky pronajala svou hospodu a masný krám, nájemné dostávala také za tzv. oficírský kvartýr, tj. domek určený k ubytování důstojníka vojska. V době, kdy v obci skutečně vojsko leželo, vyplácel nájemné erár prostřednictvím vrchnosti, pokud byl oficírský kvartýr volný, pronajímala jej obec sama ke krátkodobému ubytování.²⁰⁹ V dřívější době snad obec pronajímala také obecní kovárnu, ve sledovaném období tomu tak již nebylo. Nezbytnost zajištění dostupnosti kovářských služeb, bez nichž se zemědělec dost dobře nemohl obejít, vedla obecní představené k osvobození kováře od placení nájemného.²¹⁰

Zisk z obecních pozemků mohl mít různou podobu. Jednak mohlo jít podobně jako u budov o nájemné, popř. jednorázový prodej, nebo mohla obec svá pole, louky a pastviny obhospodařovat ve vlastní režii. Pronájem obecních pozemků v Polešovicích zahrnoval jednak zisky z propachtovaných obecních luk,²¹¹ jednak platy z chaloupek, zahrádek a dvorků. S nárůstem počtu obyvatel bylo potřeba poskytnout možnost střechy nad hlavou či skromného vlastního hospodářství dalším rodinám, pracujícím jako námezdní síly u osedlých. Tito domkáři a hoferi dostávali možnost zakoupit si chaloupku na obecní půdě, za to však odváděli pravidelný roční plat.²¹² Jak se tato sociální vrstva začleňovala do hospodářských vztahů pospolitosti, vytvořily se ještě další poplatky, i v dobových účtech souhrnně nazývané hoferské platy. Prvním z nich byl poplatek za pasení dobytka v obecním stádě. Tato výsada

---

pak přechází prakticky všechny obce na účtování v konvenční minci (ve stříbře). Při zpracování účtů byl v případě potřeby proveden převod v poměru 1:2,5 (čtyřem zlatým konvenční mince odpovídá 10 zlatých vídeňské měny).

²⁰⁹ MZAB, F 207, i. č. 126, kart.149. Dle obecního účtu z roku 1831 platil z propachtovaného šenku nájemce Jan Vaďura 152 zl 30 kr ročního platu; Ignác Přerovský z „jatký“ 136 zl 14 kr, z oficírského kvartýru pak plynul jen malý výnos 40 kr.

²¹⁰ Skutečnost, že obec nevybírání z kovárny žádný nájem, zachytil i revident obecního počtu z roku 1846. Na jím učiněný dotaz (tamtéž, přílohy k účtu z roku 1846, list z 20. ledna 1847) odpověděl pudmistr 16. března 1847: „Z strany obecní kovárně, že žádný pachtovní plat vykázán nejní, na který se obec pozastavuje, že: a) na jaký způsob ten pacht se založit může, poněvadž obec kováře tak jako jiné služebníky každoročně sobě volí a přijímá, a jím službu dává. Také kovářovi za jeho práci, kterou on v spravování a ostření radlic dělá, každý čtvrtník po jedné čtvrti rži, jedné mírce žita, podsedník ale po půl čtvrti rži a po půl mírce žita každoročně zesypají a odevzdávají a od platu jest osvobozený, jen obec po něm určitý aldamáš každoročně požaduje. Kdyby tedy za b) ta kovárna do veřejného licitaci přijít měla a nejaký neznámý kovář, který by ve svém řemesle zběhlý nebyl, ju vylicityroval, tak by obec skrz jeho darební práci škodu trpěla. Na ten způsob také c) poněvadž dosavate ani v roku 1845 v počtě žádný plat té kovárně veden nebyl, tedy pro uvarování jakých vejtavků v tom 1846 roku se také vynechalo.“

²¹¹ Není bez zajímavosti, že pronajímané louky se nazývaly pudmistřovská a rychtářská. Pokud bychom připustili, že byly pojmenovány podle skutečnosti, že je užívali obecní představení jako odměnu za svou službu, měli bychom před sebou ojedinělý typ nepeněžních odměn členům obecní samosprávy (tamtéž, účty obce Polešovic za léta 1835-1837).

²¹² Tamtéž. Nejednalo se o skutečný nájem, domkáři si místo museli zakoupit a odváděný plat byl jistou formou podílu na obecních břemenech. Přesto je zařazen do výnosů obecních pozemků, neboť s vlastnictvím obecní půdy velmi úzce souvisí. Počet těchto domků postupem času stále narůstal. Roku 1831 se vybíralo v Polešovicích od 120 poplatníků (v částce mezi 6-15 kr), roku 1844 již od 141 a o dva roky později od 150 domkářů a hoferů.

patřila původně pouze osedlým, na jejichž pozemcích také společná pastva svěřená obecním pastýřům probíhala. Domkáři nedávali k dispozici žádný prostor pro pastvu, museli tedy kompenzovat tuto nerovnováhu v majetkových vztazích určenou peněžní taxou. Podobnou kompenzací byly i příspěvky na obecní služebníky ve výši 12 kr, jejichž prostřednictvím přebírali nemajetní příslušníci obce hmotnou spoluzodpovědnost za chod obecní správy.²¹³ Jak poplatky za pasení hoferského dobytka v obecním stádě, tak i platy z chaloupek nalezneme vedle Polešovic prakticky ve všech ostatních vesnicích velehradského panství. Tyto pravidelné příjmy spoluvytvářely stabilní finanční základnu jejich rozpočtu.²¹⁴

Někdy obec získávala ze své zemědělské půdy určitý naturální výnos, jehož prodejem opět mohla získat jisté finanční prostředky. Prodej produktů z obecních pozemků sice neznamenal výrazný přísun peněz, pominout jej však nemůžeme. Od obdělávání obecních polí ve vlastní režii (nejspíše za pomoci obecních robot) bylo časem upuštěno, výnosy z prodeje trávy, popř. stromů z obecní pastviny v polešovických účtech nacházíme dlouhodobě.²¹⁵ Nežzanedbatelnější skupinou příjmů byly zisky, které přinášely trhové poplatky za tři výroční trhy. Ačkoli trhové privilegium obdrželo městečko již před staletími, objevují se tyto platy v částce dosahující nanejvýš 6 zl až v posledních třech letech sledovaného období. Z toho lze jen stěží usuzovat na přesné podmínky jejich vybírání a okolnosti, za nichž s ním bylo započato.²¹⁶

Do poslední části příjmů polešovické obecní kasy zahrnujeme různé další, vesměs nepravidelné příjmy, jež nebylo možno začlenit do předchozích skupin. Mezi jiné příjmy se tedy dostaly peníze za prodaného obecního býka, lesní pokuty a především úrok z obecního kapitálu 2790 zl WW. Roku 1840 totiž obec prodala část svých pozemků na stavbu nově budované železniční trati - tzv. severní dráhy. Získaný kapitál pak prostřednictvím vrchního úřadu poskytovala jako hypotéku na 5% úrok. Zajistila si tak nejen finanční rezervu pro

---

²¹³ Charakter tohoto platu leží na samém pomezí obecních skládek jako poplatků obyvatel vybíraných na obecní potřeby. Původ platů za pastvu hoferského dobytka, stejně jako hoferských skládek a také platů z chalup vysvětluje odpověď obce Domanín z 15. ledna 1848 (MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 143) na výtky vrchního úřadu týkající se účtu z roku 1847: „*obec od starodávnych časů má to právo z chaloupek, které v obecní půdě postavené jsou, ten určitý plat z chaloupek brat, tyto chaloupy od starých časů s přiložením toho platu stojijou, co některé posléze postavené jsou, byly z povolení milostivé vrchnosti vystavené. Co se dotýče platu z dobytka, ten se proto bere, poněvadž domkáři jejich dobytky po obecních a sousedých pasunkách a rolech v stádě pasou. Obec z těch pasunků a rol sama kontribuci platí a jiné vydání má, pročez taky od starožitného práva od domkářů ten plat se do obce potahuje. Konečně strany tej skládky se toto říci musí: hoferům neb domkářům patřilo na ordinantství jíti, šupařské vybejvání nést, školní dříví dělat a hlásné ponoční potřebují tak jako ousedlost. Když tedy to neb ono placení od slavné kanceláře se určí, na zatím se to z obecní kase zaplatí, aby se pokaždé skládka dělat nemusela, a tu při konci roku se terpv na vše ta skládka rozvrhne a to napřed vyplacené do kase nahradí.*“ Podrobnější vysvětlení zde citovaných výdajů nelezeme o něco dále a také na příslušném místě kapitoly IV/4.

²¹⁴ Najdeme je v obecních účtech všech vsí kromě Kostelan a Modré, kde se nedochovaly, dále v torzech účtů velehradských a ceronských. U posledně jmenované obce je v jediném dochovaném účtu zachycen plat z jedné chalupy (MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 142). S babickým obecním stádem pásli svůj dobytek také ceronští familianti, za což samozřejmě museli do obecní kasy také odvádět poplatky (srov. MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 140, obecní účet Babic za rok 1841).

²¹⁵ MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 149. Ve starších obecních účtech nalezneme zvláštní část věnovanou příjmům a výdajům obilí, od roku 1836 se však již v účtech neobjevuje. Přesto ale v inventářích, přiložených k účtům z let 1846 a 1847, nalezneme příjmy obilí a jeho výdaje na deputáty písaři, hotařovi a pastýři, stejně jako na nový výsevek. Zdá se tedy, že v Polešovicích bylo vlastní hospodaření na obecních polích alespoň na čas obnoveno. V ostatních obcích byl však trend nejspíše opačný, jak bude popsáno dále. Kromě obilí získávala obec i desátkové víno, tento příjem je však doložen pouze díky zvláštnímu „vinnému počtu“, zapsanému v účtech z konce 18. století a začátku století následujícího (naposledy roku 1812).

²¹⁶ Tamtéž, účty z let 1845 (po 30 kr ze 3 trhů), 1846 (3 trhy, ale částky jsou 1 zl 45 kr, 2 zl, 2 zl 15 kr), 1847 (3 trhy – 2 zl, 1zl 15kr, 2 zl 15 kr).

případ nenadálých vydání, především však pravidelný přísun slušné renty do obecního rozpočtu.²¹⁷

Tabulka č. 3: Přehled obecního majetku obcí velehradského panství

obec	dům	hospoda	pastouška	kovárna	masný krám	pole	louky/ pastviny	býk	kanec	kočár	jiné
Babice	✓	✗	✓	✗	✓	✓	✓	✗	✗	✓	humno, 3 včelíny, oficírský kvartýr, stodola
Boršice	✗	✓	✗*	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	vinohrady, oficírský kvartýr
Cerony	✗	✗	✗	✗	✗	✓	✗	✗	✗	✓	
Domanín	✓	✓	2	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	oficírský kvartýr, mlatevňa
Huštěnovice	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	oficírský kvartýr, jezero ke koupání dobytka
Jalubí	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	vinohrad**, včelíny, sklep, oficírský kvartýr, grunt
Kostelany	✗	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	les
Modrá	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	
Nedakonice	✓	✗	2	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	oficírský kvartýr, zahrádky**, les, 2 lodě
Ořechov	✗	✗	2	✓	✗	✓	✓	✓	✗	✓	vinohrad
Polešovice	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	sýpka, les
Těmice	✗	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	
Traplice	✗	✗	✗	✗	✗	✓	✗	✗	✗	✓	
Tučapy	✗	✗	✓	✓	✗	✓	✗	✓	✓	✓	
Tupesy	✗	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✗	✓	✗	vinohrad, oficírský kvartýr
Vážany	✗	✗	✓	✗	✗	✓	✓	✓	✗	✓	les, vinohrad
Velehrad	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	
Zlechov	✗	✓***	✓	✓	✓***	✓	✓	✓	✓	✓	oficírský kvartýr

Poznámky: Vystínované údaje pochází z období před rokem 1831.

* Obec platila pastýřovi pronájem soukromého domku ve vesnici.

** Nešlo o klasickou formu vlastnictví, spíše o právo vybírat plat z těchto pozemků, které bylo nejspíše odvozeno od starších privilegií.

*** Hospoda a masný krám byly v jedné budově a byly také pronajímány jako jediný podnik.

Získaná suma investičního kapitálu definitivně zbavila polešovickou obec starostí o vyrovnanost rozpočtu. Je třeba ale říci, že ani předtím nebyly jejich starosti příliš velké, neboť v drtivé většině se dařilo pokrývat nutné výdaje z výnosů obecního majetku a pouze výjimečně se přistupovalo k vybírání tzv. skládek (něm. *Kollekten*), tj. příspěvků od obyvatel. Pomineme-li otázku, zda výše zmíněné hoferské příspěvky na obecní služebníky nebyly vlastně jistou formou skládek, můžeme říci, že za sledované období došlo k situaci, kdy bylo

²¹⁷ Tamtéž, obecní účet za rok 1841 a léta následující. Tento kapitál byl účtelně vykazován každoročně jako přebytek z loňského roku. Díky tomu vzniká výrazný kladný rozdíl mezi příjmy a výdaji v následujících letech, jenž se promítá i do průměrných hodnot v uváděných grafech č. 2 (přebytek z loňského roku), č. 5 a č. 6. Stejným způsobem, byť v menší míře (1075 zl WW), na stavbě železnice vydělaly i Babice (MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 140, účet za rok 1841 a 1842). Zde však získaný kapitál nebyl do ročních bilancí vtělen. Podobný problém existuje i u Nedakonice, kde je v účtech zmíněn mezi příjmy z let 1843, 1845 a 1846 úrok z kapitálu (150, resp. 225 nebo 175 zl WW), který však opět není zahrnut do přebytku – MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 146.

nutné vybírat skládky, pouze dvakrát, a to v letech 1837 a 1839.²¹⁸ Bylo tomu tak ale také v jiných obcích?

Obecní účty dalších vesnic velehradského panství nám odpověď samozřejmě poskytují, než jim však dáme možnost „odpovědět“, podívejme se ještě blíže na strukturu obecního majetku těchto sídel (viz tabulka č. 3). S ohledem na prokazatelně zásadní podíl výnosů obecního majetku na příjmové stránce rozpočtu postihneme pouze tímto způsobem širší souvislosti. U převážné většiny obcí nalezneme stejnou skladbu vlastnictví. Ne každá měla vše, ale vcelku jsou si, co se týče majetku a jeho hospodářského využití, všechny obce podobné. Zatímco obecní dům jako budovu přímo určenou za sídlo obecní správy a k výkonu souvisejících činností mělo pouze několik obcí - krom Polešovic ještě Domanín, Jalubí a snad i Babice²¹⁹ - obecní hospoda byla jevem častějším, stejně jako masný krám. Tyto dva podniky pronajímané soukromým provozovatelům byly zdrojem poměrně slušných pravidelných finančních prostředků plynoucích do rozpočtu. V případě hospody pak nelze pominout také funkci jednacích místností, kterou tento podnik plnil a suploval tak v nejedné z vesnic chybějící obecní dům. Zde se konala jak obecní shromáždění, tak zde také zasedaly různé úřední komise (konskripční, katastrální apod.). Některé obce pronajímaly též kovárnu, zde však byl ještě méně než u předchozích případů účelem jejího zřízení a udržování hmotný zisk. Primárně šlo o zajištění důležitých služeb obyvatelům. Totéž platí i pro obydlí pastýře. Z obecní pastoušky (nebo pastoušek) nebyl žádný nájem vybírán, bezplatné ubytování můžeme považovat za část odměny za pastýřovu práci.

U zemědělských pozemků mohlo být na rozdíl od budov spektrum podnikatelského využití o něco širší. Obvykle se jednalo o obecní pole, louky a pastviny, méně často o les, vinohrady či malé záhumenky nebo zahrádky. Tradičním způsobem využívání obecních polí bylo jejich obdělávání ve vlastní režii. Nejspíše obděláváním pomocí kombinovaného využití námezdní práce a obecních robot získávala většina obcí naturální příjem slámy a zrna (obvykle žito, někdy také ječmen), použitelný k prodeji, častěji však jako zdroj pro výplatu deputátů (tj. naturální mzdy) pro obecní zaměstnance.²²⁰ Příjemcem těchto deputátů byli obvykle písař, učitel, pastýř a hotař, někdy také kostelník, hlásný či zvonař. Na přelomu 18. a 19. století se ale tento způsob již přežil a postupně začal být nahrazován modernějšími ekonomickými vztahy. Pole jsou dávána do pachtu za roční nájem a deputáty jsou nahrazeny vyplácením peněžitých služebních odměn.²²¹ V případě luk a pastvin, které nevyžadovaly

²¹⁸ MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 149. Dle obecního účtu za rok 1837 bylo vybráno „z usedlosti na pomoc doplacení obecního kontribučenského zemního platu neb daně od 26 čtvrtníků a 77 podsedníků po 45 kr CM“ (tj. 1 zl 52 kr 2 d WW), celkem 193 zl 7 kr 2d WW. Roku 1839 pak bylo v účtech zaznamenáno provedení sbírky „k zapravení učiněného nevyhnutelně potřebného vydání složeno od 103 usedlých po 10kr CM“ (tj. 25 kr WW). Celkem to znamenalo příjem 42 zl 55 kr WW.

²¹⁹ MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 140, účet obce Babice za rok 1845. Obec tohoto roku zakoupila stavení čp. 29. O tom, zda skutečně sloužilo ke konání obecních shromáždění a dalším potřebám obecní samosprávy, však nebyla zachycena žádná zpráva.

²²⁰ Krom deputátů část získaného zrna připadla dle tehdejšího zvyku mlaticům, něco se muselo ponechat na nový výsev. Sláma se používala ke krytí střechy obecních stavení, popř. jako stelivo v obecním chlévě či maštali oficírského kvartýru. Výnosy z obecních polí však nezdědky nestačily, proto se prováděly tzv. „zesýpky“, tj. sbírky od jednotlivých osedlých. I tento příjem byl do obilních počtů zaznamenán, ale dost možná tento způsob fungoval i tam, kde chybí písemné zprávy, stejně jako v době, kdy již byly obilní počty z obecních účtů vypuštěny. Např. v Boršicích ještě roku 1833 najdeme v obecních účtech (MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 141) zisk z prodeje přebytků „zesýpky“. Zatímco deputátní odměny za jiné služby (např. písař) byly nejspíše převedeny na peněžní formu, u pastýřů a hotařů se jednalo o zaužívanou formu, jež nejspíše přetrvávala i nadále (srov. kapitola IV/4).

²²¹ Zvláštní oddíl obecního účtu - obilní počet - zaznamenávající příjmy a výdaje obecního rozpočtu v obilí se podařilo najít u sedmi z obcí velehradského dominia. Všechny z nich však během prvních čtyř desetiletí mizí a s nimi i údaje o výši deputátů obecních zaměstnanců. Celý proces začal v Boršicích roku 1809 (MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 141; je zde přímo poznamenáno, že všechna pole byla dána do nájmu) a Nedakonicích, následovaly pak Těmice roku 1816 a Zlechov 1818 (zde byl obecní účet po několika letech obnoven a definitivně bylo od

žádné intenzivnější obhospodařování, se výtěžnost jejich ekonomického potenciálu řešila snadněji, častější než klasický nájem bylo odprodávání trávy či sena. Kupující se sám postaral o zpracování a odvoz. Na těchto pozemcích také často rostly ovocné stromy, menší finanční částky mohla tedy obec získat i prodejem jejich plodů, popř. dřeva, došlo-li k jejich vykácení. Víceméně totéž lze říci i k drobným lesním držbám. Zisk z nich měl formu výnosu z prodeje dřeva, žaludů, chrastí nebo vybraných pokut za nezákonné chování se v něm.²²² V některých z obcí velkostatku nalezneme v účtech i příjmy od obyvatel z vinohradů a zahrádek. Kromě klasického nájmu v případě Tupes se mohlo jednat o podobný vztah mezi obcí a poplatníkem jako u platu z chalup. V Jalubí, resp. Nedakonících šlo totiž o fixní roční poplatek, a přestože neznáme podrobnosti, lze předpokládat, že šlo o pozemky v trvalém užívání držitelů. Nemůžeme tedy hovořit o obecním majetku v pravém slova smyslu, neboť obec jím nemohla volně disponovat (např. jej krátkodobě pronajímat, prodávat apod.), spíše bychom mohli říci, že se jednalo o vlastnictví práva platu z těchto pozemků, nejspíše pocházejícího ze starších dob.²²³

U oficírských kvartýrů v jiných obcích platí totéž, co bylo řečeno o pronájmu toho polešovického: ať už zde byl skutečně ubytován vojenský důstojník či jiný nájemník, vždy z něj plynul alespoň nějaký menší zisk. U vlastnictví obecního plemenného býka (popř. kance) pak již byl případný zisk z jeho prodeje, za připouštění přespolních krav, za hnůj či kůži z uhynulého kusu pouze vedlejším produktem, prvotně sloužil jednotlivým hospodářům k zajištění reprodukce jejich hovězího či vepřového dobytka. Další drobný movitý majetek, kočárem počínaje a hasičským náčiním konče, pak již pouze zajišťoval provozní potřeby a žádný profit z něj až na výjimky neplynul. Na druhou stranu obec získávala peníze (byť jen zanedbatelné částky) i z dalších zdrojů – např. v Domaníně za dovoz piva do obecního šenku (nejspíše od vrchnosti) a od těmických a moravskopíseckých vlastníků pozemků na zdejším katastru příspěvek na údržbu silnice. V huštěnovických účtech se dokonce dochovala stopa po placení za přijetí nového souseda.²²⁴ Takové drobné a nepravidelné přísuny peněz však nemohly mít pro obec význam, základem příjmů rozpočtu tak beze sporu zůstával obecní majetek.

Pokud tedy obec neměla dostatečný majetek a nedokázala saturovat své potřeby z těchto zdrojů, nezbývalo, jak již bylo zmíněno, než přistoupit k tzv. obecní skládce. V praxi to znamenalo výběr peněz mezi členy obce, a to buď napříč sociální strukturou, nebo pouze od některých majetkových kategorií. Nejen v Polešovicích, ale i v dalších obcích existoval zvyk vybírat pouze od hoferů, resp. domkářů, stejně tak ale byli plátcí skládek i osedlí.²²⁵ Z grafu č.

---

režijního obdělávání upuštěno až roku 1828), Ořechov roku 1823 a Domanín 1833. V tučapských účtech se vyskytuje obilní počet jen v roce 1813, jediným zdrojem příjmů je však „zesýpka“ (MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 151).

²²² MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 146 (Nedakonice) a 152 (Vážany). V obecních účtech Nedakoníc nalezneme roku 1835 částku „lesní pokuty“, roku 1843 pak sumu za šišky, ve vážanských účtech z let 1846 a 1847 peníze za prodej žaludů.

²²³ MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 151 (účet obce Tupesy za rok 1841), resp. kart. 145 - v účtu obce Jalubí za rok 1834 je u příjmu „ze Suchých dolů“ revidentem připsáno: „standhafter Zinns von Weingärten“. V Nedakonících (srov. MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 146, obecní účet 1832) zase platili domkáři „ze zahrádek, z nichž se za starých časů uzvolilo každoročně čtvrt vína dávatí jest jich 65 ½ a nyní se platila čtvrt á 42 kr“. Jednalo se tedy nejspíše o podobně vzniklý plat, jako byly činže z chaloupek, jehož smyslem bylo nějakým způsobem zahrnout do obecních fiskálních vztahů negruntovní držbu.

²²⁴ MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 142 (účty obce Domanín z roku 1831 a 1836) a kart. 144 (účet obce Huštěnovice z roku 1833). Udržování zvyku platit (přinejmenším pohoštění v hospodě) při přijetí do sousedského společenství není ničím překvapivé - srov. LOCHMAN, Josef (ed.): *Řád na přijímání souseda*, SA 4, 1905, s. 22-23 - obecní účty ani další písemnosti velehradského panství však tento obyčej nijak nereflktují. Jedinou výjimkou jsou právě Huštěnovice, kde nalezneme v citovaném účtu jedenkrát 20 zl a jedenkrát částku 8 zl „přípovědňi za souseda“.

²²⁵ MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 143. V obecních účtech domanínských nalezneme skládku poprvé v roce 1836, v období let 1839-1846 byla dokonce vybírána každoročně, někdy i vícekrát. Vždy se týkala hoferů, roku 1836 a

3 můžeme jednoznačně odvozovat, že až na výjimky nebyly obce velehradského panství na výběr skládek výrazněji odkázány, zpravidla k němu přistupovaly jen občas, pouze když příjmy nedostačovaly. Běžnou praxí představovalo vybírání skládek až při samotném uzavírání účtu na konci roku. Poté, co se spočítaly sumy příjmů a výdajů, se prostě dovybralo jen a pouze tolik, kolik bylo třeba k vyrovnání vzniklého schodku tak, aby obec nezůstala pudmistřovi nic dlužna. Někdy také obec skládala na úhradu již zaplacených položek, které svou povahou nesplňovaly podmínky pro to, aby směly být uhrazeny z obecního jmění, a vrchní úřad je při revizi z obecního účtu vyloučil.²²⁶ Nedostatečný objem příjmů, a tedy nutnost přivádět potřebné rozpočtové prostředky pomocí výběru skládek mohla nejnáze nastat u nově vzniklých osad, bohužel právě u vsí Cerony, Modrá a Velehrad nám obecní účty buďto chybí úplně, nebo se dochovaly pouhé zlomky.²²⁷ Určitým náznakem pak v tomto směru mohou být pouze dva roční účty velehradské. U dalších obcí představovaly skládky jen zlomek celkového objemu příjmů. Bezpochyby to dokazuje poměrně slušnou stabilitu zdejších veřejných financí.²²⁸

Schopnost obce získávat prostředky pro své fungování je ovšem pouze jednou stranou mince. Stabilita finančního hospodaření neméně závisela také na té druhé – výdajové. A stejně jako příjmy i výdaje neoddělitelně souvisely s obecním majetkem. Nemovité i movité vlastnictví totiž samozřejmě kromě zisku přinášelo také nutnost nemalých investic do správy, údržby i dalších peněžitých vydání. S ohledem na to jsme se při analýze výdajů městečka Polešovic snažili rozvrhnout je do jednotlivých skupin tak, aby bylo možné od sebe oddělit výdaje tohoto druhu i výdaje nezávislé na množství a druhu majetkové držby.

Do první kategorie bude nesporně patřit skupina výdajů na údržbu obecních budov, zahrnující jednak nejrůznější nákupy materiálu pro opravy prováděné na obecních budovách, jednak tzv. asekuraci neboli obligatorní pojištění proti tehdy neustále hrozícímu nebezpečí ohně. Dále pak platby řemeslníkům za práce pro obec. Většinou se jednalo o práce tesařské, kovářské, stolařské, sklenářské, zednické, zámečnické nebo kominické, z valné části na obecních nemovitostech, a to jak budovách přímo v majetku obce (dům, pastouška a chlévy, vachtimra atd.), tak i stavbách, o jejichž údržbu se obec starala, byť nebyly v jejím vlastnictví (např. škola, hřbitov), popř. na drobných nemovitostech (studna), ale také na

---

1843 ale také sousedů (tj. osedlých). V Ořechově roku 1839 (MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 147) a Vážanech (MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 152, účty za léta 1837, 1839, 1845, 1846) naproti tomu skládali výslovně jen osedlí, v Těmicích (MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 151) zase pouze hořeři, stejně tak roku 1842 v Traplicích (tamtéž – „*od hořeřů na šupařské outraty*“) a v Tučapech (tamtéž, obecní účty za léta 1842-1844), vždy pouze v případě potřeby a v nezbytné výši.

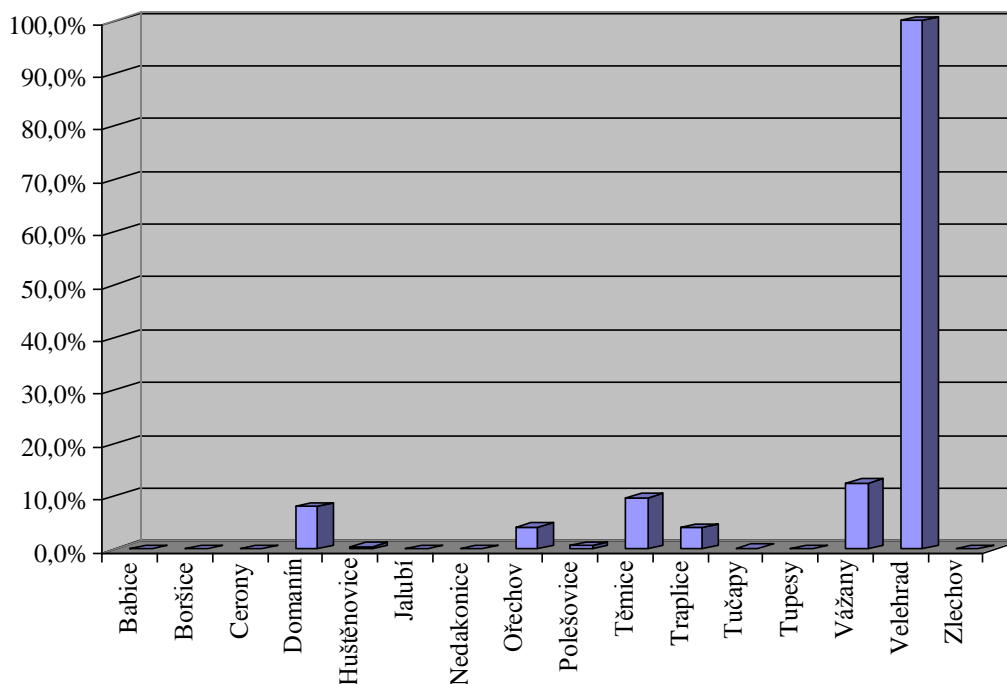
²²⁶ Srov. MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 147. V účtech obce Ořechov nalezneme oba popsané způsoby: roku 1831 např. byla skládka provedena až po uzavření účtu a pouze do výše schodku rozpočtu, tak aby se uhradil vzniklý dluh pudmistřovi, jak je poznačeno na konci účtu. Roku 1844 bylo při revizi vyřazeno z účtu 27 zl 32 kr 2 d neuznaných výdajů. Tyto výdaje nebyly z účtu vyškrtnuty, náhrada se provedla tak, že se provedla skládka v odpovídající výši a její výnos byl započten mezi příjmy v účtu za následující rok 1845.

²²⁷ Pouhý jediný rok obecních účtů se dochoval také v případě Tupes (MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 151, obecní účet Tupes za rok 1841). V něm žádnou skládku nenalezneme, přesto i tuto obec je potřeba připočítat k těm, které k mimořádnému poplatku občas sáhly. Dokazuje to protokol vrchního úřadu z 18. února 1845 (MZAB, F207, i. č. 125) ve věci vyšetřování obvinění tupeského pudmistra ze špatného hospodaření, jenž zaznamenává, že „*při kladení obecního počtu roku 1844 se rejstřík od roku 1843, dle kterého ještě někteří sousedi do obce platit měli, vynalézt nemohl.*“ Vybírání obecních poplatků nebylo vždy zrovna jednoduché, tupeský pudmistr totiž roku 1844 musel, jak z protokolu vysvítá, předat seznam dlužníků vrchnímu úřadu, jenž k jejich vymáhání použil pokutního posla (*Strafbote*).

²²⁸ Porovnáme-li výsledky z grafu č. 3 se strukturou obecního majetku v tabulce č. 3, můžeme si povšimnout, že (pomineme-li Polešovice, jejichž průměrná výše skládek nedosahuje ani hodnoty několika procent) mezi obce, jež občas hospodařily s mírně schodkovým rozpočtem, nepatřila ani jedna z vesnic, které pronajímaly obecní hospodu i masný krám. Spolu s analýzou příjmů městečka Polešovic to může zřetelně svědčit o zásadním významu vlastnictví těchto komerčně atraktivních podniků pro obecní finance.

movitému majetku (pouta, hasící náčiní, píky a trouby pro ponocné apod.).²²⁹ Konečně jako poslední sem můžeme zařadit každoročně odváděné daně z obecních nemovitostí, a to gruntovní daň z obecního domu a přínaležejících pozemků a domovní daň (nazývanou také „*daň z numerá*“) z domů, ke kterým nepřináležela žádná pozemková držba.

Graf č. 3: Průměrný podíl obecních skládek na celkových ročních příjmech obcí panství Velehrad

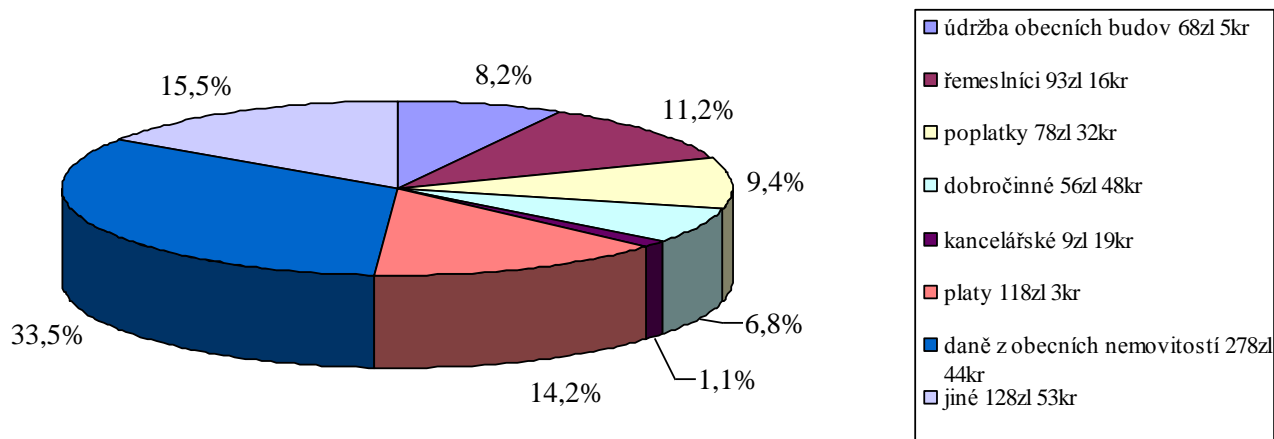

Jak vidíme z údajů v následujícím grafu č. 4, tvořily platby spojené s obecním majetkem o něco více než polovinu výdajů. Zbytek pak obnášel různá vydání spojená nejčastěji s provozem administrativy samosprávy městečka, popř. s jeho veřejným životem vůbec. Jako první jmenujme výlohy spojené se sociální a duchovní stránkou soužití v rámci společenství obyvatel městečka. Tyto dobročinné platby měly zčásti charakter povinných státem určených odvodů, zčásti dobrovolných darů, vydávaných obecní samosprávou se souhlasem obecního shromáždění. Mezi prvně jmenované patřily příspěvky na invalidy, na špitály, sirotčince či další zemské sociální ústavy. Jejich výše se odvozovala od výše daní a odváděly se prostřednictvím vrchnosti zemským orgánům. Duchovní prospěch si pak obec zajišťovala při pravidelně několikrát do roka konaných slavnostních mších obětovaných za obecní společenství, kdy obyvatelé předkládali Bohu prosby za bezpečí a prosperitu. Při této příležitosti, při níž byly bohoslužby ještě zpravidla obohaceny o slavnostní procesí, samozřejmě musela obec podle zvyklostí zaplatit nejen za mešní stipendium vysluhujícímu knězi, ale také kostelníkům, rektorovi a zpěvákům, uhradit občerstvení nosičům korouhví

²²⁹ Tato kategorie není uměle vytvořená, ale používal ji přímo polešovický obecní písař při koncipování výročních účtů městečka. Neúčtovala se podle jednotlivých zakázek, ale podle jednotlivých řemeslníků provádějících zadané práce. Všechny kovářské, zednické, sklenářské nebo jiné práce se jednotlivým řemeslníkům vyúčtovaly dohromady prostřednictvím tzv. kont. Nám to bohužel znemožňuje detailně rozlišit bez zabřednutí do zbytečně podrobného zkoumání těchto účetních dokladů práce prováděné na obecních budovách od ostatních zakázek, není to však příliš na závadu, neboť vskutku převážná část zaplacených prací se vztahovala k obecním budovám, jen menší část pak k údržbě drobného movitého majetku apod.

apod.²³⁰ Nejdrobnější výdaje v rámci veřejné dobročinnosti mohly představovat občasně almužny chudým a příspěvky na pomoc obětem živelných pohrom (požárů, povodní).²³¹

Graf č. 4: Struktura průměrných ročních výdajů městečka Polešovic v letech 1831-1847

Vlastní provozní náklady obecní správy mohly mít také různou podobu, účel i adresáta. Důležitou roli zde samozřejmě sehrávala vrchnostenská kancelář, jež zajišťovala obcím určitý administrativní servis, pochopitelně proto také vybírala od svých poddanských obcí poplatky za poskytnuté služby. Do této množiny jsme zahrnuli čtvrtletně odváděný podíl na platu služebníků, jež si platily všechny obce dohromady – postrkového posla (neboli *šupaře*), vrchnostenského posla (*ordinance* či *kurendáře*) a cestáře (*pohrabáče*). Kromě toho platily každý rok všechny obce za revizi obecních účtů taxu 2 zl 30 kr WW.²³² Poměrně zanedbatelnou částku představovaly náklady na kancelářské potřeby a úkony obecního úřadu. Nakupoval se samořejmě papír a pečetní vosk, dále kalendář a obecní písař pak dostával za vyhotovení obecního účtu 2 zl. Na posledním místě uvádíme skupinu nejdůležitější, a to jak co do objemu finančních prostředků, tak také pro nejužší vazbu na téma této studie - výdaje na odměny a platy pro obecní představené a zaměstnance. V Polešovicích dostávali peněžní plat (popř. deputát v obilí) pudmistr, písař, hoferský fojtík, hlásní, kostelníci, natahovač hodin, učitel a pastýři.²³³

²³⁰ MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 149. V obecních účtech pravidelně nalézáme platby „dle starožitného obyčeje za konané zpívané mše svaté a vedení procesí polešovskému panu faráři“ a „při té příležitosti panu rektorovi“ (účet za rok 1831). Tyto náboženské slavnosti se opakovaly několikrát do roka, obvykle se spojovaly s významnými svátky, např. roku 1837 na sv. Marka, křížové pondělí, sv. Floriána, sv. Jana Nepomuckého a Nanebevzetí Panny Marie. Zatímco v polešovických účtech se mluví jen o poplatcích knězi a rektorovi, u ostatních obcí je nejednou „výplatní listina“ bohatší. Např. v Ořechově (MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 147) se roku 1831 platilo „za vodění procesí“ 2 zl 30 kr polešovickému faráři, 1 zl 15 kr rektorovi, 1 zl 15 kr kostelníkům, 45 kr „kórovníkům“ (tj. zpěvákům) a 8 kr ministrantům.

²³¹ MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 142 - účet obce Domanín za rok 1831 uvádí almužny pro dva chudé studenty. V těmických účtech (tamtéž, kart. 150 a 151) zase nalezneme příspěvky na vyhořelé.

²³² Tato taxa platila pro všechny obce panství s výjimkou těch s nejmenším rozpočtem. Cerony a Velehrad platily jen 1 zl 15 kr WW. Písemné doklady chybí jen u Modré (nejspíše také platila sníženou taxu) a Kostelan.

²³³ Pudmistr dostával roční odměnu za službu 10 zl, písař 30 zl a 5 měřic žita, hoferský fojtík 5 zl, natahovač hodin 30 zl (od roku 1833 pak 40 zl), hlásní po 11 zl, kostelníci po 4 zl, polní hotař 3 zl a 10 měřic žita, učitel 10 měřic a dva pastýři dohromady 6 měřic. Služební odměny pro obecní představené měly mnohem kratší tradici než platy ostatních obecních služebníků. Mezi výdaji účtů z přelomu století chybí jak plat pudmistra

Tabulka č. 4: Platy obecních zaměstnanců na panství Velehrad

obec	pudmistr	písař	konšelé (počet)*	hospodáři	jiní
Babice	15 zl	6 zl			hlásný 2 zl 30 kr
Boršice	10 zl	70 zl**	4 zl (4)		sadčí 4 zl 18 kr***, hlásní 14 zl****, pastýř 12 zl 30 kr, hotař 2 zl
Cerony			1 zl 36 kr (2)		
Domanín		6 zl	3zl	5 zl 45 kr	vinohradní hotař 4 zl, hotař 5 zl, 2 kostelníci 25 zl, 2 hlásní 12 zl 30kr****
Huštěnovice	25 zl			8 zl	pastýř 3 zl, zvonař 1 zl 30 kr
Jalubí	25 zl	20 zl	24 zl (6)	10 zl (1 i 2)	hlásný ke kostelu 12 zl****, obecní hlásný 5 zl, kostelníci 2 zl
Nedakonice	25 zl	25 zl	9 zl		2 pastýři 3 zl 30kr, 2 hlásní 6 zl
Ořechov	6 zl 30 kr	4 zl	4 zl (2)		hlásný 1 zl 36 kr, pastýř 2 zl
Polešovice	10 zl	30 zl			natahovač hodin 40 zl, 2 hlásní 22 zl, 2 kostelníci 8 zl, hoferský fojtík 5 zl
Těmice	2 zl 30 kr		2zl 30 kr	4zl	hlásný 1 zl 30 kr, hotař 2 zl 48 kr, zvonař 3 zl
Traplice	6 zl 24 kr	5 zl 36 kr			
Tučapy	2 zl		2 zl		
Tupesy	4 zl****				
Vážany	12 zl 30 kr	15 zl	6 zl		2 sousedům 4 zl za komíny, 2 hajní 10 zl, pastýř 3 zl 45 kr
Velehrad					
Zlechov	15 zl	20 zl	6 zl (6)		pastýř 8 zl 30 kr, zvonař 10 zl, hotař 6 zl 30 kr, 2 sadčí 6 zl 24 kr

Poznámky: * Jedná se o celkovou sumu, kterou si příslušný počet konšelů mezi sebe rozdělil.

** Nejspíše včetně ostatních platů, jež rektor od obce dostával.

*** Třikrát 1 zl 4 kr (na konec masopustu, na Velikonoce, na Sv. Ducha) a 56 kr na Vánoce „od přehlídání v osadě komínů“.

**** Hlásní při boršickém kostele dostávali navíc 4 zl 40 kr od obce Tučapy, 4 zl od Tupes a 9 zl 40 kr od Zlechova. Domanínští kostelní hlásní zase od Těmic 2 zl. Jalubský kostelní hlásný dostával z Traplic 4 zl.

***** V Tupesích započítávali do služného i pudmistrovovy náklady na psací potřeby.

Otázka hmotného prospěchu z funkcí v obecní samosprávě představuje důležitý aspekt této instituce, nebude tedy zbytečné, pokud se u ní na chvíli zastavíme a dopřejeme si podrobnější analýzu, zahrnující i další obce velehradského panství. Výdaje na platy, resp. odměny obecních úředníků se samozřejmě obec od obce značně lišily, a to nejen proto, že samotný počet a struktura jednotlivých funkcí byly různé. Také vyšší odměn pro stejný úřednický post či službu určovala každá obec podle svých ekonomických možností či dlouhodobých zvyklostí a mohla se výrazně místně odlišovat. Mimo to i v téže vesnici

(nevyskytuje se v žádném z účtů do roku 1830 včetně), tak také hoferského fojtika (až od 1826), dostával jej pouze písař, kostelníci, hlásní, hotař, obilní deputát pak rektor, písař, hotař a pastýři.

docházelo v průběhu doby ke kolísání. Některý úředník si polepšil, jinému zase byla odměna snížena či úplně zrušena. Ačkoli standardně byla vyplácena jedenkrát ročně, mohlo se také stát, že byla vyplacena zpětně za více let nebo naopak při odchodu z úřadu vyplacena jen poměrná část za odslouženou dobu. Proto bylo občas nsnadné stanovit, byť jen pro krátký časový úsek, představovaný námi sledovanými obecními účty z let 1831-1847, nějakou pevnou výši finančních částek, vyplácených ročně jednotlivým úředníkům. Údaje v tabulce č. 4 jsou tedy do jisté míry orientační a představují číslo, jež se v účtech z tohoto období objevuje nejčastěji. Navíc zde nejsou zachyceny další příjmy, jež navyšovaly celkový objem odměn – deputáty, akcidenční příjmy (za určité konkrétní úkony), drobné přídavky (*závdanky*) či příspěvky od jiných plátců. O tom všem bude podrobněji řeč dále.

Na první pohled v tabulce jistě zaujme, srovnáme-li výši služného pro pudmistry jednotlivých obcí, že nelze v žádném případě položit jednoduché rovnítko mezi velikost obce (popř. její finanční sílu, jak uvidíme v grafu č. 6) a sumu, kterou představitel od obce obdržel. Odměna 10 zl WW pro pudmistra nejbohatších Polešovic nepatří k nejvyšším. Domanínský pudmistr dokonce nedostával žádnou odměnu, což bychom spíše čekali u nových obcí Velehrad či Cerony. V době před rokem 1831 pak bylo obcí, které pudmistrovi žádnou odměnu za jeho službu nevyplácely (nebo ji alespoň v účtech nevykazovaly), ještě mnohem více.²³⁴ V souvislosti s tím je také třeba zmínit situaci zachycenou v části účtů z některých obcí. V Ořechově, Vážanech a Jalubí se odměna pudmistra skládala ze dvou složek – služného a platu „*na učtenou*“, v Těmicích a Tučapech dostával pudmistr pouze učtenou, v Boršicích lze doložit obě možnosti. Dle názvu se můžeme domnívat, že by mohlo původně jít v podstatě o starodávný zvykový akcidenční poplatek obce pudmistrovi u příležitosti skládání účtů. Na začátku 19. století však dochází k jeho prolínání se zaváděným služným, s nímž nakonec nejspíše splynul v jedinou položku.²³⁵

Ve valné části obcí dostávali drobnou odměnu za svou službu také konšelé neboli úřední a někde i obecní hospodáři. U druhých jmenovaných mohla mít ojediněle (v Domaníně, Těmicích a Zlechově) charakter akcidenčního platu za výkon kominářské služby.²³⁶ Tím se dostáváme k těm postům v obecní samosprávě, jež měly spíše charakter služby než veřejné

---

²³⁴ MZAB, F 207, i. č. 126. Pouze Babice, Boršice a Huštěnovice tyto odměny vykazovaly pravidelně již od roku 1794, kdy jsou dochovány nejstarší obecní účty na velehradském panství. V případě obce Tučap sice v účtu z roku 1794 služné pro pudmistra najdeme, v následujících letech však již nikoli a znovu se objevuje až roku 1820. V domanínských účtech jej najdeme pouze v jediném roce (1826). Téhož roku se objevuje poprvé i v Nedakonicích a Těmicích (kde ovšem od roku 1842 opět mizí), ještě později v Ořechově (1828), v Jalubí (1830), Polešovicích (1831) Vážanech (1832) a Zlechově (1833). Ani potom se však tyto položky hned neobjevují každoročně. V případě Zlechova víme i z jiného zdroje než jen z obecních účtů, že pudmistr skutečně na přelomu 18. a 19. století žádný plat od obce nedostával (srov. pozn. 175 na s. 48), je tedy zřejmé, že k plošnému vyplácení ve většině obcí dochází postupně až v prvních desetiletích 19. století.

²³⁵ V Těmicích se např. v letech 1833-1840 (MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 151) vyskytuje pouze učtená, výrazně nižší, než je klasické služné. V Ořechově (tamtéž, kart. 147) se naproti tomu až do roku 1847 důsledně rozlišuje služné a učtená. V Jalubí (tamtéž, kart. 145) se takové rozdělení vyskytuje pouze v účtech z roku 1828, v ostatních je pouze služné. Ve Vážanech (tamtéž, kart. 152) je v některých letech vypláceno oboje, jindy se služné s učtenou různě střídá. Podobně bychom mohli pokračovat dále. Zdá se, že tento terminologický chaos zmátl dokonce i vrchnostenské úředníky, takže se od boršických při revizi účtu za rok 1796 (tamtéž, kart. 141, protokol z 24. července 1797) museli nechat ujistit, že „*ta v obci jmenovaná učtená je skutečně podle nynějšího dorozumění purkmistrova služba*“.

²³⁶ Účet obce Těmice (MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 151) za rok 1829 obsahuje výdajovou položku „*obecním hospodářům jakožto sadčím od přehlížení kominou ročně 4 zl 12 kr*“, domanínský účet z roku 1831 (tamtéž, kart. 142) podobně obecním hospodářům adresuje „*jejich akcidenec od přehlížení kominou a při obecní práci*“ a v témže smyslu hovoří i účty obce Zlechov (tamtéž, kart. 152, rok 1818). Mluvíme-li o služném obecních úředníků, nelze opominout poněkud neobvyklý případ z Polešovic, kde dostával odměnu 5 zl i hoferský fojtík. Jinak totiž nic nenaznačuje, že by byli fojti a fojtíci placeni z obecních peněz. Pokud bychom znali jeho pracovní náplň, snad bychom mohli i odpovědět na otázku, proč tomu v tomto případě tak bylo. Zatím však zůstane bez odpovědi.

funkce, případnou finanční (nebo jinou) odměnu pak můžeme nazvat spíše platem za vykonanou práci než odměnou za veřejnou angažovanost. Ne ani tak s ohledem na výši obdržené sumy, ale spíše co do závislosti vlastního hmotného zaopatření vykonavatele na tomto zdroji příjmu. Zatímco pro sedláka, jenž se jen na několik let zhostil funkce pudmistra, neznamenala částka ve výši okolo jedné až dvou desítek zlatých víc než jen drobnou kompenzaci za časové zaneprázdnění i vlastní finanční náklady (např. náhrady za chyby v účtech), u obecního písaře nebo pastýře představovala odměna za výkon jeho služby ne-li celou, tedy alespoň důležitou část jeho obživy.

Při studiu údajů o platech z tabulky č. 4 zaujme skutečnost, že obecní písaři se výši svého služného mnohdy vyrovnali pudmistroví, či ho dokonce překonali. Ve skutečnosti však do rukou této osoby mířilo z obecního rozpočtu ještě více peněz, než uvádí tabulka. A to nemáme žádných dokladů o platbách, jež pravděpodobně dostával od soukromých osob. Protože funkci obecního písaře obvykle zastával učitel zdejší (či nejbližší sousední, pokud v místě samém nebyla) školy, kromě faráře prakticky jediný k tomu znalostmi vybavený člověk v obci, vykonával tuto práci vlastně jako vedlejší příjem, lépe řečeno jako jeden z vedlejších příjmů. Učitel totiž byl také varhaníkem a vedoucím chrámového sboru, někde měl např. na starosti i zvonění v obci.²³⁷ Podívejme se na konkrétní příklad: domanínský rektor František Schrott dostával od obce 6 zl za písařskou službu, 7 zl 30 kr za „extrakt na kontribuci“ (rozpis, kolik má pudmistr od koho vybírat daní), 7 zl tzv. koledy (za obstarávání hudby v kostele), dvakrát po 1 zl 30 kr za procesí v křížové dny a na Boží Tělo a konečně 30 kr za jím vyrobené metly do školy. Protože však byly k Domanínu přifařeny i příškoleny také sousední Těmice, najdeme tutéž osobu také jako tamějšího obecního písaře. Kromě toho musely Těmice nést část provozních nákladů kostela, vyplácely tedy ročně Schrottovi z obecních peněz 7 zl za práci při kostele, k tomu 2 zl 30 kr za procesí a 1 zl 30 kr na muzikanty, 15 kr za jím vyrobené metly do školy a konečně 5 zl 30 kr za vyhotovení daňového extraktu a další písařskou práci.²³⁸ Podobným způsobem, jako přispívala na obživu učitele, se mohla obec také podílet na platových nákladech hlásných ke kostelu v sousední vesnici, do jejíhož farního obvodu náležela. Mimo Těmice, jež kromě hlásných přispívaly i na plat kostelníků při farním kostele v Domaníně, můžeme s jistotou jmenovat Traplice (platily do Jalubí), Tučapy, Tupesy a Zlechov (platily na boršické hlásné).²³⁹

Také ostatní obecní služebníci – hotaři, hajní, sadčí, zvonáři či pastýři dostávali v některých obcích služné ve výši několika zlatých. Někdy však jsou z obecního rozpočtu vypláceny místo mzdy (výjimečně vedle mzdy) v jejich prospěch pouze drobné několikakrejcarové sumy, označované zpravidla jako závdanek. Obvykle se to týkalo pastýře, hotaře, hajného, popř. hlásného. Nejspíše se jednalo o starý zvyk, jakýsi bonus nebo zálohu na další rok služby či příspěvek na obuv apod.²⁴⁰ Z hlediska zajištění živobytí neměl velký

²³⁷ MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 144 (obecní účet Huštěnovic za rok 1837).

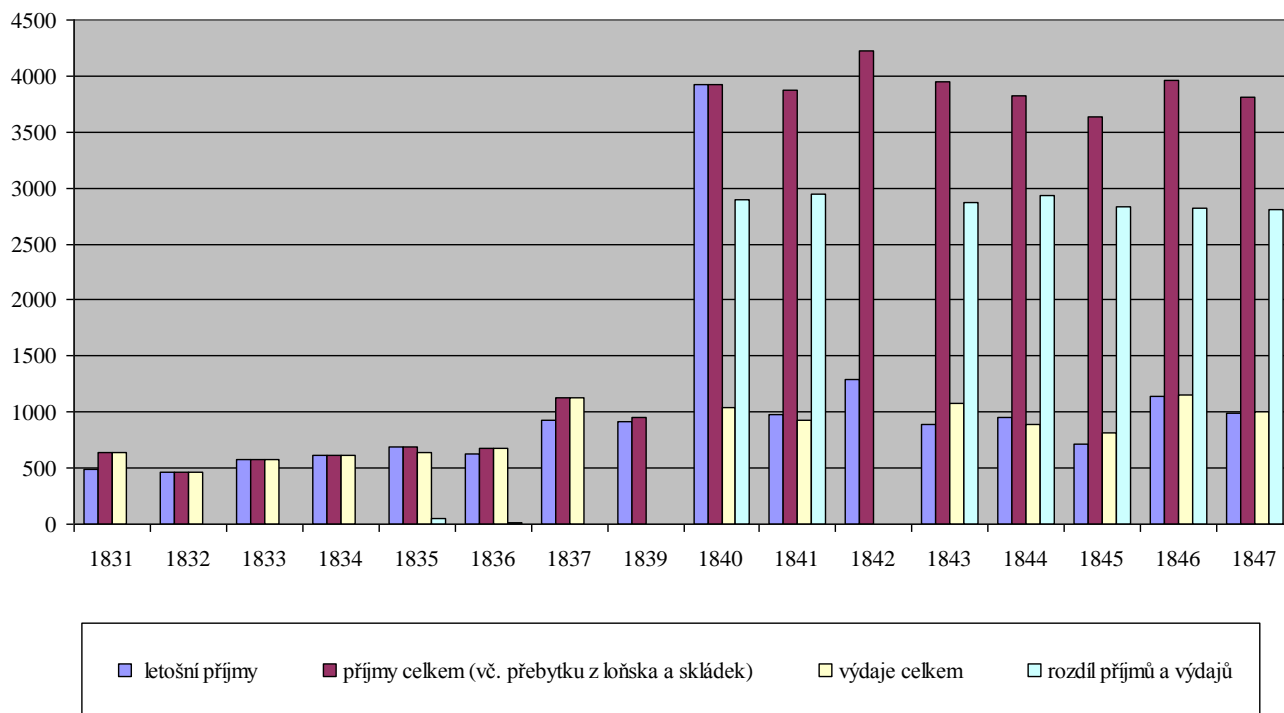
²³⁸ MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 142 (účty z let 1838-1841) a 150 (příloha k domanínskému obecnímu účtu za rok 1837 - kvitance z 20. listopadu 1837). Dle obecních zvyklostí můžeme ještě předpokládat další zdroje jeho obživy: domanínská obec poskytovala učitelům nejspíše ve škole ubytování, dále dostával od vrchnosti dřevo (o jeho zpracování se však musela postarat obec), od faráře podíl na mešních stipendiích, od dětí školné, od lidí akcidenční poplatky za sepisování soukromoprávních dokumentů (kupní smlouvy apod.). Od obce ještě dostával zvláštní příspěvek na psací potřeby, pouze v Jalubí a Zlechově byl už započítán do platu, většinou však byl účtován zvlášť.

²³⁹ MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 151 a 153. Stejně jako na služebníky přispívaly takové obce také na provoz a údržbu školní a kostelní budovy i hřbitova – srov. tamtéž, kart. 142, účet obce Cerony za rok 1844 obsahuje i výdaj za čištění komínů na babické škole. Podobných příkladů bychom mohli jmenovat celou řadu.

²⁴⁰ Nemělo by smyslu taxativně vyjmenovávat, která obec a kterému služebníkovu vyplácela závdanek za službu (jednalo se např. o pastýře z Těmic, pastýře, hlásného a hotaře z Tučap atd.) V účtu obce Těmice z roku 1826 (tamtéž, kart. 151) se výdaj 1 zl 30 kr přímo nazývá „hlásnému na boty“. Vinohradní hotaři kromě závdanku dostávali ještě drobný peníz při tzv. zavírání hory. Účet obce Tučapy z roku 1839 (tamtéž, kart. 151) udává 6

význam, hlavní zdroj příjmů takové osoby je nutno hledat jinde. Nejpravděpodobnější se zdá být, že dostávali (patrně naturální) plat přímo od sousedů, kteří profitovali z výsledků jejich služby.²⁴¹ V případě pastýře pak za nepeněžní formu odměny musíme považovat i bezplatné poskytování ubytování v obecní pastoušce. V této souvislosti můžeme vzpomenout i situaci v Boršicích, kde namísto obecní pastoušky platila obec pastýři pronájem domku soukromého vlastníka.

Graf č. 5: Bilance hospodaření městečka Polešovic v jednotlivých letech

Po této drobné odbočce se opět vrátíme k rozboru obecních výdajů městečka Polešovic. Zbývá nám ještě poslední skupina, zahrnující jiné výdaje, jež nebyly zařazeny do žádné z předchozích kategorií. Největší skupinu představovaly nejrůznější výdaje spojené s konskripcí, odvody rekrutů a odesílání urlubníků (vojáků na dovolené) na vojnu. Podstatnou část tvořily také různé diety a příspěvky zeměpanským i vrchnostenským úředníkům, kteří v obci vykonávali své služební povinnosti, popř. jednali v přímém zájmu obce. Tak se např. dávalo vrchnostenskému myslivci za dohled na obecní les a rozdělování ochozního dříví, vrchnostenskému písaři za účast na licitaci obecní hospody a další pohoštění při různých úředních záležitostech, diety pudmistroví za cestu na Velehrad při odvádění kontribuce. Také bylo zvykem dávat spropitné hajným a poslům, kteří přišli zvat k prodeji dřeva apod. Zařadili jsme sem také drobné nákupy a opravy - nákup obecního býka, hasičského náčiní, opravu mostku na obecním poli apod.²⁴²

Roční rozpočet městečka Polešovic postupně v průběhu sledovaného období let 1831-1847 narostl z částky okolo 500 zl až do dvojnásobné výše. Jak můžeme vidět v grafu č. 5, byl

kr, v Ořechově roku 1836 „při zapovězení vinohradní hory nově ustanovenému vinohradnímu hotařovi Jiříku Cilečkovi jeho závdanku v upřítomnosti celého shromáždění dáno“ 30 kr (tamtéž, kart. 147).

²⁴¹ Srov. s poznámkou č. 220 na s. 59. Finanční odměna (popř. ve starší době deputát), poskytovaná pastýři obcí, nemusela být de facto odměnou za pasení obecního stáda, ale odvozovala se od další části jeho pracovní náplně - obstarávání obecního býka či kance. Tak se např. v ořechovských obecních účtech (MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 147) hovoří o vyplácení závdanku a také platu „za opatrování obecního býka“.

²⁴² Srov. s tím, co bude o této skupině příjmů řečeno v části věnované panství Buchlov (kapitola IV/4).

vždy sestavován tak, aby příjmy a výdaje byly v rovnováze. V případě realizovaného jednorázového zisku větší částky peněz nebyly tyto prostředky proinvestovány, ale uloženy jako finanční rezerva do budoucna a zároveň zdroj příjmů z úrokových výnosů.

Mezi popsanou strukturou výdajů městečka Polešovic a situací u ostatních obcí velehrského patrimonie nenajdeme mnoho rozdílů, dokonce je možné říci, že je jich ještě méně než v příjmových složkách jejich rozpočtů. Větší rozdíly lze zachytit podle předpokladů pouze v položkách závislých na velikosti vlastnictví nemovitého majetku a množství obecních úředníků a služebníků. O obecním majetku i o platech a odměnách jsme již psali výše, proto si teď jen ještě shrneme některé podrobnější informace, týkající se výdajů jiných obcí tak, abychom doplnili obraz, který nám poskytly polešovické obecní účty.

Pokud jsme tedy hovořili o zvyku proplácet diety nebo přímo pohoštění při úředních jednáních konaných v obci, nejednalo se rozhodně o žádnou polešovickou specialitu. Podobné výdaje najdeme též u ostatních vesnic: tzv. desátkové útraty pro vrchnostenského úředníka, tj. jídlo v době, kdy v obci vybíral desátky,²⁴³ občerstvení komisaře katastru nebo komise kvůli dřevu v případě Tupes a nejspíše i Zlechova (souviselo to s právem těchto obcí na dřevo z lesů buchlovského panství, proto v ní zasedali polesní z Buchlova i z Velehradu), komisi pro vojenskou konškrpici. Nedakoničtí zase platili akcidenci lesnímu pojezdnému za obhlížení obecního lesa.²⁴⁴

Různé občerstvení se mohlo platit i samotným sousedům.²⁴⁵ Kromě občerstvení byly velmi často určité náhrady za promeškaný čas vypláceny i úředníkům obecní samosprávy a sousedům, kteří se účastnili úředních jednání a pochůzek, mezi nimiž převažovaly cesty na velehradskou vrchnostenskou kancelář. Mezi jinými záležitostmi to platilo i pro zástupce obce účastnící se renovace obecních úředníků.²⁴⁶ V dobách válečných se v mnohem větší míře objevovala zvláštní kategorie náhrad, kterou v obecních účtech ze sledovaného období let 1831-1848 nenalezneme. Svým charakterem náleží jak do příjmových, tak i výdajových položek zároveň. Vyplácela je totiž státní pokladna prostřednictvím vrchnostenské kanceláře venkovskému obyvatelstvu za tzv. přípřeže, tj. vození vojenského proviantu a další formanskou službu pro armádu. Podobně také erár vyplácel i v dobách míru (kromě již zmíněného nájemného z oficírských kvartýrů) jednotlivým hospodářům finanční kompenzaci za ubytování vojska - nocležné, lidově nazývané *šláfkrejcar* (z německého *Schlafkreutzer*). Vyplácení obou peněžních náhrad se provádělo podobným způsobem jako výběr daní, pouze finanční proud plynul v opačném směru. Na základě kvitancí vydaných vojenskými ubytovateli byla prostřednictvím vrchního úřadu vyplacena obci náhrada, následně pudmistrem rozdělená mezi jednotlivé grunty.²⁴⁷

Jako správce obecního majetku mohl a musel pudmistr zdánlivě dalekosáhle ovlivňovat způsob využívání obecního jmění. Jeho rozhodování o nakládání s obecními penězi i majetkem však ve skutečnosti bylo podrobno bedlivému dohledu jednak samotné obce, jednak také státní správy prostřednictvím správy vrchnostenské. Podívejme se na případ z Boršic. Zdejší susedé podali 12. března 1827 k vrchnímu úřadu stížnost, ve které vytýkají pudmistrově, že zakázal v obci chov ovcí, čímž způsobil obyvatelům velkou škodu na jejich

²⁴³ MZAB, F 207, i. č. 125. „Na každý způsob je obec povinna při odbírání desátku komisařovi obědy vyhotovit, který z obecnosti se nesou[...]“ (Výpověď pudmistra Martina Kedroně z Tupes ve věci stížnosti obce proti němu z 10. ledna 1848).

²⁴⁴ MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 146 (účet za rok 1835).

²⁴⁵ MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 151. V Těmciích se proplácela roku 1847 „při chycení dvouh cizích podezřelých lidí přitom světlo an outrata“ 28 kr CM.

²⁴⁶ Srov. MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 140 (obecní účet Babic z roku 1843).

²⁴⁷ MZAB, F207, i. č. 125 (stížnost obce Nedakonice z 28. března 1816): „Es ist und muss einem löblichen Oberamt bekannt sein, dass die Gemeinde durch längere Zeit manche Bequartierung getragen und ziemlich viele Vorspannswägen gestellt hat, für diese ganze Zeit haben die Gemeindglieder bisher weder an Schlafkreutzer noch an Vorspannsgebühr noch gar keine Vergütung erhalten.“

hospodaření. Jak je možné, že mohla obecní samospráva regulovat soukromé hospodaření jednotlivých usedlíků? Pastva dobytka se v té době (jak již bylo řečeno v souvislosti s působením obecního pastýře) prováděla společně na pozemcích osedlých, popř. na obecních pastvinách. Jejich kapacita stejně jako produkce sena z obecních luk byla samozřejmě omezená. Přednost pak, jak to objasňuje pudmistr Helia na vrchním úřadě, měl chov tažného dobytka, který byl nutně potřeba k vykonávání jízdních robot na vrchnostenské půdě a dalších povinnostech (přípřeže apod.). Vrchnost ve svém rozhodnutí připomíná, že v takto důležitých otázkách správy obecního majetku má obec rozhodnout hlasováním, ovšem nikoli prostou většinou hlasů, zohledněny měly být podíly jednotlivých hospodářství.²⁴⁸ Jindy zase vrchní úřad vyřizoval žádost jalubského pudmistra o povolení snížit hospodskému nájem z obecní hospody, „nebo v tento čas žádný šenk jemu nejde a na tom přiděleném poli podobně letos žádný užitek nezbral“. Vrchní úřad tehdy třetinové snížení na celá tři léta pronájmu povolil, jak ovšem podotkl, pouze zcela výjimečně.²⁴⁹

Z uvedených příkladů vidíme, že bez souhlasu obce a především vrchnosti nebylo možné s obecním jměním nijak volně disponovat.²⁵⁰ Kontrolní mechanismy zde byly poměrně přísné a hlavní roli v nich hrály každoroční revize obecních účtů. Jak fungovaly? Formálně byl sice správcem obecního jmění (tzv. *početvedoucím*) pudmistr, důležitou roli ale (tam, kde byla tato funkce zřízena) hráli také obecní hospodáři. Jednak přímo prováděli některé finanční operace, jednak kontrolovali finanční hospodaření pudmistrovo.²⁵¹ Vše také nasvědčuje tomu, že finanční záležitosti byly průběžně i během roku projednávány s obecním shromážděním. Větší vydání musela povolovat vrchnostenská kancelář, jež vysílala svého zástupce také k tzv. licitacím. Veřejná dražba byla jediným povoleným způsobem prodeje větších hodnot obecního majetku a především výběru nájemníků obecních nemovitostí. Každé licitaci musel být přítomen zástupce vrchnostenské kanceláře. Primárním nástrojem dohledu na pudmistrovo hospodaření s obecním majetkem, a to jak ze strany obce samotné, tak ze strany vrchnosti, bylo však předkládání účtů za uplynulý rok, nejprve obecnímu shromáždění, potom také vrchnostenskému úřadu.²⁵²

---

²⁴⁸ MZAB, F207, inv. č. 125. Protokol vrchního úřadu Velehrad z 30. března 1827 uvádí: *das Weiderecht einer Gemeinde auf ihren Feldern, Wiesen und Hutungen ist ein Besitz, der der Gesamtheit zukommt, folglich in Angelegenheiten, welche die Benützung dieses Besitzes oder die Verwaltung betreffen, entscheidet die Mehrheit der Stimmen, welche nicht nach Personen sondern nach Verhältniss der Anteile der Teilnehmer gezählt werden. Aus dieser gesetzlichen Bestimmung leuchtet klar hervor, dass Schaafzucht (die Stallfütterung ausgenommen) in der Gemeinde Borschitz nur für den Fall stattfinden könne, wenn sich die Mehrzahl der Stimmen von Ansassen dafür erklärt.* Z textu vysvítá, že podíl na společném majetku byl odvozován podle velikosti gruntovní pozemkové držby.

²⁴⁹ MZAB, F 207, i. č. 125 (Jalubí 18. prosince 1833). V Babicích (MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 140, účet z roku 1835) odpustil pudmistr nájemci obecní jatky 30 zl bez souhlasu vrchnosti. Když se na to při revizi účtů přišlo, musel obci vzniklou škodu uhradit ze svého.

²⁵⁰ MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 149 (účet městečka Polešovic za rok 1841). Koncept nařízení vrchního úřadu pro obec Polešovice z 18. února 1842, jenž je přiložen k obecnímu účtu, zakazuje dokonce provádět jakékoli výdaje bez předchozího(!) povolení vrchnostenské kanceláře: „*pročež taky od začátku roku 1842 obec žádný, jakkoliv malé neb velké vydání, z obecní kase konat může, které by napřed skrzevá vrchního ouřadu povolené nebylo. A k tomuto cíli a konci pudmistr takovou knížku neb nazvané journal do rukou obdrží, do které každý k zaplacení patřící vydání vtáhnoutý býti musí.*“ Toto omezení se ovšem vztahovalo nejspíše na všechny obce velehradského panství. Totožný příkaz obsahuje i revizní protokol účtu obce Babic z 15. února 1842 (tamtéž, kart. 140): „*když tehdy nějaké vydání potřebné bude, tak ta kniha předně se na kancelář donésti musí; žádná částka, která se od obci vydá bez vrchnostenského povolení, se do počtu nepřejme.*“ Tak silné omezení suverenity obce se nejspíše nemohlo setkat s velkým pochopením, otázkou tedy zůstává, zda skutečně, popř. v jaké míře a jak dlouho bylo v praxi uplatňováno.

²⁵¹ V Těmicích (tamtéž, kart. 151) potvrdoval obecní hospodář svým podpisem příjmové a výdajové položky za každý měsíc.

²⁵² Ve starší době se tradičně obecní účty uzavíraly k poslednímu prosinci, občas také k poslednímu listopadu. Ve 40. letech 19. století se prosazuje uzavírání k poslednímu říjnu, např. v Polešovicích se takto pravidelně ukončoval účetní rok počínaje rokem 1841.

Shromáždění sousedé vyslechli jednotlivé příjmové a výdajové položky, následně pak s účtem vyslovili svůj souhlas (nebo také nesouhlas). Pokud rozpočet skončil schodkem, obvykle se provedla ještě dodatečně sbírka k doplacení pudmistrovsky pohledávky u obce. Pudmistr totiž obvykle uhradil výdaje ze svého. Někdy se převedl dluh obce na příští rok a pudmistr obdržel dlužné peníze až v průběhu roku z nových příjmů, tento způsob však není příliš častý a vrchnost se nejspíše snažila udržovat obecní rozpočty ve vyrovnané bilanci. Pokud bylo z pohledu obce vše v pořádku, potvrdilo se to na účet zápisem souhlasného prohlášení s přítiskem obecní pečeti a podpisy vybraných zástupců společenství. Od nejstarších dochovaných účtů můžeme sledovat zvyklost přitiskovat k vypracovanému ročnímu účtu obecní pečeť. Zatímco v některých případech, podobně jako tomu bylo u jiných obecních písemností, doprovázela obecní pečeť podpis pudmistra, lze zaznamenat také indicie toho, že mohla spíše vyjadřovat souhlasné stanovisko obecního shromáždění s tím, co pudmistr (a popř. i hospodář) v účtech uvádějí.²⁵³ Po odsouhlasení účtu obcí pak přišla na řadu vrchnostenská kancelář.

V obecních účtech vesnic (a městečka) velehradského panství zůstalo přiloženo množství protokolů z vrchnostenských revizí obecních účtů ve formě tzv. vejstavek (něm. *Bemänglungen*), tj. výhrad k jednotlivým pochybením při jejich vedení. Můžeme si tedy učinit poměrně dobrou představu o tom, jakým způsobem vrchnost do obecního hospodaření zasahovala a jakým směrem se jej snažila vést. Zatímco obec si udržovala přehled průběžně, vrchnostští úředníci využívali k zásahům do účtů jen revizi na konci roku. O to pečlivěji k ní také přistupovali. Výtky, potažmo tlak vrchnostenského úřadu na jejich odstranění, směřoval do dvou oblastí: za prvé se snažil přinutit samosprávu k dodržování určitých formálních náležitostí, druhým cílem pak bylo dosáhnout co nejefektivnějšího využití obecního jmění, především prostřednictvím omezení výdajů, které se (dle jeho mínění) neslučovaly se zásadami správného nakládání s veřejnými prostředky a zájmy celého společenství obyvatel obcí, nejen představitelů obecní samosprávy.

Díky působení vrchnostenského dozoru se tedy vedení obecních účtů stává stále více propracovanějším, a tedy pro početvedoucího (tj. pudmistra) složitějším. Nelze se proto divit, že byl v tomto směru přes celkovou rostoucí gramotnost obecních představených stále závislý (ne-li ještě závislejší) na pomoci obecního písaře, popř. i vrchnostenského úředního aparátu. Hlavní snahou velehradských patrimoniálních úředníků bylo dosáhnout toho, aby měl početvedoucí všechny příjmy a výdaje, zanesené do obecního účtu, řádně odsouhlaseny a podloženy příslušnými doklady – kvitancemi, konty, seznamy plátců hoferských a jiných platů, licitačními protokoly atd.²⁵⁴ Obzvláštní důležitost měly právě licitační protokoly, jež dokazovaly řádné propachtování obecního majetku za nejvýhodnějších podmínek a se souhlasem zástupců obce i vrchnosti, kteří při dražbě (a tedy i jejich podpis na licitačním protokolu) nemohli chybět.²⁵⁵ Součástí revize účtů za rok 1841 pak byla také prověrka

²⁵³ MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 149. V případě polešovických účtů z let 1819 a 1825 je situace ještě o to zajímavější, že zde byly použity dva typy pečeti. Pudmistr je podepsán více vpředu hned za součty a k jeho podpisu byla přítiskem sekretní pečeť, následuje obvyklá klausule o tom, že obec potvrzuje správnost obecního počtu, dále pak podpisy hospodářů a zástupců obce a nakonec velká obecní pečeť. Totéž vidíme i roku 1825, v jiných letech se vyskytuje jen velká pečeť, ale vždy je umístěna až u vyjádření obce o správnosti účtu. Ze 30. let se dochovaly obecní účty jen ve formě tzv. sumárního extraktu s jednodušší vnější formou (mj. i bez dovětku o souhlasu obce), jedinou pečeti a podpisy pudmistra a dvou hospodářů. V Babicích (tamtéž, kart. 140) zase bylo zvykem, že krom pudmistra a hospodáře podepisoval obecní účty také rychtář.

²⁵⁴ MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 149. Např. účet Polešovic za rok 1844 obsahuje vlastní sumární extrakt z obecního účtu (tj. výtah z rejstříku obecních příjmů a výdajů), výkaz příjemců obecního kapitálu, plátců činže z chaloupek, zahrad a dvorů, výkaz nájemníků oficiálního kvartýru, kupců trávy, platu za pasení dobytka, lesních pokut, jarmarečního platu, různé kvitance, platovou tabulku, mincovní list (seznam peněz v pokladně) a deputátní tabulku.

²⁵⁵ Tamtéž, kart. 140. Protokol o revizi babického obecního účtu z roku 1837 připomíná, že „*obecní ouřad nikoliv to právo nemá svévolně obecní statky propachtovávat, poněvadž obec pod opatrností vrchnosti stojí,*

fyzického stavu obecní pokladnice, jež často odhalila její dezolátní stav a z toho vycházející skutečnost, že nebyla k ukládání peněz vůbec používána. Obce musely zjednat nápravu a také jim bylo nařízeno opatřit obecní truhlici dvěma zámky. Klíč od prvního zámku si ponechal pudmistr, od druhého pak měl mít klíč obecní hospodář. Pudmistr tak bez vědomí hospodáře (a samozřejmě i naopak) nemohl provádět jakoukoli operaci z obecními penězi.²⁵⁶

Stálé problémy s vyrovnaností rozpočtů obcí byly patrně v českých zemích natolik všeobecným jevem, že vedly dokonce k vydání guberniálního dekretu (ze 17. listopadu 1845), kterým bylo obcím zakázáno mít dluhy ve svých účtech. Zodpovědnost nesl pudmistr jako vedoucí obecních účtů.²⁵⁷ Na velehradském panství se tento problém na sklonku 18. století a v první polovině následujícího decenia nezdá být nikterak akutní. Dokládá to mj. i graf č. 6, jenž ukazuje ve všech obcích buďto vyrovnanou bilanci nebo i větší či menší přebytek. Ve stejném duchu vyznívají i údaje ve výše uvedeném přehledu využívání institutu tzv. skládek k saturování výdajů jednotlivých obcí (graf č. 3), jenž nás přesvědčuje o tom, že valná většina obcí mohla sahat k tomuto prostředku jen výjimečně a nemusela vybírat přehnaně vysoké částky. I přes tento uspokojivý stav můžeme pozorovat přetrvávající snahu velehradského vrchního úřadu omezit některé specifické druhy výdajů, jejichž původ sahal nejednou hluboko do historie a samotnou obcí byly považovány za zcela legitimní. Proto také obec velmi často výzvy vrchnostenského úředníka neuposlechla. Zakázané příjmy se tak objevují v dalších letech znovu a znovu a také v revizních protokolech se objevují stále stejné „vejstavky“. V prvním roce se obvykle vrchnostenský úředník spokojil s upozorněním, při opakovaném přestoupení pak museli všichni obyvatelé nebo samotný pudmistr (popř. hospodáři) peníze za neuznané výdaje do obecního rozpočtu vrátit. Tím došlo k jakési neoficiální skládce, v účtech nepodchycené, kterou sousedé dobrovolně dopláceli na některé věci, jejichž uhrazení z veřejných peněz jim nebylo umožněno. Lze se domnívat, že alespoň v části případů se obcím podařilo přimět patrimoniální úředníky ke změně stanoviska, neboť se z poměrně velké části některé hromadně zakazované druhy výdajů objevují i v následujících letech.

První skupinu takto sporných výdajových položek znamenaly rekrutní výdaje.²⁵⁸ Tradiční přilepšování odvedencům se stalo opakovaným předmětem výtek, k zásadnějšímu omezení však nedošlo. Krom zvyku hrálo svou roli nejspíše i vědomí obecních představených i všech sousedů, že případná omezení dopadající na nemajetné obyvatele (neboť bohatí se mohli z vojny vykoupit) by měla negativní dopady na provádění odvodů i „sociální smír“ v obci vůbec.²⁵⁹ Stále se také opakovala snaha zakázat nákupy obecního býka z veřejných

---

ona tehdy za spravedlivý vládnutí s obecním statkem stát musí“. Všechny pachtý se musely hlásit vrchnosti a písemně podchycovat v licitačních protokolech. Také protokol z revize domanínského účtu za rok 1841 (tamtéž, kart. 143, protokol z 12. února 1842) poukazuje na povinnost každý „*obci patřící statek, které jse buďto odprodává a nebo pachtuje, má se takové jednání vždy v shromáždění sousedův konati, na takové jednání protokol založen a od všech přítomných sousedův podepsán býti*“.

²⁵⁶ Za všechny obce uvedme jen koncept nařízení vrchního úřadu pro obec Polešovice z 18. února 1842 (MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 149, přílohy k účtu obce Polešovic za rok 1841). Záznam o kontrole tupeské obecní kasy připsal vrchnostenský revident přímo na konec účtu (tamtéž, kart. 151): „*Nach Abschluss dieser Rechnung überzeugete sich der Amtsabgeordnete von der Richtigkeit der Gemeindkassa und fand vor, dass dieselbe in einem Winkel des Wirtshauses stand, mit 2 Schlössern zwar versehen war, jedoch ausser mehreren alten Schriften keine Barschaft enthielt. Der Boden dieser Kasse war durchgehens verfault, was zur Ursache hat, dass hierin kein Geld mit Sicherheit aufbewahrt werden kann.*“

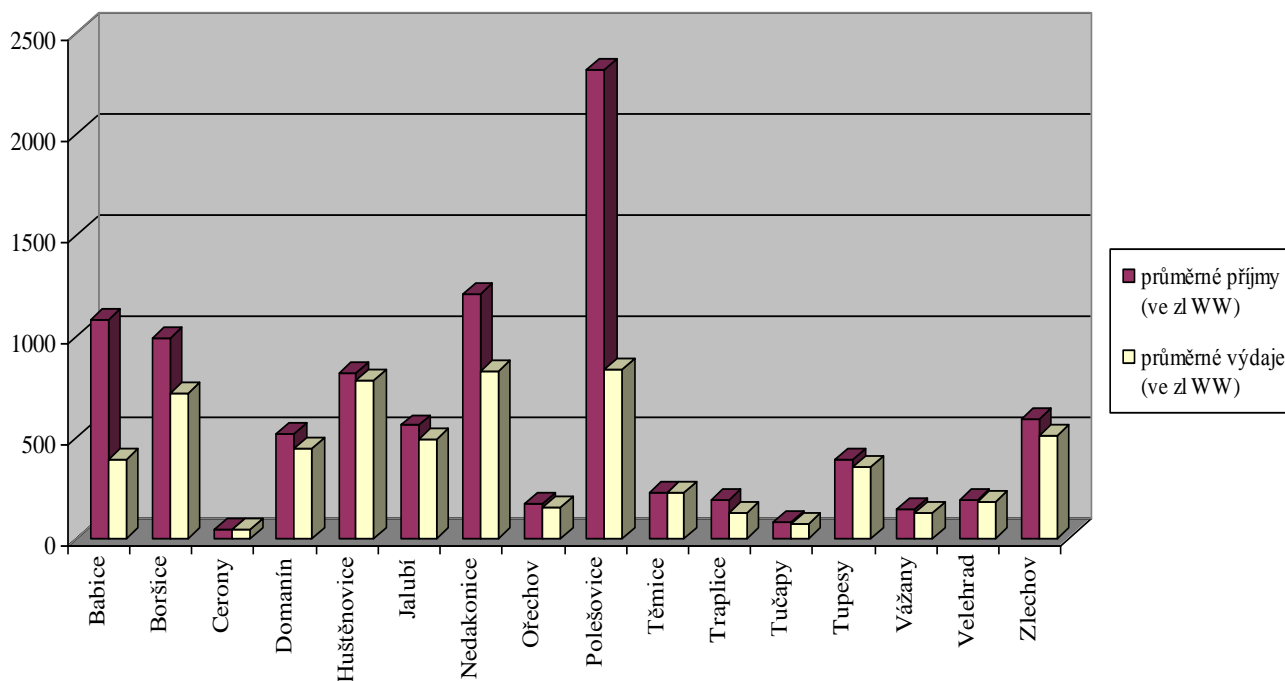
²⁵⁷ MZAB, F 207, i. č. 125 (oznámení vrchního úřadu polešovské obci ze 17. prosince 1845 o vydání uvedeného nařízení).

²⁵⁸ MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 140 (obecní účet Babice 1846). Revizní protokol z 20. ledna 1847 např. pro příště zakazuje starý obyčej dávat rekrutům na šátky.

²⁵⁹ Tamtéž, kart. 141 (protokol o revize účtu za rok 1847, Boršice 20. března 1848). Nelze neodcitovat vyjádření boršické obce k tomuto problému, neboť podobně bezprostřední svědectví vydá za všechny komentáře: „*Co se dotýká regrútních outrat, ty mnohá léta v počtách obecních vedený bývají. Ne abychom řekli zvyk, nýbrž důležitá potřeba obec k tomu nutí, že obec vyzdvíženým regrútom z obce tou malou částku, při všech těch regrútních příležitostech obětuje, poněvadž onen, který má co sobě k vyživení vzít, nechce, ten, který nemá, nemůže. Obě*

peněz a další s ním spojené náklady (krmivo, léky apod.), neboť jej nevyužívá celá obec, ale pouze ti, kteří chovají hovězí dobytek.²⁶⁰ Jak ovšem víme, mohli v obcích velehradského velkostatku vlastnit a pást v obecním stádě krávy a jalovice nejen osedlí, ale i hofeři, kteří nejspíše tedy i využívali obecního býka. Vrchnostenskému úředníku se také nelíbily výdaje za mše a na procesí v křížové dny a jiné významné svátky a drobné spropitné pro hajné, kteří chodili zvat k prodeji dřeva apod.²⁶¹

Graf č. 6: Průměrná výše rozpočtu jednotlivých obcí panství Velehrad v letech 1831-1847

Patrně nejpochybnějším okruhem sporných výdajů bylo placení diet či přímo konzumace jídla a především pití při různých více či méně oficiálních úředních příležitostech, počínaje uzavíráním účtů či různými komisemi a konče licitacemi a obecním shromážděním. V účtu obce Jalubí za rok 1838 měli na podobné výdaje zavedenu dokonce samostatnou kapitolu – „výdaje obecního šenkýře“ - v celkové sumě 148 zl 17 kr 2 d. Tato suma pochopitelně zaujala i revidenta účtu, jenž si k ní tužkou poznamenal, že toto všechno se

---

strany hlad při tej věci trpěti nechcou. Při odepření takovýho vydání spokojenost mezi regrúty by nebyla. Mimo toho obec regrúty přivřený darmo živí a takové vydání v obecní počet neudává. Vrchní ouřad regrútní outraty podobně z obecní kase vyzdvihuje, ježto my z obce každého regrúta jak při asentyrování, tak při narukování pořádně vypravujem.“

²⁶⁰ Tamtéž, kart. 144 (protokol z revize účtu obce Huštěnovice za rok 1843 z 19. ledna 1844): „*Obecní majetnost neb obecní statek jest k lepšímu celé obci; k obci nejenom usadlí, to jest obyvatelé, kteří rola, louky atd. v majetnosti drzejí, ale taky domkáři a hofeři přináležejí, kteří poslední taky oučastníci obecního statku jsou; poněvadž ale ti sami, kteří rol, louka atd. nemají, taky dobytek, nejmén ale hovězí dobytek, držeti právo nemají, tak oni tak z bejka a z kanca žádné užitek bráti nemohou a z toho samého vychází, že bejk a kanec žádné obecní statek není, nýbrž majetnost jenom dobytek držících obyvatelů; z toho dálejc pochází, že tyto hovada ani z obecního statku ukúpený ani vydržený býti nesmějí.*“ V Jalubí ale naproti tomu argumentovali, že obecní louka (zvaná *Obecnica*) byla přímo určena pro výživu býka. Protože se však zdejší seno nehodí pro výživu hovězího dobytka, je pronajímána, výnos z tohoto pronájmu by tedy měl jít na obecního býka (tamtéž, kart. 145, odpověď obce z 30. března 1843 na vejstavky vrchnosti k účtu za rok 1842).

²⁶¹ Tamtéž, kart. 142-144 (revizní protokoly k účtům obce Domanín za roky 1831, 1834, 1841, 1842, 1843, resp. Huštěnovice 1832 a 1838). Podobné výtky se vyskytují také prakticky ve všech ostatních obcích.

v obci propilo („*dieser ganze Betrag wurde vertrunken*“).²⁶² Naopak překvapí snaha vyřadit z obecních účtů poplatky na šupaře, špitály a káznice, jejichž výběr a odvádění měl vrchní úřad v péči. Mezi nalezené nedostatky při revizi byly zařazeny s dovětkem, že je má platit jednotlivě každý kontribuent jako přírážku ke svým daním. Výše tohoto příspěvku se skutečně odvozovala od výše kontribuce, svou logiku tedy stanovisko vrchnostenského úřadu mělo, v praxi však nakonec uplatnění zřejmě nenašlo, neboť tyto výdaje (nejen) v polešovických účtech i nadále nacházíme.²⁶³

Kromě omezování výdajů bylo a je druhou cestou k lepším ekonomickým výsledkům maximalizování zisků. Již jsme zmínili tlak vrchnosti na provádění dražeb, které nejen že zprůhlednily výběr kupců a nájemců obecního majetku, ale také zajišťovaly nejvyšší možný zisk. Další prostor spatřoval vrchní úřad v zefektivnění hospodaření s přebytky hotových peněz. Proto přímo přikazoval obcím, jejichž výroční počet vykazoval výrazně kladnou bilanci, aby neopomněly kapitalizovat část tohoto přebytku. Dělo se tak samozřejmě prostřednictvím vrchního úřadu, jenž tyto peníze použil na hypotéky pro vlastní poddané. Poskytovateli vynášel úvěrový kapitál pětiprocentní úrok a zároveň posloužil vrchnosti spolu s dalšími finančními zdroji k „promazávání“ soukolí ekonomiky celého velehradského velkostatku.²⁶⁴

V předbřeznové době již nebyly revize obecních účtů ze strany orgánů patrimoniální správy výrazem čistě jen vztahu vrchnosti a poddaných, ale také výkonem delegované státní moci. Ostatně proces dohledu na obecní hospodaření na této nejnižší územněsprávní úrovni nekončil. Vrchní úřad totiž ekonomické výsledky obcí sumarizoval a dále předával ještě k revizi krajskému úřadu. Podle zprávy z roku 1844 probíhala celková revize při tzv. krajské komisi přímo na vrchnostenské kanceláři.²⁶⁵ Zde bychom se však již příliš vzdálili mikrosvětlu východomoravské poddanské vesnice, který se prostřednictvím této studie snažíme pozorovat. Proto zde výklad o hospodářských aspektech obecní správy prozatím uzavřeme a přesuneme náš pohled o něco dále v prostoru – na sousední panství buchlovské.

---

²⁶² Tamtéž, kart. 145. Protokol z revize účtu obce Těmice za rok 1842 z 12. ledna 1843 (tamtéž, kart. 151) zakazuje výlohy „*na závdanek hlásným a hotařům, almužna, na protrávení sousedům při obecních věcích, od prohlížení komínů, urlaubníkom při rukování a jinší outrata sousedům v shromáždění*“.

²⁶³ MZAB, F 207, i. č. 126, kart. 149, protokol z revize účtů za rok 1844 (Velehrad 5. února 1845).

²⁶⁴ Tamtéž, kart. 140 (revizní protokol ze 17. ledna 1843). Babický pudmistr, který příkazu neuposlechl a nekapitalizoval část přebytku hospodaření za rok 1842 ve výši 150 zl WW, musel při následující revizi do obecní kasy doplatit ušlý zisk z úroku.

²⁶⁵ MZAB, F 207, i. č. 125 - žádost vrchnostenského úřadu ke krajskému úřadu o odklad předložení dokladu o provedené revizi obecních účtů z 26. ledna 1847 a zpráva vrchního úřadu obcím o zjištěných nedostatcích v účtech ze 24. června 1844.

IV. SPRÁVA OBCÍ VELKOSTATKU BUCHLOV

IV/1. vývoj panství

Vznik zeměpanského hradu Buchlova sahá patrně přinejmenším do 13. století, první zmínka však pochází až z roku 1300. Jako lovcí hrad pro rozsáhlé chřibské lesy plnil funkci správního střediska a byl sídlem markraběcího purkrabího. Zdejší lovcí soud vykonával trestněprávní pravomoc nad okolními vesnicemi. S postupným rozvojem autonomního dominia nedalekého velehradského cisterciáckého konventu se postupně zmenšil správní okruh hradních úředníků. Vztah mezi Buchlovem a klášterem na Velehradě hrál důležitou roli i v dalších staletích. Během 15. století se z markraběcích úředníků postupně stávali zástavní držitelé hradu a konečně roku 1511 přešel hrad definitivně do šlechtických rukou. Prvním majitelem byl Artleb Trnavský z Boskovic, ten však již o devět let později panství postoupil Václavu ze Žerotína. Tento význačný moravský rod nevlastnil však Buchlov také příliš dlouho, roku 1540 jej koupil člen další významné šlechtické rodiny, Jan Ždánský ze Zástřizl. Sňatkem Bernarda Dionýza Petřvaldského s Kunhutou ze Zástřizl se roku 1644 stali na více než 150 let majiteli panství Petřvaldové. Posledními šlechtickými vlastníky se roku 1800 stali Berchtoldové z Uherčic, rod původně pocházející z Tyrolska, konkrétně Leopold, syn Prospera Antonína Berchtolda a Marie Terezie, rozené Petřvaldské. Berchtoldové vlastnili hrad Buchlov až do znárodnění v roce 1945.²⁶⁶

Okolo poloviny 16. století začínají buchlovští páni, v první řadě Jan Ždánský ze Zástřizl, postupně získávat do svého vlastnictví okolní vesnice, jejichž držba byla ve starších dobách rozdrobena mezi drobnou šlechtu a svobodníky. Začíná se tak konstituovat hospodářské zázemí hradu – buchlovské dominium. Již odedávna patřila ke hradu část obce Stříbrnic. V této části sídlilo 12 lovcích, z nichž jeden byl představeným obce - starostou. Lovci (či lovci) původně konali službu v lesích a přiseděli při krevním soudu na hradě Buchlově. Nepatřili ke svobodníkům a robotovali, neplatili však plat ze svých gruntů.²⁶⁷ Když roku 1540 prodávali Žerotínové hrad Buchlov Janovi Ždánskému ze Zástřizl, kromě Stříbrnic se to týkalo již i nedaleké vsi Buchlovice, která byla původně samostaným dědičným lenním statkem. Krátce před odprodejem panství koupil obec Pavel ze Žerotína od Václava staršího Potštátského. Rod Zástřizlů měl již v době, kdy Buchlov zakoupil, ve svém držení ves Moravany, kterou tedy Jan Ždánský tímto spojil s buchlovským panstvím.²⁶⁸

Již od 15. století vlastnili Zástřizlové nějaké zboží v Osvětimanech, ovšem majetková situace byla v tomto i první polovině následujícího století značně složitá a plná změn. Konec jim učinil roku 1550 opět Jan Ždánský, jemuž se podařilo definitivně získat Osvětimany i s nedalekými Medlovicemi a pustou vsí Jenišovice, která však nikdy nebyla obnovena. O rok později získal ještě poblíž hradu ležící ves Břestek. Podařilo se mu tak položit silný základ dominia chřibského hradu, jež pak ještě výrazně rozmnožil jeho prasynovec Jiří Zikmund Prakšický ze Zástřizl, resp. jeho strýc a pěstoun Václav Morkovský ze Zástřizl, jenž pro něj koupil v roce 1595 ves Újezdec u Osvětiman a především roku 1597 městečko Žeravice s tvrzí a pustými vesnicemi Horenčice a Hruškovice.²⁶⁹

²⁶⁶ Srov. HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s.363-364; *Uherskohradištsko*, s. 465n; BRÄUNER, Vilém – HAMERNÍKOVÁ, Anna: *G 138 – Rodinný archiv Berchtoldů (1202) 1494-1945*. Inventář MZAB. Brno 1967, s. 1-5.

²⁶⁷ *Uherskohradištsko*, s. 681. Naproti tomu V. Prasek počítal stříbrnické lovce mezi osoby od robot osvobozené – srov. PRASEK, Vincenc: *Volenstva selská*, s. 197-198.

²⁶⁸ Srov. BAŠČAN, Michal: *Moravany od pravěku k Berchtoldům*. Moravany 2000, s. 25-26.

²⁶⁹ Srov. HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 365 nebo SEDLÁK, Jan: *Buchlov a Buchlovice*. Brno 1993, s. 13. Jiří Zikmund byl synem za nevyjasněných okolností zavražděného Jindřicha Prakšického ze Zástřizl. Narodil se

Tím byl uzavřen územní vývoj buchlovského panství, nikoli však počet jeho obcí. Zatímco výše zmíněné Horenčice se patrně již nepodařilo obnovit, v Hruškovcích žilo ještě roku 1611 podle urbáře 15 podsedníků. Lánový rejstřík z roku 1669 již Hruškovice neuvádí, lze tedy předpokládat, že zanikly v důsledku třicetileté války nebo tatarského vpádu v roce 1663, jenž buchlovské panství nemálo poškodit.²⁷⁰ Zájem vrchnosti o hospodářský rozvoj panství v následujících stoletích dokládá nejen rostoucí počet vrchnostenských dvorů a dalších podniků, ale také vznik nových vsí na dominikální půdě. Zmiňovaný urbář z roku 1611 uvádí jen tři panské dvory (v Buchlovicích, Osvětimanech a Hruškovcích), naproti tomu další urbář z roku 1720 dosvědčuje existenci čtyř dvorů (u hradu Buchlova, dvůr v Buchlovicích, hruškovický dvůr a dvůr v Žeravicích). Roku 1833 jich bylo dokonce šest (kromě výše uvedených ještě Nový dvůr u Břestku a dvůr Zikmundov na Starých Hutích).²⁷¹ Významnou část území dominia zabíralo hustě zalesněné pohoří Chříby, v jehož středu leží i samotný hrad Buchlov. Lidé se však usazovali z pochopitelných důvodů prakticky výhradně po obvodu lesa, jehož hospodářský potenciál však byl stále víc a víc využíván. Z intenzifikace vrchnostenského hospodaření pak vyplynula i kolonizační činnost, která dala vzniknout třem osadám přímo v lůně chříbských hvozdu. Jako první z nových obcí vznikla patrně někdy v polovině 17. století v souvislosti s pastvou dobytka osada Salaš, poprvé výslovně zmíněná roku 1664.²⁷² Někdy v roce 1701 nebo 1702 byla nedaleko od ní zřízena skelná huť, okolo které se usadili příchozí skláři. Stejně jako předchozí sídlo, i tato nová vesnice dostala jméno související s okolnostmi svého vzniku – pro nový domov zaměstnanců sklárny se postupně vžil název Staré Hutě. Po roce 1730 se v ní rozvíjí také pasekářská kolonizace. Taktéž třetí ves, Stupava, vznikla ve stejných končinách, nedaleko Starých Hutí, dobou svého vzniku je patrně o několik let starší (asi 1693-1694). Zajímavým faktem je, že byla kolonizována nejen vlastními poddanými buchlovského panství, ale také uprchlími poddanými ze severní Moravy.²⁷³

Podle popisu z roku 1842 se panství Buchlov se statkem Žeravice rozkládalo v hradištském kraji, vzdálené jednu míli od jeho centra, královského města Uherské Hradiště.²⁷⁴ Na západě sousedilo s panstvím dalšího královského města - Kyjova, lenním statkem Kostelec, statkem Dolní Moštěnice a panstvím Milotice, na severu s panstvími Koryčany, Střílky a Litenčice, na severovýchodě s panstvími Zdounky, Kvasice a Napajedla, na jihu s bzeneckým panstvím a na východě s panstvím velehradským. Na panství se nacházelo devět vesnic a dvě městečka s celkovým počtem 1417 domů a 7618 obyvatel. Z nich 69 bylo židů, ostatní byli římskokatolického vyznání. Vrchnost měla patronát nad farními kostely v Osvětimanech, Buchlovicích, filiálním kostelem v Žeravicích a školami

---

roku 1582 a osířel již jako kojeneček. V době získání obou vsí byl příliš mladý na to, abychom mohli předpokládat nějaké jeho zásluhy.

²⁷⁰ BRÄUNER, Vilém – HAMERNÍKOVÁ, Anna – KYASOVÁ, Věra – ZAORAL, Prokop: *F 45 - Velkostatek Buchlov (1514)1548 – 1949*. Inventář MZAB. Brno 1966, resp. : MATĚJEK, František: *Lánové rejstříky hradištského kraje z let 1669 – 1671*. Uherské Hradiště 1984, s. 36.

²⁷¹ MZAB, F 45, i. č. 54. Počet dvorů lze odvodit z personálního stavu zaměstnanců velkostatku, tak jak jej uvádí tabulka přiložená i k hospodářské instrukci z roku 1838 (viz textová příloha).

²⁷² Srov. *Uherskohradištsko*, s. 652. V lánovém rejstříku však není obec ještě zmíněna, patrně se tehdy jednalo jen o volný soubor několika chalup či obydlí pastýřů panského dobytka. Jelikož byla založena na dominikální půdě, nenajdeme ji ani v tereziánském katastru. Archeologický průzkum i další prameny také prokázaly, že zde existovala sklárna, jež později zanikla a následně byla obnovena na Starých Hutích. Srov. ČOUPKOVÁ, Jaromíra: *Osídlování buchlovského panství po třicetileté válce*, II. díl. Slovácko 30, 1988, s. 55.

²⁷³ Více o vzniku obcí Stupava a Staré Hutě v ČOUPKOVÁ, J.: *Osídlování*, I. díl. Slovácko 29, 1987, s. 47-56; II. díl. Slovácko 30, 1988, s. 55-63.

²⁷⁴ MZAB, C 14, i. č. 240. Kromě správního centra kraje a sídla kriminálního soudu, příslušného pro buchlovské panství, bylo nedaleké Hradiště, jak je výslovně zdůrazněno v topografickém popisu panství, významným dopravním bodem, neboť nově vybudovaná železniční stanice severní dráhy spojovala buchlovské panství s Břeclaví, Olomoucí a potažmo tedy i celou monarchií.

v Buchlovicích, Osvětimanech a na Stupavě.²⁷⁵ Půda byla hodnocena celkově pro polní hospodářství jako průměrná, pro pěstování ovoce vhodná a pro lesní hospodářství velmi dobrá. Výšiny u osmi obcí byly osazeny vinnou révou, z nich ovšem stříbrnické, žeravicé a újezdecké vinohrady byly klasifikovány jako vinice vynikající kvality. Velkou část panství zabíraly lesy, které byly rozděleny do osmi revírů (buchlovický, buchlovský, novodvorský vč. „svobod“, moravanský, salašský, starohuťský a vylízanoskalský).²⁷⁶ Vlastní vrchnostenské hospodářství zahrnovalo krom lesů a již dříve jmenovaných šesti panských dvorů také lom na bílý mramor v moravanském revíru, lom na černý mramor a vápence a dvě pece na pálení vápna v buchlovském revíru, cihelnu v Žeravicích, varnu na potaš a další budovy pro výrobu skla u Starých Hutí (tehdy v pronájmu), palírnu, pivovar, cihelnu v Buchlovicích a pilu, postavenou roku 1802 v údolí Maršava. Pilu měl také hruškovický mlýn (zde patřila majiteli mlýna) a salašský mlýn (patřila vrchnosti). Hospody, které se nacházely ve všech obcích, byly emfyteuticky zakoupené, vrchnost však měla právo nechat zde šenkovat své víno a pivo. Pouze hostince při panských lázních na Smraďavce a v Buchlovicích patřily přímo vrchnosti.²⁷⁷ Každá z obcí kromě Starých Hutí, Žeravic a Medlovic měla alespoň jeden mlýn, celkem se zde nacházelo 13 menších vodních mlýnů a čtyři větrné, všechny patřily poddaným.

Tak tedy vypadalo prostředí, ve kterém se v následujících kapitolách budeme pohybovat. Buchlovské panství bylo nejen propracovaným ekonomickým organismem, ale podle soudobé správní struktury státu také základní územněsprávní jednotkou. Centrální úřad dominia tedy neřídil pouze jeho hospodářský chod, nýbrž tvořil také první instanci politické a soudní správy jeho poddaných.

IV/2. Centrální úřady

S rozvojem režijního hospodaření šlechty a utužováním poddanství vzniká v průběhu 15. století správní systém řízení velkostatku a poddaných z obcí k němu příslušejících.²⁷⁸ V případě buchlovského dominia nalézáme první zprávy o úřednících v černých knihách loveckého práva, na jehož výkonu se **úředník** neboli **hejtman**, jak byl tehdy představený velkostatku nazýván, samozřejmě podílel. První zmínka pochází z roku 1587 a jmenuje Bertolda z Madenic, dalších několik jmen buchlovského úředníka známe z prvních let 17. století. Z jiných úředních postů zde nalezneme také **místouředníka** (1587), **písaře** (1639) a **obročního písaře** (1619). V buchlovických matrikách, které sahají do roku 1660, nalezneme množství dalších jmen, a to jak hejtmána, tak nižších panských úředníků a služebníků. Ve druhé polovině 17. a první polovině 18. století kromě výše uvedených tedy na panství působil

---

²⁷⁵ Do osvětimanské farnosti patřily Osvětimany, Medlovice, Stupava a Újezdec u Osvětiman, k Buchlovicím Břestek, Stříbrnice a Staré Hutě. Žeravice byly od roku 1784 samostatnou kuracíí v rámci ježovské farnosti. Salaš patřila k Velehradu a Moravany ke Kostelci. Školu v Buchlovicích využívaly krom místních i děti z Břestku, osvětimanskou navštěvovaly ještě medlovské, stupavskou zase školáci ze Starých Hutí. Újezdec patřil ke škole v Syrovíně, Moravany ke Kostelci. Na Salaši byl pomocný učitel a v Žeravicích a Stříbrnicích vlastní škola, jež však není uváděna mezi patronátním majetkem buchlovských pánů, neboť patřila obci. Takto je popsáno buchlovské panství odhadní komisí: „*Die Untertanen sind ziemlich fleissige, arbeitsame und gehorsame Leute, die sich dem Feld-, Wein- und Obstbau ernähren. Ihre Sprache ist rein mährisch oder slowakisch und ihre Religion durchaus katolisch. Pfarrkirchen und Schulen bestehen in dem Markte Buchlowitz und Dorfe Oswietiman, ferner eine Lokalkirche samt Schule in dem Markte Zierawitz, und endlich befinden sich noch zu Strzibrnitze und Stupawa zwei Schulen, bezüglich welchen die Gemeinden den Schullehrer zu unterhalten haben. Das Präsentationsrecht von diesen 2 Pfarren, der Lokalie und den 5 Schulen besitzt die Obrigkeit* (MZAB, C 14, i. č. 240, topografický popis panství).“

²⁷⁶ MZAB, F 45, i. č. 2. Celková rozloha buchlovských lesů je zde vyčíslena na 11165 jiter a 1502 sáhů.

²⁷⁷ Buchlovická obec měla naopak právo od vinobraní do Velikonoc prodávat mladá vína ve vrchnostenském šenku prostřednictvím vrchnostenského hostinského (MZAB, F 45, i. č. 2).

²⁷⁸ Srov. JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z. – DOBEŠ, J.: *Dějiny správy*, s. 229n.

také **purkrabí** (1660), **výběřčí daní** (1686) a **pokladník** (1717).²⁷⁹ Detailní pohled na strukturu patrimoniální správy buchlovského panství nám poskytují až přísahy vrchnostenských úředníků z druhé poloviny 18. století a především trojice hospodářských instrukcí, vydaných majiteli panství pro úřednictvo a služební personál velkostatku postupně během první poloviny století následujícího.²⁸⁰

Panství řídil v té době již celý administrativní aparát. V období před zrušením patrimoniální správy se ustálil název **vrchní úřad** nebo vrchnostenský úřad (německy *Oberamt* někdy též *Wirtschaftsoberamt*).²⁸¹ Především v listech adresovaných vrchnosti poddanými převažuje i v první polovině 19. století starší titulární pojetí, vnímající osobu s titulem – funkcí, nikoli abstraktně úřad jako „právníckou osobu“. V době starší je totiž úřad správy panství neodlučitelně spojen s osobou jeho představeného. Ten je od poloviny 18. století nazýván **direktor**, později je již označován jako **vrchní úředník** nebo také krátce *vrchní* (něm. *Oberamtmann*).²⁸²

Do svého úřadu byl vrchní úředník dosazován přímo vlastníkem panství, jemuž také skládal přísahu, jemu se měl zodpovídat z práce své i fungování celého panství, za než ručil svým morálním kreditem i vlastním jměním. Vůči všem ostatním úředníkům, obecním reprezentantům i obyvatelům panství vystupoval nejen jako nadřízený, ale doslova jako zástupce a reprezentant vrchnosti.²⁸³ Jako takový měl být spravedlivým soudcem a nestranným úředníkem i ochráncem vdov a sirotků („*Jedermannlich so reich als arm, Freund als Feind vorsonders aber Witwen und Waisen in allen Begeben- und Vorfällen ohne mindesten Rücksicht ohngesäumt und werktätige Gerechtigkeit zu verschaffen[...]*“), a to jak v rovině formální, tak v rovině praktické při správě sirotčích peněz, kterou však fakticky vykonával určený podřízený úředník. Krom vrchního dohledu na celé hospodaření a veškerý personál byl hlavní náplní vrchního výkon politické a soudní správy. Dle ustanovení hospodářských instrukcí z roku 1810 pak byl uvolněn z veškerých povinností souvisejících s hospodářským řízením dominia a stal se tak prakticky pouze přednostou kanceláře,

---

²⁷⁹ VERBÍK, F.: *Černé knihy*, s. 67, resp. 61, 213 a 169, dále KUČÍK, Alois: *Vrchnostenští zaměstnanci na Buchlově 1660-1850*. VVM 2, 1947, s. 73-75. Co se týče dalších jmen představených panství, jsou uvedena v seznamu představených buchlovského panství (viz textová příloha). Co se týče titulatury šéfa panství, v černých knihách loveckého práva je uváděn titul *úředník*, v matrikách se střídá s označením *hejtman*, jež bylo v užívání i na velehradském panství. Ačkoli jsou obě označení považována za synonymní (srov. JANÁK, J.: – HLEDÍKOVÁ, Z. – DOBEŠ, J.: *Dějiny správy*, s. 232), množství jmen úředníků i hejtmanů, která jsou k nalezení v matrikách z posledního desetiletí 17. století, nutí k úvaze, zda je možné, aby se na tomto postu úředníci střídali tak často, či zda opravdu nemohlo jít o dvě různé funkce. Kromě vyjmenovaných úředníků uvádí Kučík i ostatní zaměstnance buchlovských pánů, jako byli sekretář, komorník, sluha, strážný, klíčník, šafář, rajtknech, kočí, zahradník, kovář, kolář, bednář, zámečnick či stolář.

²⁸⁰ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 8, dále pak MZAB, F 45, i. č. 52-54. Jedná se o hospodářské instrukce, vydané v letech 1810, 1826 a 1833.

²⁸¹ Ještě roku 1745 se objevuje titul hejtman (srov. Kučík, A.: *Vrchnostenští zaměstnanci*, s. 74 – hejtman Daniel Kyselý), v přísaze Josefa Městského z Městce z roku 1768 (viz poznámka č. 284 na s. 101) je použit termín *direktor*. Označení *vrchní úředník*, *vrchní* či německé *Oberamtmann* nalezneme v korespondenci vrchního úřadu a jak bylo řečeno v úvodu, odráží již rozdělení agendy na politickou, soudní a hospodářskou správu (srov. JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z. – DOBEŠ, J.: *Dějiny správy*, s. 237). V instrukci z roku 1826 (MZAB, F 45, i. č. 53) je ještě použito termínu *Centraldirektion* – tzn. ústřední ředitelství.

²⁸² V hospodářské instrukci z roku 1826 je vrchní úředník ještě titulován jako *Amts- und Kanzleidirektor*, v instrukci z roku 1833 již *Oberamtmann*. Podle běžné korespondence ale změna proběhla již před vydáním této normy. Vrchní Schubert se mimo to ve 30. a 40. letech 19. století podepisoval jako *Amtsvorsteher*.

²⁸³ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 8, přísaha direktora Josefa Ignáce Městského z Městce s datem 15. května 1768, kterou skládal do rukou hraběte Prospera Berchtolda, zdůrazňuje dohled na všechny „*subordinirte Beamte und andere herrschaftliche Diener[...]*, *Vogten, Burgermeistere und die mir anvertrauten gesamten Untertanen*“. Tento velmi obsáhlý text podepsali i Městského následovníci. Pro nás je dnes neocenitelným zdrojem informací o této funkci.

vykonavatelem samosprávných funkcí panství a přenesené působnosti státu.²⁸⁴ Proto také nebylo třeba v instrukcích rozebírat podrobnosti prováděných činností a způsobu vykonávání příslušných kompetencí, neboť se měl v těchto věcech řídit zemskými zákony. V záležitostech státní správy byl také subordinován nadřízeným státním úřadům, tj. krajskému úřadu v Uherském Hradišti a moravskému guberniu. Zároveň byl povinen zákonné normy státu dále tlumočit poddaným a dohlížet, aby byly řádně dodržovány.²⁸⁵ Jako první ze správních povinností jsou v instrukci z roku 1810 jmenovány kostelní záležitosti, kam náležel dohled na bohoslužby, ustanovení tolerančního patentu, církevní taxy a štolu a také na patřičnou výchovu dětí. Dále řešil direktor spory a stížnosti poddaných, nikoli však formou soudního procesu, ale pokusem o smír. V úředním řízení, jehož délka nesměla překročit lhůtu jednoho týdne, si měl předvolat obě strany, provést šetření a navrhnout řešení sporu. Tím mělo být zabráněno tomu, aby poddaní vydávali své nevelké jmění za soudní výlohy v drobných sporech. Pokud ale sporné strany smířčí návrh vrchního úřadu nepřijaly, musely se následně obrátit na soud.

Vztah mezi patrimoniem a poddanými, byť již pečlivě sledován bedlivým okem státu, stále ještě patřil do vlastní působnosti správy panství. Direktor měl v tomto ohledu bránit jednak zájmy svého pána a dohlížet na to, aby poddaní plnili jim předepsané povinnosti, nepoškozovali panský majetek, zároveň měl nad nimi ale také držet ochrannou ruku proti krácení jejich práv ze strany úředníků a služebníků velkostatku. Netřeba připomínat, že zájmy vrchnosti a poddaných velmi často stály v příkrém protikladu, takže naplnění tohoto ideálu bylo v realitě života dosti problematické, ne-li nemožné.²⁸⁶ Posledním, co z instrukce z roku 1810 stojí za zmínku, je ustanovení, podle něhož měl direktor vést o veškeré své činnosti zápisy v jednacím protokolu. Jeho opis byl zasílán poručníkům panství. Také spravoval archiv panství, v němž měly být uchovávány důležité listiny, popisy hranic, soudní spisy, daňové záležitosti, smlouvy a veškeré důležité písemnosti.²⁸⁷

---

²⁸⁴ MZAB, F 45, i. č. 52. Jedná se o hospodářské instrukce, jež byly vydány 14. června 1810 poručníky panství Marií Janou hraběnkou Berchtoldovou a Antonínem hrabětem Serenyim. Poručníci nezletilého dědice panství Zikmunda Berchtolda se museli vyrovnat s velmi špatným stavem ekonomiky patrimonie, způsobeným dobročinnými aktivitami jeho otce, známého filantropa Leopolda Berchtolda. Hned na začátek instrukce pro direktora úřadu a kanceláře (*Amts- und Kanzleidirektor*) se píše: „*Diesem wird die Verwaltung und Leitung der Kanzleigeschäfts in Politico, Publicis, Streitsachen, Verlassenschaftsabhandlungen, Pupillartabellen und aller in dieses Fach einschlagender Gegenstände anvertraut und derselbe von dem Einfluss und Leitung der Oeconomie, so wie auch mit Ende des Monats Juni d. J. von den Rechnungswesen gänzlich losgezählet.*“ Drobným pozůstatkem hospodářských kompetencí je povinnost vykonávat čtvrtletní kontroly účtů důchodního úřadu, stanovená v odstavci 12.

²⁸⁵ V instrukci je výslovně zmíněno, že má dohlížet na to, aby rychtáři prováděli jim sdělená nařízení („*dass die Ortsrichter alle ihnen mitgeteilten Verordnungen in Vollzug bringen*“). Zdá se, že autor instrukce nebyl detailně obeznámen s fungováním obecní samosprávy na panství, neboť (jak bude dále objasněno) v tomto směru již neměli rychtáři žádných kompetencí. Zveřejňování vydaných zákonných norem prováděl pudmistr.

²⁸⁶ Tak např. roku 1807 vedla vrchnost zdlouhavý spor s Buchlovicemi o právo obce na pasení dobytka, sběr klestí a hrabání listí v panských lesích. Střetla se v něm snaha Buchlovic bránit svá privilegia s ekonomickými zájmy vrchnosti, v tomto případě „zhmotněnými“ do intenzifikačních opatření v oblasti lesnictví. Moderní zásady lesního hospodaření se pak dostávaly do střetu se zaužívanými zvyklostmi poddaných. Buchlovice svou při nakonec prohrály, přestože ji dokázaly dovést až k vídeňskému císařskému dvoru. Velká část korespondence v popsání záležitosti se dochovala v patrimoniálním archivu (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 8).

²⁸⁷ MZAB, F 45, i. č. 52: „*In Betref des Archives hat derselbe alle wichtige Schriften und Instrumente, als Gränzbeschreibungen, Prozessakten, kaiserliche königliche Generalien, Ausmessungen, Steuerregulierungsschriften, das ist Fassionen, Auszugsbögen, Kontraktsurkunden, Summarien und dergleichen, an einem feuersicheren Orte in gehörigen Ordnung aufzubewahren und dann über ein ordentliches Repertorium zu verfassen, der Vormundschaft, niemanden und auch dann nur gegen Empfangsbestätigung auf einige Zeit auszufolgen, sondern aber unter eigener Haftung zurückzufordern.*“ Bez zajímavosti není ani zákaz půjčování spisů, pouze výjimečně na základě písemného potvrzení výpůjčky. Uvedenou část spolu s následujícím odstavcem, který vyjmenovává knihy, jež mají být uloženy v kanceláři, je možno považovat za „zárodek“ spisového řádu.

Velmi důležitou kompetencí, ačkoli v instrukci přímo nezmiňovanou, bylo vedení pozemkových knih. Purkrechtní knihy jednotlivých vsí buchlovského panství byly zakládány nejspíše na počátku 17. století, dochovaly se však pouze dvě – z Buchlovic a Břestku.²⁸⁸ Nová moderní série pozemkových knih je nahradila až roku 1802. O něco dříve, v polovině 18. století byly založeny horenské knihy. Zápisy do těchto knih se prováděly v kanceláři velkostatku a podepisoval je vrchní úředník.²⁸⁹

Následující instrukce pocházející z roku 1826 zdůrazňovala v obecné rovině povinnost dohlížet na sobě podřízené úředníky a případné jejich vážnější prohřešky nahlásit vrchnosti. Kdyby tak totiž neučinil, musel by zodpovědnost nést direktor sám. Z konkrétních kompetencí uvádí jako první bod dohled na poddané ve smyslu robotního patentu z roku 1781 a dále dozor na výkon státní správy, který zahrnuje jmenovitě politickou správu (dohled na obecní správu, vyhlásování zákonů atd.), kriminální a civilní soudní agendu, především pozůstalostní, dále kamerální příjmy státu (tabák, loterie), komerciálie (cla, mýta, poštovníctví), policejní, zdravotní, školské a kostelní záležitosti.²⁹⁰ Ustanovení instrukce znamenala zásadní změnu proti dosavadnímu stavu věcí, neboť představený panství své politickosprávní a soudní kompetence již nevykonával jako dosud přímo, ale delegoval je na specializovaného podřízeného úředníka, tzv. úředního správce.²⁹¹

Další změnou bylo svěření sirotčí pokladny a příslušné účetní evidence, kterou měl doposud na starosti správce důchodního úřadu, přímo do péče direktora. Novou povinností bylo také vedení tzv. kontrolních register. Jak sám název napovídá, účelem jejich vedení bylo kontrolovat hospodaření zaměstnanců panství s vrchnostenským majetkem. Kontrolní registra se vedla pro stav hovězího dobytka a ovcí, spotřebu stavebního materiálu, pro vymláčené obilí i pro další sklizené plodiny (seno, jetel, brambory atd.) a pro dřevo z panských lesů. Snahou po větší kontrole bylo patrně motivováno i nařízení, aby direktor také zapisoval do hlavní účetní knihy příjmy a výdaje, ačkoli vlastní účetnictví měl na starosti důchodní. Kromě této účetní kontroly měl provádět direktor i osobní kontroly všech úředníků, podílejících se na chodu patrimonie. Měsíčně pak měl podávat zprávy o jejich činnosti a hospodaření majiteli hraběti Zikmundu Berchtoldovi.

Tentýž hrabě Zikmund Berchtold vydal o sedm let později novou hospodářskou instrukci, jež definitivně zformovala podobu centrální správy buchlovského panství až do jejího zániku roku 1850. Oproti dosavadnímu stavu nepřinesla zásadní změny, svou obšírností a podrobným rozpracováním kompetencí jednotlivých úředníků však překonala oba předchozí

²⁸⁸ SOKA UH, AM Buchlovice, i. č. 2; SOKA UH, AO Břestek, i. č. 1. Tyto purkrechtní knihy byly přechovávány přímo na obci a bude o nich ještě řeč v souvislosti s obecní samosprávou v kapitole IV/4.

²⁸⁹ O roce založení pozemkových knih informuje úvodní zápis, dopsaný na titulní stranu knih pro jednotlivé obce dodatečně roku 1809. V roce 1820 pak byly založeny další svazky. Horenské knihy začínají nejčastěji rokem 1745. Ve většině případů jsou vklady podepsány vrchním úředníkem, a to už od 60. let 18. století. Někdy také důchodním. Přesné určení podpisujícího úředníka je komplikováno faktem, že samotný podpis bez udání titulu je v tomto směru zavádějící, neboť pozdější vrchní úředník obvykle již řadu let předtím působil na panství v nižší funkci, např. právě jako důchodní. Pro sondu do způsobu vedení pozemkových knih byly vybrány svazky největších obcí – Buchlovic a Žeravic, dále pak horenské knihy Břestku, Buchlovic a Moravan (MZAB, C 17, i. č. 9731, 9732, 9733, 337, 338, 1063, 1064, 235).

²⁹⁰ MZAB, F 45, i. č. 53. Instrukce z roku 1826 v souladu s tehdejší dělením agendy státní správy přikazuje hned v prvním odstavci, „*dass mein Director streng und aufmerksam wache, damit die Angelegenheiten der Untertanen nach Vorschrift des Untertanenspatents von 1. September 1781 behandelt, die Verlassenschaftsabhandlungen und sonstige in Publico-politicis verkommene, so wie in das adeliche Richteramt, in das Kammeral-, Kommerzial-, Sanitaets-, Kriminal-, Kirchen-, Schul- und Polizeifach einschleugenden Geschäfte so schleunig als möglich dem Ende zugeführt werden, damit niemanden aus der Verzögerung ein Nachteil erwachse.*“ Více ke struktuře tehdejší úřední agendy vrchnostenských úřadů např. ZAORALOVÁ, M.: *Vývoj správy brtnického velkostatku*, s. 275.

²⁹¹ O úředním správci bude ještě řeč v souvislosti s funkcí justiciára. S ohledem na jeho pracovní náplň lze předpokládat vývojovou souvislost mezi zavedením této funkce instrukcí z roku 1826 a následným vlastním zřízením místa justiciára.

akty.²⁹² Vrchní úředník zde i nadále zůstává především zástupcem vrchnosti a velitelem všech zaměstnanců velkostatku. Kontroluje chod zemědělského a lesního hospodářství, vrchnostenských podniků i finanční toky velkostatku. Vykonává úkony státní správy politické a podílí se na správě soudní. Mimoto bylo jeho povinností ujmout se v době žní řízení sklizně na panském dvoře Nový dvůr.

Po úvodním vymezení vyjmenovává instrukce jednotlivé konkrétní úkony a povinnosti vrchního. První z nich bylo vedení podacího protokolu pro *publico-politica* a *judicialia*. Zatímco politickou agendu vyřizoval sám, soudní záležitosti předával justiciárovi, popřípadě je vykonávali společně (např. vedení pozemkových knih, těžké policejní přestupky).²⁹³ Výkon politické správy zahrnoval tyto části:

- a) vyhlásování zákonů,
- b) místní policie – požární bezpečnost, potírání žebroty, potulky a nedovoleného podomního prodeje, pasové záležitosti, dozor na hostince a celkovou mravnost obyvatel a čeledi panských dvorů, provádění sčítání lidu, řádné číslování domů a stavební dozor,²⁹⁴
- c) vlastní poddanské záležitosti,
- d) kontribuční a daňové záležitosti,
- e) vojenské záležitosti,
- f) záležitosti církevní, školní a nadační,
- g) obchod a řemesla,
- h) záležitosti Židů,
- i) projednávání těžkých policejních přestupků.²⁹⁵

Větší část ustanovení se pak opět týká vlastní hospodářské správy patrimonía. Primárním nástrojem jejího praktického uskutečňování byl tzv. *Amtstag* (doslova přeloženo „úřední den“). Pod tímto názvem je skryto zasedání všech hlavních úředníků patrimonía, konané každý týden (v době žní v neděli). Na úvod byly vyhlášovány nové zákony a nařízení, poté následovala porada o provozních věcech, na závěr vrchní úředník vydal dispozice na příští týden. Dále pak měl objíždět a osobně kontrolovat celé panství, především panské dvory (jejich pole, dobytek a hospodářské stavby), které musel dle výslovného příkazu instrukce navštívit v létě čtyřikrát, v zimě dvakrát týdně.²⁹⁶ A konečně schvaloval jak každý důležitý krok, rozhodnutí a vydaný pracovní úkol podřízených úředníků, tak také veškeré finanční operace. Vrchní úředník měl být doslova duší všeho dění (*die Seele jedes Geschäfts*),

---

²⁹² MZAB, F 45, i. č. 54. Instrukce se dělí do sedmi kapitol, věnovaných jednotlivým úřadům. Spolu s textovou částí byly vydány také vzory dokumentů, které měly jednotlivé úřady panství používat, a tabulka platů (peněžních, deputátních i akcidenčních) všech panských zaměstnanců, počínaje vrchním úředníkem a konče posledním pastýřem. Deputátní tabulka pak obsahuje i naturální platy dalším institucím (např. patronátním kostelům atd.).

²⁹³ MZAB, F45, i. č. 54. Instrukce v kapitole I., § 5 nabádá vrchního úředníka, justiciára i aktuára, aby napravili dosavadní neutěšený stav, kdy množství převodů nemovitostí není zapisováno, což nejen že odporuje zákonnému pořádku, ale také to ochuzuje vrchnostenské důchody, do nichž plynuly výnosy z příslušných správních poplatků. Podrobnosti o soudních pravomocích patrimoniální správy i o funkci justiciára budou zmíněny o něco dále.

²⁹⁴ Tamtéž. Instrukce (kap. I, § 9) klade vrchnímu úředníku na srdce, aby striktně prosazoval zákonná ustanovení, podle nichž nesmí být postaven žádný obytný dům bez povolení vrchního úřadu, uděleného na základě předložených stavebních plánů. Zde vidíme další dodnes fungující správní institut – stavební úřad. Tato opatření byla nepochybně motivována především posílením požární bezpečnosti.

²⁹⁵ Jako tzv. těžké policejní přestupky označovalo od roku 1804 tehdejší trestní zákonodárství středně závažné kriminální činy. Spolu s nelehčími přestupky patřícími do agendy místní policie (viz. bod b) tvořily součást politické správy (*publico-politica*). Pouze nejtěžší (hrdelní) zločiny byly vyňaty z pravomoci patrimoniální správy a svěřeny kriminálním soudům - magistrátům vybraných měst. Srov. ŠOLLE, V.: *Trestní soudnictví*, s. 87-142.

²⁹⁶ Vrchní úředník si dokonce musel vést výkaz služebních cest po panství, který si mohl hrabě Berchtold kdykoli vyžádat k nahlédnutí.

dohlížející na veškerou činnost všech odvětví hospodářství: setí, sklizeň, vinobraní, stříhání ovcí, výstav piva, pálení cihel atd. Obzvláštní pozornost pak měl věnovat výmlatu obilí a samozřejmě všem výdajům peněz, naturálií i materiálu.²⁹⁷

Je jasné, že vrchní úředník nejen že kontroloval, ale také byl kontrolován. Každý šestý den v měsíci musel odevzdávat hraběti Berchtoldovi nebo jeho inspektorovi hlavní zprávu, do které vtělil jednak přehled výnosů panství a výtahy z účtů jednotlivých odvětví včetně přehledu cen zemědělských plodin na hradištském trhu, účetní výtahy veřejných fondů (kontribučenského, sirotčího) dále pak přehled o přijatých podáních v oblasti politické a justiční správy, konečně pak výkaz využití robotní práce, popř. další aktuální informace o chodu velkostatku. Na začátku každého nového roku ještě navíc odevzdával k revizi účetní knihy a inventář majetku.

Kromě těchto hlavních povinností se v instrukci opět připomíná zodpovědnost za stav registratury, jež má být řádně (doslova „*gut und elegant*“) uspořádána a opatřena repertářem, a také starost o hranice panství, a to jak vnější (se sousedními velkostatky), tak vnitřní (mezi dominikální a rustikální půdou). To znamenalo jednak vést příslušné záznamy, jednak také kontrolovat situaci přímo v terénu a udržovat v dobrém stavu hraniční značení.

V souvislosti s justiční agendou vrchního úředníka jsme již zmínili úřad **justiciára**. Proto je o něm třeba říci víc, a to ještě dříve, než postoupíme k dalším tradičním patrimoniálním úředníkům. Justiciár nebyl totiž v pravém slova smyslu vrchnostenským úředníkem, tato funkce má svůj počátek v josefinských reformách justičního systému, které přinesly již téměř úplné postátnění soudnictví. V oblasti civilního soudnictví to znamenalo, že po roce 1788 zůstala v pravomoci vrchnosti, resp. vrchnostenských úředníků pouze nesporná agenda (tzv. *adeliches Richteramt*), vedení pozemkových knih a některé další související úkony. V oblasti řízení sporného mohla řešit pouze žaloby o zaplacení doznaných dluhů, vedení exekucí, žaloby urážkové a provádět tzv. smírčí řízení, které předcházelo vlastnímu zahájení soudního sporu. Ostatní civilněprávní pravomoci musel řešit již prvoinstanční státní soudní orgán, tzv. místní soud. Tím mohl být buďto pro městské obyvatelstvo regulovaný magistrát nebo pro poddané justiční úřad. Justiční úřad byl samosoudem reprezentovaným justiciárem, jenž musel být zkoušeným právníkem a podléhal státnímu dozoru, placen však byl vrchností. Pokud si ho vrchnost nemohla (či nechtěla) vydržovat, mohla být jeho pravomoc delegována na justiciára jiného panství nebo na nejbližší regulovaný magistrát.²⁹⁸

Tak tomu bylo zpočátku i na buchlovském panství. Až do konce 1. čtvrtiny 19. století vykonával soudní agendu magistrát královského města Hradiště. Teprve pak si vrchnost zřídila vlastní justiční úřad.²⁹⁹ Podle instrukcí z roku 1833 vedl mimo zákonem stanovené

---

²⁹⁷ Tamtéž. V § 21 se naprosto jednoznačně a výslovně uvádí: „[...]es darf also keine Saat, Fechsung, kein Abdrusch – vorzüglich ohne vorhergenommener Hauptprobe, kein Aufhub, keine Schafschur, kein Holzabtrieb, keine Weinlese, kein Ziegelbrand, keine Unterzündung zum Biergebräu oder Brandweinzuge, keine Übersetzung der Menschen und des Viehs, kurz gar nichts, am wenigsten aber eine Ausgabe im Gelde oder in Naturalien und Materialien ohne seinem Wissen und Bewilligung von den Unterbeamten vorgenommen und realisirt werden.“ Dále se zde popisuje kontrola mlaticů pomocí zkušebního výmlatu. Největší nebezpečí nehospodárnosti hrozilo, jak vyplývá i z uvedeného textu, při zacházení s hotovými penězi. Proto nová instrukce v tomto směru omezovala rozhodovací pravomoci vrchního úředníka. Dosavadní neuspokojivé hospodářské výsledky přiměly hraběte Zikmunda Berchtolda k tomu, aby sem vtělil ustanovení, podle něhož výdaje převyšující částku 12 zl musel vrchní předkládat k jeho osobnímu schválení (§ 14).

²⁹⁸ Srov. ŠOLLE, V.: *Civilní soudnictví*, s. 111-129. Mezi pravomoci vykonávané pouze místními soudy patřily veškeré sporné záležitosti (mimo ty delegované vrchnosti), z nesporných prohlášení za mrtva, sepisování soudních testamentů, legalizace a amortizace listin, dobrovolné rozvody od stolu a lože, adopce nezletilců za neúčasti manželského otce a prohlášení za šíleného.

²⁹⁹ Úvod k inventáři fondu buchlovského velkostatku (BRÄUNER, V. – HAMERNÍKOVÁ, A. – KYASOVÁ, V. – ZAORAL, P.: *Velkostatek Buchlov*) uvádí zřízení tohoto úřadu k roku 1826. V instrukci, jež byla toho roku vydána, se ale justiciár ještě neobjevuje. Nalezneme jej až v té následující z roku 1833. Vedle zmínek v instrukci

povinnosti spolu s aktuárem pozůstalostní agendu, s vrchním úředníkem pozemkové knihy a řešil těžké policejní přestupky. Jako zkušný právník měl také dohlížet na správné formulování smluvních dokumentů při prodejkách, koupích, pronájmech, relucích, dražbách apod. Vrchnost tak využila schopností nového úředníka a svěřila mu značnou část právnícké práce. Vrchnímu úředníkovi tak rozvázala ruce pro jeho další povinnosti. Ovšem ne na dlouho. Již nejpozději roku 1839 se funkce justiciára spojila s úřadem vrchního úředníka.³⁰⁰

Předstupněm ke zřízení justičního úřadu mohl být tzv. **úřední správce** (*Amtsverwalter*). Tento úřad uvádí instrukce z roku 1826 a nejpozději v roce 1833, kdy vyšla další, již tento úřad zanikl. Z povinností úředního správce jmenuje instrukce vedení pozůstalostního řízení, pozemkových knih a řešení těžkých policejních přestupků. V souvislosti s tím vybíral příslušné soudní pokuty a kancelářské taxy (např. za intabulaci do pozemkových knih). Z uvedeného vidíme, že skutečně vykonával veškeré civilní i trestní soudní úkony, jež tehdy patřily do vlastní kompetence vrchních úřadů. Zřízením justičního úřadu přibyla justiciárovi jen část civilního soudnictví, zákonem vyhrazená pouze tomuto úředníkovi.³⁰¹

S vrchním úřadem i funkcí justiciára souvisel ještě úředník zvaný **aktuár**. Jednalo se o funkci, která měla poměrně krátké trvání, její vznik lze dát do souvislosti s reformami justice na začátku 19. století. První aktuáry sledujeme v korespondenci vrchního úřadu až ve 20. letech 19. století, z hospodářských instrukcí jej zmiňuje až ta poslední z roku 1833, navíc pouze nepřímo, v souvislosti s justiciárem, s nímž vykonával některé civilněprávní úkony. Jeho činnost však zasahovala i do oblasti politické správy, a to v oblasti pro nás obzvláště důležité. Aktuár totiž asistoval vrchnímu úředníkovi při renovacích obecních představených a vyřizoval související písemnou agendu.³⁰²

Tabulka č. 5: Vývoj struktury správy velkostatku dle jednotlivých hospodářských instrukcí

Hlavní úředníci velkostatku v pořadí dle instrukce z roku		
1810	1826	1833
direktor hospodářský správce důchodní lesní pojezdny hospodářský pojezdny sklepník bednář	direktor úřední správce obroční lesní pojezdny hospodářský pojezdny sklepník	vrchní úředník důchodní purkrabí hospodářský pojezdny justiciár lesní pojezdny stavitel

Pramen: MZAB, F 45, i. č. 52-54.

Direktorovi, resp. vrchnímu úředníkovi, podléhaly další úřední osoby, které již řídily jednotlivé resorty velkostatku (finanční správu a účetnictví, zemědělství, lesní správu atd.). Toto oborové rozdělení sice odpovídá obecnému vzorci, zmíněnému v úvodu, ovšem pouze co se týče agendy, nikoli co se týče jejího rozdělení konkrétním osobám. Během doby se totiž proměňoval počet i označení jednotlivých úředních postů, stejně jako množství kompetencí, svěřených jednotlivým úředníkům. Jako příklad lze uvést situaci po roce 1826, kdy úředník

---

pro vrchního úředníka (kap. I, § 4, 5 a 7) je mu zde věnována také samostatná 5. kapitola. Není však příliš obsáhlá, převážná část jeho činnosti totiž vycházela ze zemských zákonů, a nebylo ji zde tedy potřeba rozvádět.

³⁰⁰ MZAB, C 14, i. č. 240. Součástí odhadu panství z roku 1842 je také tabulka platů zaměstnancům z roku 1839, kde je jako nejvyšší z úředníků uváděn „Oberamtmann und Justiziar Joseph Schubert“.

³⁰¹ MZAB, F 45, i. č. 53, kap. II.

³⁰² Přestože máme o aktuárovi tak málo informací, nelze pochybovat, že mezi patrimoniálními úředníky mu patřilo významné postavení. Svědčí o tom platová tabulka z roku 1833 (MZAB, F 45, i. č. 54 – viz textová příloha), která jej uvádí hned za vrchním, jeho písařem a justiciárem.

označený v instrukci jako obroční zároveň dostal svěřenu také agendu úřadu duchodního, purkrabského, stavebního a ještě byl kontrolorem panského vinného sklepa. Pro účely stručného přehledu, kterým by tato kapitola měla být, budeme při popisu dalších pracovníků administrativního aparátu panství postupovat v pořadí, v němž je jmenuje poslední instrukce z roku 1833, pokusíme se však o popsání vývoje, probíhajícího během 1. poloviny 19. století, jež tyto normy poměrně dobře zachytily. Pro základní orientaci ve struktuře ústřední správy buchlovského panství poslouží tabulka č. 5.

Na druhém místě po vrchním úředníkovi byl tedy uveden **důchodní** (něm. *Rentmeister*). Největší podíl na jeho pracovní zátěži samozřejmě mělo vlastní finanční hospodaření velkostatku a výběr daní. Důchodní na základě výměru daní pro panství vypracovával výtahy pro jednotlivé obce.³⁰³ Dle instrukce z roku 1810 měl také na starosti ještě sirotčí pokladnu, pivní úřad a kontroloval purkrabský a obroční úřad. Kromě toho musel v době sklizně či vinobraní vypomoci přímo při řízení chodu hospodářství.³⁰⁴ Roku 1826 byl důchodní úřad sloučen s obročním, purkrabským a stavebním. Představitel tohoto úřadu byl titulován obroční. Kromě vedení veškerých úředních knih nyní také kontroloval práci švejcarů (kteří pečovali o hovězí dobytek), ovčáků, mlaticů, zapisoval do robotních register, vedl inventáře náradí a kontroloval vinný sklep. Od roku 1833 se finanční a hospodářské funkce opět rozdělily mezi dva úředníky – purkrabiho a důchodního. Důchodnímu byly krom peněžních operací velkostatku svěřeny také veřejné fondy patřící do kompetencí patrimoniální správy. Do jeho pravomoci tedy spadal:³⁰⁵

- a) důchodní úřad ve všech ohledech peněžních příjmů a výdajů – příjmy důchodního úřadu tvořily především tzv. stálé, proměnlivé a laudemialní platy. Ke stálým platům patřily gruntovní činže, platy z pasek, mlýnů, palíren, hostinců či vyvázání z robot, k proměnlivým nájemné z vrchnostenských nemovitostí (louky, hostince, skelná huť atd.). Laudemiální poplatky se nevybíraly z rustikálních gruntů, domků, pasek a vinic, které podléhaly pozemkoknižním taxám.³⁰⁶
- b) pivní úřad,
- c) výběr poplatků za pálení alkoholu (v době provozu pálenic),
- d) kontrola lesního hospodaření,
- e) řízení buchlovického dvora,
- f) daňový úřad panství, včetně obecních sýpek,
- g) sirotčí úřad,³⁰⁷
- h) kostelní úřad,

³⁰³ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 8. Zde se dochovaly dvě přísahy důchodního z let 1760 a 1771. O pracovní náplni se zde hovoří jen velmi obecně, důraz je kladen na morální závazek poctivého nakládání se svěřenými penězi, poslušnost k nadřízenému úředníku (direktorovi) a vrchnosti, jakož i zodpovědnost za případné škody, za které podobně jako ostatní úředníci ručil nejen svou funkcí, ale také svým osobním majetkem.

³⁰⁴ MZAB, F 45, i. č. 52. Veškeré účty samozřejmě měsíčně vykazoval vrchnosti. Sirotčí peníze zapůjčoval na úrok tak, aby neležely neužitečně v pokladně a mohl je při dosažení plnoletosti vyplatit sirotkům včetně přiměřeného výnosu. Kontrola obročního úřadu vyžadovala v první řadě přítomnost důchodního (nebo jeho písaře) při každém příjmu a výdeji obilí na sýpkách při buchlovském dvoře, v Buchlovicích i Novém dvoře.

³⁰⁵ MZAB, F 45, i. č. 54. Hned na úvod druhé kapitoly se přesně vyjmenovávají kompetence důchodního.

³⁰⁶ MZAB, F 45, i. č. 2. Pod názvem laudemium se obvykle rozumí poplatek při změně držitele, tedy jakýsi předchůdce daně z převodu nemovitosti či dědické. Mezi stálými platy je jmenován i tzv. ochozní plat (*Ochosenzins*). Obyvatelé poddanských obcí (s výjimkou Starých Hutí a Salaše) měly odedávna právo za tento plat (odváděný částečně v penězích, částečně v naturáliích ve formě tzv. ochozového hnoje) výhodně získat smíšené palivové dříví z vrchnostenských lesů. Srov. MZAB, C 14, i. č. 240, seznam stálých platů, resp. RADIMSKÝ, Jiří – WURMOVÁ, Milada (edd.): *Petice moravského lidu k sněmu z roku 1848*. Praha 1955, s. 143.

³⁰⁷ Předávací protokol panství z roku 1819 (MZAB, F 45, i. č. 2) udává celkovou výši sirotčího kapitálu na 47066 zl, 34 kr a 2 d.

- i) věci chudinských ústavů a další veřejné peněžní operace, depozita pak společně s vrchním úředníkem.

Purkrabí, jenž byl také nazýván výstižněji **hospodářský správce** (*Wirtschaftsverwalter*) měl oproti tomu na starosti:³⁰⁸

- a) louky, pěstování polních plodin, vína a ovoce,
- b) chov dobytka a chov včel,
- c) řízení hospodářských prací včetně robot,
- d) stavební záležitosti a panské budovy,
- e) zásoby materiálu,
- f) údržbu hraničního značení panství.

Jak vidíme, skutečně v sobě spojoval dřívější funkce obročního, purkrabího a některé další. Tento způsob rozdělení kompetencí fungoval na buchlovském panství patrně někdy od konce 18. století, přesné určení není pouze na základě kusých zmínek možné, zvláště pokud kolísala terminologie a název (hospodářský) správce byl zaměňován s označením purkrabí či obroční. Oba dva tradiční patrimoniální úřady existovaly původně zcela jistě samostatně. Již roku 1768 se ale úřad purkrabího spojuje s funkcí direktora. Obroční naproti tomu řídil ještě sirotčí úřad.³⁰⁹ Poprvé se titul správce objevuje v roce 1772, ovšem nic o jeho kompetencích nevíme.³¹⁰ Podrobnosti přináší až hospodářská instrukce z roku 1810, jež mu přisuzuje vedení celého hospodářství („*Leitung der ganzen Ökonomie*“).³¹¹ Mezi lety 1826-1833, jak jsme zmínili výše, splynula tato funkce dočasně s úřadem důchodního, aby se posléze definitivně etablovala ve správním aparátu velkostatku, nikoliv ovšem v nezměněné podobě. V roce 1839 totiž kromě hospodářského správce působil také úředník s titulem purkrabí a obroční.³¹²

Hospodářskému správci byl podřízen **hospodářský pojezdny** (*Wirtschaftsbereiter*). Nešlo však jen o prostého pomocníka, hospodářskému pojezdnému byla kromě toho přímo vyčleněna i část pravomoci jeho představeného. Do své správy dostal hruškovický a žeravický dvůr, které řídil po všech stránkách – polní hospodářství i chov dobytka (především ovcí), údržbu hospodářských staveb a nářadí, úkolování panských zaměstnanců i robotních pracovních sil. Pro personál dvora, fojty a robotující poddané příslušných vesnic byl v podstatě hospodářským správcem on. Ostatně při popisu jeho činnosti v hospodářských

---

³⁰⁸ Toto označení používá instrukce z roku 1810 (viz tabulka č. 3). V instrukci z roku 1826 sice byl nahrazen obročním, ovšem jde jen o změnu názvu, nikoli kompetencí. Instrukce z roku 1833 jej sice v nadpisu kapitoly označuje jako purkrabího, ihned ale dodává, že se jedná o úředníka, „*dem allgemein der Titl eines Wirtschaftsverwalters mit Rechte geziemt und der auch so von jedem tituliert werden muss*“. Podpis hospodářského správce se hojně vyskytuje na protokolech o renovacích obecních úředníků, především fojtů, fojtíků a horných, kterým byl nadřízen. Např. buchlovický fojtík v přísaze z 11. ledna 1840 (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10) slibuje, že bude poslušný „*ve všem, co se mně od slavného kanceláře a mých představených obzvláště pana správčího nařídí*“. V těchto písemnostech, převážně ze 30. a 40. let 19. století, se tituluje buď jako purkrabí, nebo jako správce.

³⁰⁹ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 8. Zprávu o tom, že direktor vykonával i funkci purkrabího, nalezneme v přísaze direktora Josefa Městského z Městce z 15. května 1768. Stejnou přísahu podepsali také jeho nástupci Karel Zabuš a František Winkler roku 1770 a 1777. Naproti tomu ale víme, že roku 1776 byl imatrikulován nový purkrabí Martin Hilbert (MZAB, G 82, i. č. 110). Nelze tedy zcela s jistotou určit, zda šlo o trvalý stav, nebo jen dočasné řešení. Z roku 1777 pochází také přísaha obročního, která dokládá, že tento úřad byl až dosud vykonáván zvláštním úředníkem.

³¹⁰ Srov. Kučík, A: *Vrchnostenští úředníci*.

³¹¹ MZAB, F 45, i. č. 52. To konkrétně znamenalo dohled na panské dvory. Správce úkoloval jejich personál a také potvrdoval veškeré rozpisy robotních prací, kontroloval a evidoval jejich provádění. Na úředním dnu pak tyto informace předával důchodnímu. Řídil také údržbu všech panských budov, kontroloval lesní personál a vinný sklep a především zodpovídal za purkrabský a obroční úřad, v prvé řadě za jejich účty a za správu sýpek. O své činnosti podával měsíční hlášení vrchnosti a v případě, že byla přítomna na panství, tak i krátké týdenní zprávy.

³¹² MZAB, C 14, i. č. 240 (seznam zaměstnanců panství). Zmíněný úředník patrně nahradil dosud existujícího hospodářského pojezdného, jemuž je věnován následující odstavec.

instrukcích se hojně odkazovalo právě na ustanovení pro hospodářského správce.³¹³ Hospodářský pojezdny měl kromě jiného i druhý klíč od sýpek na obou dvorech, bez jeho dohledu tedy nemohlo být se zde uloženým obilím nijak nakládáno. V rámci celého panství, snad aby byl využit i v zimním období, prováděl hospodářský pojezdny kontrolu lesního hospodaření. V prvé řadě sledoval správné označování pokáceného dříví a jeho prodej, ale také práci nižšího lesního personálu.³¹⁴

Lesní hospodářství, tedy odvětví na buchlovském panství naprosto zásadního významu, spravoval **lesní pojezdny** (*Waldbereiter*). Důležitost této oblasti hospodářství si vrchnost dobře uvědomovala, proto vydala roku 1828 pro lesního pojezdného zvláštní samostatnou instrukci.³¹⁵ Úřad lesního pojezdného zahrnoval obrovský rozsah činností, jako byla výsadba lesa, jeho ochrana proti poškození, kácení a prodej dřeva, lesní roboty, trestání lesního pychu a přestupků proti lesnímu řádu, péče o honitbu apod. Podrobné vypsání fungování lesní správy by vydalo na samostatnou studii, proto se jím zde nebudeme zdržovat. Spokojme se pouze s konstatováním, že tyto činnosti zajišťoval početný lesní personál – kromě lesního pojezdného, oborního pojezdného a lesního kontrolora ještě myslivci nebo také revírníci (*Jäger, Revierjäger*), jejich pomocníci zvaní myslivečtí mládenci neboli lesní adjunkti (*Forstadjunkten, Waidjungen*) a jako nižší služebníci hajní (*Heger*).³¹⁶

Tradičním patrimoniálním úředníkem byl také **sklepník** (*Kellermeister*).³¹⁷ Měl na starosti správu vinných sklepů. Sklepy byly na Buchlově dva, a to jednak hlavní, od něhož měl sklepník jeden klíč, druhý pak opatroval bednář, jenž byl jeho pomocníkem a zároveň kontrolorem (vrchní dozor nad sklepníkem měl ovšem direktor), dále pak filiální, který sloužil ke skladování pohotovostní zásoby vína. Od něj byl jen jeden klíč, uschovaný u sklepníka. Hlavní náplní činnosti byla týdenní kontrola stavu prázdných i plných sudů a dohled na správné skladování vína. Sklepník také dohlížel na přebírání desátkového vína od poddaných a na prodej vína ve vrchnostenských šencích, občas měl obejít a přehlédnout vinohrady.³¹⁸ Naproti tomu **stavitel** (*Baumeister*) je nám znám až z instrukce nejmladší. Opatroval plány budov, dohlížel na jejich fyzický stav a řídil jejich opravy.

³¹³ Všechny tři instrukce se v obsahu činnosti hospodářského pojezdného prakticky shodují, instrukce z roku 1826 jej na úvod stručně shrnuje jako „*Kontrolle über die Förste, so wie auch über das Kasten-, Burggrafen und Bauamt in meinem Gute Zierawitz*“ (MZAB, F 45, i. č. 53). O hospodářském pojezdném také nepochybně mluvil nový moravský fojt, když 24. března 1838 přísahal: „*Já Josef Moravanský, nyní ustanovený fojt v dědině Moravanech, přísahám k Pánu Bohu všemohoucímu a vševědoucímu, že já v tomto mně uloženém ouřadě jakožto fojt ve všem, co se mně od slavného buchlovského vrchního a pak od žeravského nynějšího slavného purkrabského ouřadu a pak od předstojících osob nařídí, poslušně, spravedlivě a věrně zachovati a vyplniti chci a slibuji[...]*“ (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10). Podřízení Žeravic a hruškovického dvora (stojícího na místě zaniklé obce patřící k žeravickému statku) zvláštnímu úředníkovi patrně souviselo s jejich původně autonomním postavením samostatného statku, který se stal majetkem buchlovských pánů až v pozdější době. Důležitou roli zde ale jistě hrála i praktická potřeba zajistit dozor nad chodem dvorů, vzdálenějších od centra panství.

³¹⁴ Nepřehlédnutelnou součástí hospodářských instrukcí je kontrolní systém, jenž je vsudypřítomně včleněn do pravidel pro jednotlivé úředníky. Kromě systému nejrůznějších register, do kterých se prováděly písemné záznamy o veškerých činnostech, a povinnosti pravidelného informování nadřízených i vrchnosti (písemně i ústně) byla základním pilířem systému také vzájemná kontrola mezi úředníky, kteří měli kromě vlastní kompetence výkonné také kompetenci kontrolní.

³¹⁵ MZAB, F 45, i. č. 53. Tato instrukce je přivtělena ke všeobecné instrukci z roku 1826 a je velmi obšírná. Také ustanovení instrukce z roku 1833 věnuje lesnímu hospodářství mimořádně velkou pozornost.

³¹⁶ Srov. se seznamem vrchnostenského personálu z roku 1833, který je uveden v textové příloze. Kromě instrukcí se dochovaly také přísahy oborního pojezdného, myslivců, lesních adjunktů (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 8) a hajných (tamtéž, kart. 10) ze 70. a 80. let 18. století i první poloviny století následujícího.

³¹⁷ V buchlovických matrikách je zachycen již roku 1755 (srov. Kučík, c.d.), dochovaly se také přísahy z roku 1771 a 1810. Pozornost mu věnuje jak instrukce z roku 1810, tak i ta z roku 1826. V instrukci z roku 1833 není přímo zmíněn, přiložené tabulky platů zaměstnanců velkostatku jej však uvádějí (MZAB, F 45, i. č. 52-54).

³¹⁸ Tzv. sklepnímu úřadu vinnému byly ze všech vinohradů odváděny dva platy, oba v naturální formě – desátek a zemní plat (*Bergrecht*). Pouze Osvětimany byly osvobozeny od placení desátku, v Žeravicích, Moravanech a Újezdci museli odvádět navíc i desátek z kukuřice a fazolí, pěstovaných ve vinohradech (MZAB, F 45, i. č. 2).

Nejdůležitější úřady měly také svůj pomocný kancelářský personál, písaře a praktikanty. Jednalo se mladé adepty vyšších úřednických míst, kteří zde získávali první zkušenosti. V hierarchii panství stáli tedy až za výše uvedenými úředníky.³¹⁹ Podle instrukce z roku 1810 měl mít svého písaře direktor, hospodářský správce a důchodní. Vybrat si měli *schopného a řádného mladého muže*, jenž pak byl vzat do přísahy jako kterýkoli jiný úředník a stal se pomocníkem a zástupcem svého představeného, který za něj nesl zodpovědnost. Kromě jeho pracovních úkolů bylo povinností písaře prohlubování jeho hospodářského vzdělání, k čemuž mu byla k dispozici knihovna s příslušnou literaturou.³²⁰ Nejvyšší postavení mezi nimi měl pochopitelně písař vrchního úředníka, nazývaný také **úřední písař** (*Amtschreiber*), dále pak máme doloženy písaře důchodního, lesního, purkrabského a obročního.³²¹

Kromě úředníků vrchnost zaměstnávala celou řadu služebnictva, provozních a hospodářských pracovníků. O lesním personálu již zmínka padla, další množství lidí pracovalo na panských dvorech. Na čele dohlíželi šafáři, na mlatce a zacházení s obilím a slámou vůbec poklasní, na robotníky drábi.³²² O hovězí dobytek se starali švejcaři a pohůnci, o ovce pečovali ovčáci se svými pacholky. Na produkci vína se krom zmíněného sklepníka a bednáře podíleli také líhařští (manipulovali se sudy) a horní (hlídali vinohrady). Svůj personál měly také další provozy a podniky patřící do vrchnostenského hospodářství – pivovar, vínopalna, pila, sklárna na Starých Hutích či špitál v Buchlovicích. Velkostatek zaměstnával i kováře a koláře, sadaře, posly a kancelářského sluhu. Pro přímou službu vrchnosti pak ještě tajemníka, komorníky, sluhu, kočího, vrátného, kuchaře, pekaře, zahradníka atd.³²³

Centrem panství byl nejprve hrad Buchlov, později Buchlovice, kde si na počátku 18. století Jan Děřich z Petřvaldu nechal zbudovat zámek. Hrad však panstvo definitivně opustilo až o sto let později. Spolu s vrchností přesídlila do Buchlovic také vrchnostenská kancelář.³²⁴

³¹⁹ MZAB, G 82, i. č. 110 a 111. V záznamech hospodářské společnosti o imatrikulacích úředníků se tito dělili do 10 tříd, podle kterých jim také byly vyměřovány imatrikulační taxy. Písaři a praktikanti patřili do těch nejnižších – 8., 9. a 10. třídy (viz textová příloha). Výjimkou byl sirotčí písař, který patřil do 6. třídy. Zde ovšem nelze mluvit o pomocné funkci, jednalo se o úředníka, jenž kromě sirotčí pokladny vedl také účty lesního úřadu (srov. MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 8, přísaha sirotčího písaře a účetního lesního úřadu ze 6. července 1787). Roku 1787 nastoupil do této funkce i pozdější dlouholetý vrchní buchlovského panství Kajetán Haschke.

³²⁰ MZAB, F 45, i. č. 52: „[...] so haben sie ihre freien Stunden mit ihrer ökonomischen Ausbildung und Lesen guter Wirtschaftsbücher, wovon derer in der Bibliothek hinreichend vorhanden sind, zu zubringen[...]“.

³²¹ MZAB, G 82, i. č. 110 a 111. V seznamu členů hospodářské společnosti je první imatrikulaný úřední písař uveden k roku 1776. Podle přísahy z 29. září 1810 (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 8), která se odvolává na instrukci z téhož roku, měl především na starosti účtování kancelářských a pozemkoknižních poplatků. O ostatních písařích příliš mnoho nevíme. V seznamu zaměstnanců z roku 1839 (MZAB, C 14, i. č. 240 – viz textová příloha) jsou uváděni tři úřední písaři, lesní písař, důchodní písař, písař vrchnostenského správce a písař purkrabský a obroční. Angažování tří úředních písařů mělo nepochybně svou příčinu ve spojení funkcí vrchního úředníka a justiciára a následném nárůstu agendy tohoto úřadu.

³²² V buchlovických matrikách nalézáme šafáře již v roce 1689, dalších pět pak z 1. poloviny 19. století, dále 10 drábů z let 1788-1840 a množství dalšího nižšího personálu (srov. KUČÍK, A: *Vrchnostenští úředníci*). Dochovala se také nedatovaná přísaha poklasných, kteří se zde zavazovali „na panské obilí jak v slámi, tak taky na zrně vždy bedlivý pozor dát, sám toho nejmenšího neustraniti, nic mlatcom co takovýho činiti nedopouštěti, s šafářama žádné spolky neměti“ (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 8). Také mlatci skládali služební přísahu (přísahy mlatců z 26. července 1806 a 14. prosince 1844 nalezneme tamtéž, kart. 8 a 10). Značná pozornost byla doзору nad mlatci věnována i v hospodářské instrukci z roku 1833 (MZAB, F 45, i. č. 54, kapitola 1., §21), především kontrole poctivého výmlatu obilí, k jehož ověření měli příslušní úředníci provádět zkušební výmlaty, z nichž se pak odvozoval odhad celkového výmlatu, který se porovnával se skutečností. Cenným pramenem je také výplatní seznam velkostatku (viz textová příloha).

³²³ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 8, přísaha sládka z roku 1787, nedatované přísahy správce a vrchního tovaryše sklárny, účetního špitálu ze 4. března 1808, domácího tajemníka ze 14. března 1807, dále KUČÍK, A.: *Vrchnostenští úředníci* a obzvláště cenným pramenem je výplatní seznam velkostatku, uvedený v textové příloze (MZAB, F 45, i. č. 54).

³²⁴ Srov. SEDLÁK, J.: *Buchlov a Buchlovice*, s. 28 a 59-65. Ještě na přelomu 18. a 19. století je u některých z nově imatrikovaných úředníků (MZAB, G 82, i. č. 110 a 111) uváděn jako bydliště Buchlov, mnohem častěji však Buchlovice.

Inventář budov panství z roku 1842 lokalizuje vrchnostenskou kancelář do jedné z budov rozsáhlého komplexu buchlovického panského dvora. Kromě vlastní kanceláře a místnosti pro písaře se zde nacházel také byt vrchního úředníka. Ve vedlejší budově se v přízemí nacházela kancelář hospodářského správce, v prvním patře pak kancelář i byt důchodního.³²⁵ Zvláštní dům s kanceláří a bytem měl poblíž panské cihelny dále směrem ke Zlechovu i lesní pojezdny.

Buchlovské panství bylo tedy nejen správní jednotkou politickou a soudní, ale také obrovským a složitým hospodářským organismem, do značné míry nezávislým na okolním světě. Jeho organizace se po staletí zdokonalovala a vyvíjela, dílčí oblasti patrimoniální správy řídili speciální úředníci, jejich rozkazy vykonávali určené služebníci. Přesto však zůstaly jednotlivé části spolu silně provázány. Sjednocujícím elementem byl otcovský dohled panstva nad poddanými, hluboce zakořeněný v povědomí venkovského obyvatelstva. Tento model se však již blížil ke svému zániku, podemílán postupně myšlenkovými proudy osvícenské éry.

IV/3. Obecní samospráva

I když bezesporu hlavním hybatelem věcí a držitelem moci nad obyvatelstvem buchlovského panství byl aparát vrchnostenské kanceláře, ať již přímo nebo prostřednictvím pomocných služebníků (drábů, šafářů atd.), přece jen v běžném styku ležela mezi vrchností a poddaným ještě instance obecních úředníků. Není třeba opakovat výše naznačené obecné vývojové proudy, neboť by jistě platilo totéž, co bylo vyřčeno o počátcích obecní správy na úvod, resp. v části týkající se velehradského velkostatku. Zmíníme se pouze o faktech, jež jsou specifická pro nyní sledovanou oblast.

Budeme-li hovořit o samosprávě obcí buchlovského panství, dotkneme se jedenácti obcí různého stáří, velikosti i významu. Tuto okolnost musíme nutně zohlednit při hodnocení rozdílů ve vývoji samosprávy v jednotlivých vesnicích. V této práci odhlédneme od výrazné anomálie, kterou byl již dříve zmíněný institut lovců a starosty ve Stříbrnicích. Jednak by si tato otázka zasloužila zvláštní zpracování, především však náleží do starší doby, které se dotkneme pouze okrajově. Těžištěm bude stejně jako u velehradského panství období pozdější s hlavním akcentem na první polovinu 19. století, kdy máme již alespoň relativně dost širokou pramennou základnu a vývoj se blížil ke svému vyvrcholení v přijetí univerzálního obecního zřízení.

Pro představu o rozdílech ve velikosti obcí jsme opět přiložili tabulku s počty domů. Připomeňme ještě skutečnost, že roku 1805 byla obec Buchlovice povýšena na městečko. Stala se tak druhým městečkem po Žeravicích, které však toto privilegium získaly mnohem dříve (roku 1503 od krále Vladislava II.) a také co do ekonomického významu stály v rámci panství nepochybně na prvním místě. To nás také vede k domněnce, že zde lze očekávat nejprogresivnější vývoj samosprávných orgánů. A skutečně tomu také tak bylo. Jednoznačně o tom svědčí nejen skutečnost, že již v první polovině 16. století stála v Žeravicích radnice, ale především to, že již z roku 1514 existuje zmínka o purkmistrovi a městské radě.³²⁶ Naproti

³²⁵ MZAB, C 14, i. č. 240 (popis k panství náležejících budov z 24. října 1842). Panský dvůr se nacházel přes silnici naproti zámecké zahradě při potoce. Dnes je velká část budov zbourána a nahrazena novou výstavbou. V zadní části dvora se nacházel pivovar a v přilehlé budově byt hospodářského správce a dvě místnosti purkrabského úřadu.

³²⁶ Podrobněji o Žeravicích, jejich vývoji a hospodářských poměrech viz ŠIMŠA, Martin: *Sídelní vývoj městečka Žeravic*. Slovácko 47, 2005, s. 185-204; Slovácko 49, 2007, s. 209-219. O radnici hovoří list Jana Prokopa Podštatského z Prusinovic a na Žeravicích k roku 1543 (Srov. ŠIMŠA, M.: *Sídelní vývoj*. Slovácko 2007, s. 214). Purkmistr a rada městečka Žeravic jsou uvedeni jako příjemci listiny Jana Podštatského z Prusinovic a na Žeravicích vydané pro městečko 13. prosince 1514. Ze stejného roku pochází i listina pro

tomu se nikde nemluví v souvislosti s povýšením na městečko o znaku či pečeti. Nejstarší její dochovaný otisk pochází až z roku 1749. Pro nás je ale žeravická pečeť v první řadě zajímavá tím, že její opis o ni hovoří jako o „pečeti rychtářské“. Zdá se tedy, že rychtář si udržel významnou pozici v hierarchii městečka a dost možná svůj význam v dobách utužování poddanství dokonce posílil na úkor purkmistra. Samosprávný živel jistě také oslabila ztráta statutu sídla panství po připojení žeravického statku k buchlovskému dominiu. V 18. století se již i pro představeného městečka Žeravic používá titul pudmistr, běžný ve všech ostatních vesnicích. V té době již pečeť patřila k insigniím pudmistrovského úřadu. Její opis je ale důkazem, že tomu tak ani v případě městečka nebylo vždy.³²⁷

Tabulka č. 6: Porovnání velikosti jednotlivých obcí buchlovského panství dle počtu domů a počtu obyvatel

Název obce	Počet usedlostí (1669)	Počet rustikálních domů (1768)	Počet (1819)		Počet (1842)	
			domů	obyvatel	domů	obyvatel
Břestek	44	38	108	526	112	672
Buchlovice	111	52	302	1481	327	1990
Medlovice	21	18	70	320	79	381
Moravany	47	34	143	584	146	674
Osvětimany	52	34	120	600	126	716
Salaš	-	-	38	173	48	267
Staré Hutě	-	-	52	297	54	335
Stříbrnice	43	24	137	566	151	677
Stupava	-	29	100	507	107	595
Újezdec u Osvětiman	41	3	75	334	85	430
Žeravice	77	153	171	747	182	881

Pramen: Data pro léta 1669 a 1768 jsou převzata opět z lánového rejstříku a tereziánského katastru (MATĚJEK, František: *Lánové rejstříky hradištského kraje z let 1669–1671*. Uherské Hradiště 1984; RADIMSKÝ, Jiří – TRANTÍREK, Miroslav: *Tereziánský katastr moravský*. Praha 1962). Údaje pro rok 1819 pocházejí z předávacího protokolu panství z roku 1819 (MZA Brno, F 45, i. č. 2), pro rok 1842 z odhadu panství (MZAB, C 14, i. č. 240).

Za neméně významné sídlo můžeme považovat také Buchlovice. Městečkem se sice staly až roku 1805, ale blízkost buchlovského hradu a posléze přesídlení vrchnosti do zámku, nacházejícího se přímo v obci, činily ze vsi důležitý bod na mapě dominia. V Buchlovicích je existence obecní samosprávy doložena od počátku 17. století. Jak víme z černých knih loveckého práva, byli roku 1694 „*purkmistr a mladší purkmistr z Buchlovic*“ mezi přisedícími soudu. Naproti tomu ale ještě roku 1617 zastupoval obec Buchlovice pouze fojt a dva další

sousední Moravany, zde se však hovoří pouze o fojtovi a starších (MZAB, F 45, i. č. 1). Rozdíl mezi poddanskou vsí a městečkem v úrovni obecní samosprávy je tedy nepochybný.

³²⁷ DRÍMAL, Jaroslav – ŠTARHA, Ivan a kolektiv: *Znaky a pečeti jihomoravských měst a městeček*. Brno 1979, s. 207-208. Vznik pečetidla je zde zařazen do 17. století. Kromě uvedeného zmiňuje kniha ve starší literatuře popsany, ale nedoložený typ (viz TAMTĚŽ, poznámka č. 171 na s. 214). Spíše jde ale o špatnou interpretaci nám známého pečetního obrazu. Ten se objevuje jak na publikovaném otisku z roku 1749, tak na dosud neznámém typu, který se nalézá na smlouvě z 2. března 1834, u které svědčili žeravický pudmistr a fojt. Rozdíl je pouze v opisu - RICHTAR.PECET.MESTECKA.ZERAWIT (MZAB, F45, i. č. 413, kart. 8 - viz obrazová příloha). Na již známé pečeti zní: PECZET.RICHTARSK.MIESTECZKA.ZIER. Nejstarší známé jméno pudmistra nalezneme na seznamu sklizených plodin na panských újezdech v Žeravicích z roku 1754 (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10).

muži z obce.³²⁸ Přesto již v této době nejenže máme doloženu existenci konšelského sboru a dokonce i purkmistra, ale můžeme přímo mluvit o obecní samosprávě. Alespoň částečně lze totiž poodhalit její počátky na buchlovském panství díky dochovaným purkrečtním knihám obcí Buchlovice a Břestek z počátku 17. století. Již samotný fakt, že se obce zdejšího panství výrazně podílely na pozemkoknižní agendě, naznačuje jejich značně svéprávné postavení. Z obsahu těchto knih lze spojením s obecně známými skutečnostmi zrekonstruovat alespoň základní nástin fungování obecních úřadů v době předbělohorské a v průběhu třicetileté války.³²⁹

Orgány samosprávy obce tvořil rychtář a sbor konšelů, nazývaných také starší, tovaryši nebo radní. Z tohoto kolektivního orgánu pozvolna ve druhém desetiletí 17. století vystupuje jako jeho představený purkmistr, hlavní úlohu při zasedáních vesnického soudu však hrál rychtář.³³⁰ Výroční soud zasedal pravidelně jedenkrát za rok v zimním období, nejčastěji zřejmě o Vánocích, popř. na Hromnice, za účasti úředníka panství nebo jeho zástupce a vrchnostenského písaře. Tehdy se skládaly vejruňkové splátky za koupené či zděděné grunty³³¹ a také se prováděla obnova úřadu. Není jasné, jak velkou svobodu poskytovala vrchnost svým poddaným při výběru jejich představených. Zatímco konšely bezpochyby volila obec sama, výběr rychtáře nejspíše zůstal v rukou vrchnosti a obec jej ovlivňovala nanejvýš nepřímo prostřednictvím doporučení a proseb.³³²

Činnost volených zástupců obce se vedle pomoci rychtáři směřovala ke správě obecního majetku a vše nasvědčuje tomu, že do této oblasti patřila i péče o sirotčí jmění. Kromě dozoru na koupě a prodeje gruntů tedy také někdy „ouřad“ do těchto transakcí aktivně vstupoval jako

---

³²⁸ VERBÍK, F.: *Černé knihy*, s. 43 a 270-275. Totéž platí i o Boršicích, které roku 1617 vysílaly k loveckému soudu fojta a jednoho sousedu, v roce 1694 ale pudmistra, fojta a mladšího pudmistra (zapsáno přesně v tomto pořadí). Nejstarší jméno purkmistra obce Buchlovice nalezneme opět v černých knihách buchlovského soudu (TAMTÉŽ, s. 172), v zápise z roku 1625. Jestliže tedy v této době měly purkistra Buchlovice - a předpokládáme jej i u Žeravic, v menších obcích se pak ustanovuje patrně později.

³²⁹ SOKA UH, AM Buchlovice, i. č. 2; SOKA UH, AO Břestek, i. č. 1. Obecně k předbělohorské samosprávě viz II. kapitola s obzvláštním důrazem na práce Černého a Hanzala (ČERNÝ, V.: *Hospodářské instrukce*; HANZAL, J.: *Vesnická obec*). Obě purkrečtní knihy, představující unikátní prameny dějepisné historie, byly založeny ve vrchnostenské kanceláři buchlovské téměř ve stejné době (buchlovická roku 1608 a břestecská 1612), lze tedy předpokládat, že existovaly i dnes již nedochované svazky pro další obce. A nejen to. Dokonce víme o existenci starší řady: „Vedle bedlivého prohlídnutí starých register, zač kterej grunt s jakým příslušenstvím prodán, co na něj zaplacenýho, co dopláceti a komu náleží, to vše vysvětlené v těchto v nově přepsaných registřích se nachází, kteréž přepsané jsou léta 1612 skrze Jana Kokštejna Semilského.“ - SOKA UH, AO Břestek, i. č. 1, titulní list. Do břestecské knihy přibýly ještě v druhé polovině 18. století a v následujícím deceniu záznamy pamětní povahy, pořízené patrně zdejšími obecními písaři.

³³⁰ SOKA UH, AM Buchlovice, i. č. 2; SOKA UH, AO Břestek, i. č. 1. V záznamech o skládání vejruňkových splátek najdeme nanejvýš jméno rychtáře, v zápisech vlastních kontraktů se vždy uvádí jména rychtáře a alespoň některých konšelů. Purkmistr (název pudmistr se v 17. století ještě nepoužíval) je mezi nimi výslovně jmenován poprvé roku 1611 v Buchlovicích, resp. 1615 v Břestku, a to vždy až za rychtářem. Ovšem i nadále se objevuje jen ojedinelé. Břestecský Lukáš Straka se dokonce v některých zápisech z roku 1635 výslovně tituluje jako purkmistr (SOKA UH, AO Břestek, i. č. 1, fol. 127r, 136r aj.), v jiných zápisech z téhož roku naopak nijak nevyčnívá z konšelského kolegia (tamtéž, fol. 99r: „za ouřadu Lukáše Strakového“). Počet konšelů se mohl v průběhu doby měnit, a je tedy stěží určitelný, neboť obvykle nebyli úřednímu jednání přítomni všichni. Předpokládáme však, že v Buchlovicích jich bylo šest a na Břestku čtyři.

³³¹ Tamtéž. Naprostá většina vejruňkových splátek je datována „při času Vánoc“, v Buchlovicích ještě někdy do období Hromnic nebo tzv. „středopostu“. Vlastní převody nemovitostí probíhaly také před rychtářem a konšely, ovšem dle jejich datací lze dovést, že se neuskutečňovaly v žádném určeném termínu, nýbrž různě během roku, nejspíše dle potřeby. Veškeré změny majetkových práv ke gruntovní držbě však podléhaly nejen kontrole rychtáře, ale také schválení úředníkem. Vlastní zápis do purkrečtní knihy také neprováděli negramotní vesničané, ale panský písař.

³³² SOKA UH, AM Buchlovice, i. č. 2. V oddíle č. 24 (grunt Urbana Hubeně) můžeme u zápisu vejruňku z Hromnic roku 1624 číst, že jej „Kateřina Strziczka sama při přítomnosti ouřadu tehdy voleného přijala“. Následující zápis (z roku 1638) pak hlásá, že se složení vejruňku uskutečnilo „za rychtáře Řihy, voleného ouřadu Jury Cívilového a Kryštofa Hanáka“.

jedna ze smluvních stran. První takový případ nastal, pokud se projednávaná záležitost nějakým způsobem dotýkala obecního majetku. Tak např. roku 1620 získala buchlovická obec část peněz z prodeje svobodného sovinského mlýna jako úhradu dluhu zemřelého původního majitele nemovitosti.³³³ Podruhé tomu bylo při prodeji gruntů po zemřelých hospodářích a následném příjmu vejruňkových splátek ve prospěch sirotků. Takovou pravomoc lze považovat v této době za běžnou na celém panství i na okolních dominiích.³³⁴ Podobně odpovídala obecně známým zvykům také praxe, že při zběhnutí sirotků z panství jejich peníze náležely vrchnosti, u dívek totéž platilo i při ztrátě panenství. Splátky původně určené těmto sirotkům pak směřovaly do vrchnostenských důchodů, a to buď prostřednictvím na výročním soudu přítomného panského úředníka nebo obecní samosprávy.³³⁵

V případech Buchlovic a Břestku nám tedy dochované gruntovní zápisy z 1. poloviny 17. století vcelku zřetelně rámuji období, v němž zde započal proces změn ve fungování obecní samosprávy. Tehdy vzniká úřad purkmistra, až později byl pro odlišení od měst pozměněn název na pudmistra. Poté co se tato funkce etablovala, začala na sebe zvolna strhávat původně rychtářské kompetence, což na druhé straně vedlo až k omezení pravomocí rychtáře (neboli fojta) pouze na zastupování vrchnostenských zájmů v obci. Dělo se tak postupně od největších obcí (Buchlovice, Žeravice), přes vesnice střední velikosti (Břestek, Moravany, Osvětimany) k těm menším vsím (Medlovice, Stříbrnice, Újezdec u Osvětiman).³³⁶ V čele všech těchto sídel stáli původně fojtové jako zástupci vrchnosti i představitelé samosprávy zároveň, během doby od počátku 17. do první poloviny 18. století se oba prvky po vzoru měst a městeček oddělují a do čela obecní samosprávy se dostává vybraný člen obecní rady ve funkci pudmistra. Tento úřad pak fojta zatlačil do pozadí a přeměnil na pouhého dozorce na plnění poddanských povinností, jak bude ještě podrobněji pojednáno.³³⁷ O fungování obecní

³³³ Tamtéž. Citovaná smlouva z 19. února 1620 je zařazena na samý konec knihy. Mezi dluhy splacenými ze „závdanku“ je i částka „ouřadu berní a platu do obecní truhlice, co za něj ouřadové dávali a jej zakládali 21 zl“. V téže knize nalezneme i doklad o peněžním podnikání buchlovické a břestocké obce, konkrétně o skupování gruntovních peněz (tamtéž, oddíl č. 85, grunt Jana Nešlechtů, resp. SOKA UH, AO Břestek, i. č. 1, fol. 83r). Nelze však jednoznačně určit, zda zde šlo o investici vlastního obecního jmění, nebo sirotčích peněz, o jejichž správě bude řeč dále. K problematice skupování gruntovních peněz srov. CHOCHOLÁČ, B.: *Poddanský úvěr*.

³³⁴ Tamtéž, oddíl č. 3 (grunt Martina Pytlíka) začíná: „Při purkrechťe podsede koupil jej léta 1603 od ouřadu na místě sirotků zůstalých po nebožtíku Janovi Konečném[...].“ Vejruňkové splátky plynoucí ve prospěch sirotků z takto prodaných gruntů pak také přijímali zástupci obecní samosprávy: „Z kteréhožto závdanku Václav Frantů vypravil zadržalý peníze sirotkuom samým nebožtíka Matěje Tkalce, kteréž ouřad přijali do truhlice.“ (Tamtéž, oddíl č. 26 – grunt Vaňka Poláška, zápis z roku 1607). Množství podobných záznamů o tom, že vejruňkové peníze „přijal ouřad na sirotky“, najdeme jak v buchlovické, tak i břestocké purkrechtní knize. Mezi adresáty peněžních transakcí však najdeme krom těchto také obecní úřady jiných obcí. V letech 1609-1611 přijímaly vejruňky „lovci ze Stříbrnic na sirotky nebožtíka Malinovského“ (tamtéž, oddíl č. 90) a břestockí dokonce vypláceli roku 1612 vejruňk až na sousední velehradské panství „ouřadu houštěnovskému na sirotky“ (SOKA UH, AO Břestek, i. č. 1, fol. 13v). V souvislosti s přijímáním peněz se vždy hovoří o „ouřadě“, nikoli o rychtářích.

³³⁵ SOKA UH, AM Buchlovice, i. č. 2. Roku 1610 je u vejruňků z gruntu Jiříka Vejvody zapsáno, že „vzal je písař důchodní“ (oddíl č. 28), podobně roku 1609 přijal z gruntu Jana Koničků „pan Fridrich Tista ouředník na dvě dívky zmrhalé do důchodů panských“ (oddíl č. 41) nebo roku 1618 „ouřad vzali na pána po zběhlých sirotách“ z gruntu Mikuláše Hájka (oddíl č. 35). Více o této problematice ve studiích B. Chocholáče (např. CHOCHOLÁČ, B.: *Poddaní na venkově*).

³³⁶ SOKA UH, AO Břestek, i. č. 1. Odmyslíme-li si, že se jedná o dvě obsahově diferentní části (gruntovní zápisy, pamětní záznamy), můžeme konstatovat, že zdejší purkrechtní kniha byla obecní samosprávou používána po dobu bezmála 250 let. Díky tomu zachycuje právě proměnu struktury obecních úřadů a jejich významu. Na počátku 17. století je na prvním místě (samozřejmě až po vrchnostenských úřednících) vždy uváděn rychtář, až po něm konšelé. Od druhého desetiletí 17. století se zde občas mihne purkmistr, po celou první polovinu 17. století však vždy až za rychtářem. V pozdějších zápisech ze 60. let 18. století je ale situace již opačná (fol. 185r a 188r-189v). Fojt je jmenován nejen za pudmistrem, ale dokonce až na třetím místě za mladším pudmistrem.

³³⁷ Urbář buchlovského panství z roku 1611 (MZAB, F 45, i. č. 1) obsahuje opisy privilegií pro jednotlivé obce z 16. století, ve kterých nalézáme nejstarší doklady o fojtech a sboru starších, bohužel bez jakýchkoli podrobností. Konkrétně se jedná o obce Moravany (z roku 1514), dále pak Hruškovice (z roku 1521) a Újezdec

samosprávy na území zdejšího regionu v předbělohorském období, stejně jako pro celé 17. a první polovinu 18. století nemáme v pramenech prakticky žádných zpráv. Výjimkou jsou jen zmíněné útržky informací ze dvou největších obcí - Žeravic a Buchlovic, dále pak z Břestku a samozřejmě ze Stříbrnic, které byly díky existenci starosty a lovců v obecní správě naprosto specifickou kategorií a vzoru ostatních obcí ve složení obecní správy se přizpůsobily později. Zda se tak stalo až po zrušení hrdelního soudu na Buchlově roku 1753, nebo (což je pravděpodobnější) již dříve, nelze s jistotou říci.

Další indicií zachycující upevňování samosprávy poddanských vsí by snad mohlo být používání obecní pečeti jako atributu svébytnosti společenství vesnických obyvatel. Obecní pečeteť nám ale příliš světla do problému nevnese, neboť jsou vesměs doloženy až z doby od poloviny 18. století, kdy vývoj nepochybně již dosáhl konečného stavu. Lze samozřejmě předpokládat, že pocházejí ze starší doby, jistotu máme ale pouze v případě Osvětiman, které mají pečetidlo z roku 1697, a předpokládáme to u Žeravic, jak bylo již výše poznamenáno. Zvláštní skupinu pak tvoří trojice obcí Salaš, Staré Hutě a Stupava, které vznikly výrazně později, než tomu bylo u obcí původního středověkého založení. Tyto vsi patrně převzaly již hotový systém obecních úředníků, i když s ohledem na malou velikost, převahu dominikální půdy a malou zámožnost zdejších obyvatel v jednoduché a místním specifickým přizpůsobené podobě. O tom však až na příslušném místě. Zde jen pro úplnost doplníme, že jmenované obce si své pečeteť nechaly zhotovit až v 1. polovině 19. století.³³⁸

Nyní se tedy již zaměříme na obecní samosprávu ve vesnicích buchlovského panství v 18. a především 19. století. V korespondenci vrchního úřadu se takřka nevyskytuje žádný český souhrnný název pro všechny funkce typu obecní představenstvo nebo obecní rada. V němčině používané v kanceláři velkostatku se pouze výjimečně setkáme s termínem *Gemeindgerichten* či *Ortsgerichtstand*.³³⁹ Zdá se tedy, že správa obce nebyla chápána jako kolektivní orgán, ale byla v očích obyvatel i patrimoniálních úředníků přímo spojena s osobou pudmistra, popř. fojta. Ostatní úředníci byli pouze pomocníky, podřízenými, kteří vykonávají pouze delegovanou část pudmistrových pravomocí. Svědčí o tom i způsob jejich výběru, jak o tom bude dále pojednáno.

Nyní se podívejme na jednotlivé úředníky, kteří správu a samosprávu obcí buchlovského panství vykonávali. Ne pro jeho tehdejší důležitost, ale pro starodávnost úřadu zmíníme jako prvního **fojta** neboli rychtáře (něm. *Vogt, Richter*, popř. *Ortsrichter*).³⁴⁰ Tak jako jinde i na

---

(z roku 1556). V mnoha listinách se pak dokonce hovoří pouze o tom, že prosbu o privilegium přednesli „lidé“ z obce a žádný obecní představený se výslovně neuvádí.

³³⁸ Břestek a Medlovice i Újezdec u Osvětiman mají první doložený otisk pečeti z roku 1749, stříbrnický typář není blíže časově určen a u Moravan nemáme žádné informace. První dochované otisky pečeti nových obcí pochází z let 1807 (Staré Hutě), 1827 (Salaš) a 1829 (Stupava) - srov. ČOUPKOVÁ, J.: *Vesnické pečeteť I a II*.

³³⁹ Např. v dražebním protokolu z 5. října 1843 na obecní pozemky v Újezdci u Osvětiman (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 9) čteme: „*Muss das erstandene Stück Feld von dem Pächter während der dreijährigen Pachtdauer einmal gehörig gedüngt werden, worauf der Ortsgerichtstand besonders zu sehen haben wird.*“ Není tedy zcela možno vymezit, na koho přesně se tento termín vztahuje. Obě označení jsou odvozena od slova *Gericht* (něm. soud), jsou tedy asi staršího původu, neboť mají za svůj základ pravomocí, jež byly v této době již dávno odsunuty do pozadí.

³⁴⁰ V písemnostech se vyskytují obě označení (fojt i rychtář) i jejich německé ekvivalenty. Ovšem zatímco v němčině se obě varianty objevují přibližně stejně často, v česky psaném textu výrazně dominuje označení fojt. Proto také budeme u buchlovského panství mluvit o fojtovi. Otázkou zůstává, zda lze z této skutečnosti odvozovat další závěry. Snad bychom mohli předpokládat, že český jazyk byl jako mluva venkovského obyvatelstva jistě mnohem méně otevřen pronikání nových slov. Nabízí se tedy tvrzení, že označení fojt lze považovat za starší a tedy tomuto panství vlastní. Také černé knihy loveckého práva (Verbík, F.: *Černé knihy*) hovoří o fojtech. Výjimkou je městečko Polešovice z velehradského panství. Termín rychtář se taktéž objevuje na pečeti městečka Žeravic ze 16. století. Jde však o tak kusé informace, že nelze jednoznačně spojit rychtáře s městským prostředím. Bylo by to navíc velmi zjednodušující. Pravdě se jistě přiblížíme mnohem více, spokojíme-li se s konstatováním, že oba pojmy byly obecně známými synonymy, běžně zaměňovanými bez potřeby upřednostnění některého z nich.

buchlovském panství to byl původně on, kdo stál nejvýše na pomyslném žebříčku vesnické pospolitosti, soudce a představený dosazený vrchností ke správě obecních věcí. Jak se ale postupně prosadil i na venkově samosprávný prvek reprezentovaný pudmistrem, byl fojt zatlačen do pozadí a jeho kompetence se omezily pouze na zastupování vrchnostenských zájmů, což v praxi znamenalo dohled na řádné vykonávání robotních povinností: „*Já Martin Kohútek přísahám Pánu Bohu čistou nezrušitelnou přísahu, že já všechny s fojtovkým ouřadem spojený povinnosti, obzvláště k vypravování roboty, k dohlídání při takový, dle vyšších rozkazů pilně a věrně vybývati chci, žádnému ani z lásky ani z přátelství neprohlídnouti, nýbrž každý nepořádek neb neposlušnost k naší známosti přivésti chci, k čemuž mně dopomáhej Pán Bůh všemohoucí. Amen.*“ Takto přísahal roku 1831 stupavský fojt.³⁴¹ V písemnostech vrchního úřadu se ale vyskytuje i několik dalších, vesměs obsáhlejších variant, jež uvedený stručný text přece jen poněkud rozvádějí. Hned na začátku se tak dozvíme, že i když přicházel do styku také s dalšími vrchnostenskými služebníky, především ze statku, na jehož půdě poddaní z příslušné obce robovali, fojtovkým přímým nadřízeným byl jednoznačně purkrabí.³⁴² Dále pak nahlédneme podrobněji do povinností fojta, jenž měl „*robotu, která mně svěřena bude, k spravedlivej práci nabízetí a přidržovati, v určitém časi tu samou vyvesti a spravedlivě bez všeho ohledu na bohatého neb chudého, na přítele neb nepřitele dle jeho zásluhy oučtovati a do vedoucích vrchnostenských rejstříků vykazovati, žádné resty netrpěti, nýbrž ty samé pilně k odbývání vypravovati*“.³⁴³ Především zmínka o robotních rejstřících stojí za povšimnutí. Do rejstříků zapisoval purkrabí každou sobotu na základě údajů vykázaných jednak úředníkem, který dozoroval prováděné práce, jednak fojtem. Tyto výkazy měly písemnou formu a fojt, jenž byl nejednou negramotný, je tedy zřejmě vytvářel s pomocí obecního písaře, popř. někoho z vrchnostenské kanceláře.³⁴⁴

Zbývá ještě doplnit, že v některých obcích měl fojt svého pomocníka, jenž se nazýval **fojtík** (něm. *Vogtik* nebo *Kleinrichter*). V písemnostech k obnovování obecních úředníků se vyskytují fojtíci pouze ze dvou obcí panství – Buchlovic a Moravan. Jak lze předpokládat, vznik této funkce si bezpochyby vyžádala potřeba další síly tam, kde by fojt sám své úkoly těžko zvládal. Stačilo nahlédnout do tereziánského katastru, aby bylo jasné, že Buchlovice musely být první na řadě, neboť měly nejvyšší počet domů zatížených robotní povinností – celkem 192 (31 s koňmi nebo voly a 161 pěší robotou). Naproti tomu ze Žeravic, ačkoli byly městečkem a největším sídlem panství, robovalo pouze 98 hospodářství (z toho jen čtyři vykonávala robotu s koňmi).³⁴⁵ Existence fojtíka v Moravanech je o něco méně jasná. Pravděpodobnou odpověď nalezneme v přísaze buchlovického fojtíka, jenž se zde zavazoval „*[...]pěší robotu, která mně svěřena bude, k spravedlivý práci nabízetí a přidržovati a o určitým času ji vyvésti[...]*“.³⁴⁶ V Buchlovicích tedy byly rozděleny kompetence obou vrchnostenských úředníků tak, že jeden řídil robotníky s tažným dobyt看kem a druhý ostatní pracující. Rozdílný charakter vykonávaných prací prováděných zajisté nejednou každou skupinou zvláště na různých místech dle aktuální potřeby si patrně vyžádal právě řešení

³⁴¹ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 8, protokol vrchního úřadu z 2. října 1831. Jako příklad byla tato přísaha vybrána, neboť je nejkratší a můžeme ji uvést v plném znění.

³⁴² MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10, přísaha fojta obce Moravan z 19. srpna 1843: „*[...]ve všem, co se mně od slavného buchlovského ouřadu a kanceláře, jak i taky mojich představených, obzvláště pana purkrabiho dotekajíc se těch s touto fojtovkým spojených jakékoliv jméno majících povinností nařídí[...]*“.

³⁴³ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10, přísaha fojta a horného obce Moravan z 29. dubna 1848. Aby fojt věděl, jak, kdy a kam vypravovat poddané k robotním pracem, musel dostat na základě dispozic vrchního úředníka projednaných na „úředním dnu“ nejpozději v neděli večer podrobné instrukce (MZAB, F 45, i. č. 54, kap. I, § 16).

³⁴⁴ MZAB, F 45, i. č. 53. Tento úzus je popsán v 9. odstavci III. kapitoly, věnované povinnostem obročního, jenž byl zároveň mj. správcem purkrabského úřadu.

³⁴⁵ Srov. RADIMSKÝ, J. – TRANTÍREK, M.: *Tereziánský katastr moravský*, s. 247.

³⁴⁶ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10, protokol z 11. ledna 1840. Písaha fojtíka se jinak prakticky nelišila od přísahy fojta.

v podobě rozdělení dohledu mezi dva úředníky. Tím se také vracíme zpět k moravskému fojtíkovi. Také zde je možné hledat příčinu ustanovení funkce fojtíka ve vysokém počtu jízdních robotníků.³⁴⁷

Situace je však poněkud komplikovanější. V seznamech poddaných a jejich robotních povinností z roku 1773 jsou zachyceni fojtíci nejen ve svrchu uvedených obcích, ale také v Břestku, v Osvětimanech i ve Stříbrnicích. Zdá se tedy, že počet fojtíků byl vyšší, otázkou však je, zda tento stav platil i na počátku 19. století. Postupné snižování robotní zátěže a její převod na peněžní platy mohl být příčinou rušení této funkce v menších obcích.³⁴⁸

Bezpochyby nejdůležitější osobou ve vsi byl **pudmistr** (německy *Bauermeister*). Původ slova lze jasně hledat v německém *Bürgermeister*, jehož venkovskou obdobou byl *Bauermeister*. Z německého výrazu si pak lidová mluva česky mluvícího venkovského obyvatelstva vytvořila několik českých ekvivalentů, mezi nimiž nakonec převážil termín *pudmistr*.³⁴⁹ Zatímco pro úředníky patrimoniální správy existují hospodářské instrukce (tj. jakési vnitřní pracovní směrnice), v případě pudmistru není nic takového k dispozici. Můžeme ale předpokládat, že se rozsah kompetencí kryje s tím, co bylo uvedeno v předchozí kapitole o pudmistrech na panství velehradského kláštera. Pokud bychom hledali přímé doklady v písemnostech buchlovské vrchnostenské kanceláře, našli bychom jen několik zmínek. V první řadě bychom museli uvést text přísahy, kterou musel nastupující pudmistr složit.³⁵⁰

„Já N.N. přísahám Pánu Bohu všemohoucímu, že já v tomto mně uloženém ouřadě jakožto pudmistr se ve všem, co se mně ze slavného vrchnostenského kanceláře nařídí, poslušně, spravedlivě a věrně chovati, pro všeobecné dobré všechno činiti a zlé odvracovati chci a slibuji. Kontribučenský a obecní peníze, na cokoliv mně svěřené budou, ouplně tam kam patřejí odváděti a spravedlivě oučtovati. Vdovy a sirotky zastávati a hájiti, s každým, jak s domácím, tak přespolním, bohatým neb chudým, s přítelem neb s nepřitelem spravedlivě jednati se zavazují. Tajné snešení neb soudy, komu potřeba není, nevyjadřovati, obzvláště ale všelijakých zapovězených schůzek a soukrovních rad, které by se protiv všeobecnému dobrému vztahovaly, nedržeti a neb držeti nedovolovati, nýbrž ve všem, cokoliv tento ouřad v sobě obsahuje, spravedlivě jednati. K čemuž mně dopomáhej Pán Bůh. Amen.“

³⁴⁷ RADIMSKÝ, J. – TRANTÍREK, M.: *Tereziánský katastr moravský*, s. 247. Obecně platí, že na buchlovském panství vykonávali jízdní roboty sedláci, půllánici a většina čtvrtlánků. Podsedníci a podruzi pak roboty pěší. Jednotlivé skupiny se pak ještě lišily počtem dní v týdnu, po které musely robotovat. To úzce souvisí s případem Moravan. Prostým součtem poddaných s jízdní robotou bychom se museli nutně ptát, proč nebyl fojtík také ve Stříbrnicích a Osvětimanech, jež se mohou vykázat podobným počtem. Moravany je ale jednoznačně převyšují v počtu půllánků, kteří robotovali 3 dny v týdnu, zatímco čtvrtlánici pouze o den méně. Naproti tomu ale z výše citované přísahy z 29. dubna 1848 víme, že se tehdy nastupující moravský fojt stal zároveň i horným. Je tedy možné, že s probíhajícím výkupem robot postupně klesl počet robotujících tak, že nejen nemusel být jmenován fojtík, ale fojt mohl vykonávat ještě další funkci.

³⁴⁸ MZAB, F 45, i.č. 146. Otazník visí také nad existencí fojtíka v Újezdci u Osvětiman. Platová a deputátní tabulka vrchnostenských zaměstnanců z roku 1833 (MZAB, F 45, i. č. 54) obsahuje mj. i plat fojtíka z Buchlovic a Újezdce. Stejný seznam z roku 1839 (MZAB, C 14, i. č. 240) však na stejném místě uvádí fojty těchto obcí. Otázka existence újezdeckého fojtíka není až tak podstatná, spíše se lze ptát na důvody, jež vedly vrchnost k tomu, aby platila pouze tyto fojty (nebo fojtíky) a nikoli všechny. Na obě otázky zatím nelze uspokojivě odpovědět.

³⁴⁹ V písemnostech, jež byly použity pro zjištění stavu obecní samosprávy na buchlovském panství se nevyskytuje žádná jiná německá varianta než *Bauermeister*. Naopak v češtině se vyskytuje i několik dalších podobných odvozenin německého archetypu. Mezi nimi výrazně převažuje *purmistr* (zvukově nejbližší německému výrazu), jen výjimečně se vyskytují varianty *budmistr* a *pulmistr*. V černých knihách buchlovského loveckého soudu (VERBÍK: *Černé knihy*) se však zásadně mluví o purkmistrovi. V době jejich vzniku se patrně i ve venkovském prostředí běžně používalo tohoto termínu. V 1. polovině 19. století se již bez výjimky označuje i v městečkách Žeravice a Buchlovice představený obce jako pudmistr.

³⁵⁰ MZAB, F45, i.č. 413. Dochovalo se značné množství protokolů z tzv. renovace pudmistra z 1. poloviny 19. století., které obsahují tuto přísahu, a to vždy ve stejném znění, drobné odchylky jsou jen nevýznamného charakteru a vyskytují se pouze výjimečně. Je zřejmé, že toto znění bylo již pevně zaužívané.

Pomineme-li obecné formulace, které nedílně patřily k formulářové výbavě služebních přísah vůbec, neboť vycházely z tehdejšího obecně mravního pojetí (dovolávání se boží pomoci, závazek ochrany vdov a sirotků, proklamace rovného přístupu ke všem apod.), tedy jako první sliboval nový úředník poslušnost svým nadřízeným, v první řadě vrchnímu úředníkovi panství jako zástupci samotné vrchnosti. Dále slibuje ochranu zájmů obce, kterou ve své funkci reprezentuje navenek.³⁵¹ Nejdůležitější částí pravomocí pudmistra byla péče o obecní majetek a vybírání kontribuce, tj. pozemkové daně, jež byla základním daňovým zatížením obyvatelstva a vyměřovala se podle gruntovní (popř. jiné nemovité) držby. Z uvedené formulace jasně vyplývá, že pudmistr byl tím, kdo byl zodpovědný za výběr stanovené částky od jednotlivých poplatníků a odvádění vybrané sumy za celou vesnici vrchnímu úřadu jako prvoinstančnímu zástupci berní správy. S tím souvisí i správa kontribučních sýpek, jež byly zřízeny ve vybraných obcích. Klíče od nich byly také svěřeny pudmistřovi.³⁵² Kromě toho vybíral i různé poplatky, které šly ve prospěch obce, a spravoval obecní majetek nemovitý, movitý i v hotových penězích. Ze svého hospodaření musel každý rok složit účty, a to jak před obecním shromážděním, tak potom v písemné formě odevzdat k revizi vrchnosti.³⁵³

Následná zmínka o snešeních a soudech snad odkazuje na právo pudmistra rozsuzovat drobné přestupky, Zasahování proti soukromým radám a schůzkám dnes může vyznít dosti nepochopitelně, ale v období, z něž text pochází, se institut základních občanských práv včetně práva shromažďovacího teprve utvářel a venkovské obyvatelstvo bylo ještě značně vzdáleno době, kdy tato práva vstoupila ve všeobecnou povědomost. Naproti tomu vrchnost si byla vědoma, že veřejný pořádek a loajalitu poddaných nejvíce ohrožují právě různá shromáždění a porady, na nichž se zájmy a myšlenky jednotlivců spojovaly v kolektivní potřeby.³⁵⁴

Legálním způsobem projednávání různých záležitostí bylo **obecní shromáždění** (někdy také *obecní hromada* apod.), jež svolával pudmistr. Sešli se v něm všichni osedlí neboli sousedí (tj. lánici, půllánici, čtvrtlánici a podsedníci) a domkáři, tj. ti, kteří vlastnili v obci dům, což jim zakládalo právo na spoluvlastnictví obecního majetku, a tedy i právo rozhodovat o obecních záležitostech. Obecní shromáždění totiž každoročně schvalovalo obecní účty a volilo pudmistra. Svolávalo se do obecního domu nebo do jiné k tomu vhodné místnosti, a to odpoledne v neděli a o zasvěcených svatcích, tj. ve dnech pracovního klidu.³⁵⁵

---

³⁵¹ Výraz „všeobecné dobré“ nelze chápat jen jako jakési veřejné blaho, ale je tím míněno „dobro obecní“, tj. zájmy obce – společenství obyvatel vsí. Dobře to postihuje změna, kterou najdeme v přísaze fojtů (viz dále). Zde je obrana obecních zájmů zaměněna ochranou zájmů vrchnostenských. Tento fakt, jak ještě bude řečeno, přesně postihuje rozdíl mezi pudmistrem a fojtem. K obecnému úzu patřilo také skládání přísahy k Bohu a jeho vzývání k pomoci s dodržением jejich ustanovení. V souladu s tehdejší mravním řádem, vycházejícím z biblického desatera, totiž případné porušení služebních povinností znamenalo nejen porušení slibu daného vrchnosti, ale také hřích proti Bohu a proti církvi.

³⁵² SOkA UH, AO Břestek, i. č. 1, fol. 197r. Mezi významnými událostmi je k roku 1832 zaznamenáno i zřízení společné kontribuční sýpky pro Břestek, Stříbrnice a Buchlovice. Klíč od ní měl u sebe pudmistr poslední ze jmenovaných obcí. Další kontribuční sýpka byla v Žeravicích (viz odstavec věnovaný obecnímu domu na s. 107).

³⁵³ O obecním hospodaření bude ještě dále podrobněji pojednáno. V písemnostech buchlovského panství jsou dochovány výroční účty jednotlivých obcí i se záznamem o revizi na vrchním úřadě a také sumáře, jež byly dále zasilány krajskému úřadu (MZAB, F45, i.č. 413, kart. 10-12). Hospodaření obcí tak bylo pod přísnou kontrolou státní správy.

³⁵⁴ Jak jsme to poznali v předchozí části i jak uvidíme dále, spory mezi poddanými, mezi kterými ty stran pudmistra představují jen jednu část, musely vrchnostenské úředníky jen utvrzovat v tom, že toto ustanovení je rozhodně na místě.

³⁵⁵ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 8, stížnost obce Buchlovice na pudmistra z 23. února 1807: „*Přitom taky, když přide neděle a neb svátek zasvěcený a má se dělat hromada odpoledna, tak do ní rozkáže, když se má jít do kostela. A my sme v hromadě, potom nám velebný pan farář na kazatelnicu patentní knihu ukazuje a oznamuje, císařské zřízení jak zní, že máme jít prv do kostela a potom do hromady.*“

Jak jsme mohli posoudit, není přísaha v popisu povinností pudmistra ani příliš konkrétní, ani obšírná. Nebude tedy na škodu ji doplnit o několik zmínek v běžné korespondenci. Soudní pravomoci pudmistra a také existenci obecní šatlavy v Buchlovicích potvrzuje list obce z roku 1807, v němž se hovoří o tom, že obecní představený má „*obecní arest sobě svěřený, může zlé a neposlušné trestat podle zaslúžení*“.³⁵⁶ Opomenuta by neměla být také povinnost vyhlášovat zákony a nařízení státní moci, kdy právě pudmistr tvořil předposlední článek řetězu zemské gubernium – krajský úřad – vrchnostenský úřad – pudmistr – poddaný. Pudmistr nebo některý z konšelů docházel do vrchnostenské kanceláře na tzv. **správu**. Zde se seznamoval jednak s novými zeměpanskými patenty a cirkuláři, dále pak s různými informacemi praktického rázu, většinou souvisejícími s policejní pravomocí pudmistra. Vrchní úřad zde oznamoval popisy hledaných osob (pachatelů trestných činů apod.) a upozorňoval na řádění kriminálních živlů. Publikoval zde také povolení k výběru almužen na oběti živelných pohrom.³⁵⁷ V souvislosti s ohlašování zeměpanských nařízení nelze ponechat bez povšimnutí v protokolech buchlovického vrchního úřadu zachycený incident, kdy došlo k urážlivým výrokům jednoho zdejšího obyvatele na adresu nového nařízení. Stalo se tak právě v okamžiku, kdy je buchlovický pudmistr přímo před kanceláří vrchního úřadu dával ve známost. Vidíme zde tedy praktické fungování komunikačního systému, kdy vrchní úředník seznámil hromadně s novinkou pudmistry, kteří bezprostředně poté předávali informace ostatním obyvatelům.³⁵⁸

Nejdůležitější ze zeměpanských či vrchnostenských nařízení uchovával pudmistr trvale „pod zámek“ v obecní truhlici spolu s pečeti, obecními penězi, listinami, doklady k obecním nemovitostem a dalšími obecními písemnostmi. Pudmistr měl tak ve svém držení obrazně řečeno jakousi „přenosnou kancelář“, jež byla pokladnou i spisovnou zároveň. O její hodnotě pro obec není vůbec třeba hovořit.³⁵⁹ Pro zajímavost však uvedeme stížnost na buchlovického

---

³⁵⁶ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 8, Buchlovice 23. února 1807. Z obecních účtů (tamtéž, kart. 10-12) pak máme doloženo obecní vězení také v Žeravicích (účet za rok 1833), v Osvětimanech (1848) a ve Stříbrnicích (1841). Otázkou je, zda spíše než jako zařízení pro výkon trestu nesloužilo jen jako „zadržovací vazba“ před odvedením provinilce k vrchnostenskému úřadu. Srov. BARTOŠEK, Ludvík: *Rychtářovo a panské trestání*, SA 2, 1903, s. 17-20.

³⁵⁷ SOKA UH, AM Buchlovice, i. č. 3. Mezi obecními písemnostmi se zachovala kniha, do níž byly zaznamenávány na správě projednávané záležitosti, např.: „*den 10. oktobr [1790] byl u správy Fabián Hulín, tak bylo zde publicirováno, že se ztratili dva koně, jeden 8 let starý z výšky 12 pěstí, druhý 2 léta starý s výškou má 10 pěstí z výšky. Kdo by jich dodržel, nech jich dodá na kancelář. Za druhé vojenskýmu pánovi utekl pacholek a vzal mu dvoje hodinky a 200 zlatých rýnských něco než také něco na stříbře, dyby se přichytil, nech se dodá na kancelář.*“ Formu regestu mají první zápisy, později je častější opisování celých dokumentů. Převažují guberniální cirkuláře a popisy hledaných osob, škála zaznamenaných písemností je ale mnohem širší. Bohužel nelze uspokojivě zodpovědět pro výzkum obecní správy podstatnou otázku, kdo do knihy zapisoval, zda někdo z vrchnostenské kanceláře nebo obecní písař. První možnost se zdá být pravděpodobnější. Na starších zápisech nalezneme dokonce podpis direktora, strvrzující nejspíš správnost obsahu zápisu.

³⁵⁸ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 9, protokol vrchního úřadu z 2. září 1849. Celý incident s poněkud kuriózní zápletkou popisuje úřední zápis takto: „*Der hiessige Bauermeister Anton Strýček und der Geschworne Wenzl Hrabec brachten heute beschwerdsam vor, dass als sie den Inhalt dieser Zirkularien dem bisherigen Pächter Cyril Doležal auf dem Platze vor der Amtskanzlei eröffneten[...], da aber so habe Cyril Doležal ihnen ins Gesicht gesagt: Já ty patenty v prdeli mám[...]*“ Doplníme jen, že za veřejné ostouzení úředního nařízení byl jmenovaný potrestán jedním dnem vězení.

³⁵⁹ SOKA UH, AO Břestek, i. č. 1, fol 261r. Mezi pamětní zápisy v břestické purkrechtní knize vložil obecní písař také následující zápis: „*Stalo se za pudmistra Václava Stodůlky v roku 1837, že se do této knihy poznamenaly všechny obecní věci a spise, kteréžto se v obci, též i v obecní truhlici vynacházejí, totiž robotní patent Marie Terezie, který jest vydaný do obce v roku 1775, též knížka horenská opsaná, též správa jim aneb patent práv horenských, který jest též vydané od dne 22. září 1784, též jeden přípis na obecní stavení, které jest vystaveno v roku 1784, a připsán jest roku dne 10. prosince 1787, též kovárnu a pastušku, též vyrčený, kdy a v kterým času muzika zapovězena neb dovolena jest 1828, jesče též 2 psaní hraběcí žádosti a 3 robotní kontrakty, jeden jest od kraismtu podepsán, též jedny železné púta bez zámku, též taxa na umrlci, též křtící listy, též patent na puštějící hřebce.*“ Patrně zde byla uložena i samotná purkrechtní kniha, ač není výslovně

pudmistra z roku 1807. Nespokojení obyvatelé zde žádají vrchní úřad, aby přiměl jejich představeného vykázat se z používání obecní pečeti. Svědčí to tedy nejen o tom, že to byl skutečně pudmistr, kdo s obecní pečeti disponoval, v neposlední řadě také uvedený případ podhaluje část dosud nepříliš známé oblasti obecní samosprávy, totiž její písemné agendy. Přímo z úst buchlovického obecního představeného tak víme, že žádná evidence použití obecní pečeti nebyla vedena, avšak podle jeho svědectví byla obecní pečeti nejčastěji opatřována sirotčí agenda. Z toho lze vyvodit, že pudmistr plnil roli prostředníka mezi vrchnostenským správcem sirotčích peněz a zainteresovanými osobami, tj. samotnými sirotky a lidmi, kterým byly ze sirotčích peněz poskytovány půjčky.³⁶⁰ Bezprostředně po úmrtí některého z obyvatel vesnice musel pudmistr zabezpečit jeho majetek před nezákonnými manipulacemi a okamžitě zpravit vrchní úřad, který se pak postaral o další.³⁶¹ Podobnou pomocnou roli hrál patrně pudmistr také v oblasti pozemkovniční evidence. Rozhodně se nijak nepodílel na vlastním vedení pozemkových knih. Dost možná ale vykonával různé úkony praktického charakteru a především byl jako důvěryhodná osoba vyhledávaným svědkem smluvních ujednání. Jeho podpis jistě figuroval na mnoha kupních smlouvách.³⁶²

Do výkonu státní správy můžeme také zařadit péči o silnice, které procházely přes území obce. Pudmistr měl za úkol s pomocí obecního písaře organizovat jejich údržbu, tzn. svolával obyvatele a dohlížel na řádné provádění práce. Případné absentéry měl patrně hlásit vrchnímu úřadu, jenž mohl neplnění povinností trestat exekucí.³⁶³ Od roku 1835 byla tato povinnost převedena na peněžní plat, odváděný z obecních peněz vrchnímu úřadu, jenž ze shromážděných prostředků najímal cestáře.³⁶⁴

Pudmistr však své povinnosti nevykonával sám, jeho pomocníky byli **mladší pudmistr** (německy *Jungbauermeister*) a **konšelé**, často také nazývaní *ouřadní* nebo *přísažní*, v němčině se celkem jednoznačně používalo termínu *Geschworne* (tj. přísežní).³⁶⁵ Mladšího

---

jmenována. Skutečnost, že obecní písař tyto informace zaznamenal, dokládá tehdejší vnímání důležitosti uchovávání písemných dokladů, zajišťujících právní postavení obce a jejich obyvatel.

³⁶⁰ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 8, protokol vrchního úřadu z 24. února 1807: „*nejvč se přitlačila pečeť na kvitanci a reverze od dospělých sirotkův z sirotčí kase podosáhnuté podíle a od lidí vypučené peníze, což ale jmenovitě vědět nemožu, poněvadž jsem sobě to nezaznamenal a ani zaznamenati povinnen jsem nebyl.*“ Obecně o principech nakládání s pozůstalostí a sirotčím jměním, jakož i o podílu obecní samosprávy na příslušných úředních úkonech také ČERNÝ, V.: *Hospodářské instrukce*, s. 92-94.

³⁶¹ MZAB, F 45, i. č. 52. V 8. odstavci instrukce pro direktora panství čteme: „*In dieser Hinsicht muss der Direktor allen Ortsvorstehern unter Strafe einbinden, sogleich jeder Sterbfall anzuzeigen, hiernach ist sogleich die Sperre anzulegen und ohne Aufschuss die Abhandlung gesetzlich zu pflegen, wobei wesentlich Rücksicht zu nehmen ist, dass die vorfindigen Aktieausstände sicher gestellt, die Positiven rechtlich erwiesen, und die Barschaft sogleich fruchtbringend angelegt werde.*“ V instrukcích z roku 1826 (MZAB, F45, i.č. 53) se zase uvádí, že kvitanci na vyplacení sirotčího jmění museli krom poručníka a plnoletosti dosáhnuvšího sirotka podepsat také dva svědkové. Nepochybně jimi často bývali pudmistr a fojt.

³⁶² Za všechny lze uvést dlužní úpis z 8. července 1798, vložený v opise do horenské knihy obce Buchlovic (MZAB, C 17, i. č. 1064). Obsahuje podpis pudmistra i mladšího pudmistra.

³⁶³ MZAB, F 45, i.č. 413, kart. 10. Kvůli problémům a nemožnosti donutit své spoluobčany k řádnému vykonávání silničních prací dokonce podal 18. června 1837 buchlovský pudmistr Josef Hrabec demisi. Z jeho stížnosti vysvítá, jakou zátěž znamenala tato povinnost pro obyvatelstvo, neboť nejenže zde trávili čas na úkor práce na svém hospodářství (které bylo také nemálo), ale museli používat i vlastní nářadí, jež nebylo jistě levnou záležitostí.

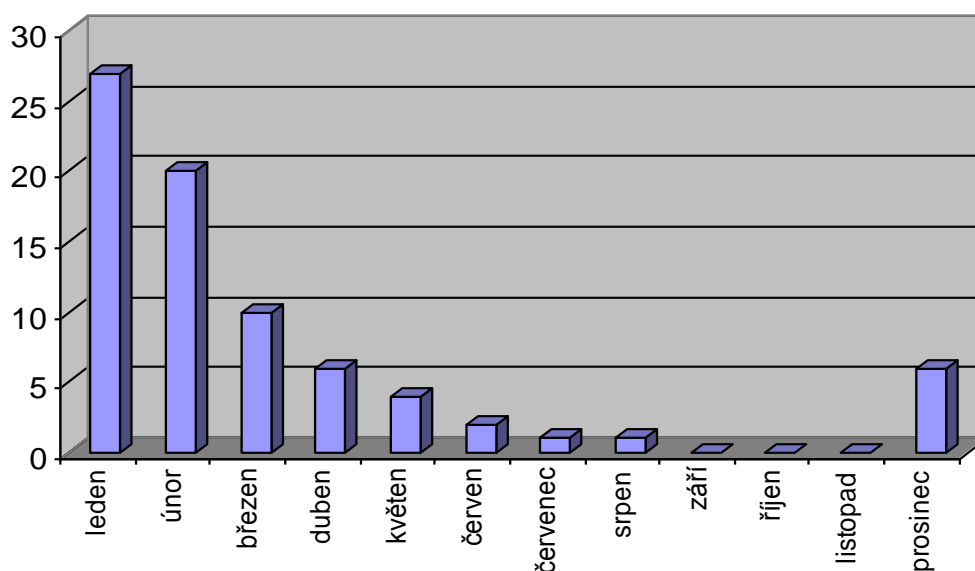
³⁶⁴ K finanční participaci obce na nákladech spojených se stavbou a údržbou silnic viz následující kapitola IV/4., jež se dotýká hospodaření s obecním majetkem.

³⁶⁵ V renovačním protokolu z 1. února 1845 (MZAB, F45, i. č. 413, kart. 10) se vyskytl také pojem *Gerichtsmänner*, nevíme ovšem, jak širokou skupinu označoval. Zda pouze konšely, nebo i mladšího pudmistra, či obecního hospodáře. I samotný termín *přísežní* (*Geschworne*) nemusel vždy označovat pouze konšely, ale také dohromady mladšího pudmistra, konšely a dokonce obecní(ho) hospodáře. Tak například čteme v žádosti pudmistra z Moravan z 20. února 1841: „*Já, moravanský pudmistr, poníženež prosím, by nechali tohoto sousedu Karla Kratochvíla nechali za ouřadního odpřísahat. To jest za mladšího pudmistra.*“ (MZAB, F45, i.č. 413,

podmistra měla každá obec jednoho, počet konšelů se lišil obec od obce a dost možná se měnil i během doby. Většinou se pohyboval okolo dvou až tří, městečko Žeravice mělo konšelů šest.³⁶⁶ Rozdíl mezi oběma funkcemi nebyl patrně žádný, mladší podministr zřejmě navíc zastupoval podministra v případě jeho nemoci či nepřítomnosti, ale můžeme tak usuzovat jen z názvu funkce. Jediným zdrojem informací o náplni těchto funkcí je přísaha, jejíž text je pro oba úřady takřka úplně totožný. Navíc se z ní dozvíme jen velmi málo. Ponecháme-li stranou obecné formulace, zbudou nám před očima pouze dva konkrétní údaje: prvním je podřízení podmistrovi jako jejich přímému představenému („[...]ve všem, co se mně od podmistra nařídí, poslušně, spravedlivě a věrně chovati a vyplniti[...]“) a druhým pak skutečnost, že hlavní úkol je spatřován v pomoci podmistrovi s výběrem daní a obecních dávek („obecní peníze podmistrovi vybírati spravedlivě pomáhati a hájiti[...]“). Tato činnost byla jistě časově náročná, nevděčná, pro vrchnost ale nepochybně vysoce důležitá.³⁶⁷

Graf č. 7: Počet renovací obecních úředníků na panství Buchlov dle měsíců v letech 1807-1849

Pokud jsou písemné prameny skoupé na slovo, jde-li o otázku, co podministr dělal, mnohem sdílnější byly shledány v oblasti tzv. renovace neboli obnovy podmistrovského úřadu. Zajímalo nás především, jak dlouhé bylo funkční období, jak probíhal proces výměny, popřípadě také zda byla nějaká kritéria, jež musel uchazeč o funkci splňovat. Hlavním zdrojem informací je soubor protokolů z renovace, které se zachovaly z 1. poloviny 19. století ve velmi hojném počtu. Jejich podoba i obsah jsou prakticky neměnné a zřetelně ukazují na ustálený systém fungování samosprávy v poddanských vsích buchlovského dominia. Jak tedy ono obnovování čili renovace probíhalo?

kart. 10). V této studii budeme vždy mluvit o konšelech, používanější označení *ouřadní (úřadní)* je příliš obecně znějící.

³⁶⁶ Jak je vidět z níže uvedené tabulky, nepodařilo se s jistotou doložit existenci funkce mladšího podmistra pouze v případě Starých Hutí. Protože i podobně velká Salaš či Stupava mladšího podmistra měly, lze přepokládat jeho existenci i zde, zvláště víme-li, že zde byli dva konšelé. Totéž lze říci o Břestku v souvislosti s posty konšelů. Jejich počet, udávaný v tabulce č. 7, znamená nejvyšší doložený počet, nelze tedy jednoznačně vyloučit, že jich někdy nebylo i méně či více.

³⁶⁷ Plné znění přísahy je uvedeno v textové příloze. Uvedený příklad z Moravan je platný i pro ostatní obce.

Nahlédneme-li do seznamů pudmistrů buchlovského panství (viz textová příloha), zjistíme, že doba, po kterou jednotlivé osoby setrvaly ve funkci, je velmi různá, avšak zpravidla byla dlouhá minimálně jeden rok. Srovnáním dat všech dochovaných záznamů o renovacích z let 1807-1849 se nepodařilo nalézt ani jediný rok, kdy by byla provedena renovace ve všech obcích, zároveň ale lze doložit, že v letech 1830-1849 (z této doby jsou záznamy nejlépe dochovány) nebyl jediný rok, kdy by nebyla provedena alespoň nějaká. Je tedy zřejmé, že renovace probíhala dle potřeby pouze tehdy, jestliže vyvstala z určitého důvodu nutnost změny. O těchto důvodech bude ještě řeč, nyní si povšimneme doby, kdy k výměnám pudmistra docházelo. Z grafu č. 7 vysvítá, že drtivá většina renovací proběhla v prvních měsících roku – lednu, únoru, popřípadě březnu. Naproti tomu každoroční uzavírání obecních účtů probíhalo na přelomu roku.³⁶⁸ Účet musel být předložen ke schválení obci i vrchnímu úřadu. Tehdy se nejen ukázaly schopnosti pudmistra, ale také nastal nejhodnější okamžik k rozhodnutí o tom, zda může pokračovat, či bude potřeba provést renovaci. Celé úřední řízení nějakou dobu trvalo, nástup nového pudmistra do úřadu pak tedy logicky připadl právě na začátek roku.

Velká část žádostí o propuštění také nese prosincové datum, ale i když by byly podány dřív, z výše uvedených důvodů bylo nejméně výhodnější počkat na řádný termín. Za příklad si můžeme vzít Břestek. V září roku 1846 obec adresuje vrchnímu úřadu list následujícího znění: „*Já, níže psaný, a celá obec břestecská svou nejponiženější žádost slavnému ouřadu vrchnostenskému s tou největší ponižeností předkládáme, a sice: Poněvadž náš pudmistr Johan Martan, s kterým my až posaváde jsme spokojeni byli, ale již s jeho řízením dočista spokojeni nejsme, jakož také on sám to uznává, že on k tomu hoditelný nejní, a sám vejpověď nám již dává z tej příčiny, že s ním též ani ouřad vrchnostenský nejní spokojený a že má vejpověď, že se za pudmistra nehodí. Tehdy jak pudmistr Johan Martan, též celá obec žádá slavný ouřad vrchnostenský, aby nám povoleno bylo sobě nového pudmistra voliti.*“ Na celé věci není zajímavé jen to, že se obec i pudmistr dohodli v klidu bez žalob a sporů, ale především to, že k renovaci došlo až 6. února následujícího roku. Z toho jasně vyplývá, že se dohodli na dokončení funkčního období, tak aby renovace proběhla v obvyklém termínu. Podobně tomu bylo roku 1843 na Salaši. Pudmistr podal demisi a obec zvolila nové kandidáty už v květnu, ovšem renovace proběhla až v prosinci. Zřejmě tedy byla výměna odložena až na konec roku.³⁶⁹

Nejčastějším důvodem renovace bylo, že sám pudmistr již nechtěl ve své práci pokračovat. Jak je patrné z grafu č. 8, ve většině případů, kdy známe příčinu ukončení jeho funkčního období, je jí právě odchod na vlastní žádost. Případů, kdy zároveň s demisí také obec vyjádřila svou nespokojenost, nebo kdy byl přímo odvolán z iniciativy obce či dokonce vrchního úřadu, je daleko méně.³⁷⁰

Obvykle tedy, nechtěl-li již pudmistr pokračovat v následujícím roce ve výkonu své funkce, předstoupil před obecní shromáždění a veřejně oznámil svůj úmysl. Obec k tomu zaujala stanovisko. Většinou to znamenalo, že vyjádřila svůj souhlas, někdy mohla přidat své připomínky k nedostatkům jeho práce, nebo naopak svou spokojenost a vyslovení zájmu, aby ve svém úřadě pokračoval. Tyto připomínky společně se žádostí o provedení renovace

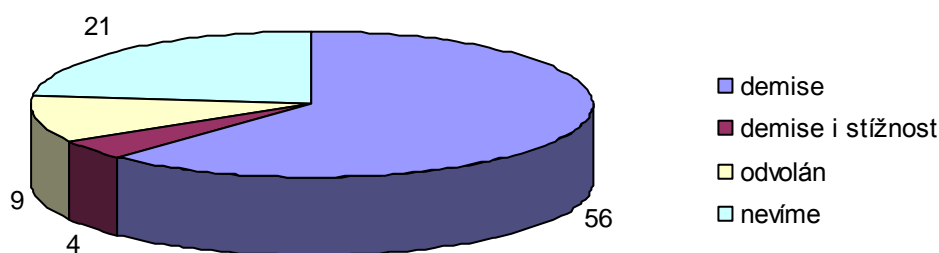
³⁶⁸ Většinou byl roční účet uzavřen k 31. říjnu, kdy končil vojenský rok, ve starší době k 31. prosinci. Protože proces zpracování a následné revize účtů vrchním úřadem nějakou dobu trval, můžeme říci, že fakticky byly účty vypracovány až na samém konci roku nebo začátku roku následujícího. V průběhu 40. let 19. století se prosazuje pod tlakem státu uzavírání účtů dle vojenského roku (více o obecních účtech viz kapitola IV./4.).

³⁶⁹ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10, protokoly z 20. září 1846, resp. 20. května, 27. května a 30. prosince 1843.

³⁷⁰ V řeči čísel vypadá uvedená skutečnost takto: z 90 doložených renovací jich 56 bylo z důvodů dobrovolného odchodu stávajícího pudmistra, v devíti případech byl funkce zbaven, ve čtyřech případech se sešla jak stížnost, tak i demise. U 21 renovací se nepodařilo okolnosti zjistit.

v písemné formě byly předány vrchnímu úřadu.³⁷¹ Součástí žádosti již mohla být i jména nově navržených kandidátů, z nichž měl vzejít nástupce odcházejícího pudmistra. Většinou však byl o jejich výběru pořizován zvláštní protokol, jenž sloužil jako příloha žádosti o renovaci. Pokud chtěla pudmistra odvolat obec, byl postup prakticky stejný. Nejprve v obecní hromadě oznámila pudmistrov, že s ním není spokojená, následně požádala vrchnostenskou kancelář o povolení volby nového.³⁷²

Graf č. 8: Důvody výměny pudmistra v obcích panství Buchlov

Jak probíhal výběr kandidátů na nového pudmistra? Bylo zvykem, že obec sama navrhla tři kandidáty, ze kterých si poté vrchní úřad vybral nejvhodnějšího adepta. Tento počet nebyl patrně nijak striktně určen, neboť známe několik případů, kdy byl navržen i jiný počet kandidátů. Spíše šlo o zaužívaný úzus, jenž mohl vycházet ze starších obyčejů. V drtivé většině případů byl také skutečně aplikován.³⁷³ Výběr kandidátů probíhal na obecním shromáždění hlasováním oprávněných voličů. Mimo vši pochybnost o tom svědčí zápisy, které byly z této volby pořizovány a byly přikládány jako příloha k žádosti o renovaci. Zápis nazývaný *votum* (z latinského *votum* = hlasování) obsahoval seznam voličů a u každého

³⁷¹ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 8. Převážná většina žádostí vypadala velmi podobně této: „Níže podepsaná obec městečka Žeravic slavnému vrchnostenskému úřadu uctivě k vědomosti dává, že bývalý pudmistr Štěpán Němec z pudmistrovství vypovídá a z služby děkuje, kdežto i obec jeho propouští, přitom také slavný vrchnostenský ouřad uctivě prosí a žádá, aby jinší dle milostivého uznání zvolen aneb představen byl, o co níže podepsaný prosí a žádá. V Žeravicích dne 23. ledna 1839.“ List obvykle podepsal pudmistr a několik zástupců obce. Stříbrnice však spokojenost se svým pudmistrem vyjádřily takto: „my ze stříbrnické obce v poníženosti přednášíme jejich slavnému vrchnostenskému ouřadu, že nám náš pudmistr Pavel Kočář v ouplnej hromadě poděkoval, abychom ho z pudmistrovství propustili a jinšího sobě na jeho místo zvolili. My ale na něm až posavád přestáváme a vinšovali bychom ještě, aby ještě pudmistrem byl. Jestli pak ale přece by nechtěl zůstat, tedy sme dle votaci nasledující níže psaný vyvolili...“ (tamtéž, 22. ledna 1830).

³⁷² MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 8, Žeravice 13. června 1828: „Poněvadž náš včilejší pudmistr dobrý pořádek v obci nevede a vždycky víc a víc padá, tak že se poníženě podepsaná obec obává, aby on pudmistr i s obcou do horšího nepřišel, k čemu by se chýlilo, kdyby on ještě dýlej v tom byl. Obec ale se přinucena vidí, jeho se zaujati a jeho z toho osvoboditi, protož jemu z toho vypověděla i také s ponížeností a uctivostí prosí a žádá, aby on od slavného vrchnostenského ouřadu z toho propuštěn a jinší představen byl.“

³⁷³ V renovačních protokolech velkostatku Buchlov jsme napočítali 56 případů, kdy byli vybráni tři kandidáti, a devět případů, kdy byli čtyři. Pouze jedenkrát máme doloženo dva, pět a dokonce jedenáct navržených jmen. Tento způsob volby skutečně může sahát hluboko do minulosti, ačkoli v rámci našeho regionu to nelze přímo doložit. Takový doklad nalezneme již pro první polovinu 16. století ve zřízení obce Loučany (loučanský statek patřil tehdy kartuziánům z Dolan). Tamější fojt(!) byl vybírán vrchností z obcí vybraných čtyř osob – srov. HOUDEK, Vítězslav (ed.): *Zřízení selské v Loučanech z r. 1525*. ČMM 10, 1878, s. 168.

z nich bylo poznamenáno, kterou osobu volil.³⁷⁴ Hlasovalo se tedy veřejně a samozřejmě nehlasovali všichni obyvatelé obce. Hlasovací právo bylo výrazně omezeno jen na malou část obyvatel vesnice. Nebylo vázáno na osobu, ale na dům, proto bylo důležitou částí vota také číslo popisné, uváděné obvykle ještě před jménem. Počet hlasujících tedy závisel na velikosti vesnice, pohyboval se od méně než dvaceti osob v Medlovicích, do přibližně padesáti v Buchlovicích.³⁷⁵ I když předpokládáme, že volili pouze ti, kteří se osobně účastnili shromáždění, přesto se zdají tato čísla velmi nízká. Nejspíše by to mohlo znamenat, že volili pouze osedlí, tj. vlastníci gruntu. Naproti tomu lze ovšem doložit případ, byť pouze jeden jediný, kdy domkáři do renovace pudmistra zasáhli. Roku 1837 podala obec Stupava stížnost na svého pudmistra, kterou podepsali jak osedlí, tak domkáři. A domkáři se také potom účastnili volby pudmistra nového. Tento případ je naprosto ojedinělý nejen na Stupavě, ale na celém panství.³⁷⁶ Zcela jistě ovšem hlasovali domkáři v obcích Salaš a Staré Hutě. Zde totiž ani jiná vrstva obyvatelstva nebyla.

Návrh obec předložila vrchnímu úřadu, který stanovil datum vlastní renovace. Ve stanoveném termínu se dosavadní pudmistr, zástupci obce a navržené kandidáty dostavili do panské kanceláře. Zde vrchní úředník oznámil, kterého z nich vybral jako nového obecního představeného. Nejprve ale musel ten dosluhující složit účty, a to nikoliv obrazně, ale doslova. Obecní účet byl totiž nyní veřejně po jednotlivých položkách předčítán zástupcům obce, kteří pak vyslovili souhlas (popř. nesouhlas) s tím, co jim bylo předneseno. Tento souhlas mohl být spíše formálního charakteru, neboť z některých náznaků vyplývá, že byl obecní účet již předtím schválen obecním shromážděním.³⁷⁷ S tím souvisí také potřeba finančního narovnání případných pohledávek obce u pudmistra nebo i naopak. Bylo nepochybně žádoucí, pochopitelně v první řadě pro věřitele, ale i pro nového pudmistra, jenž tak mohl nastoupit úřad s čistým štítem, aby byl dluh vyrovnán ještě před renovací. Svědčí o tom list osvětimanského pudmistra Jiřího Cveka, jenž v odpověď na výzvu vrchního úřadu k volbě a renovaci žádá o odložení stanoveného termínu, „by dříve obec jemu patřící peníze

---

³⁷⁴ Votum obvykle začínalo úvodním doprovodným textem podobného obsahu. Jako příklad uveďme následující úryvek, jenž je zároveň popisem renovačního procesu: „*Od slavného vrchnostenského ouřadu se níže podepsaný obci k vědomosti oznámilo, že se jí nový pudmistr představí, poněvadž ale vždy a podle starého obyčeje se vždycky samo z obce tři sousedy vyvolilo a takové slavnému vrchnostenskému ouřadu odeslalo, aby jeden z těch třech sousedů, kterého slavný vrchnostenský ouřad za nejschopnějšího k tomu uzná, za pudmistra ustanoven byl, protože také i nyní zde tři následující sousedi [...] slavnému vrchnostenskému ouřadu uctivě odesílají a poníženež prosí a žádá, aby jí jeden z těch třech jmenovaných sousedů, kterého slavný vrchnostenský ouřad za nejschopnějšího k tomu uzná, za pudmistra představen a ustanoven byl. V Žeravicích dne 10. února 1839*“ (MZAB, F45, i.č. 413, kart. 10). Následoval vlastní záznam o hlasování, který mohl mít různou formu. Mohl to být prostý seznam hlasujících a komu dali hlas. Nejčastěji to byla tabulka se 3 sloupci. Do každého sloupce se zapisovala jména hlasujících pro jednoho z kandidátů, nebo se hlasující přímo podepisovali. Další možností byla (Moravany 7. května 1848) tabulka se sloupci obsahujícími vždy číslo popisné, jméno voliče a jména kandidátů. Hlasování se zaznamenávalo čárkou do příslušného pole. Nejjednodušší formou bylo jen prosté vypsání jmen kandidátů s počtem hlasů.

³⁷⁵ Bohužel chybí dostatek dat pro podrobnější analýzu, jež by srovnáním seznamů hlasujících se seznamy vlastníků domů v jednotlivých vesnicích přesně zachytila sociální rozměr volby kandidátů na úřad pudmistra. Proto můžeme pouze jako ilustrativní přehled uvést nejvyšší zjištěné počty hlasujících v jednotlivých obcích: Břestek – 26, Buchlovice – 50, Medlovice – 19, Moravany – 57, Osvětmany – 46, Salaš – 25, Staré Hutě – 26, Stříbrnice – 31, Stupava – 63(!), Újezdec u Osvětman – 25, Žeravice – 40.

³⁷⁶ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10, Stupava 13. března 1837. Podpisy obou sociálních skupin jsou na žádosti odlišeny nadpisem. Vzhledem ke skutečnosti, že pudmistr sám chtěl odejít, mohla se již 24. března 1837 uskutečnit nová volba, v níž hlasovalo 63 osob. Z uvedeného počtu vyplývá, že hlasovat museli také domkáři, neboť k roku 1843 se zde uvádí pouze 3 čtvrtlánici a 40 podsedníků (srov. Uherskohradištsko, s. 683). Vota Stupavy z let 1843 a 1847 však udávají jen 24, resp. 14 hlasujících.

³⁷⁷ MZAB, F 45, i.č. 413, kart. 10 (protokol vrchního úřadu z 5. února 1831): „[...] diese Rechnung bei versammelten Gemeinderversammlung, sowohl rücksichtlich der Empfänge als auch Ausgaben, für liquid anerkannt worden ist [...]“.

zložila“.³⁷⁸ Starý pudmistr byl propuštěn ze služby tak, že byl podáním ruky zbaven služební přísahy, kterou pak jeho nástupce slavnostně složil, když se mu nejprve dostalo poučení o povinnostech jeho úřadu přínáležejících. Složením přísahy a stvrzením protokolu podpisy přítomných renovace skončila.³⁷⁹

O osobách přítomných renovaci je třeba se zmínit o něco obšírněji. Ze strany obce to tedy byli v první řadě zvolení kandidáti a odcházející pudmistr. Vrchnost zastupoval vrchní úředník a aktuár, občas se také na renovačních protokolech vyskytují podpisy dalších úředníků velkostatku – správce, důchodního, v případě renovace fojta ještě i lesního pojezdného a purkrabího. Na protokolech z výměny pudmistru a fojtů ze 40. let 19. století se dále vyskytují i podpisy dalších dvou osob, titulovaných jako svědkové nebo také přísedící. V drtivé většině případů se je podařilo ztotožnit s pudmistry či fojty jiných obcí velkostatku. Z toho lze usoudit, že ke svědeckému podpisu byli povoláni také další obecní představení, a to nejspíše ti, kteří právě v tu dobu byli v kanceláři přítomni. Ať již proto, že se téhož dne sami účastnili renovace úřadu své obce (jako staří či noví úředníci) nebo se k vrchnímu úřadu vydali v jiné záležitosti. Výjimkou je ovšem účast buchlovického pudmistra. Četnost jeho podpisu výrazně převyšuje všechny ostatní, lze tedy s vysokou mírou pravděpodobnosti konstatovat, že byl jako místní, a tedy snadno dosažitelný svědek předvoláván v případě, že přímo na úřadě nebyl zrovna nikdo po ruce.

Z toho, co bylo dosud řečeno o kompetencích i způsobu výběru pudmistra, můžeme zřetelně vidět, že pudmistr byl skutečně představitelem obecní samosprávy, nikoli úředníkem správy vrchnostenské. Sice plnil určité povinnosti související se státní správou (výběr daní, zveřejňování zákonů), těžištěm jeho činnosti byla ovšem správa obecního jmění a dohled na pořádek uvnitř společenství obyvatel vesnice. A přestože vrchnost měla právo potvrzování volby pudmistra i pravomoc k jeho odvolání, vliv obce na obsazení této funkce byl zásadní, neboť vrchnost v naprosté většině případů respektovala volbu obce a potvrdila právě toho

---

³⁷⁸ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10: „*dle obdrženého poručení má naše obec tři sousedy dne 12. tohoto měsíce vyvolit, kteří dne 19. tohoto měsíce k slavnému vrchnímu kanceláři se dostavit mají, z kterých se jeden za purmistra obci představí, poněvadž níže psaný za obců mnoho peněz k podosahnutí má a kdyby níže psaný do osmi dní z tohoto ouřadu propuštěný byl, tak by takové peníze od obce tak brzy neobdržel. Ačkoliv níže psaný ten ouřad purmistrovský velice rád opustí, nicméně ale jemu na tom záleženo jest, by jemu obec takové podlužní peníze složila, pročez poníženě prosí, by slavný vrchní ouřad tak milostivej byl, když on z toho ouřadu propuštěný býti má, by dříve obec jemu patřící peníze složila, se poníženě mu odporučující zůstává vždy ponížený Georg Cvek, pudmistr. Osvětimany dne 12. srpna 1832“.* Dodejme jen, že vrchnost skutečně jeho žádost vyslyšela a odložila renovaci až na 24. srpna.

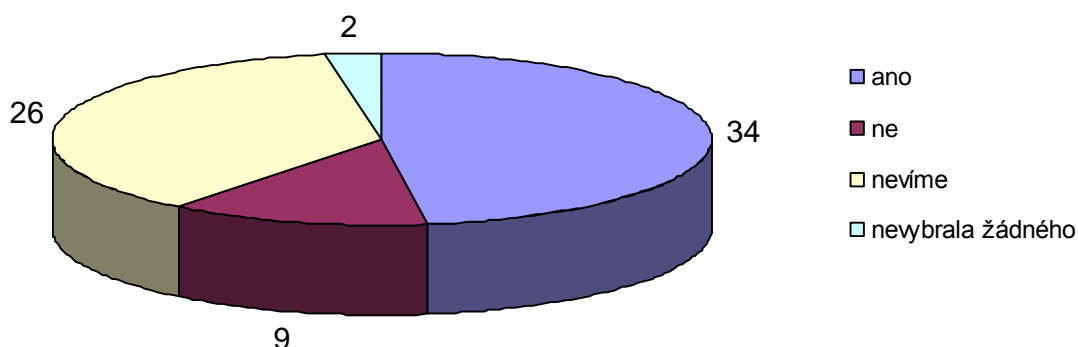
³⁷⁹ Pro ilustraci lze uvést protokol o renovaci buchlovického pudmistra z 12. února 1831 (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 8): „*Da nun Lorenz Kučik zum Oberamte als ein gesitteter und ordentlicher Mann bekannt ist, so wurde er zum Bauermeister für die Marktgemeinde Buchlowitz bestimmt, der Franz Strýček seiner Dienstpflicht enthoben und der Lorenz Kučik nach dem beiliegenden Eidesformel in Pflicht genommen, nach dem er früher über die aus diesem Amte ihm zustehenden Pflichten belehrt geworden.* Poněkud podrobněji odkrývá průběh kontroly účtů protokol z 13. ledna téhož roku (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10): „*Denen vorstehend angeführten zu diesem Ende hieramts erschienenen Gemeindgliedern wurde vor allem die von dem bisherigen Bauermeister hieramtsabgegebene Gemeindrechnung für das Jahr 1830 Post für Post vorgelesen und sie sodann gefragt werden, ob sie und was gegen diese Rechnung zu bemerken haben. Hierüber äusserten die anwesenden Gemeindglieder: Wir haben gegen die uns vorgetragene Gemeindrechnung gar nichts zu bemerken und erkennen solche rücksichtlich der darin angeführten Empfänge und Ausgaben, so wie auch des Restes, für richtig. Demzufolge wurde nun der nunmehrige Bauermeister Johann Kučik seines Dienstes entlassen und von ihm der diesfalls obhabende Eid mittelst Handschlag abgenommen, und so dann zur Wahl des neuen Bauermeisters geschritten. Zu dieser neuen Wahl wurden von der Gemeinde Wenzl Chmelař, Jakob Straka und Johann Zelinka vorgeschlagen und von Amtswegen zum neuen Bauermeister der erstgenannte Wenzl Chmelař bestimmt, von welchem zur treuen Erfüllung seiner Pflichten der nachstehende Eid abgenommen wurde.*“ Podle podpisů vidíme, že z břestevských byli přítomni všichni tři kandidáti, starý pudmistr a dva zástupci obce. Ostatní renovační protokoly se svým obsahem liší od těchto dvou citovaných jen v nepodstatných detailech. Po ukončení renovace byla k protokolu přiložena žádost obce, votum a další písemnosti a vše bylo jako jediný spis založeno do registratury.

kandidáta, jenž získal nejvíce hlasů. Z následujícího grafu tuto skutečnost můžeme zřetelně pozorovat.³⁸⁰

Vysoký počet nezjištěných případů je způsoben faktem, že u mnoha renovací se dochoval pouze samotný protokol z ceremoniálu obnovy pudmistrovského úřadu. Příčinou může být i to, že se votum ztratilo, musíme ale také vzít v úvahu možnost, že se průběh hlasování nezapisoval, obec pouze oznámila vrchnímu úřadu jména vyvolených kandidátů. Ať tak či tak, v mnoha případech bohužel nemůžeme blíže nahlédnout do okolností výběru nového obecního představeného. Za zmínku stojí i výjimečná situace, kdy vrchnost nechtěla potvrdit ani jednoho z navržených kandidátů. Do této pozice se roku 1835 dostal Újezdec u Osvětiman. Obec navíc nebyla schopná navrhnout žádného dalšího kandidáta, vrchnost tedy ponechala současného pudmistra ještě jeden rok ve funkci. Příští rok se již renovace uskutečnila běžným způsobem.³⁸¹

Graf č. 9: Způsob rozhodování vrchnosti při výběru kandidáta na pudmistra v obcích panství Buchlov

Vrchnost potvrdila kandidáta s nejvyšším počtem hlasů:

Po obnově pudmistrovského úřadu následovala ještě výměna mladšího pudmistra a konšelů. Její postup byl podobný, ale tentokrát jí nepředcházela žádná volba, tyto své spolupracovníky si mohl pudmistr sám vybrat. Poté pak požádal o jejich vzetí do přísahy, k němuž byl pozván opět do vrchnostenské kanceláře, kam se dostavili také zástupci obce. Pudmistr představil kandidáty, a pokud je obec i vrchnost akceptovala, složili předepsanou přísahu.³⁸²

³⁸⁰ Nedokazují to jen statistická fakta, v některých renovačních protokolech se otevřeně mluví o tom, že byl kandidát vybrán proto, že je vrchnímu úřadu znám jako řádný muž a získal většinu hlasů - např. MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10, protokol ze 16. prosince 1843: „Indem Anton Stryczek dem Amte als ein Gesitteter und ordentlicher Mann bekannt ist und die meiste Vota für sich hat, so wird derselbe zum Bauermeister für die Gemeinde Buchlowitz bestimmt[...]“.

³⁸¹ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10. Na rubovou stranu vota obce Újezdec u Osvětiman ze 4. ledna 1835 připsal vrchní úředník své rozhodnutí: „Da von den inbenannten 3 gewählten Ansassen keine als tauglich anerkannt werden könnte, die Gemeinde keinen mehr in Vorschlag brachte, so wird für das Jahr 1835 der alte Bauermeister Franz Polásek anmit bestätigt.“

³⁸² Tamtéž, protokol z 30. ledna 1841: „Joseph Naplava beeideter Bauermeister aus dem Dorfe Strzibrnitz überreichte die schriftliche Bitte vom 29. Jänner 1841, womit Franz Schwaniga als jüngerer Bauermeister und Fabian Slezak als Geschworne für Strzibrnitz unter Eid genommen werden möchten. Da niemand von der

Naproti tomu fojt jako vrchnostenský úředník nebyl ani vybírán ani schvalován obcí, jeho jmenování bylo čistě záležitostí správy velkostatku. Neměl ani stanoveno nějaké určité funkční období, teprve pokud nechtěl či nemohl funkci zastávat, popř. vrchnost nebyla s jeho prací spokojena, bylo přistoupeno k renovaci.³⁸³ Ta spočívala pouze ve složení přísahy na vrchnostenské kanceláři. Jako panský úředník v ní sliboval hájit *vrchnostenské dobré*. Výměně fojta přihlížel samozřejmě vrchní úředník, kromě něj však nalezneme mezi přítomnými celou škálu personálu patrimonía: aktuára, správce, purkrabího, důchodního a dokonce i lesního pojezdného. Svědecký podpis pak kromě fojtů jiných vesnic přidal i ne jeden pudmistr. Naopak fojt zase běžně spolupodepisoval obecní písemnosti. Přestože v této době už fakticky nebyl představitelem obce, z tradice i pro autoritu úřední osoby se těšil v obci zvláštnímu postavení.³⁸⁴

V některých obcích mohl být dokonce pudmistrem a fojtem jediný člověk. S určitostí můžeme tvrdit, že tomu tak bylo v některých letech u obce Salaš. A nešlo v žádném případě o náhodný jev. Když roku 1832 tehdejší fojt František Juřík nastupoval do pudmistrovského úřadu, sama vrchnost to odůvodňovala skutečností, že obec je dosti malá a většina obyvatel jsou domkáři, takže rychtář nemá příliš mnoho práce a nebude tedy kvůli jedné funkci zanedbávat druhou. Bylo nepochybně lepší využít na maximum schopného jedince, jenž se již v jedné službě osvědčil. A Juřík své schopnosti prokázal. V obou funkcích vydržel - jako pudmistr s tříletou přestávkou, jako fojt nejspíš nepřerušeně - až do roku 1845.³⁸⁵

Vraťme se ale ještě zpět k výměnám na postu pudmistra a podívejme se podrobněji, jaké byly důvody, jež vedly obecní představené k opuštění této funkce, či naopak v jakých situacích byl odvolán. Poskytne nám to další úhel pohledu na fungování obecní samosprávy. Již bylo řečeno, že v převážné většině případů byla důvodem výměny demise. Jako zdaleka nejčastější příčinu uvádějí pudmistři ve svých žádostech o uvolnění zanedbávání vlastního hospodářství. I když připustíme, že skutečný důvod mohl zůstat nevyřčen, není tato shoda jistě náhodná a ukazuje na vysokou časovou náročnost (časté docházení k vrchnímu úřadu, vybírání daní, různá další jednání atd.). Poměrně častým důvodem byl i pocit nevděčnosti vykonávané funkce, dále můžeme uvést úmrtí či nemoc v rodině nebo vlastní neschopnost v důsledku nemoci a stáří.³⁸⁶ Případů, kdy byl pudmistr odvolán, ať již z popudu obce nebo vlastní iniciativy vrchnosti, nalezneme mnohem méně. Většina z nich se navíc vyřešila v řádném termínu pro renovaci, odvolání během roku bylo skutečně výjimečnou situací. V dochovaných materiálech známe pouze tři případy, kdy byl pudmistr odvolán okamžitě. Vždy jej odvolal vrchní úřad, jednou ze svého vlastního popudu, jednou po prošetření

Gemeindgliedern etwas zu erinnern hat, so werden dieselben in ihrer Kategorie bestätigt und sonach nach erlassener Meinedserinnerung folgender Schwur abgenommen.“

³⁸³ Záznamů o renovacích fojtů je mnohem méně (21), proto nelze činit jednoznačné závěry o době, kdy se obvykle renovace konala. Data konání jsou však oproti renovacím pudmistřů mnohem více rozptýlena po celém roce. To koresponduje se skutečností, že fojt neměl pevné funkční období. K výměně tedy docházelo dle potřeby, nejčastěji ale přece jen v lednu (6 případů).

³⁸⁴ Podpis fojta z Žeravic najdeme vedle pudmistra a konšela např. na smlouvě o odprodeji obecního pozemku z 2. března 1834 (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 8), na žádosti o povolení renovace z 5. ledna 1836 (tamtéž, kart. 10), stupavský fojt zase podepisoval spolu s dalšími úředníky obecní účty (např. za rok 1839 – MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 11). Podle pořadí podpisů lze snadno vidět hierarchii vesnické správy: „*Josef Stupňánek pudmistr, Matúš Korčák fojt, Josef Merta mladší pudmistr, Martin Merta ouřadní, Jan Minks sused.*“

³⁸⁵ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10 (renovační protokol ze 16. června 1832): „*[...]obgleich derselbe bereits den Richterdienst auf sich hat, den als Bauermeister noch immer füglich mitbegleiten kann, ohne dass der eine oder der andere Dienst leiden wird, weil das Dorf Sallasch meistens aus Häuslern besteht und nur 25 Nummern in sich fasst, sonach den Franz Juřík der Richterdienst sehr wenig beschäftigt.*“

³⁸⁶ V konkrétních číslech vypadají důvody demise takto: kvůli zanedbávání vlastního hospodářství 15, kvůli nevděčnosti vykonávané služby pět, kvůli nemoci dva (+ jeden fojt), kvůli stáří jeden, z rodinných důvodů (smrt, nemoc manželky) dva, pro neposlušnost obce jeden, kvůli neznalosti písma jeden, pro zaneprázdněnost jinými veřejnými funkcemi jeden.

stížnosti obce, jednou pak kvůli nespokojenosti své i obyvatel vesnice. Jako příčiny zjišťujeme především nespokojenost s péčí o obecní majetek a celkovou nespokojenost s tím, jak plní své povinnosti.³⁸⁷

Podívejme se nyní na některé kauzy podrobněji. Jako první uvedeme žádost městečka Žeravic o odvolání pudmistra Ignáce Stoupala. Odpověď vrchního úřadu z 13. června 1828 skrývá mnoho zajímavého. Již na počátku připomíná, že podle nařízení z roku 1784 má pudmistr sloužit tři roky a vůbec není možné odvolávat pudmistra s ohledem na výběr daní, jediné pokud by se dopustil zločinu.³⁸⁸ Vrchní úředník tedy nejen že stížnost zamítl, ale dal také potrestat vězením (patrně na obvyklou dobu 24 hodin) předkladatele stížnosti. To ovšem nestačilo, neboť bylo třeba řešit přetrvávajícího „ducha odporu“ proti obecnímu představenému. A jak uvidíme, postupoval vrchní se vši rozhodností. Pudmistrovi přikázal hned téhož dne svolat obecní shromáždění a předvolat obecního písaře, aby vypověděl, kteří sousedi ho požádali o sepsání stížnosti (samotný dokument byl v podstatě anonymní, podepsán jen: „*v jménu celej obce*“). Tyto osoby se měly hned následujícího dne dostavit do panské kanceláře, a *pokud se nebudou moci prokázat, že mají plnou moc od všech členů obce, budou exemplárně potrestáni, a tak bude pro jednou v obci nastolen klid*. Stejně tak měli být potrestáni také všichni, *kteří se opovážili držeti pokoutné shromáždění*. Pudmistrovi bylo výslovně přikázáno přečíst toto rozhodnutí celému obecnímu shromáždění a ohlásit jmenovitě každého, kdo by se při tom choval nepatřičně. Jak z vlastního obsahu, tak také z formulací doslova číší snaha ukázat poddaným pevnou ruku a zastrašit případné další *neklidné hlavy*.³⁸⁹

Tento případ potvrzuje především to, co bylo řečeno o době konání renovace. Pokud se nejednalo o skutečně závažné prohřešky, musela své výhrady obec přednést až v řádném renovačním termínu. Snahou vrchního úřadu bylo také zabránit tomu, aby se případné stížnosti staly nástrojem vyřizování účtů a ventilováním osobních antipatií a sporů mezi jednotlivci, kterých nebylo na vesnici o nic méně než dnes. Proto se prošetřovalo, zda stížnost skutečně odráží názor všech, teprve poté se jí byl vrchní úřad ochoten zabývat. K rozuzlení zmíněné kauzy doplníme pouze tolik, že na přelomu let 1828 a 1829 Ignác Stoupal svůj úřad opustil. Podrobnosti neznáme, ale je vcelku lhostejno, zda se proti němu skutečně obec postavila, nebo zda jej tato kauza odradila od dalšího pokračování a z funkce odešel dobrovolně.

Řádný úřední postup v situaci nastalé nutnosti změny zvolili Buchlovičtí. Jejich pudmistr Martin Hrabec na začátku roku 1807 sám oznámil obci a vrchnímu úřadu, že nechce dále pokračovat v pudmistrovském úřadě. Obci tedy byl oznámen termín renovace. V odpověď sestavila poměrně rozsáhlou stížnost sestávající z 12 bodů. Není třeba zde podrobněji rozebírat obsah, nejvíce bodů se týkalo hospodaření s obecními penězi, výběru poplatků, dluhů obce, údajně chybějících položek v účtech apod. Nechyběly ovšem těžko průkazné osobní invektivy typu nařčení z hráčské vášně nebo obvinění jeho dětí z krádeží ovoce ve vinohradě. Aby mohla být provedena výměna, musel se nejdříve spor vyřešit.

³⁸⁷ Jak bylo dříve řečeno, kromě čtyř případů, kdy stížnost povstala souběžně s demisí a vše se tedy vyřešilo vzájemnou dohodou a standardní renovací, bylo nalezeno devět případů zbavení funkce. Z nich šest se ale řešilo v běžném termínu. To znamená, že pudmistr řádně dokončil své volební období.

³⁸⁸ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 8: „*Nach der bestehender hohen Anordnung von 13. April 1784 hat jeder Bauermeister 3 Jahre um so mehr zu dienen, als wegen Einkassirung der Steuer mitten in Jahre keinen Entlassung – als wegen Verbrechen - statthaben kann.*“ Zdá se, že zemské gubernium se snažilo prosadit tuto praxi již před drahnou dobou, ale vcelku bezúspěšně (viz seznamy pudmistřů v příloze). Třileté volební období zavedl na svém panství i magistrát města Uherského Hradiště roku 1826. Srov. ČOUPEK, L.: *Správa obcí*, s. 157, pozn. č. 48.

³⁸⁹ Tamtéž. Celý text rozhodnutí vrchního úředníka v popsané věci je v němčině, navíc v první osobě a činném rodě, uvedený citát je tedy pouze volným překladem. Originál se tak stylisticky výrazně liší od běžné neutrální úřední mluvy svou vysokou expresivností: „[...] *ich will sämtlichen Zierawitzer zeigen, dass ich im Stande bin, wegen einigen unruhigen Köpfen die nötige Ordnung herzustellen. Dies ist mein fester Wille*[...]“. A na závěr dodává ke svému rozhodnutí, že „*diese werde ich zu züchtigen wissen*“.

Vrchní tedy předvolal pudmistra a přečetl mu stížnost. Ten se pak postupně k jednotlivým bodům vyjádřil. Po vyhodnocení výpovědi pudmistra shledal, že Martin Hrabec svou funkci vykonával řádně a k dobru obce, proto napříště Buchlovičtí měli „*budúcně všechno to, cokolivěk oni před kancelář přednesú, napřed rozvážit, sice ty, kteří něco na cti utrhajícího přednesú, když se to nedokáže, jakožto na cti utrhající dle nejvyššího zřízení potrestáni budú*“. Obci zde přiznává právo poukazovat na pudmistrovsky nedostatky v obecním hospodaření, „*ne ale jenom řečú, nýbrž dokonalýma důkazy*“. Závěrem bylo rozhodnuto o povolení renovace, ale vrchní úředník neopomněl s patřičným důrazem připomenout, že nikoli pro stížnost obce, ale „*že on sám o propuštění žádá, obzvláště z ohledu toho, že by vždycky nějaká rozbroj mezi ním a obcú být mohla*“. Je vcelku pochopitelné, že se vrchnost bála precedentu, který by strhl lavinu dalších stížností při jakékoli příležitosti, jež by se komukoli z obce hodila, proto závěrem ještě jednou pohrozil: „*Při tejto příležitosti se taky ponechat nemože obec ještě jedenkrát napomenút budúcně jsi na její přednešení ke kanceláři víc pozor dát a se do toho, co ji nesluší, nikolivěk míšat, sice by si musela potom ty následky sama připsat*“.³⁹⁰

Podobně se vyvíjela i situace kolem stížnosti obce Újezdec roku 1825 na pudmistra Václava Sabáčka kvůli špatnému hospodaření, opilství a také kvůli tomu, že údajně se svým příbuzným fojtem tvrdí, že si v obci mohou dělat, co se jim zlíbí. Patrně byla odmítnuta, o rok později se totiž opakuje. Tentokrát máme záznam z protokolu, který zachycuje projednávání stížnosti před vrchním úřadem, zastoupeným zde opět vrchním a aktuárem. Samozřejmě byl předvolán újezdecký pudmistr, obec pak zastupovalo pět vybraných sousedů. Po vyslechnutí pudmistra shledal vrchní tentokrát ve svou bodech jeho pochybení: jednak ve vykazování příjmů za pronajatá obecní pole, dále pak ve věci půjčky 190 zl na soudní výlohy sporu, jež obec vedla o pastvinu Chrást. Obec chtěla vykázání výdajů z těchto peněz, díky této stížnosti se ale zjistilo, že obec zplnomocnila pudmistra zastupováním v této při bez souhlasu vrchního úřadu. To mělo pro Buchlovice neblahý následek, neboť tento na půjčku pohlížel jako na soukromou, nikoli veřejnou a nařídil, že ji musí splatit obyvatelé obce, kteří jsou podepsáni na pudmistrově plné moci. Ti ať se mezi sebou dohodnou, kdo kolik a jak zaplatí. Pokud se nedomluví sami, ať se obrátí na příslušnou soudní instanci. S ohledem na zjištěné skutečnosti se rozhodl k 1. květnu pudmistra odvolat (i když ten se ve své výpovědi vyjádřil, že rád z této funkce odejde) a přikázal obci provést volbu nového. Pudmistr Sabáček pak samozřejmě musel nahradit neodvedené peníze za pronájem louky.³⁹¹

U dalšího sporu se nedochovaly žádné záznamy o vyšetřování, pouze stížnosti obou stran. Právě z nich lze vyčíst několik zajímavých informací. Na první pohled zaujme absence věcných argumentů, které evidentně zastoupily vzájemné antipatie. Vše začalo v březnu 1837, kdy vrchnímu úřadu došla stížnost ze Stupavy. Obsahově zaujala nevšedně absurdními výhradami typu: „*když něco přijde soudit, tak soudí jeho žena a pudmistr nic*“ nebo „*takový pořádek je v naší obci, že může kurva k nám přijít odkád chce, každú do obce přijme*“. Věcnější povahy jsou stížnosti na vybírání vyšší než předepsané obecní dávky a na

³⁹⁰ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 8. Citované úseky pocházejí z výnosu vrchního úřadu z 25. února 1807. Stížnost obce i protokol z výsledku pudmistra nese datum o dva dny starší. Ustátnění renovace bylo výnosem stanoveno na 28. února. Jak tedy vidíme, vrchní úřad celou záležitost vyřídil velmi promptně

³⁹¹ Tamtéž, protokol z 15. dubna 1826 a výnos ze 16. dubna 1826: „*Die Pachtgelder hat Wenzl Sabaczek, in wie lange solche nicht gehörig verwiesen werden, zu vertreten, darum er sich angelegen sein lassen müsse, den Ausweis vollkommen begründet abzugeben*. V závěru se vrchní úřad vyjádřil i k stížnosti na fojta, jež se objevila v podání obce z přechozího roku: „*Bezüglich der Klage gegen den Vogten Joseph Blecha hat das Amt nur zu bemerken, dass weil gar kein vergehen selben zur Last gelegt wird, er auch blos in Verweisung der Robot, keineswegs aber der Gemeinobligenheiten, in Berührung stehet und in dieser Hinsicht von dem obrigkeitlichen Amte fürgewählet werde, auch stets richtig in dieser Eigenschaft sich bewiesen hat, selber auch ferners als Vogt beibehalten bleibe*.“

zanedbávání jeho povinností při údržbě cesty.³⁹² Pudmistr Matouš Korčák zhruba o týden později odesílá vrchnímu úřadu svou stížnost na některé ze sousedů, kteří jej veřejně obviňovali z krádeží obecních peněz, uráželi jej a odpírali práci na silnici. Závěrem žádá o podporu proti odbojníkům.³⁹³ Ačkoli podrobnosti vyšetřování (proběhlo-li vůbec) neznáme, z dalších souvislostí víme, že se velké podpory nedočkal. Ještě v březnu totiž Korčák, jenž byl mimochodem pudmistrem již dlouhých 10 let, ze své funkce odstoupil a obec si tedy mohla vybrat nového představeného. Volby vyhrál Josef Merta, jehož Matouš Korčák označil za jednoho z hlavních oponentů. Snad právě proto vrchní úřad využil svého práva a vítěze voleb do čela obce nevybral. Přesto se stal mladším pudmistrem a v roce 1841 nakonec i starším pudmistrem. Matouš Korčák však mohl odejít se vztyčenou hlavou. Nejen pro odsloužených 10 pudmistrovských let nelze pochybovat, že byl schopným a loajálním úředníkem. Svědčí o tom i to, že jej vrchnost hned roku 1837 dosadila do funkce fojta, kterou pak vykonával ještě dalších 16 let.

Jak jsme viděli na uvedených případech, být pudmistrem nebylo rozhodně jednoduché, a je třeba dodat, že úplně snadné nebylo ani se jím stát. Jako první kritérium pro výběr vhodného člověka bylo jeho společenské postavení. Již bylo řečeno, že vliv na obecní záležitosti mohli uplatňovat pouze osedlí a domkáři, pudmistrem se mohl stát (alespoň ve větších obcích) pouze osedlý. Nebyla to jen otázka společenské prestiže a vztahu mezi gruntovní držbou a spoluvlastnictvím obecního majetku, ale svou roli zde hrály i důvody ryze praktické. Pokud si i sedláci, které mohla zastat v hospodářství jejich čeled', neustále stěžovali, že pudmistrovské službě obětují čas na úkor hospodářství, oč problematičtější by to muselo být v případě existenčně mnohem méně zajištěného domkáře. Také je třeba si uvědomit, že pudmistr ručil svým majetkem za případné chyby v účtech. Pokud při renovaci musel vyrovnat případné škody, musel mít k tomu dostatek prostředků. Stejně tak v případě, kdy se nedostávalo obecní pokladně prostředků, musel přispět na nenadálá vydání z vlastní kapsy. Nepochybujeme tedy, i když jen málokdy je to v pramenech výslovně uvedeno, že pudmistrem se mohl stát pouze láník, půlláník, čtvrtláník či podsedník. Tato skupina měla sice stejné hlasovací právo, ale nebyla homogenní skupinou. Dokazuje to žádost břestekých půlláníků a čtvrtláníků, aby vrchní úřad ze zvolených kandidátů vybral půlláníka, nikoli podsedníka, kterým byl předchozí pudmistr. Nevíme, co bylo oním útlakem ze strany podsedníků, na který si stěžují, rozhodně je to ale důkazem, že každá sociální vrstva vesnice sama sebe vnímala jako zvláštní skupinu a sledovala své vlastní zájmy.³⁹⁴ Se sociálním postavením souvisí také úroveň vzdělání pudmistra, která hrála při výběru kandidátů velmi důležitou roli. Pokud měl být totiž pudmistr reálně schopen vést obecní účty, bylo třeba, aby zvládal alespoň základní dovednosti – psaní a počítání. Samozřejmě mu v některých činnostech vypomáhali obecní písař, obecní hospodář, mladší pudmistr či některý z konšelů. Na počátku 19. století, kdy se postupně stává základní vzdělání běžnějším jevem i mezi venkovským obyvatelstvem, je již tento předpoklad budoucího úředníka vnímán jako velmi

---

³⁹² MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10, stížnost z 13. března 1837. Stížnost je sice podepsána 24 jmény, již na první pohled je ovšem patrné, že přinejmenším většinu, spíše však všechna jména zapsaly dvě písařské ruce. Ukazuje to, že v čele celé akce stál úzký okruh osob.

³⁹³ Tamtéž, stížnost z 21. března 1837. Celý text je uveden v textové příloze, neboť natolik vypovídá o problémech autority obecních představitelů, že nepotřebuje většího komentáře. Za zvláštní zmínku stojí i popsání způsob, kterým pudmistr na obvinění ze zpronevěry reagoval. Svolal totiž obecní shromáždění a přede všemi se veřejně vykázal z účtů.

³⁹⁴ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 8, Břestek 7. ledna 1831: „Mimo to žádáme, aby nám z podsedníků žádný nebyl potvrzený, poněvadž jsme již podsedníka pudmistrem měli. Tak žádáme nyní, by byl ze čtvrtníků, aby nás podsedníci neutiskovali a nešídili, což sme již dílem zkusili. Za což s ponížeností žádáme.“ Protože se hlasovalo mezi všemi osedlými, mohli podsedníci, pokud jich bylo v obci více, při volbě získat větší vliv.

žádoucí.³⁹⁵ Nový pudmistr musel být také morálně bezúhonným, prakticky v každém protokolu o renovaci se dle tehdejšího způsobu píše, že vybraný kandidát je *vrchnímu úřadu znám jako mravný a spořádaný muž*. Mohlo by to znít jako pouhá fráze, ale vrchnost skutečně bedlivě dozírala na to, aby nevybrala někoho, kdo již měl problémy se zákonem. Dvojnásob to jistě platilo, pokud se navíc jednalo o prohřešek proti samotné autoritě vrchnostenské správy. Tak se to roku 1832 stalo neúspěšnému kandidátu na pudmistra obce Moravan Antonínu Šimečkovi. Když jej vrchní úředník nevybral za pudmistra, veřejně přímo při renovaci prohlásil, že „*když Karel Moravanský za budmistra vyvolený bude, a když domů přijdeme, tak celá obec povstane*“. Za tento prohřešek proti autoritě vrchnosti byl potrestán 48 hodinami vězení a bylo mu provždy zapovězeno ucházet se nejen o pudmistrovský, ale i o jakýkoli jiný úřad.³⁹⁶

Odměnou pro pudmistra byla patrně především jistá společenská prestiž, ačkoli pudmistr a někdy i další obecní úředníci dostávali také finanční odměnu, ta ovšem jistě nebyla hlavním motivem, proč se o funkci ucházet.³⁹⁷ O finanční odměně pro fojty a fojtíky zprávy chybí, bylo by ale s podivem, kdyby žádnou nedostávali. Víme sice, že byli osvobozeni od robot, o jiné odměně se ale zprávy nedochovaly.³⁹⁸

Jak jsme již dříve uvedli, místem konání obecního shromáždění, ale také dalších akcí, jako byly dražby pronájmu obecních pozemků nebo jednání různých komisí (odvodní, pro sběr podkladů ke katastru atd.) byl **obecní dům**. Alespoň to platilo u větších obcí. V městečku Žeravicích se o něm někdy mluvilo také jako o radnici. A jak vidíme z dochovaného inventáře, nebylo toto označení nezasloužené. Jednalo se o dvoupodlažní stavbu se šindelovou střechou, na které nechyběla ani věž s hodinami. V přízemí se nacházela větší místnost, v níž se scházelo obecní shromáždění, menší místnost sloužila jako sýpka kontribučenského fondu. V prvním poschodí se pak nacházela školní třída a byt učitele sestávající ze dvou pokojů a komory s kuchyní.³⁹⁹ V Osvětimanech měli také obecní dům (čp. 61), nepochybně však byl menší, a aby byl jeho provoz ekonomický, byl pronajímán k bydlení. Ve smlouvě však bylo vymíněno, že nájemník musí krom ročního platu 10 zl ještě „*hromadu a všechny potřebné poradky obecní v tom domě trpět*“.⁴⁰⁰ V Buchlovicích sloužil ke stejnému účelu obecní hostinec. Toto řešení ovšem mělo jistá úskalí, jak ukazuje spor mezi pudmistrem a obyvateli. Obec si stěžovala, že svolává obecní hromadu v době bohoslužeb, pudmistr zdůvodňoval své konání tím, že odpoledne je hospoda příliš plná a také mnozí hospodáři, ač nepracují, alespoň

³⁹⁵ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10: „*poněvadž náš pudmistr v písmě není nic učený a skrz to se k tomu úřadu velice neschopným činí[...], z tej příčiny u vrchního kanceláře propuštěn býti žádá[...]. Stalo se v Medlovicích dne 17. února roku 1837.*“ Podobných případů lze uvést celou řadu.

³⁹⁶ MZAB, F 45, i. č. 413, kar. 10, protokol z 28. ledna 1832: „*der Verurteilte für immer als unfähig zum Bauermeisterdienste in Moravan erklärt wird, so wie auch zu allen andern in der Gemeinde Morawan bestehenden Gemeinddiensten, und der Gemeinde Moravan wird hiedurch untersagt, diesen Anton Šimeček nie mehr zu was immer für einen Dienste in Morawan in Vorschlag zu bringen.*“ Zatímco obec se tohoto zákazu příliš nedržela, vrchní úřad skutečně tento trest uplatnil, když o dva roky později (dle renovačního protokolu z 22. března 1834) Antonína Šimečka vyloučil z obcí navržených kandidátů s odkazem na incident z předloňského roku.

³⁹⁷ Podrobněji se odměnami pro pudmistry a další obecní činitele budeme zabývat v následující kapitole.

³⁹⁸ MZAB, F 45, i. č. 54, hospodářské instrukce a deputátní tabulky panství Buchlov z roku 1833: „*sind alle Voiten, Voitiker und Weingartenhüter (horný) von der Verrichtung der ihnen obliegenden Robotschuldigkeit befreit.*“

³⁹⁹ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 9. Výtah z inventáře obecního majetku poskytuje podrobný popis včetně počtu oken či materiálu stropu a podlah. V nadpise je označení *Rathaus* přepsáno na *Gemeindhaus*. Dokument není datován, jeho vznik lze podle ostatních písemností předpokládat mezi lety 1842-1843. Z 1. září 1842 pochází zápis z dražby pronájmu vybírání tržních poplatků, jenž byl „*aufgenommen im Markt Zerawitzer Rathause resp. Gemeindhause vom Oberamte der Herrschaft Buchlau*“. Vidíme, že i vrchnostenští úředníci leckdy označili žeravický obecní dům jako radnici.

⁴⁰⁰ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 8, Osvětimany 10. října 1830.

na pole jdou se podívat, jiní pak již jsou poněkud posilnění alkoholem.⁴⁰¹ V Moravanech pak dokonce museli konat obecní hromadu v hostinci, který nepatřil obci, ale měl soukromého vlastníka. Obec platila za pronájem čtyři sáhy dřeva ročně, později převzala z rozhodnutí krajského úřadu tuto povinnost vrchnost. Když ale od toho upustila, muselo nutně dojít ke střetu veřejných potřeb a soukromých podnikatelských zájmů majitele Františka Formana. Když obec nerespektovala jeho zákaz, rozhodl se nastalou situaci řešit radikálním způsobem a prostě hospodu v době obecního shromáždění zamčel. Neméně radikální byl tvář v tvář shromážděným spoluobčanům stojícím v dešti před hospodou také pudmistr Josef Moravanský, jenž si přinesl sekeru a rozštípav dveře dostal se do hostince násilím. Tak se případ dostal před vrchní úřad. Nevíme, jak se rozřešila otázka konání obecních hromad, ve spisech je pouze zaznamenáno předběžné rozhodnutí, příkazující obci uhradit hostinskému škodu za rozbité dveře.⁴⁰²

Tabulka č. 7: Přehled nižších úředníků a služebníků v obcích panství Buchlov

	mladší pudmistr	fojtík	konšelé	obecní hospodář	obecní písař	horný	jiné
Břestek	ano	ano	-	-	ano	ano	hlásný, polní hotař, vinohradní hotař, pastýř, zvonař
Buchlovice	ano	ano	3	2	ano	ano	šacovník, kostelník, horník, hotař, pastýř, natahovač hodin
Medlovice	ano	-	3	-	ano	-	hlásný, hotař, pastýř
Moravany	ano	ano	4	1	ano	ano	pastýř (2), šacovník
Osvětimany	ano	ano	2	-	ano	-	šacovník (2), kostelník, pastýř (2), hlásný (2), hotař
Salaš	ano	-	2	-	ano	-	pastýř, zvonař
Staré Hutě	-	-	2	-	ano	-	pastýř
Stříbrnice	ano	ano	3	-	ano	ano	hotař, pastýř, hlásný
Stupava	ano	-	3	-	ano	-	strážný
Újezdec u O.	ano	ano	1	-	ano	ano	horník (2), hotař, pastýř, hlásný
Žeravice	ano	-	6	-	ano	ano	kostelník, hlásný, hotař (2), pastýř, natahovač hodin

⁴⁰¹ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 8, protokol vrchního úřadu z 24. února 1807: „[...]po litaniách se mnoho vojáků do hospody zejde, skrze které žádná hromada se držet nemože, potom taky lidi věčím dílem jidú na pole se podívat, posledně taky jsou ty lidi, co přindú, většim dílem popití, z toho se tedy nechá soudit, jestli jest možná a jestli se to nechá jináč dělat, a tím víc, poněvadž obec jinšihó domu k takovému shromáždění nemá.“ Přitom ze samotné stížnosti (tamtéž, Buchlovice 23. února 1807) víme, že Buchlovice obecní dům vlastnily. V účetním materiálu ze 30. let 19. století (viz kapitola IV/4.) hovoří dokonce o dvou obecních domech, ty však obec pronajímala.

⁴⁰² MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10, protokol vrchního úřadu z 23. dubna 1831. Pudmistr také vysvětluje, proč nemohl konat hromadu ve svém domě, což byla patrně praxe nejmenších obcí: „Již od dávných časů obecní hromada v hospodě se držela, já sem jako purmister na to nenastúpil, abych obecní shromáždění v mojim příbytku držel, což taky z tej příčiny a okolostojčnosti státi se nemůže, poněvadž v celej dědině takovéhó místa se nenajde, kde by naše usedlost shromážditi se mohla. Do našich skrovných příbytků sotva dvacet mužů místo najde, naše usedlost domácí jedno sto krom cizích, který v našich končinách vinohrady neb jinší majetnosti mají, vynáší. Tehdy na žádný způsob jinde krom v hospodě obecné shromáždění držeti možna jest.“ Je vcelku s podivem, že takto velká obec neměla svůj obecní dům.

Závěrem se ještě krátce „pohlédneme“ po ostatních úřednících, kteří v jednotlivých obcích mohli, ale také nemuseli být ustanovováni. Tabulka č. 7 ukazuje, jak podle zmínek v patrimoniálních písemnostech asi vypadala jejich struktura v jednotlivých městečkách či vesnicích. Kromě pudmistrů a fojtů, které měla každá obec bez ohledu na velikost či význam, pak uvádíme všechny úředníky, kteří jsou v pramenech alespoň jedenkrát zmíněni. Z tabulky také vysvítá, že krom mladšího pudmistra, fojtíka a konšelů, o kterých jsme již mluvili, nebylo mnoho dalších úředních funkcí. Za povšimnutí stojí skutečnost, že **obecní hospodář** byl zjištěn pouze u dvou obcí. Jedná se o náhodné zmínky, žádné obšírnější informace nejsou k dispozici. Zdá se však pravděpodobné, že mohli existovat i v dalších větších obcích, především v městečku Žeravicích. O jejich pracovní náplni není zaznamenáno také prakticky nic. Předpokládejme tedy, že platí asi totéž, co bylo řečeno v kapitole věnované velehradskému panství.⁴⁰³

Naproti tomu **obecní písař** (něm. *Gemeindschreiber*) působil prokazatelně ve všech obcích, od největších až po ty malé. Ostatně vzhledem k ne příliš vysoké úrovni vzdělání venkovského obyvatelstva bylo nutností tuto funkci zřídit a obsazovat. Stejně tak logická je i skutečnost, že tato funkce byla prakticky vždy obsazována místním učitelem.⁴⁰⁴ Podpis obecního písaře nalézáme na některých obecních účtech i jiných písemnostech, a to mnohdy ještě zůstává skryt, neboť je vysoce pravděpodobné, podíváme-li se jen zběžně na dochované písemnosti obecní provenience, že pisatelem často nebyl pudmistr, jehož jméno, napsané hrubou rukou zemědělce, se nápadně odlišuje od ostatního textu. A známe ne jeden případ, kdy se pudmistr neuměl ani podepsat. Obecní písař naproti tomu většinou písemnosti nepodepisoval, jeho podpis neměl žádný smysl a váhu, neboť nebyl funkcionářem samosprávy, ale administrativní silou, jež za finanční odměnu prováděla určenou práci.⁴⁰⁵

Zvláštní oblastí na pomezí patrimoniální správy i obecní samosprávy bylo horenské právo. Nevíme, jak vypadala stará práva, která byla roku 1765 nahrazena poměrně moderní normou, platnou pro celé buchlovské panství.⁴⁰⁶ Text regulí o 25 odstavcích se jako první věnuje ustanovením o konání horenského soudu, jenž připadal dle starého obyčeje na svátky svatého Jiří a svatého Vavřince. Dále upravuje podmínky převodu vlastnictví vinohradu. Zde se poprvé setkáváme s funkcí horného, jemuž měly být veškeré převody ohlášeny. Horný se pak měl spolu se smluvními stranami ve čtrnáctidenní lhůtě dostavit do vrchnostenské kanceláře k provedení zápisu ujednání do horenské knihy.⁴⁰⁷ Hornému a obecním představeným se také měly hlásit veškeré spory a roztržky mezi vinohradníky a konečně měl být horný přítomen jako svědek při prodeji vína. V dalších částech regulí se stanovují zásady

⁴⁰³ Z písemností buchlovského panství se o činnosti obecních hospodářů dozvídáme pouze z obecních účtů (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10-12). V obecních účtech Buchlovic jsou jmenovitě uváděni oba hospodáři jako přítomní svědci manipulace s obecním obilím. Obilí představovalo důležitý zdroj obecních příjmů a zároveň i rezervu pro osev, proto bylo nejen zahrnuto do obecního účtu, ale také podrobeno zvýšenému dohledu. Ve stejné obci také byli pověřeni dohledem na výběr tržních poplatků (viz kapitola IV/4.).

⁴⁰⁴ Tamtéž. V obecních účtech Starých Hutí, Stupavy a Žeravic se výslovně uvádí vyplácení roční odměny písaři a učiteli (rektorovi). V případě Starých Hutí a Stupavy šlo dokonce o jediného příjemce platů z obou obcí. Staré Hutě byly totiž ke Stupavě přiškoleny, stupavský učitel tedy sloužil oběma obcím v obou svých povoláních, jak prozrazuje i na první pohled patrná shoda v rukopisu a úpravě obecních účtů obou sousedních vsí.

⁴⁰⁵ V obecních účtech všech jedenácti obcí buchlovského patrimonie jsou zaznamenány odměny pro obecního písaře (viz kapitola IV/4.).

⁴⁰⁶ MZAB, B 1, i. č. 4168, sign. W 210. Tyto *Regule vinohradnické panství buchlovského* vydala 30. června 1765 hraběnka Terezie z Berchtoldů, rozená Petřvaldská, aby tak nahradila starší práva, a skutečně se svým charakterem (jednoduchost, rušení zvykových omezení a hrdelních trestů, zmírnění pokut apod.) mnohem více podobají pozdějšímu josefinskému vinohradnímu řádu než středověkým horenským právům.

⁴⁰⁷ Tamtéž: „Kdo vinohrad kupuje neb jinším právem dědí a přijímá, ten má předně ustanovenému hornému zákupní cenu neb příčinu dědictví oznámiti, horný pak ale, anebo jinší od horného zplnomocněný přísazný, má s prodávacem i kupcem anebo dědicem na panský kancelář jíti, takový kup neb dědictví do horenských knih v čtrnácti dnech zapsati nechati.“

řádné péče majitele o jeho vinohrad, podrobnosti vybírání desátkového vína a hroznů tzv. koštného, šenkování vína, jež bylo všem obcím povoleno od svatého Martina do Zeleného čtvrtku (výjimkou byly Žeravice, kde vinný šenk upravovalo zvláštní privilegium), a v neposlední řadě se zde určoval způsob trestání a pokut za krádeže (hroznů, pňů, kolíků atd.) a škody (od dobytka a psů), způsobené ve vinohradě. K zabránění takovým nepřístojnostem byl najímán hlídač zvaný hotař, o němž hovoří závěrečný odstavec.⁴⁰⁸

Buchlovský horenský řád odstraněním středověkých přežitků předjímal a připravoval modernizaci horenského práva, kterou přinesl všeobecný vinohradní řád pro Moravu z 22. září 1784, o němž již padla zmínka v souvislosti se správou velehradského panství. Proto také nové nařízení nepřineslo vrchnosti ani poddaným žádné převratné změny. V podstatě pouze definitivně pohřbilo soudní aspekty horenského práva, které s konečnou platností plně předalo řádným soudním instancím, znovu snížilo pokuty za způsobené škody a celkově zjednodušilo právní rámec pěstování vinné révy. Představitelem dozoru vrchnosti na toto zemědělské odvětví v obcích, které měly na svém území vinohrady, zůstal **horný** (něm. *Bergmeister* nebo *Bergrichter*). Údaje v tereziánském katastru o výskytu vinic na buchlovském panství přesně zapadají do toho, co vyplývá ze zmínek o horném v materiálech obnovování obecních představených (viz tabulka č. 5).⁴⁰⁹ Přestože dle ustanovení viničního řádu bylo jeho jmenování a odvolávání podobně jako u fojta výhradně v rukou vrchnosti, sloužil jak na vrchnostenských, tak i na poddanských vinohradech a nelze jej tedy považovat ani za obecního, ani za ryze vrchnostenského služebníka.⁴¹⁰ Horný totiž sloužil oběma. Je to vidět i na přísaze, v níž se zavazoval „*vždy k vrchnostenskému jak i taky všeobecnému lepšímu jednati*“. Vrchnost měla i z vinohradů poddanských nezanedbatelné příjmy, a tak je přirozené, že bylo v jejím zájmu, aby byly kvalitně obhospodařovány. Zajistit to měl právě horný, který byl povinen „*dle rozkazu slavného vrchnostenského kanceláře a dle nejvyšších horenských předpisů při obdělání jak i vrchnostenských, tak poddaných vinohradů věrně a poctivě řídit i vypravovati[...], [...]na všechnu škodu poctivý býti a ty nedbandlivé vinohradníky k obdělání jejich vinohradů pod dobrým rozvážením napomínati a přidržovati, v času vinobraní vždy v hoře býti, na všechno odcizení zralých hroznů, jak i taky mladých vín poctivě oko vésti a každé takové přestoupení k trestu na ouřad udati řkouce všechno, co dle rozvážení jakožto škodlivé se proukazalo, odvracovati a temu překročovati[...]*“.⁴¹¹ V aspektech dotýkajících se řízení a dohledu na práce v panských vinohradech se charakter činnosti velmi blížil funkci fojta. Jako strážce vinohradů v době, kdy se mohla zrající úroda snadno stát terčem útoků zlodějů, pak nabýval pro všechny majitele respektu a důležitosti. Jistě tedy šlo o prestižní úřad, jenž měl i svou rituální stránku. Až do dnešních dní přežívají ve slováckém folkloru

⁴⁰⁸ Tamtéž: „*Hotařská povinnost bude na všechny zde předepsané články pro uvarování škod bedlivě pozorovati, když něco škodlivého při vrchnostenských neb sousedských vinohradech bude v ponivích a hroznách nebo v stromoví a ovoci vynalezené, tomu, komu by se škoda dila, oznámíti a tenkrát, když nějakou škodu mezi horu od lidí nebo dobytka ploditi měrkuje, má za právo třebas napříč přes vinohrady soukromě se tahnouti a fantovati[...]*“ Namísto původních tvrdých trestů měly být krádeže ve vinohradě od nynějška trestány jako jiná podobná provinění. Také se stanovuje přesná výše pokut za vniknutí dobytka či drůbeže do vinohradu, a to odstupňovaně podle druhu zvířete.

⁴⁰⁹ Srov. RADIMSKÝ, J.: – TRANTÍREK, M.: *Tereziánský katastr moravský*, s. 79. Soupis příjmů panství z roku 1842 (MZAB, C 14, i. č. 240) sice udává v Osvětimanech 55 a v Medlovicích 72 ¼ aichtelu vinic, této skutečnosti však není třeba přikládat zvláštní význam. V obou obcích nejsou příliš příznivé podmínky pro pěstování vinné révy. Ačkoli zde byly v různých dobách vinohrady zakládány (a zase rušeny), nikdy nedosáhly nějakého většího významu (srov. KOLEKTIV AUTORŮ: *Uherskohradištsko*, s. 575 a 620).

⁴¹⁰ „*Ne ale tak jest pudmister z horenského práva taky propuštěný, a to z tej příčiny, poněvadž to žádání horenského práva dle patentu od 22. září 1784 vrchnostám patří, a ta skrze jeho zhození od strany obce [...] příčina nikolivěk tak důkladná jest, která by jemu to horenstvo pryč vzít mohla.*“ Tak vysvětluje vrchní úřad ve své odpovědi z 25. února 1807 na stížnost obce Buchlovic proti jejich pudmistroví, proč jej odvolal pouze z této funkce, v úřadě horného jej však ponechal (MZAB, F 45, i.č. 413, kart. 8).

⁴¹¹ Vyňato z přísahy fojta a horného z Újezdce u Osvětiman z 15. října 1836 (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10).

obřady spojené s vinobraním (zarážení a otvírání hory apod.), při kterých hrál horný prvořadou roli. Také fakt, že se tento úřad často v jediné osobě spojoval s funkcí pudmistra či fojta, kterou vykonávaly jen bohatší vrstvy obyvatel, dokládá význam horného v hierarchii venkovské společnosti.⁴¹²

Ke střežení vinohradů nebo také polí si mohla obec najmout polního nebo vinohradního **hotaře** (*Hüter*, vinohradní hotař se mohl také nazývat **horník**). Hotaře známe jako služebníky při panských dvorech, ale dle obecních účtů si také obce platily své hotaře (jak pro vinohrady, tak pro obecní pole). Nelze však zcela vyloučit, že vrchnosti i obci sloužila jedna a tatáž osoba. Společnou pastvu dobytka osedlých měl na starosti **obecní pastýř** (*Gemeindhirt*) neboli **strážný** (*Viehhüter*). Ten se také staral o obecního býka nebo kance, pokud jej obec vlastnila.⁴¹³

Dalším ze služebníků, kteří se starali o soukromý i společný majetek obce, byl **hlásný** (někdy též *vartýř*), jenž vykonával noční strážní službu. Nejcennějším objektem v obci byl kostel, nejdůležitější tedy bylo zajištění této služby v Osvětimanech, Buchlovicích a Žeravicích. Zatímco na plat hlásných při farních chrámech, jež se nacházely v prvních dvou jmenovaných obcích, přispívaly i další přifařené vesnice, Žeravičtí museli platit své hlásné sami. Stejně tak musely nést náklady na svých bedrech i další obce, které považovaly za nutné zajistit tímto způsobem bezpečnost svého majetku.⁴¹⁴

V Buchlovicích, Osvětimanech a Žeravicích, kde byly farní, resp. filiální kostely, jmenovala vrchnost z titulu svého patronátního práva **kostelníky** (*Kirchendiener*), jednoho nebo dva pro každou obec. I oni museli složit služební přísahu, ve které se zavazovali k poslušnosti světským (vrchnosti) i církevním (farním kněžím) nadřízeným a řádnému plnění svých pracovních povinností při provozu kostela. Samozřejmostí byl zbožný a mravný život, v němž měl být kostelník příkladem pro ostatní spoluobčany, především pro mládež.⁴¹⁵

Posledním z úředníků zmíněných v pramenech k obecní správě je tzv. **šacovník** (německy *Schatzmann*, *Grundschatzer*). Přísahy šacovníků jsou sice zařazeny mezi ostatními úředníky obecní samosprávy, spíše však splňují znaky služebníků vrchnostenských. Obec

---

⁴¹² Krom zmíněné přísahy fojta a horného máme v Újezdci u Osvětiman i další doklady o tom, že tyto dvě funkce bývaly přinejmenším někdy obsazovány jedním člověkem. V Buchlovicích byl zase horným pudmistr, jak bylo také dříve v jiných souvislostech zmíněno. O spojení funkce pudmistra a horného žádali také Břestechtí listem ze 4. března 1842 (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10).

⁴¹³ MZAB, F45, i.č. 413, kart. 10-12. Poměrně nízký obnos, jež obce na tyto služebníky vydávaly (nejčastěji se pohyboval v rozmezí od 12 do 36 kr), spolu se skutečností, že tato položka byla v obecních účtech označována jako „závdanek“, dává tušit, že to nemohl být jediný příjem dané osoby, a to i za předpokladu, že tuto funkci vykonával jako vítaný přívůdce někdo z nejhudších obyvatel obce. Kromě příspěvku obce ale mohl mít příjem (spíše naturálního charakteru) od soukromých vlastníků, jimž hlídal jejich majetek. Tuto domněnku lze opřít o způsob, jímž živila svého pastýře obec Stříbrnice. V obecních účtech se totiž zmiňuje „zesýpka“ (tedy jakási sbírka naturálního platu od jednotlivých sedláků) obilí pro obecního pastýře, jenž dostal určitý fixní díl, zbytek se pak prodal a výtěžek byl dán do obecního rozpočtu. V Žeravicích zase hlásný, hotař a dokonce i obecní písař (a učitel v jedné osobě) dostával deputát z obecního obilí. O naturálních výplatách pastýřů a vůbec o fenoménu pastýřství (nejen) na moravském venkově viz BŘEZINA, Arnošt: *Pastýři*. SA 1, 1902, s. 22-25. Zde se dokonce mluví o ceremoniálním charakteru tzv. sýpek, kdy se u příležitosti výplat obilních dávek pastýři konala celá slavnost. Na kolik to ovšem platilo u menších obcí, nelze s jistotou říci.

⁴¹⁴ Tamtéž. Osvětimany platily svým hlásným 8 zl, přifařené obce mu platily 9 zl (Stupava, Újezdec), resp. 8 zl 30 kr (Medlovice). V obecních účtech městečka Buchlovic nejsou žádné záznamy o platu tamějších hlásných, z Břestku ale dostávali 7 zl, ze Starých Hutí 4 zl a ze Stříbrnic 8 zl WW. Moravany platily hlásným do Kostelce obvykle 16 zl 40 kr ročně. Žeravičtí hlásní dostávali od obce 14 zl, stříbrnický 30 zl a újezdecký 4 zl WW. V účtech dalších obcí se plat hlásného (i když tam byl) nevyskytuje. Snad dostával odměnu přímo od obyvatel, třeba v naturální formě (viz výše uvedená tabulka č. 7 a také tabulka č. 9 v následující kapitole).

⁴¹⁵ Po jednom kostelníkovi v každé ze jmenovaných obcí uvádí soupis poddaných z roku 1773 (MZAB, F 45, i. č. 146). Přísahu kostelníků najdeme mezi ostatní agendou vrchního úřadu v záležitostech obecní správy (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 8). Zatímco při farních chrámech osvětimanském a buchlovickém byla vyplácena odměna za kostelnickou službu z kostelního jmění, Žeravice (jako kuracie) platily roční služné dvou kostelníků ze svého obecního rozpočtu (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10-12).

totiž nejen že se nijak nepodílela – alespoň oficiálně – na jejich výběru, ale ve skutečnosti nebyl výkon jejich práce ani svázán s konkrétní obcí. Jednalo o jakési soudní odhadce, kteří měli pro vrchní úřad jako prvoinstanční soud provádět odhady nemovitostí, v první řadě pro potřeby dědických řízení, ale i pro další majetkoprávní záležitosti.⁴¹⁶ Byli jmenováni na dobu neurčitou a podle potřeby vrchního úřadu. S ohledem na povahu této funkce se muselo jednat o důvěryhodné osoby, proto nebylo výjimkou, že vrchní úřad vybíral za šacovníky pudmistry či fojty.⁴¹⁷ Kromě morálního profilu samozřejmě musel kandidát disponovat patřičnými schopnostmi a vědomostmi pro takovou funkci. Pro ilustraci zmíníme písemně zachycený případ, kdy byli jako zvláštní šacovníci pro odhadování mlýnů jmenováni vrchní a střední mlynář z hruškovického mlýna.⁴¹⁸

IV/4. Hospodaření s obecním majetkem

Z toho, jak jsme poznali pracovní náplň obecní samosprávy a v první řadě jejího představeného – pudmistra, mimo jakoukoli pochybnost vyplývá, že hospodaření s obecním majetkem a finanční záležitosti obce vůbec byly nejdůležitější z pravomocí tohoto úředníka a díky tomu ovšem také nejčastější třecí plochou mezi obcí a jejím představeným. Nešlo však v žádném případě o vnitřní záležitost obcí. Vrchní úřad nepochybně vždy pečlivým zrakem střežil obecní rozpočty před excesy, jež by pro obec mohly být hrozbou. Případné potíže by totiž nejen směřovaly proti klidné atmosféře v obci, ale také by ohrožovaly ekonomický potenciál poddaných. Oboje bylo v příkrém rozporu se zájmy vrchnosti. V první polovině 19. století byl tento dohled ještě mnohem přísnější, neboť si jej vzal pod svá křídla osvícenský státní byrokratický aparát. Prostřednictvím krajských úřadů zásoboval vrchnostenskou správu normami pro hospodaření s obecním jměním a prováděl následnou kontrolu jejich plnění prostřednictvím revizí předkládaných sumářů z jednotlivých panství.

V písemnostech buchlovského velkostatku se nalézá poměrně dochovaný soubor obecních účtů a dalších souvisejících dokumentů z tohoto období, především z posledních dvou desetiletí před zavedením obecního zřízení, jenž nám umožňuje nahlédnout do mikrosvěta ekonomik jednotlivých vsí. Na následujících řádcích se pokusíme o analýzu tohoto cenného pramene.⁴¹⁹ Nejprve se podívejme, jak tyto písemnosti vznikaly. Všechny

---

⁴¹⁶ V protokolech vrchního úřadu se nehovoří o tom, že by jmenovaná osoba skládala přísahu šacovníka určité obce, nýbrž jen že osoba z určité obce se stala šacovníkem (např. *die Beeidung des Franz Kučera und Georg Zwek aus Osvětman in der Eigenschaft als Grundschätzer*). Vlastní přísaha měla toto znění (MZAB, F45, i. č. 413, kart. 8, protokol z 18. prosince 1810): „*Já N.N. přísahám k Pánu Bohu všemohoucímu, že já tenkrát, kdybych já od strany mého představeného vrchního ouřadu strany nějaké povstalý různosti neb v jakýmkoliv pádě k šacování domův neb rol, luk, zahrad a vnohrad povolán byl, já vždy tu věc, která se mně k šacování předloží, dokonale přehlédnutí a okoližto jistnost a cenu takové věci na každé obdrženy poručení představeného soudce věrně a pravdivě vyjádřiti a vyšacovati chci, sebe zavazuju. K čemuž mně dopomáhej Pán Bůh. Amen*“ A v protokolu ze 7. března 1835 vypovídá šacovník z Osvětman: „*[...]že já jsem ty mně 4. tohoto měsíce poukázané rola po nebožtíkovi osvětimanským mynáři Franc Ryl a po nebožtíkovi Jarolimovi Zvozil, čtvrtník též Osvětman, dle mého svědomí a vědomí spravedlivě šacoval a tu cenu těch samých řádně udal.*“

⁴¹⁷ Původně se ani nemuselo jednat o zvláštní úřední funkci, ale spíše o jednu z kompetencí, které patřily k práci obecních představených. V tomto smyslu také vyznívá pamětní záznam o výměně polí mezi břesteckými sedláky z roku 1769, které se zúčastnili „*přítomní sadčí, kteří ju měřali, totiž Jura Želinka pudmistr, potem Ondra Marek mladší [pudmistr], Josef Bednářík, Martin Zerzán*“ – SOKA UH, AO Břestek, i. č. 1, fol. 188r. Naproti tomu na panství Nový Světlov se na počátku 19. století názvem *sadčí* nebo *sačí* (něm. *Polizeiaufseher, Schadenbeschauer, Sperrkomissar*) označovali zvláštní úředníci (srov. JELÍNEK Bojkovský, Jan (ed.): *Obnova úřadů na panství světlovském 1802-1848*, SA 6, 1907, s. 205-219). Jednalo se však spíše tak jako na velehradském panství (viz kapitola III/3.) o dozorce nad požární bezpečností než o soudní odhadce.

⁴¹⁸ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 8, nedatovaný protokol vrchního úřadu.

⁴¹⁹ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10-12. Zde je možno nalézt jak normy krajského úřadu pro vedení obecních účtů i se vzorovými formuláři, tak samotné obecní účty všech obcí z let 1831-1848, malé množství účetních příloh

obce byly povinny s koncem roku (kalendářního či vojenského) pořídit soupis všech příjmů a vydání obecního rozpočtu za uplynulý rok.⁴²⁰ Ačkoli praktické provedení tohoto úkolu leželo na bedrech obecního písaře, zodpovědnou osobou byl pudmistr, což potvrzoval svým podpisem. Obecní účet byl po svém zhotovení veřejně předčítán v obecním shromáždění, jež s ním muselo vyslovit souhlas, vyjádřeny podpisy vybraných sousedů a přitištěním obecní pečeti. Takto uzavřený účet byl předložen k revizi vrchnostenské kanceláři. Zde byl také vypracován sumární přehled za celé panství a výtah z účtů městeček (Buchlovic a Žeravic), jejichž účty podléhaly podrobnějšímu státnímu dozoru. Vše se pak posílalo krajskému úřadu, údaje z krajů se dále shromažďovaly v zemské účtárně.⁴²¹

Obecní účty byly zpracovávány za období jednoho roku a obsahovaly ve dvou zvláštních oddílech soupis veškerých peněžních příjmů a výdajů, jež za tento časový úsek pudmistr získal do (resp. vynaložil z) obecní pokladny.⁴²² Podívejme se nyní nejprve na to, z jakých zdrojů plynuly **příjmy** do rozpočtu poddanských vsí. V podstatě lze říci, že obec mohla využít dvou zdrojů finančních prostředků: výnosů z obecního majetku a v případě, že to nestačilo, směla provádět mezi svými obyvateli peněžní sbírku, tzv. *skládku* (v němčině se používalo pomnožného termínu *Kollekten*).⁴²³ Jaký **obecní majetek** vesnice buchlovského panství obvykle vlastnily? Zdrojem příjmů byly především nemovitosti, v první řadě obecní dům.⁴²⁴ Jeho primárním účelem bylo samozřejmě poskytovat přístřeší obecní kanceláři a obecnímu shromáždění, s ohledem na možnosti a potřeby obce se mohly přidávat i další způsoby využití, např. pro školu, obecní sýpku či sklad hasičského nářadí.⁴²⁵ Administrativa venkovských obcí však nebyla natolik rozsáhlá, aby ji pudmistr či obecní písař nemohl vykonávat doma, a obecní shromáždění se scházela jen občas. To umožňovalo pronajmout místnost či místnosti v obecním domě k nájemnímu bydlení a získat tak prostředky, které

(kvitance, žádosti o obecní skládku) a zlomky starších účtů. Pouze Žeravice mají dochovanu (byť s mezerami) souvislou řadu účtů již od roku 1812.

⁴²⁰ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 11. Nařízením z 30. prosince 1835 stanovil krajský úřad v Uherském Hradišti, že obecní účty mají být uzavírány za vojenský rok, nikoli za kalendářní (tehdy nazývaný sluneční). Důvodem byly nepochybně praktické důvody, tzn. aby stihly vrchnostenské úřady provést revizi, vypracovat výkazy za panství a další příslušnou dokumentaci a všechno odevzdat krajskému úřadu, a to do konce ledna následujícího roku, nikoli jako tomu bylo doposud do konce února (výtahy účtů měst a městeček), resp. do konce března (výkaz o revizi obecních účtů) – viz tamtéž, nařízení krajského úřadu z 12. ledna 1841. Tento posun v termínech sice nutil patrimoniální úředníky k většímu spěchu, na druhou stranu měl nejméně jeden pozitivní dopad. V lednu a únoru se totiž prováděly renovace obecních představených, bylo tedy i v zájmu řádného a bezproblémového provedení tohoto úkonu, aby do té doby měly obce ve svých účtech vše v pořádku. Toto nařízení však v praxi nebylo zcela dodržováno. Ještě ve 40. letech se občas (a v prvních pěti letech od vydání nařízení běžně) setkáváme s účty uzavřenými k 31. prosinci.

⁴²¹ Za revizi účtů platily obce vrchnímu úřadu zvláštní taxu, jež se lišila podle velikosti (a tedy i výše rozpočtu) jednotlivých vsí. Městečka Buchlovice a Žeravice platily 5 zl, standardní taxa pro ostatní obce byla 2 zl 30 kr, nejmenší Salaš pak platila pouze 1 zl WW.

⁴²² Městečka Žeravice a Buchlovice měly ve svých účtech ještě jednu kapitolu navíc, věnovanou příjmům a výdajům obecního obilí, jak bude ještě dále zmíněno. Buchlovice pak také oddíl věnovaný příjmům a výdajům vína.

⁴²³ Jak vysvítá z tabulkových přehledů hospodaření jednotlivých obcí (viz textová příloha), některé obce byly schopny pokrýt celý rozpočet pouze z výnosů svého majetku (Buchlovice, Moravany, v některých letech Břestek), většinou se obě možnosti kombinovaly, vesnice pozdějšího založení, které neměly žádné zemědělské pozemky (Salaš, Staré Hutě, Stupava), musely veškerá vydání hradit z výnosů skládek.

⁴²⁴ V obecních účtech, jakož i dalších obecních písemnostech je doloženo vlastnictví obecního domu ve všech sídlech s výjimkou Moravan a Stříbrnic. Zatímco Moravany asi opravdu obecní dům nevlastnily (srov. s poznámkou 402 na s. 108), obě obce nepatřily k nejmenším, v případě Stříbrnic se nabízí otázka, v jaké budově tedy byl umístěn onen obecní areál, doložený v účtu za rok 1841 (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 11).

⁴²⁵ Z popisu žeravického obecního domu (viz kapitola IV/3.) víme, že se zde nacházela i školní třída, byt učitele a obecní sýpka. Mezi výdaji obce Salaš za rok 1843 (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 12) jsou i náklady na výstavbu „šopy na žebře a háky“ a podobné informace lze najít i jinde, stejně jako výdaje za nákup hasičských pomůcek a jejich seznamy v obecních inventářích. I bez výslovné zprávy můžeme považovat za velmi pravděpodobné, že takový přístřešek byl umístěn právě u obecního domu.

mohly být zpětně investovány do nutné údržby budovy. Svůj obecní dům pronajímali Břestek, Buchlovice a Osvětimany.⁴²⁶ Podobným způsobem šlo využít také pastouška, jež stala téměř v každé obci.⁴²⁷ Většinou však sloužila k ubytování obecního pastýře. Obvykle k ní přiléhal chlév pro obecního býka, popř. kance (o tomto movitém obecním majetku bude ještě dále řeč). V Břestku, Stříbrnicích a Žeravicích pronajímala obec také svou kovárnu.⁴²⁸

Největší příjmy do obecního rozpočtu ale přinášelo vlastnictví zemědělské půdy, ať již šlo o pole, louky, zahrady, vinohrady či pastviny. Zisk z těchto nemovitostí mohl mít různé podoby. Buďto je mohla obec přímo pronajmout (obvykle formou dražby) nebo prodávala jen jejich produkty – obilí, trávu, seno, slámu, ovoce a dřevo ze stromů rostoucích na těchto pozemcích. Medlovická a především moravanská obec zase získávala nemalou částku z těžby kamene na obecních pozemcích. Podobně Buchlovice, Osvětimany a Žeravice využily toho, že se na jejich poli nacházela hlína vhodná pro výrobu keramiky, kterou mohly prodávat hrnčírům. Některé obce (Břestek, Medlovice, Osvětimany, Stříbrnice) také vybíraly poplatky od hoferů za pasení krav, ovcí či koz na obecních pastvinách.⁴²⁹ Výjimečně docházelo i k odprodejům obecních nemovitostí, vesměs šlo o prodej malých částí pozemků pro stavbu silnice či pro postavení stodoly nebo hoferské chaloupky.

Tabulka č. 8: Přehled obecního majetku městeček a vesnic buchlovského panství

	obecní dům	pastouška	kovárna	pole	louky a pastviny	vinohrady	býk	kočár	jiné
Břestek	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	3 zahrady, kanec
Buchlovice	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✗	sklep, oficírský kvartýr
Medlovice	✓	✓	✗	✓	✓	✗	✓	✓*	
Moravany	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	sýpka
Osvětimany	✓	✓	✗	✓	✓	✗	✓	✗	2 zahrady
Salaš	✓	✓	✗	✓	✗	✗	✗	✓	škola
Staré Hutě	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✓	
Stříbrnice	✗	✓	✗	✓	✗	✗	✗	✓	
Stupava	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	
Újezdec u O.	✓	✗	✗	✓	✓	✗	✓	✓*	
Žeravice	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✗	stodola, oficírský kvartýr

* společný Medlovice a Újezdce u O.

⁴²⁶ Inventář obce Břestek z počátku 40. let 19. století (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 9) přímo popisuje obecní dům jako budovu se třemi místnostmi, z nichž dvě slouží k obecním shromážděním a v případě potřeby pro ubytování důstojníků, třetí místnost je pronajímána: „*Beide Ubikationen dienen zu Gemeindversammlungen und werden im Falle der Notwendigkeit bei Einquartirungen als Offiziersquartir benützt. Aus dem Vorhaus links führt ein Tür mit Haspe versehen in ein abgesondertes Zimmer, welches dermal von einer Wohnpartai gegen Zinsentrichtung benützt wird.*“ Podobně byl zařízen i obecní dům v Osvětimanech – jedna místnost pro obecní účely, jedna pro kontribučenskou sýpku a jedna k nájemnímu bydlení (tamtéž, Osvětimany 8. června 1843).

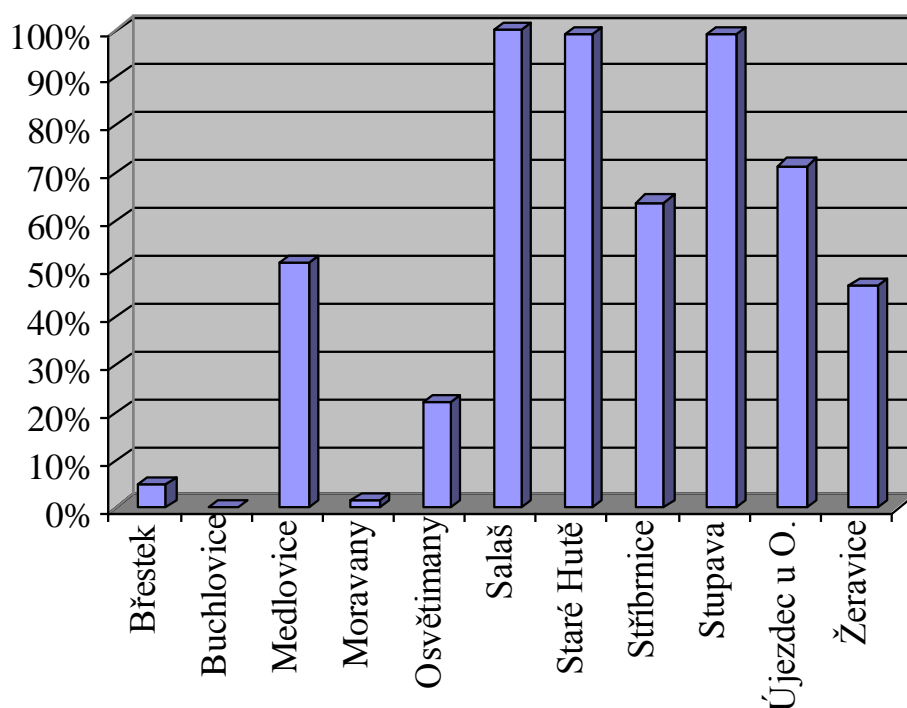
⁴²⁷ Výjimkou jsou pouze Staré Hutě, Stupava a Újezdec, v posledně jmenované obci našel pastýř ubytování místo pastoušky v obecním domě.

⁴²⁸ V obecním inventáři Břestku (viz. poznámka č. 426) se mluví o prodeji obecní kovárny. Vzhledem k výhodnosti investice do nemovitostí však odprodej obecního majetku nebyl příliš častý. V Žeravicích naproti tomu byly obecní kovárny dokonce dvě – stará a nová.

⁴²⁹ Spoluvlastnictví obecních pozemků bylo vázáno na gruntovní držbu, proto krom hoferů ve Stříbrnicích za pastvu ovcí na obecním platil také Žid Mojžiš Fuks, vlastník zdejší palírny. Tento úzus je zajímavým dokladem společenské a majetkové diferenciaci venkovského obyvatelstva, jež se projevovала také rozdíly v participaci různých společenských vrstev vesnické komunity na využívání obecního majetku. Na druhou stranu je třeba v zájmu zachování objektivit připomenout, že s menšími právy souvisely i menší povinnosti. O rozdílech ve výši vybíraného příspěvku na obecní skládky bude ještě později obšírně pojednáno.

Kromě zemědělské půdy a obytných budov vlastnily obce také další drobné nemovitosti, jako byly studny, zvonice, mosty, kříže a sochy svatých. O těchto nemovitostech není třeba zde podrobněji hovořit, neboť nebyly zdrojem žádného zisku. Z podobných důvodů pouze zmíníme movitý majetek. Krom hasičského náčiní to byly především obecní kočáry, jež sloužily k dovážení kněží k výuce katechismu a sloužení mší, v případě děkana ke konání vizitace, resp. panských či státních úředníků k nejrůznějším oficiálním jednáním.⁴³⁰ Většina obcí si také pořídila svého obecního býka. Zde je ovšem třeba podotknout, že v tomto případě se jednalo o investici, jež mohla být vcelku produktivní. Bylo sice potřeba jistých nákladů na sůl, resp. píci a stelivo (pokud je obec neměla z vlastních pozemků), pořizovací náklady pokryl (či spíše překročil) výnos z jeho pozdějšího prodeje. Býk pak kromě samotného užitku plemenného samce mohl do obecní pokladny přinést další zisky ve formě výnosu z prodeje hnoje a poplatků za připouštění, které byly účtovány jak přespolním zájemcům, tak také místním neosedlým obyvatelům.⁴³¹

Graf č. 10: Průměrný podíl obecních skládek na celkových ročních příjmech obcí panství Buchlov

Některé obce měly tak solidní příjmy, že nejen pokrývaly nutné výdaje, ale dokonce vytvářely přebytek. Ten pak bylo možno použít jako úvěrový kapitál tak, aby zůstal k dispozici pro případné nenadálé výlohy, zároveň však neležel bez užitku. Úrok plynoucí z půjček, poskytnutých z obecních peněz, byl dalším způsobem, jak přivést do rozpočtu potřebné finance. Výnosy z úroků nalezneme v účtech břestekých a buchlovických.⁴³²

⁴³⁰ Tuto službu vykonávaly obce dle zaběhaného obyčeje. S ohledem na účel jeho pořízení je celkem pochopitelné, že kočár nevlastnily Buchlovice, neboť všechny úřady se nacházely v obci. Kočár však není zmiňován ani v účtech jiných obcí. Blízko u sebe ležící vsi Medlovice a Újezdec ušetřily náklady na koupi a provoz pořízeného povozu.

⁴³¹ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 12. V účtu obce Moravan za rok 1848 nalezneme položku: „z hoferských krav na býka“. Žeravického býka využívali také obyvatelé nedalekých Těmic z velehradského panství a další.

⁴³² Obec Břestek vykazovala v účtech ze 40. let 19. století investiční kapitál 566 zl WW a z něj plynoucí úroky. Rozumné investování přebytků v obecních rozpočtech přikazovaly i orgány státního dohledu, např. v nařízení 29. dubna 1835 krajský úřad v Uherském Hradišti (s odkazem na guberniální dekret z 2. dubna 1835) výslovně

Většina obcí měla ale spíše opačný problém - jak udržet svůj rozpočet v kladných číslech. Obvykle se to neobešlo bez pravidelné nebo mimořádné dávky od obyvatel na obecní potřeby, tzv. **obecní skládky**. To ovšem znamenalo další zatížení daňových poplatníků, a proto se stát snažil vypisování skládek omezit na nutné minimum. Svědčí o tom množství nařízení krajského úřadu, jimiž se jako červená nit táhne neustále se opakující upomínání vrchnostenských úřadů, aby dbaly na to, že skládky smí obce vybírat pouze s jejich povolením, na výslovně určený účel a pouze tehdy, pokud by jinak zůstal v rozpočtu deficit.⁴³³ Protože tedy skládky měly pouze dorovnat záporný zůstatek rozpočtu, nebyla stanovena žádná fixní částka, jako tomu bylo u daní, ale jejich výše kolísala podle aktuálních výdajů. U bohatších obcí mohla pouze na konci roku dorovnat, co pochybělo, popř. se mohlo vybírat na konkrétní účely.⁴³⁴ U obcí, kde tvořily podstatnou část (Újezdec, Medlovice, Stříbrnice) nebo dokonce pokrývaly sto procent rozpočtu (Salaš, Staré Hutě a Stupava), se prováděly v pravidelných intervalech několikrát do roka. Na Salaši se vybíralo se železnou pravidelností čtyřikrát ročně, v Medlovicích dle potřeby jedenkrát až čtyřikrát ročně, v Újezdci se skládka konala také nejčastěji čtyřikrát, roku 1840 ale dokonce šestkrát.⁴³⁵ Suma vybíraná od jednotlivých obyvatel byla strukturována podle jejich majetnosti. Stejně jako ostatní práva a povinnosti byla vázaná na vlastnictví gruntu nebo domu, poplatníkem byl tedy vlastník – hospodář a výše poplatku se lišila podle kategorie nemovitosti. Tak např. roku 1806 přispívalo na Břestku do obecní kasy 6 půllánků po 40 kr, 9 čtvrtlánků po 20 kr, 18 podsedníků po 10 kr a 50 hoferů po 3 kr.⁴³⁶ Jak vidíme, platili čtvrtlánčíci polovinu, podsedníci čtvrtinu a hoferi (v některých jiných obcích nazývaní také domkáři) jednu třináctinu příspěvku půllánka. V Osvětimanech byla situace obdobná. V menších obcích samozřejmě převažovaly menší grundy, proto se jako kategorie ustálili jen osedlí a domkáři, popř. jako další skupina, zasluhující zvláštní ochrany a tedy menšího finančního zatížení, ještě vdovy (v Medlovicích a Újezdci). Systém kategorizace poplatníků však byl uplatněn i v obcích, kde žili pouze domkáři. Na Salaši se dělili do 3 velikostních skupin, na Starých Hutích do dvou. Ve druhé jmenované se ovšem počínaje rokem 1836 od tohoto rozdělení upustilo a nadále platili všichni domkáři stejně.⁴³⁷ Určení klíče pro vybírání obecních skládek bylo nepochybně

---

přikazuje, aby byly přebytky buďto vydány na obecní potřeby nebo uloženy (*eloziert*) – MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 11.

⁴³³ Kromě již výše citovaného nařízení krajského úřadu z 29. dubna 1835 o této problematice hovoří i nařízení z 9. ledna 1839 (s odkazem na guberniální patenty z 2. dubna 1835 a 18. prosince 1837), 28. prosince 1840, 30. října 1841, 18. srpna 1842 (MZAB, F45, i.č. 413, kart. 11) a 11. června 1841 (tamtéž, kart. 12). Četnost opakování ukazuje, že v praxi se toto nařízení prosazovalo jen ztuha. Nařízení ze 30. října 1841 mj. přináší i zajímavý údaj, neboť uvádí, že v rámci celého kraje bylo na kolektech vybráno 4935 zl 30 kr a zůstaly nekryté výdaje 724 zl 17 kr, které budou uhrazeny z příjmů příštího roku.

⁴³⁴ Bylo by ovšem zavádějící, kdybychom položili rovnítko mezi nezávislost rozpočtu na vybírání skládek a bohatství či velikost obce. Svědčí o tom případ Žeravic. Zde se pravidelně vybíraly „*dle rejstříku*“ vysoké částky, a to přesto, že šlo o městečko, jež svým hospodářským potenciálem jistě převyšovalo ostatní obce (s výjimkou druhého z městeček panství - Buchlovic). Zde je třeba vzít v úvahu převažující podíl obyvatelstva živícího se obchodem a řemesly. Jinému ekonomickému charakteru místa musel být přizpůsoben i obecní fiskální systém.

⁴³⁵ Rozložení do více skládek bylo pro poplatníky jistě úlevou, a proto je lze pokládat za vcelku běžný jev. Ne vždy je však možné je jednoznačně prokázat tak, jako tomu bylo v případě Medlovic, Salaše a Újezdce. V účtech jiných vesnic jsou totiž zaneseny jen celkové částky. Výjimkou je pouze účet Starých Hutí z roku 1806 (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10) a Stupavy z roku 1834 (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 11), kde je příjem rozepsán do čtyř skládek. Stříbrnice a Žeravice prováděly záznamy o skládkách zcela odlišným způsobem. Místo celkové částky nebo rozpisu na jednoho poplatníka se zde uváděl konkrétní účel spolu s částkou, jež byla na tuto záležitost vybrána (a jež odpovídala příslušné výdajové položce v druhé části účtu).

⁴³⁶ MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10.

⁴³⁷ Podrobnější analýzou vykázaných skládek v jednotlivých obcích se lze dobrat těchto výsledků: V Medlovicích v letech 1831-1841 platilo 25 sousedů od 15 kr do 1 zl 30 kr, 39-40 domkářů 1/3 a 9 vdov 1/6 platu souseda. V Osvětimanech v letech 1831-1843 přispívalo 26-32 čtvrtlánků sumou od 10 kr do 1zl 12 kr, 16-20 podsedníků platilo 1/2 a 54-64 hoferů 1/4. Konšelé byli od placení skládky osvobozeni(!). Na Salaši se

vnitřní záležitostí obce a jako takové se vesnici od vesnice lišilo. Vrchnost se, bezesporu proto, že jí to ukládala nařízení krajského úřadu, spíše starala o to, na co jsou vybrané peníze vynaloženy. Kromě revize samotných obecních účtů tak činila i prostřednictvím předkládaných žádostí o povolení výběru obecních skládek.⁴³⁸

Jestliže v příjmové části obecních účtů se mohlo vyskytovat množství různých položek, ještě daleko pestřejší byla skladba **výdajů**. Některé z nich byly specifické jen pro určité obce, jiné zase (byť v různé výši) nalezneme u všech. Strukturu obecních výdajů ovlivňovalo množství faktorů. Kromě samotné velikosti a počtu obyvatel také poloha, správní status, „občanská vybavenost“ atd. V neposlední řadě pak i velikost a skladba obecního majetku. Ten samozřejmě přinášel kýžený zisk, do jeho údržby se ale nutně muselo také investovat. Zatímco zemědělská půda velké náklady nevyžadovala, pouze se z ní musela odvádět gruntovní daň, u dominikální půdy případně plat vrchnosti, obecní budovy bylo třeba neustále opravovat.⁴³⁹ Peníze získané pronájmem těchto budov (nebo alespoň jejich část) tedy obratem odcházely z obecní kasy ve formě různých oprav, úprav, přestaveb a dostaveb.⁴⁴⁰ Kromě nich ovšem obec pečovala o další nemovitosti, které ani žádný zisk nevytvářely. V první řadě šlo o školy, dále kaple, zvonice, obecní studně, mosty a především silnice. Také výdaje na nákup a údržbu movitého majetku nebyly s výjimkou obecního býka návratnou investicí.

Již v souvislosti s pravomocemi pudmistra jsme zmínili povinnost obcí udržovat silnice. Původně se tak dělo prostřednictvím neoblíbených robotních povinností, od roku 1835 převedených na snesitelnější peněžní plat, odváděný vrchnosti na vydržování **cestářů** (neboli *pohrabáčů*). Ti obstarávali běžnou údržbu, větší úpravy a stavby musela zaplatit obec zvlášť.⁴⁴¹ Placení „na cestáře“ nebylo samozřejmě jediným poplatkem, jež musely všechny obce panství odvádět na vrchnostenskou kancelář. Od roku 1840 také musely přispívat na **šupaře** (neboli *postrkáře*). Z dalších můžeme jmenovat poplatek za revizi obecních účtů, příspěvek na kurendární posly, na tisk cirkulářů, na invalidy, na špitály a další sociální ústavy.⁴⁴² Vydávání obecních peněz na sociální služby však nebylo dáno pouze rozkazem

---

výše jedné ze čtyř čtvrtletních splátek jednoho z 10 „*hrubých*“ (velkých) domkářů pohybovala v rozmezí 12-48 kr, 12 „*prostředních*“ platilo 2/3 a 8 (od roku 1835 pak 10) „*malých*“ domkářů 1/3. Na Starých Hutích se v letech 1806-1835 vybíralo od 28 větších domkářů od 9 kr do 2 zl 1kr, od 8 (roku 1806; roku 1831 již 10 a v letech 1832-1835 pak 12) menších domkářů 1/2. V letech 1836-1841 se vybírala již od všech 34 (resp. 35) domkářů stejně (od 1zl 38 kr do 3 zl 14 kr ročně). Pro Stupavu jsou zachyceny skládky z let 1831-1848, a to od 44 podsedníků 1 zl 20 kr až 2 zl 48 kr. Výše příspěvku 43-56 stupavských domkářů nebyla v přesném poměru k podsednickému. Pohybovala se v rozmezí 26-44%, nejčastěji přibližně ve třetinové výši. A konečně jako poslední zbývá uvést Újezdec u Osvětiman. V letech 1830-1848 platilo 38-39 sousedů od 6 kr 2 d do 1 zl 15 kr. Nejčastěji částka u jedné ze čtyř ročních splátek byla 30 kr. Hofeři (v počtu 26-35) platili 1/3, vdovy (5-15) 1/6. Celkové sumy vybrané za jednotlivé roky jsou uvedeny v tabulce (viz textová příloha). Všechny zde uváděné částky jsou ve vídeňské měně.

⁴³⁸ Mezi účty obcí se jich několik dochovalo, především ze Salaše a Starých Hutí (viz obrazová příloha).

⁴³⁹ Jak z pozemků, tak z budov bylo také třeba platit gruntovní, resp. domovní daň, a pokud se jednalo o dominikální nemovitost, pak ještě navíc plat vrchnosti. Takto Medlovičtí užívali panské pastvisko „*gegen Zins und extra Robot*“ (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 9, inventář obecního jmění z 8. června 1842). Stejně tak odváděli vrchnosti plat ze školy a z obecního pole Salaští, z pastviska a obecního domu Újezdečtí.

⁴⁴⁰ Nejčastějšími nepravdělnými položkami byly výdaje na výmalbu, nová kamna, střešní krytinu a okna. Každoročně se opakovaly výdaje na čištění komínů.

⁴⁴¹ Od roku 1835 se v účtech všech obcí objevují výdaje na cestáře, přesto však obec i nadále platila nákup kamene a práci dělníků při akcích nad rámec běžné údržby. Část peněz k pokrytí těchto výdajů získávaly některé obce od přespólních vlastníků půdy. Ačkoli jinak se na politickém životě obce nepodíleli, na silnice přispívat museli. V břestecském účtu za rok 1839 (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 11) je např. poznamenáno: „*na pohrabače neb cestáře od tupských obyvatelů a majetníků gruntů břestecských dostalo se 11 zl*“ a podobně hovoří i účty z dalších obcí - Medlovice, Osvětimany, Újezdec, Žeravice. V Medlovicích zase přispíval Žid, jenž si zde zakoupil palírnu, stejně tak ve Stříbrnicích (jménem Mojžiš Fuchs) a v Újezdci („*od Izáka Švarca, co nedělal na silnici, 5 zl*“ – MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 12, účet za rok 1843).

⁴⁴² Tyto výdaje se opakovaly každoročně ve stejné výši. Poplatek na špitály vycházel z nařízení krajského úřadu a obce buchlovského panství přispívaly na ústavy v Uherském Hradišti nebo Brně. V případě Brna víme, že se

nadřízených instancí. Obce samy od sebe pravidelně přispívaly na almužny, především ve prospěch jiných obcí z Čech, Moravy a Uher, které vyhořely či je postihla povodeň. Vědomí stálé přítomnosti těchto nebezpečí jistě podněcovalo pocit solidarity vůči takto postiženým všim, jejichž vyslanci obcházeli vesnice, a otevíralo ruce dárců. Samozřejmostí byly i výdaje na vlastní chudé nebo na cizí nemajetné osoby, které v obci zemřely. Jim se z obecních peněz zaplatila alespoň rakev na důstojný pohřeb.

Do téže kategorie sociálních záležitostí obce by bylo možno zařadit i náklady spojené s náboženskými potřebami obyvatel. Obce obvykle nechávaly za sebe sloužit mše. Jak již bylo řečeno, podílely se také na údržbě a provozu kostelů a dalších kultovních míst (kaplí, křížů atd.), ať už jim patřily nebo ne.⁴⁴³ Zdánlivým paradoxem je, že větší výdaje měly obce, kde kostel nebyl. Ty musely totiž nejen zajistit dovážení kněze k občasným bohoslužbám v místní kapli a k výuce katechismu, ale také nést svůj díl hmotné zodpovědnosti za provoz farního svatostánku. Medlovice, Stupava a Újezdec tak vedle příspěvku na údržbu musely platit na hlásné při osvětimanském kostele, Moravany zas na hlásné v Kostelci. Břestek, Stříbrnice a Staré Hutě platily tentýž poplatek do Buchlovic, navíc ještě další částku za natahování měchů u varhan. Žeravice si své hlásné, jakož i kostelníky platily samy.⁴⁴⁴ Více méně stejná byla situace i co se týkalo školství. Obce přispívaly na vydržování učitele i údržbu, nákup vybavení a provoz školy, ať již vlastní nebo ve vesnici, ke které byly „příškoleny“.⁴⁴⁵

Tabulka č. 9: Platy obecních zaměstnanců na panství Buchlov*

obec	pudmistr	písař	konšelé (jejich počet)	jiní
Břestek	10 zl	10 zl		
Buchlovice	25 zl	25 zl		natahovač hodin 4 zl
Medlovice	12 zl 30 kr	6 zl	3 zl (3)	
Moravany	10 zl	6 zl	6 zl (4)	
Osvětimany	10 zl	20 zl	2 zl	
Salaš	5 zl	6 zl		zvonař 3 zl 30 kr
Staré Hutě	7 zl 30 kr	8 zl		
Stříbrnice	5 zl	5 zl		hlásný 30 zl
Stupava	12 zl 30 kr	16 zl		
Újezdec u O.	9 zl	9zl		hlásný 4 zl
Žeravice	20 zl	26 zl 40 kr 1 d		hlásný 14 zl, kostelníci 4 zl, natahovač hodin 13 zl

* Částky jsou uváděny ve zlatých vídeňské měny.

jednalo o špitál sester sv. Alžběty (v mnoha z obecních účtů je zaznamenán příspěvek „na alžbětinky“). Poplatek za revizi byl odstupňován do tří tříd. Městečka platila 5 zl, středně velké obce 2 zl 30 kr a nejmenší obec Salaš 1 zl WW.

⁴⁴³ Farní kostely v Osvětimanech a Buchlovicích i filiální v Žeravicích samozřejmě náležely k patronátnímu majetku Berchtoldů, nikoli však drobné sakrální stavby. Příkladem může být kaple ve Stříbrnicích, jejíž údržba byla zcela v režii obce, jak svědčí každoroční výdaje zapsané v obecních účtech.

⁴⁴⁴ O těchto platech, jakož i o placení kostelníků v Žeravicích jsme se zmínili v předchozí kapitole v souvislosti s přehledem obecních služebníků (viz s. 111).

⁴⁴⁵ Učitel nebo rektor (v obcích, kde byl kostel, byl také ředitelem kůru) dostával od obce jednak tzv. koledu, nepřímou byl také vydržován tak, že mu byla vyplácena odměna za výkon funkce obecního písaře. V Žeravicích mu poskytovala obec služební byt v obecním domě a pobíral deputát z obecního obilí. V Osvětimanech dostal do užívání dvě parcely obecních zahrad (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 9, inventář obecního majetku z 8. června 1843).

Další výdaje byly spojeny s chodem vlastní administrativy obecní samosprávy. Náklady na kancelářské potřeby (papír, svíčky, pečetní vosk, formuláře ohledacích listů mrtvých apod.) nepředstavovaly velkou částku. Mnohem výraznější sumu tvořilo služné obecních představených. Všechny obce vyplácely svým pudmistřům a písařům roční odměnu za výkon jejich služby. V Medlovicích, Moravanech a Osvětimanech dostávali odměnu i konšelé. Ti posledně jmenovaní navíc byli i osvobozeni od placení obecních skládek. Jak je vidět z tabulky č. 9, výše odměny se lišila dle velikosti obce. Nelze si nepovšimnout také poměru mezi platem pudmistra a písaře. Pouze v Medlovicích a Moravanech měl písař menší plat než pudmistr, v ostatních obcích dostával stejně vysoké služné nebo dokonce vyšší částku. Jak je to možné? S největší pravděpodobností to souvisí se skutečností, že písař byl zároveň i učitelem, obec tedy zvýšeným příspěvkem dotovala obě jeho funkce.⁴⁴⁶ Kromě obecní správy platily některé z vesnic i další „zaměstnance“. Pomineme-li menší příspěvky drobným služebníkům (hotařům, pastýřům, hlásným), tzv. *závdanky*, které byly zanedbatelnou položkou (jejich výše nikdy ani nedosáhla 1 zl WW), nemůžeme se nezmínit o těch, kteří dostávali regulérní plat ve výši několika zlatých ročně. Jsou uvedeni v posledním sloupci.⁴⁴⁷

Výdaji na pomezí povinnosti a obyčeje byly náklady na „*formanky*“ (nebo také *foršpanské fůry*) a výlohy „*na rekruty*“. S výjimkou Buchlovic, které získaly na tom, že byly jak centrem farnosti, tak i sídlem ústřední správy panství, vynakládaly všechny obce nemalé náklady na zajištění dopravy vrchnostenských i jiných úředníků (např. krajského fyzika při epidemiích), vojáků, rekrutů, lékařů a kněží do obce a zpět. Přinejmenším v posledně jmenovaném případě nebylo poskytování těchto služeb (stěhování kněží a jejich dovážení k bohoslužbám, katechismu apod.) patrně již dávno právně nárokovatelné, přesto je obce buchlovského panství ještě na konci 1. poloviny 19. století (a nepochybně i později) běžně vykonávaly.⁴⁴⁸ Obyvatelům (nejčastěji obecním představeným), kteří naopak docházeli na panskou kancelář v úředních záležitostech, vyplácela obec cestovní náhrady. Čím byla obec vzdálenější, tím více se takové výdaje v obecních účtech objevují, nejvíce jich tedy nijak překvapivě najdeme v Moravanech. V souvislosti se spolupůsobením obecní samosprávy při odvozech hradily obce ze svých peněz celou řadu vydání. Jednak to byly režijní náklady (otop, světlo, jídlo a pití) při zasedání konskripčních komisí, dále pak odvoz rekrutů do Buchlovic, finanční příspěvek (jakési kapesné) na cestu na vojnu a dle zvyklostí také alkohol ke konzumaci.⁴⁴⁹

---

⁴⁴⁶ Viz také odstavec o obecním písaři v předchozí kapitole (s. 109). Nejnápadnější je rozdíl v Osvětimanech, kde písař dostával dvojnásobek pudmistrový odměny. Při hledání příčin popsaného stavu je pak nutno také zohlednit skutečnost, že písař byl na své funkci mnohem více existenčně závislý než pudmistr, jenž ji vykonával jen poměrně krátce, ve větších obcích pak pudmistr patřil k osedlým obyvatelům a zdrojem živobytí mu bylo zemědělské hospodářství.

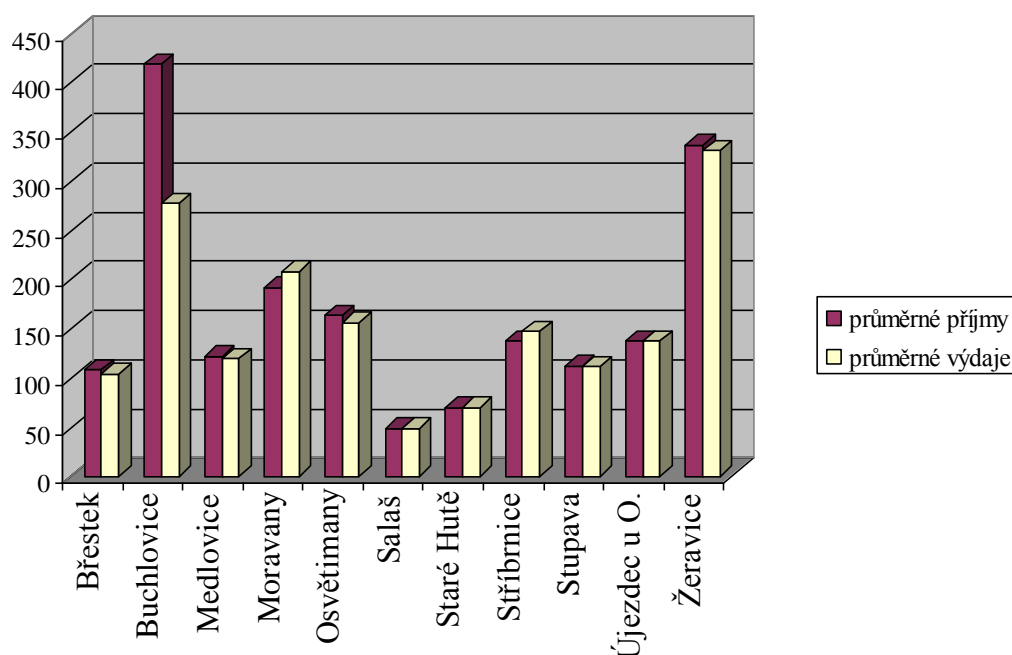
⁴⁴⁷ U hlásných zde uvádíme pouze jejich platy z rozpočtu domovské obce. Nebereme tedy v úvahu platy od přifařených obcí na hlásné u kostelů v Buchlovicích a Osvětimanech (viz předchozí kapitola, s. 111). V souvislosti se službami, jejichž využívání obec více či méně hradila ze svých peněz, můžeme zmínit i (tak trochu kuriózní) výdaje, zachycené v účtech za rok 1845. Jedná se o částky vynaložené v souvislosti s povinným výcvikem porodních bab v Olomouci, a to z Osvětiman, Stříbrnic, Újezdce a Stupavy (zdejší porodní bába vykonávala svou živnost i na Starých Hutích).

⁴⁴⁸ Srov. PUMPR, P.: *Beneficia, záduší a patronát v barokních Čechách na příkladu panství Třeboň na přelomu 17. a 18. století*. Dizertační práce na HÚ FF MU. Brno 2008, s. 132. Uvedený příklad je sice z pražské diecéze, přesto můžeme považovat za pravděpodobné, že na Moravě byla situace podobná. Přesto tyto položky nejednou figurují v obecních účtech. Za všechny příklady uveďme částku 2 zl „*od přestěhování pana kaplana*“ v účtu stříbrnickém z roku 1842 (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 11). Jednalo se nejspíše o příspěvek buchlovické obci na proplacení „*formanky*“ těm, kteří se podíleli na stěhování nového buchlovického kněze.

⁴⁴⁹ Výše takto vydaných peněz mohla při revizi vzbuzovat podezření. V případě, že by oprávněnost nákladů byla zpochybněna, hrozilo pudmistřovi, že je bude muset uhradit ze svého. Pro ilustraci lze uvést poznámku u obecního účtu obce Stříbrnic z roku 1833 (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10): „*Dle v předešlém roku 1833 publicirovaného císařského královského cirkuláře jest přísně zakázáno žádné svévolné outraty, mezi které se taky útraty na rekruty čítají, dělati, přece ale v účtě roku 1833 se vynacházejí 4 fl 25 kr, které by purmistr*

Tolik alespoň ve stručnosti k jednotlivým položkám výdajových kapitol obecních rozpočtů. Jako poslední zbývá zodpovědět ještě otázku vyrovnanosti obou stran mince - příjmů a výdajů obcí panství Buchlov. K tomu jistě nejlépe poslouží graf č. 11 a v podrobnější formě i tabulkový přehled (viz textová příloha). Doplňme jej ale ještě alespoň několika poznámkami. Jak již bylo výše zmíněno v souvislosti s právními normami obecního hospodaření, snažila se vrchnost a především stát dbát o vyrovnanost obecního rozpočtu. A můžeme usuzovat, že alespoň na buchlovském panství se to dařilo i v praxi. V některých obcích sice pouze za cenu zatížení poddaných výběrem obecních skládek, přesto většinou rozpočet skončil když ne přebytkem, tedy alespoň nulou nebo jen mírným schodkem.⁴⁵⁰

Graf č. 11: Průměrná výše rozpočtu jednotlivých obcí panství Buchlov v letech 1831-1848

Protože by tento přehled různých příjmů a vydání mohl být v pouhém výčtu příliš nepřehledný a bez konkrétních čísel nebude zřejmé, jaký význam v rámci finančního hospodaření obcí buchlovského patrimonium lze jednotlivým kategoriím příjmů a vydání přikládat, podíváme se nyní na celou problematiku podrobněji. Nemělo by valného smyslu rozebírat dopodrobna každý roční účet všech obcí buchlovského panství, jako modelový příklad nám velmi dobře poslouží městečko Buchlovice. Nejen pro velmi kvalitní zpracování účtů, ale především proto, že jeho příjmové a výdajové položky jsou oproti menším sídlům mnohem rozmanitější a zachytí tak jejich strukturu s maximální plastičností. Podívejme se

---

docela sám dosadit měl. Poněvadž on ale za obce sobě v týmto účtě 3 fl 13 kr počítá, které se trpět nemůžú, tak se po statem revisi teho oučtu uznává, že se po odrážce těch 3 fl 13 kr od těch 4 fl 25 kr ten ostatek do výdaje dává, obec ale na ten způsob purmistrovi nic dlužna není, tehdy oučet vypořádaný je, a za takový se potvrzuje. V kanceláři Buchlově dne 10. ledna 1834.

⁴⁵⁰ Horší situace nastala v časech válečných, jak ukazují dochované účty městečka Žeravice z období vrcholících napoleonských válek. Rozpočet se pod zátěží vojenských povinností (příprave, ubytování vojáků) dostával do hlubokého deficitu. Rekordní je v tomto směru rok 1813, kdy náklady na proviantní fůry dosáhly závažné sumy 4400 zl 11 kr, zatímco kompenzace z eráru činila pouhých 382 zl 32 kr. Zbytek musel uhradit pudmistr z obecního rozpočtu (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10).

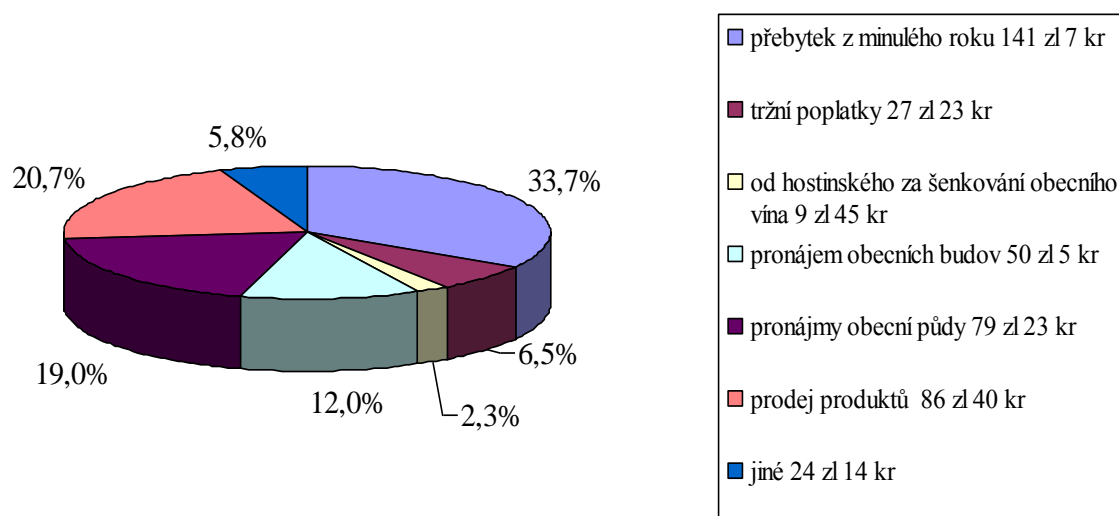

tedy na obecní hospodaření optikou konkrétních údajů a „projdeme“ se podrobněji po jednotlivých kategoriích obecních účtů.⁴⁵¹

I. Příjmy:

a) přebytek z minulého roku – pokud skončil rozpočet předchozího roku v kladných číslech, stal se zbytek základem pro rozpočet roku následujícího. V Buchlovicích dosahoval přebytek i několika set zlatých,⁴⁵² což svědčí o velmi dobré ekonomické situaci městečka, neboť podobná situace nebyla rozhodně u ostatních obcí pravidlem. Pouze rozpočet za rok 1832 skončil mírným schodkem (33 zl 45 kr). Deficit tehdy pokryl ze své kapsy pudmistr a následujícího roku mu byla dlužná částka vrácena z nových příjmů.⁴⁵³

Graf č. 12: Struktura průměrných příjmů městečka Buchlovic v letech 1831-1848

⁴⁵¹ Celý přehled hospodaření městečka Buchlovic v jednotlivých letech od roku 1831 do roku 1848 je uveden formou tabulky v textové příloze, a to včetně částek v jednotlivých kategoriích příjmů a vydání. Následující text může sloužit také jako legenda k tomuto přehledu. Obecní účty byly obvykle počítány ve vídeňské měně (neboli v *šajnech*), jen výjimečně (Buchlovic 1847 a 1848, Osvětimany 1845-1848 a Žeravice 1847 a 1848) v konvenční minci. Naproti tomu výkazy z celého panství, zasílané krajskému úřadu, byly v konvenční minci. Pro ujednocení jsou částky ve zmíněných obecních účtech převedeny na vídeňskou měnu a v tabulkách označeny kurzívou. Veškeré uváděné peněžní částky v následujícím textu i v tabulkách jsou tedy vždy uváděny ve vídeňské měně.

⁴⁵² V takovém případě se v hotovosti ponechala jen malá část a zbytek se použil jako kreditní kapitál. V aktivech se ale vykazovala celá částka dohromady, zvlášť se účtoval pouze zisk z úroků. Pudmistr si však nepochybně vedl nějakou formu evidence poskytnutých půjček z obecního jmění. Z něj pak opisoval do výročních účtů i seznamy dlužníků, které lze najít v některých z buchlovických účtů.

⁴⁵³ Tato praxe byla v ostatních obcích zcela běžným jevem. Převážně však šlo o menší částky, pouhé drobné disproporce mezi výší skládky nastavenou podle aktuální potřeby a reálnou výší výdajů v okamžiku uzavření účtů. Navrácení pudmistrový pohledávky pak obvykle figuruje mezi výdajovými položkami na počátku dalšího roku. Jednalo se tedy pouze o jakýsi „překlenovací úvěr“. Obce si také mohly brát řádný úvěr z jiných zdrojů, např. ze sirotčí kasy. Této možnosti využívaly i Buchlovic, jak svědčí výdaj na „*interes do sirotčí kase*“ v účtu z roku 1832 (MZAB, F45, i.č. 413, kart. 10).

b) z tržních poplatků – podle privilegia Františka II., kterým byly Buchlovice povýšeny na městečko, měla obec právo pořádat čtyři výroční trhy (a stejný počet trhů dobytčích).⁴⁵⁴ Od prodávajících na těchto trzích se vybíral poplatek (*Standgeld*), popř. se k tomu mohly pro zvýšení zisku ještě pronajímat stánky. Vlastní výběr těchto poplatků byl propachtován, dohled na řádné vybírání a odvádění do obecní kasy měli na starosti obecní hospodáři. Do rozpočtu díky tomu plynul pravidelný roční příjem v přibližné výši od 20 do 40 zl.⁴⁵⁵

c) od hostinského za šenkování obecního vína – jak bylo řečeno v souvislosti s charakteristikou buchlovského panství, měli Buchlovičtí právo šenkovat do Velikonoc své víno ve vrchnostenském hostinci.⁴⁵⁶ Z vyšenkovaného vína pak odváděl hostinský do obecní kasy plat, jehož výše byla odstupňována od množství vína, výnos tedy v různých letech dosti kolísal (od cca 3 až do 25 zl), nejspíše podle úrody.

d) pronájmy obecních budov – tak jako v jiných obcích i Buchlovice pronajímaly k ubytování prostory ve velkém a malém obecním domě a někdy také v obecní pastoušce. Tento příjem byl poněkud stabilnější a dokonce měl přes drobné výkyvy vytrvale vzestupný charakter od 16 zl 30 kr v roce 1831 až po 82 zl v roce 1848.

e) pronájmy obecní půdy – do této kategorie plynul pronájem z obecních polí Nivy a Nadzahrádky, obecního humna a plat z vinohradů v Ovčí hoře.⁴⁵⁷ Roční zisk činil obvykle něco mezi 80 a 90 zl.

f) prodej produktů – obec získávala do svého rozpočtu peníze za prodej různých zemědělských plodin a dalších komodit, které buď přímo vyrostly na jejích pozemcích nebo jich nabyla jiným způsobem. Do první skupiny především patřil zisk z prodeje trávy z obecní louky, dále planých hrušek, suchých stromů na pastvisku, ovoce při silnici a také hnoje z obecního humna. S výjimkou trávy se jednalo spíše o menší nepravidelné částky.⁴⁵⁸ Naopak důležitým finančním zdrojem byl pravidelný prodej obecního obilí – žita a ovsu. Obec s ním hospodařila kapitálovým způsobem, půjčovala je sedlákům na úrok jako zbožový úvěr. Dlužník tedy nesplácel dluh penězi, ale vracel zapůjčené obilí a také úrok v naturální podobě. Úrok a v případě potřeby krytí vyšších výdajů i část kapitálu obec prodala a získanou částku přijal pudmistr do obecní kasy.⁴⁵⁹ Také v případě obecního vína, jehož odprodej každoročně mezi příjmy figuroval, by bylo značně zjednodušující mluvit o výnosu obecní půdy, ačkoli svým způsobem tomu tak bylo. Obec totiž měla právo vybírat desátkový plat z vinohradů

---

⁴⁵⁴ SOKA UH, AM Buchlovice, i. č. 1 (privilegium z 5. května 1805). Podobné privilegium na čtyři trhy odbdrželo již o šest let dříve městečko Žeravice. Podle původního privilegia krále Vladislava Jagellonského z roku 1503 se zde mohly konat pouze dva trhy (srov. MZAB, F45, i.č. 413, kart. 8 – opisy privilegia Františka II. z 26. dubna 1799, Vladislava z roku 1503 a konfirmace téhož privilegia z roku 1716). Příjmy z pronájmu tržních poplatků se však v žeravických účtech z neznámých důvodů objevují až od roku 1841. Obec vybírání tržních poplatků dala do pachtu.

⁴⁵⁵ Roku 1823 byl tržní tarif v Buchlovicích 30 kr za dřevěný krámek a 3 kr od ostatních prodejců, v Žeravicích pak 3 kr (stánky se nepronajímaly). Od roku 1844 vstoupil v platnost nový tržní tarif, jenž diferencoval ceny podle druhu prodáváného zboží (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 9, tržní tarify z 13. září 1823 a 12. září 1844).

⁴⁵⁶ Viz poznámka 277 na s. 76. V obecních účtech se vyskytuje několik ojedinělých zmínek z jiných obcí, přesnější údaje v této věci by však mohl přinést pouze mnohem podrobnější výzkum.

⁴⁵⁷ Desátkový plat plynul pouze od tří vinohradníků a činil ročně celkem 1 zl a 36 kr. Jednalo se nejspíše o peněžní náhradu za odvod desátkového vína.

⁴⁵⁸ Např. v roce 1836 činil příjem z odprodané trávy 20 zl, roku 1840 27 zl 15 kr.

⁴⁵⁹ Srov. CHOCHOLÁČ, B.: *Poddanský úvěr*, s. 81. Součástí buchlovického obecního účtu byl kromě peněžního účtu vždy i výkaz příjmů a výdajů obilí. V námi sledovaném období (v letech 1831-1848) však jsou jedinými příjmy úroky z postkytnutého zrna, nevíme tedy nic o původu tohoto kapitálu. Snad se mohlo jednat o nějaký přeplatek z výběru kontribučenského obilí či formu naturální skládky z dřívějších let. Objem kapitálu se během let postupně zmenšoval, neboť vedle úroku byl postupně odprodáván i kapitál. Roku 1836 bylo zcela zpeněženo všechno obecní žito, v následujících letech se vykazoval již pouze oves. Z ostatních obcí vedly obilní účet jako jediné Žeravice. Zde se ale jednalo o výnos z obecních polí a lišila se i forma použití. Jen minimum bylo prodáváno, převážná většina byla vydávána jako deputát obecnímu písaři, hlásnému a hotařovi a jako výsevek na příští rok.

v Ovčí hoře, většina tohoto příjmu plynula v naturální podobě – ve formě desátkového vína. Z něj musela stanovený díl ve výši jednoho vědra odvést buchlovickému faráři, zbytek pak prodala nebo ponechala na další roky.⁴⁶⁰ Celkový výnos takových příjmů se rok od roku výrazně lišil, z části sice také podle úrodnosti roku, mnohem více ale záleželo na potřebě přísunu hotových peněz do obecního rozpočtu. Pokud nebylo velkých výdajů, mohlo být desátkové víno a obecní obilí uchováno „na horší časy“. Tak tomu mohlo být např. roku 1847, kdy obec za své zemědělské plodiny utržila pouhých 10 zl a 20 kr, přesto její rozpočet skončil přebytkem 129 zl 19 kr 3 d. Naopak roku 1834 by jistě rozpočet neskončil přebytkem 183 zl 59 kr 1d, nebýt rekordního příjmu z prodeje obecních produktů 336 zl 59 kr.

g) ostatní příjmy – poslední část příjmové složky tvořila směs nejrůznějších drobných příjmů, jež nelze zařadit do předchozích kategorií, obvykle se také objevovaly pouze nepravidelně v některých letech. Patří sem např. zisk z prodeje obecního býka, hrnčířské hlíny, cihel, kámene a úroky ze zapůjčených obecních peněz. V některých letech takové příjmy nebyly vůbec žádné, nejčastěji se jednalo o nízké částky okolo 10 zl.

II. Výdaje:

a) vrácení dluhu za loňský rok – ačkoli takový výdaj byl za osmnáct sledovaných let v Buchlovicích zachycen pouze jednou, a to roku 1833 (33 zl 45 kr), neponecháme jej bez povšimnutí, neboť v jiných obcích se jednalo o běžný jev a lze tedy předpokládat, že i v Buchlovicích mohla mimo sledované období občas nastat situace, že nutné výdaje překročily ke konci roku výši hotovosti v obecní kase a pudmistr chtěje odvrátit z toho plynoucí potíže (např. exekuci při neodvedení daní, poplatků za cestáře apod.) musel uhradit výdaje ze svého. Na počátku následujícího roku mu byly z nových příjmů peníze vráceny.

b) stavby a údržba obecních budov – různé stavební práce na veřejných budovách každoročně spolykaly desítky zlatých. Porovnáme-li je ovšem s příjmy nájemného, dokázaly si v Buchlovicích na sebe tyto nemovitosti nejen vydělat, ale dokonce přinést zisk přesahující rámec pouhého krytí nákladů. A to obec přispívala na údržbu staveb, jež nebyly ani jejím majetkem, ani nepřinášely žádný zisk. Šlo v první řadě o školu a hřbitov.⁴⁶¹ Ani drobné rekonstrukce, tím méně větší investiční akce, neprobíhaly každý rok, v účtech najdeme roky s takřka nulovými výdaji na obecní stavby, jindy zase mohly zatížit rozpočet částkou, jež (ve dvou případech) překročila hranici dvou set zlatých.

c) poplatky – do druhé výdajové skupiny patří různé drobné poplatky, jejichž příjemcem byl vrchní úřad, jenž za ně poskytoval určitý servis. Pravidelně platila obec za cirkuláře, za revizi účtu, na cestáře, příležitostně pak akcidence za ochozní dřevo, za svázání matriky pozemkové daně, za vyhotovení opisu starého urbáře. Rozpětí vynaložených částek se pohybuje od 10 do 60 zl.

d) dobročinné účely – do této kategorie patřily jednak příspěvky na různé sociální ústavy na Moravě i v dalších zemích monarchie, odváděné prostřednictvím vrchnostenské kanceláře.⁴⁶² Malé částky (obvykle 30 kr) vydával pudmistr na almužny, většinou pro

⁴⁶⁰ Zisk prodeje desátkového vína patřil mezi podstatnější příjmy, ovšem vykazoval značnou kolísavost. Roku 1848 např. činil pouhé 3 zl, extrémem opačného charakteru byl rok 1834, kdy odprodej vína přinesl 258 zl 52 kr a 2d. Obec vlastnila také svůj sklep a mohla víno v případě, že nepotřebovala peníze, uskladnit na pozdější dobu. Kolísal ovšem nejen prodej této komodity, ale i samotný roční příjem desátkového vína, nejčastěji mezi 1-6 vědry, roku 1842 však to bylo 11 věder a v letech 1834 a 1835 dokonce 22 věder, 10 mázů a 2 žejdlíky, resp. 20 věder 39 mázů. Svědčí to o tom, že desátek nebyl fixní, ale závisel na roční úrodě. Stejně jako u obilí také příjmy a výdaje vína se zapisovaly do zvláštního oddílu obecních účtů, umístěného za „obilním počtem“.

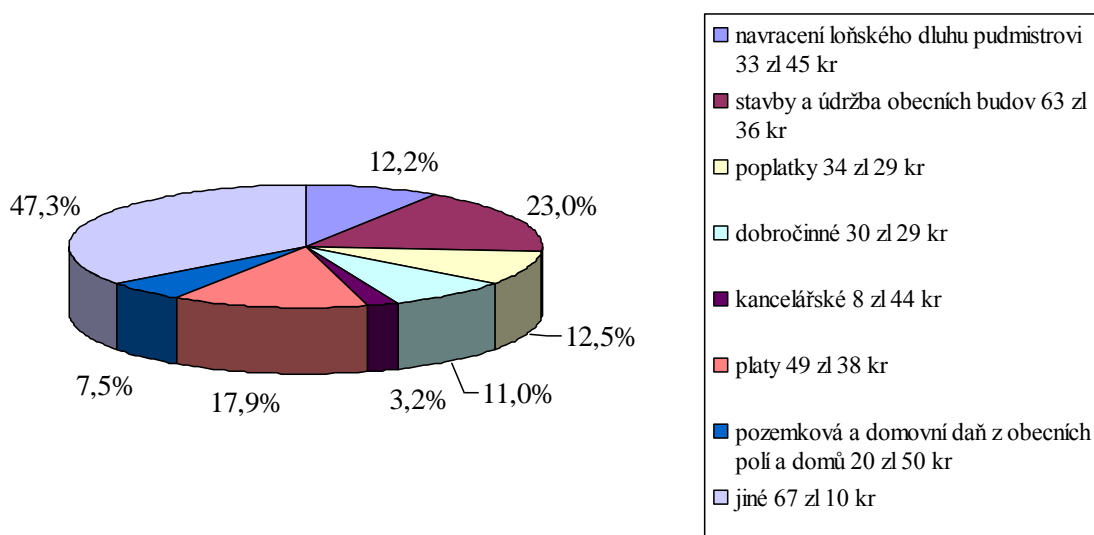
⁴⁶¹ Do nákladů na údržbu patřila i pravidelná každoroční odměna hradištskému komináři za čištění kominů, jejíž výše se během osmnácti let ze 2 zl vyšplhala až na 6 zl.

⁴⁶² Tyto položky se v nejrůznějších obměnách vyskytovaly každý rok, např. „na císařské špitály“ (1831), „na cholery“, „na chudobné špitále“ (1832), „na brněnský chudobinec“ (1833), „do vídeňského findlhausu“ (1846) atd.

vyhořelé a vytopené obce v Uhrách. Charitativní činnost směřovaná přímo do Buchlovic měla obvykle formu řešení konkrétní situace, obvykle nemoci či úmrtí chudobného obyvatele, popř. i cizí osoby, jež se v obci nacházela a byla takto postižena.⁴⁶³ Mezi obecní dobročinností jsme vřadili také každoroční náklady za sloužení dvou mší za úrodu a boží požehnání pro obec (2 zl 30 kr), případně náklady na další náboženské obřady, jimiž si obyvatelé vyprošovali nadpřirozenou ochranu svého života, zdraví a majetku. Mezi nimi najdeme i výdaje na víno pro korouhevnický procesí, kostelníky apod. Celkové náklady na sociální a náboženské potřeby se nejčastěji pohybovaly okolo 20-30 zl, ve druhé polovině 40. let 19. století vzrostly až ke 40, resp. 60 zl.

e) kancelářské výdaje – tak jako u jiných kategorií i zde zůstávala většina nákladů v jednotlivých letech stejná (kalendář, papír obyčejný a kolkovaný, inkoust, svíčky, pečetní vosk), určité výkyvy ve vydané sumě lze připsat mimořádným výdajům (za kontribuční knížku, posílům s úřední korespondencí atd.).⁴⁶⁴ Proto i v tak bohaté obci, jakou městečko Buchlovice nepochybně bylo, nedosáhly náklady na vedení kanceláře obvykle ani 10 zl.

Graf č. 13: Struktura průměrných výdajů městečka Buchlovic v letech 1831-1848

f) platy - odměny pudmistra, obecního písaře (viz tabulka č. 7) a *závdanky* pastýře (vždy 6 kr ročně) a hotaře (v téže výši). Zatímco *závdanky* hotaři a pastýři ve všech ročních účtech nenalezneme, služné pudmistra a písaře bylo vypláceno každoročně. Pouze v roce 1836 jim byla částka snížena, neboť svou funkci vykonávali pouze deset měsíců.

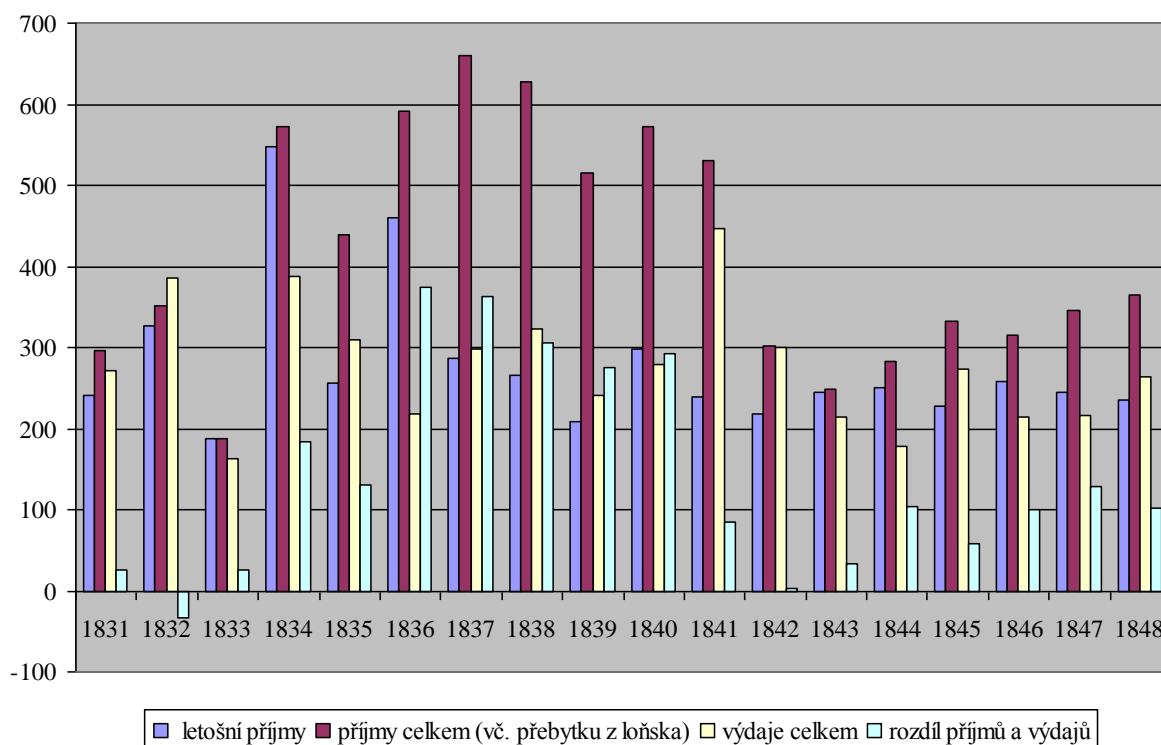
g) pozemková a domovní daň – v obecních účtech se převážně objevuje jako celková suma 20 zl 12 kr 2 d, odváděná jednak na „daň z numera“ (domovní daň), jednak na daň ze zemědělské půdy. Navýšení o 12 kr v roce 1831 představoval výdej na exekuci, způsobenou patrně pozdním odvedením příslušného obnosu.

⁴⁶³ Tak v účtu za rok 1837 najdeme plat „*hapatykáři za medicíny pro nemocné chudé*“, roku 1846 platila obec „*za umrlčí truhlu pro zemřelého Rusa*“ apod.

⁴⁶⁴ MZAB, F45, i. č. 413, kart. 11, obecní účet Buchlovic za rok 1835: „*za obecní kalendář 25 kr, za svíčky 28 kr, za papír k celoročním potřebám 3 zl 36 kr, za ingúst 1 zl, za štemplovaný papír 3 zl 45 kr [...]*“ Listy o prohlídce mrtvého kupoval pudmistr vždy na několik let do zásoby a dával je k dispozici ranhojiči, který prováděl ohledání. V obecním účtu za rok 1842 je zaznamenáno i pořízení nové obecní truhly: „*kolářovi za děláni truhly na obecní spise 2 zl 30 kr*“ a „*zámečníkovi od kutí tej samej truhle 1 zl 15 kr*“.

h) ostatní výdaje – stejně jako příjmová část, tak i výdajová kapitola obecního účtu Buchlovic obsahovala množství drobných položek, jež nepatří do žádné z předchozích skupin. Mezi ně byly v první řadě zahrnuty náklady na pořízení a údržbu movitého majetku, jako bylo hasičské náčiní (žebříky, vědra, stříkače, háky), portrét císaře, různé vybavení školy, obecní býk, obecní hodiny atd. Dále pak údržba drobných nemovitostí, které nepatřily ani k budovám, ani k zemědělským pozemkům – obecní studna, silnice a mosty (mimo poplatků za cestáře). Podstatnou částí byly náklady spojené s provozem obecního vězení (chléb pro vězně, nové zámky), s odvody, školskou komisí, generální vizitací a s hygienickými opatřeními v souvislosti s epidemiemi cholery a chorob dobytka. Vzhledem k příležitostnému charakteru velké části z nich kolísala suma takových výdajů od desíti až takřka ke třem stům zlatých.

Graf č. 14: Bilance hospodaření městečka Buchlovic v jednotlivých letech

V souhrnu se příjmy městečka Buchlovic pohybovaly nejčastěji někde mezi 250 až 300 zlatými. Rozdíly mezi výdaji za jednotlivá léta byly výraznější a pro zachování vyrovnaného rozpočtu musely být jejich skokové nárůsty v důsledku mimořádných vydání pokryty z rozpočtových rezerv, jimiž obec disponovala. Jednalo se buď o peníze (hotově v pokladně či vypůjčené na úrok), nebo obilí či víno. Možnost disponovat takovými rezervními zdroji odlišovala Buchlovice od většiny ostatních obcí buchlovského panství, které větší část nebo i všechny výdaje musely pokrývat z peněz vybraných mezi svými obyvateli. Buchlovice naopak mohly získaný přebytek investovat do úvěrového podnikání, a tak přivádět do rozpočtu další zisky. Na druhou stranu žádná z ostatních obcí buchlovského velkostatku nevykazovala ve sledovaném období větší než pouze provozní schodek rozpočtu. Nebylo to však ani tak zásluhou ekonomického umu jejich pudmistrů, jako spíše důsledným státním dozorem na hospodaření obecní samosprávy, uplatňovaným prostřednictvím vrchního úřadu. Jeho zájem na dobrém hospodaření poddaných nepochybně souzněl se zájmy vrchnosti nejvyšší, tedy státu.

V. SROVNÁNÍ

V předchozích dvou kapitolách jsme se na základě dochované korespondence týkající se renovace obecních úřadů na panství velehradském a buchlovském, kterou si vyměnili jejich představitelé i samotní obyvatelé s vrchním úřadem, i dalších pramenů pokusili jednak popsat podobu organizace patrimoniální správy těchto dominií, především však charakterizovat strukturu obecní samosprávy a důkladněji se obeznámit se způsobem jejího fungování. Nahlédli jsme jak do procesu výběru nových kandidátů a jejich instalace do úřadu, tak do pracovní náplně a kompetencí, stejně jako do okolností, které vedly k jejich odchodu z veřejné funkce.

V této kapitole bychom rádi zasadili nastíněný obraz do obecnějších souvislostí, a to pomocí komparace získaných informací z obou správních okruhů. Tato komparace bude vedena ve dvou rovinách – prostorové a časové. Jinak řečeno: nejprve se pokusíme alespoň rámcově odpovědět na otázku, zda je možné vysledovat nějaké odlišnosti mezi systémy, jež fungovaly na obou sousedních panstvích. Přihlédneme také k situaci na sousedním panství královského města Uherského Hradiště, popř. na jiných moravských panstvích, pokud je možné tyto údaje v odborné literatuře nalézt. Ve druhé části se pak nahlédnutím do právních norem upravujících fungování sjednocené obecní samosprávy v prvotní podobě nastíněné v polovině 19. století pokusíme zastavit nad otázkou, nakolik byla tato změna převratná a v jaké míře nový systém vycházel z předchozího vývoje, jenž obecní samosprávu po staletí formoval.

V/1. Srovnání shodných vývojových znaků a rozdílů na panstvích Velehrad, Buchlov a Uherské Hradiště

Primárním problémem pokusu o srovnání výsledků výzkumu v otázce fungování obecní samosprávy na sledovaných panstvích, na který jsme narazili, je již samotná použitá pramenná základna. Ačkoli byl vybrán ve všech třech případech stejný druh písemností – hospodářské instrukce, korespondence v záležitostech obnovy obecních úřadů a obecní účty, přece jen se nešlo vyhnout jistým rozdílům, jež je třeba při srovnávání zohlednit. V první řadě jde o samotnou míru dochovanosti použitých pramenů, dále pak o jejich časový rozsah, který se u stejného druhu může lišit, a konečně je třeba vzít v úvahu i odlišnosti v obsahu zdánlivě shodné skupiny písemností.⁴⁶⁵ Díky tomu může někdy docházet k situaci, že namísto srovnávání se budou získané údaje spíše navzájem doplňovat.

O patrimoniální správě na panství velehradském a buchlovském můžeme více méně prohlásit, že se nijak zvlášť nelišila od obecných principů, a to jak ve starším období (přibližně do poloviny 18. století), tak i v době osvícenské a předbřeznové. Toto konstatování ovšem nejen že není překvapivé, ale také je značně zjednodušující. Především pro starší

⁴⁶⁵ První úskalí se týká Uherského Hradiště, kde vycházíme z údajů ze starší studie o obecní samosprávě (srov. ČOUPEK, L.: *Správa obcí*), jež vychází pouze z renovační agendy. Pro městský velkostatek se nedochovaly žádné hospodářské instrukce, informace o centrální správě patrimonie tedy musely být čerpány odjinud. Obecní hospodaření také nebylo zpracováno, ostatně obecní účty se dochovaly pouze ve zlomech z let 1796, 1815, 1846 a 1847 (SOKA UH, AM UH I, i. č. 802 a SOKA UH, AM UH II, i. č. 333). Druhé ze jmenovaných omezení lze vztáhnout především k popisu struktury centrální vrchnostenské správy. Zatímco soubor hospodářských instrukcí pro úředníky velehradského klášterního panství pochází z konce prvního desetiletí 18. století (MZAB, E 7, rukopisy, i. č. 3), všechny instrukce buchlovské vznikly až v první polovině století následujícího (MZAB, F 45, i. č. 52-54). Zachycují tedy dvě odlišná vývojová období před a po osvícenských správních reformách. Také obecní účty jsou sice z různých období, zde však není rozdíl tak velký, navíc se časový rozsah částečně prolíná. Obsahové diference jsou markantní u agendy obnovování obecních úřadů. Na velehradském panství (MZAB, F 207, i. č. 125) převládají stížnosti a jejich projednávání, na buchlovském (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 10) se většinou jedná o renovační protokoly a volební záznamy, stejně jako v případě Uherského Hradiště (SOKA UH, AM UH I, i. č. 802; SOKA UH, AM UH II, i. č. 334).

období nemáme dostatek srovnávacího materiálu, z pouhých jednotlivých zmínek můžeme stěží vysledovat jen tituly úředníků. Panství tedy řídil hejman (na Buchlově také často označovaný titulem úředník), jenž byl nepochybně jak šéfem hospodářství, tak i zástupcem vrchnosti ve výkonu jejích práv, zahrnujících tehdy i politickou a soudní správu poddaných.⁴⁶⁶ Na Buchlově měl ještě zástupce – místoúředníka. V Uherském Hradišti byl tento úřad dokonce po nějakou dobu zdvojen. Existence dvou hejtmanů je zde nejspíše dána skutečností, že v případě královského města byla správa patrimonie začleněna do městské správy, kde bylo zdvojování úředníků naprosto běžným jevem.⁴⁶⁷ Také úřad obročního, purkrabího a důchodního nalezneme na všech sledovaných panstvích. Specifikem městského velkostatku byli dva fišmistři – dohlizitelé na rybníky, na Velehradě zase již na počátku 18. století existoval úřad lesního pojezdného. Předpokládat jej lze i na Buchlově, neboť obě panství hospodařila s nemalou rozlohou lesních pozemků.⁴⁶⁸ Ojedinelé zmínky ze 17. století připomínají i existenci horenského úřadu města Uherského Hradiště. Zda vycházel z nějakého místního horenského práva, nelze dnes již s jistotou říci. Stejně tak nevíme nic o existenci podobné instituce na zbylých dvou panstvích. Jisté indicie by naznačovaly takovou možnost v případě městečka Polešovic, jež patrně mělo vlastní horenské právo.⁴⁶⁹ V 18. století však nepochybně již příslušnou agendu vzali pod svá křídla vrchnostenská úředníci.

Tereziánské a především josefínské reformy politické a soudní správy vtiskly i patrimoniální správě, ač dosud relativně nezávislé na státní moci, vcelku jednotnou tvář. Ovšem pouze co se týče celkového rozsahu její agendy. Vnitřní organizační struktura se mohla panství od panství lišit. Přesvědčivým dokladem je především situace na buchlovském dominiu, kde došlo během první poloviny 19. století hned ke třem reorganizacím administrativního aparátu. Změny se ani tak nedotkly jednotlivých agend jako takových, stále bylo třeba vést politickou správu venkovských obcí, soudit zdejší poddané, řídit „zemědělskou výrobu“, lesnictví, finanční hospodaření i vrchnostenské výrobní podniky. Jakým způsobem se ale tyto pravomoci rozdělí mezi jednotlivé úředníky, kolik jich bude, jak bude zajištěna jejich kontrola a strukturována hierarchie, to velmi záleželo na představách majitele panství. Detaily o vyladění tohoto „soukolí“ na panstvích Uherské Hradiště a Velehrad neznáme, setkáváme se zde však se stejnými úředníky jako na Buchlově i na jiných českých a moravských panstvích. V čele stál vrchní úředník jako zástupce vrchnosti i reprezentant prvoinstanční politické správy, soudní agendu obstarával justiciář, chod úřadu zajišťoval aktuár a nižší kancelářský personál. Kompetence v oblasti vlastního chodu ekonomiky si dělili specializovaní úředníci – obroční, purkrabí, důchodní a další.⁴⁷⁰

V oblasti vlastní obecní správy shrneme nejprve stručně, co víme o jejich počátcích ve středověku a raném novověku. Takové shrnutí nedá bohužel příliš mnoho práce, neboť o nich víme jen velmi málo, a to na všech třech panstvích. Jediné, čeho se lze dopátrat, jsou

---

⁴⁶⁶ Zatímco v případě Buchlova se zodpovídal „fyzické osobě“ – šlechtickému vlastníku panství, nadřízeným velehradského hejtmana byl kolektivní orgán – konvent kláštera, reprezentovaný osobou provizora.

⁴⁶⁷ Srov. ČOUPEK, L.: *Správa obcí*, s. 140-141 a s. 156, poznámka č. 11.

⁴⁶⁸ Všechny instrukce buchlovského panství, byť z 19. století, o lesním pojezdném hovoří. Hradištský velkostatek disponoval jen nevelkými lužními lesy na Kněžpolsku, ostatní zalesněné plochy nestály za zmínku, proto zde patrně zvláštního úředníka nebylo třeba. V 19. století sice v rámci správy velkostatku existovala samostatná agenda lesního úřadu, ale na otázku, v jaké podobě a především v jakém personálním obsazení fungoval, zatím nikdo neodpověděl.

⁴⁶⁹ Viz kapitola III/3., část věnovaná vinohradním úředníkům. Existence horenského práva se předpokládá také v Moravanech a Žeravicích – srov. POŠVÁŘ, J.: *Moravské právo*, s. 148-150.

⁴⁷⁰ Detailní přehled politických kompetencí vrchnostenských úřadů poskytuje část věnovaná vrchnímu úředníkovi v kapitole IV/2. nebo také ČOUPEK, L.: *Správa obcí*, s. 141. Na stejnou kapitolu této studie lze odkázat i v oblasti justiční správy. Tam nalezneme také odkazy na mnohokrát zmíněné vynikající práce Václava Šolleho o předbřeznovém soudnictví.

jednotlivě roztroušené zmínky o rychtářích, nejstarší z nich pocházejí z 15. a 16. století.⁴⁷¹ Jedině u městečka Žeravic se setkáváme již v této době (roku 1514) s voleným představitelem samosprávy – purkmistrem. Podobný doklad nám chybí obzvláště u dalšího ze starobyklých městeček – Polešovic. Za anomálii lze považovat starostu a lovce ve Stříbrnicích. Pouze purkrechtní knihy Buchlovic a Břestku z počátku 17. století nás nechávají alespoň trochu nahlédnout do fungování raněnovověké obecní samosprávy, kterou reprezentoval fojt a sbor konšelů. Na počátku 17. století se však z „temnoty věků“ vynořují i v prostředí poddanských vsí purkmistři, správně však pudmistři, reprezentanti vzrůstajícího se samosprávného živlu, a spolu s nimi i odznak samosprávy - obecní pečeť.⁴⁷²

V době, kterou sledují námi vybrané základní prameny, tedy na konci 18. a v první polovině 19. století, se již pudmistr plně etabloval na scéně lokální politiky zdejších poddanských vsí. Toto konstatování v plné míře platí pro všechna panství, ani v kompetencích nepanovaly mezi nimi žádné významnější rozdíly. Pudmistr byl výkonným úředníkem prvoinstanční politické správy – vrchnostenského úřadu, který na něj pravomoci v této oblasti delegoval. V praxi to znamenalo, že pudmistr vybíral ve své obci daně, oznamoval nové zákony a nařízení, obstarával vojenské záležitosti (přípřeže, ubytování vojska, odvádění rekrutů apod.), organizoval údržbu silnic (nejprve formou povinných prací obyvatel, později jejich financováním z obecního rozpočtu) a pečoval o bezpečnost a pořádek v obci. To zahrnovalo nejen úkony pořádkové, ale také stavební, zdravotní a požární policie.⁴⁷³ Podobně praktický charakter měly i jeho pravomoci soudní. Řešil a trestal drobné prohřešky, pachatele závažnějších přečinů zadržel a předvedl před vrchnost. Byl jakousi „spojkou“ mezi sirotčím úřadem a obyvateli – po úmrtí zabezpečil pozůstalost, potvrzoval vyplácení peněz sirotkům apod. Jako důvěryhodná osoba asistoval také při uzavírání kupních smluv. Vlastní obecní samospráva spočívala v péči o společný majetek obce, ačkoli i tato oblast byla pod bedlivým dohledem vrchnostenských úředníků.⁴⁷⁴ Pudmistr opatroval obecní pokladnu, shromažďoval příjmy z pronájmů obecních nemovitostí, prodával výnosy obecního hospodářství a vybíral od obyvatel dávky na obecní potřeby. Z takto získaných prostředků hradil nejrůznější veřejně potřebná vydání.

Rychtář neboli fojt, původně čelný představitel obce, byl v tomto období čistě jen zástupcem vrchnosti. Jeho působnost se omezila na výběr vrchnostenských platů a organizování robotní práce na panské půdě. Na velehradském panství máme doloženy i přesahy do politické správy. Ve Zlechově rychtáři vybírali a vrchnosti odváděli plat „na invalidy“,⁴⁷⁵ v Nedakonicích se zase starali o přípřeže. Je celkem pravděpodobné, že to stejné platilo i pro ostatní rychtáře téhož panství, mnohem větší pochybnosti by vzbudil pokus vztáhnout uvedený fakt i na fojty buchlovského a hradištského panství.⁴⁷⁶ Naopak

⁴⁷¹ Nejstarším doloženým vesnickým rychtářem v rámci sledovaného regionu je rychtář Starého Města (k roku 1496 – srov. TAMTĚŽ, s. 156, poznámka 18).

⁴⁷² Doklady ve zmíněných purkrechtních knihách, obecních privilegiích i černých knihách buchlovského loveckého práva odpovídají tomu, co říká o obecní samosprávě Zdeněk Martinek (MARTÍNEK, Z.: *Archiv obce*, s. 7): „O vesnické samosprávě lze hovořit v období 17. – první poloviny 19. století.“

⁴⁷³ O působnosti obecní samosprávy v policejní oblasti vypovídá obšírně v Čechách vydaný policejní řád pro rychtáře z roku 1830 (Kalousek, J.: *Řády selské*, AČ 25, s. 617-622). Z praxe víme, že rychtář nebo v našem případě pudmistr mnohé ze zde uvedených povinností nevykonával přímo, ale delegoval je na konšely, nižší služebníky či jiné odborníky. Např. ohledávání mrtvých prováděl ranhojič, strážní službu hlásní, opatření při epidemiích dobytka pohodný či pastýř atd.

⁴⁷⁴ Kromě každoroční revize účtů byli vrchnostenští úředníci přítomni při licitacích pronájmů obecního majetku a bez jejich vědomí nebylo možné ani prodávat obecní nemovitosti – srov. MARTÍNEK, Z.: *Archiv obce*, s. 9-11.

⁴⁷⁵ Na buchlovském panství se tento povinný plat od jednotlivců nevybíral, obce jej hradily ze svého rozpočtu - viz kapitola IV/4.

⁴⁷⁶ Srov. STAROŠTÍK, Jan (ed.): *Vrchnostenské úřadování s rychtáři*, SA, č. 3, 1906, s. 158-165. Z otištěné korespondence mezi vrchnostenským úřadem panství olomoucké metropolitní kapituly a obcí Odrlice u Litovle

předpoklad, že rychtáři panství Velehrad a Uherské Hradiště byli osvobozeni - stejně jako tomu prokazatelně bylo u Buchlova – od robotních povinností, se zdá být mnohem více pravděpodobný. Vždyť jak jinak by mohli efektivně řídit nasazování pracovních sil z obce do povinných prací, když by je museli sami provádět. A konečně, hledáme-li nějaké územní diference, nemůžeme opomenout přísahu fojtů uherskohradištského panství, v níž se hovoří o soudních pravomocích tohoto úředníka. Nelze tedy v uvedeném správním okruhu vyloučit přetrvávající působnost fojtů v policejních a pořádkových záležitostech.⁴⁷⁷

Na druhou stranu se zdá nepochybně, že i přes svůj relativní „ústup ze slávy“ si tento starobylý úřad stále udržoval svou společenskou prestiž a výsadní postavení v rámci komunity obyvatel vesnice. Svědectvím mohou být podpisy fojta na písemnostech, jež primárně s jeho funkcí nesouvisely, jednalo se především o soukromé smlouvy, kde spolu s pudmistrem vystupovali v rolích důvěryhodných svědků, na buchlovském panství zase běžně podepisoval obecní účty. Tím se v podstatě stavěl do role zástupce obyvatel obce, kontrolujících řádné hospodaření pudmistra. Na velehradském panství dokonce známe případ zastupování pudmistra rychtářem v období neobsazenosti úřadu i kumulaci obou funkcí v rukou jediné osoby. Praxi, kdy vrchnost i obec svěřily oba úřady jedinému muži, využívaly prokazatelně i Salaš (panství Buchlov) a Javorovec (panství Uherské Hradiště). V obou jmenovaných případech šlo o dosti malé obce, kde jedna osoba zvládla zastat práci příslušející k oběma postům. V seznamech představených obcí městského velkostatku pak zaujme fluktuace mezi úřady – tatáž osoba střídavě zastávala jeden či druhý z obou úřadů.⁴⁷⁸

Z charakteru pravomocí pudmistra i fojta na sledovaných panstvích lze říci, že navzdory drobným odchylkám vykazuje systém řízení obecní samosprávy nápadné shody a opravňuje nás k jednoznačnému závěru, že hlavou obce byl ve sledované oblasti v 18. a 19. století nepochybně pudmistr, nikoli fojt (nebo rychtář), jak tomu bylo v Čechách.⁴⁷⁹

V souvislosti s rychtářským úřadem je potřeba také učinit malou terminologickou poznámku. V obecné literatuře panuje shoda na synonymním chápání označení fojt a rychtář, oba termíny jsou pouhými teritoriálními variantami, přičemž rychtářem byl obecní představený zván spíše v Čechách a na jižní Moravě, fojt pak odpovídá území Valašska a severním oblastem Moravy. Z tohoto pohledu by Uherskohradištsko bylo regionem hraničním. A skutečně na všech sledovaných panstvích je v případě tohoto úředníka dobová terminologie značně rozkolísaná. A je vcelku jedno, zda jde o německý úřednický jazyk, nebo o mluvu českého venkovského obyvatelstva. Vzato čistě statisticky, převládá na buchlovském panství spíše používání titulu fojt, na velehradském panství zase rychtář. Na uherskohradištském patrimoniu dominuje velmi výrazně označení fojt, zde ale mohla sehrát svou roli i snaha odlišit obecního představitele od městského rychtáře. U ostatních obecních úředníků a služebníků žádné zásadnější pojmové diference nepozorujeme. Dodejme tedy pouze tolik, že ve sledovaném období je pro představitele samosprávy obcí striktně používáno označení pudmistr (něm. *Bauermeister*), a to u vesnic i poddanských městeček. Na rozdíl od staršího období je tedy použití označení purkmistr, mluvíme-li o obecní správě terieziánského, josefinského i předbřeznového období, zcela anachronické, chybné a zavádějící.

---

vyplývá, že rychtáři v této oblasti obstarávali příprežové povinnosti, odvozy rekrutů či vypláceli posly. Popsaný úzus však nelze zaměnit se systémem obecní samosprávy bez pudmistra, jenž v Odrlicích zcela jistě byl, neboť je jmenován v listu z 28. září 1805.

⁴⁷⁷ Srov. ČOUPEK, L.: *Správa obcí*, s. 157, poznámka č. 31. Na panství se také udrželo fojtské právo jako odznak úřadu, předávaný při renovaci starým fojtem novému.

⁴⁷⁸ Srov. TAMTÉŽ, s. 149-155.

⁴⁷⁹ Toto konstatování je v příkrém rozporu s tvrzením Martínkovým (MARTÍNEK, Z.: *Archiv obce*, s. 5-6 a 8-16), jenž veškeré popsané kompetence připisuje rychtářům a z pudmistřů činí pouhé „pomocníky“. Na Uherskohradištsku tomu bylo spíše naopak. Dokládá to i pořadí podpisů na různých písemnostech, kde obvykle fojt figuruje až za pudmistrem, na panství uherskohradištském dokonce až za mladším pudmistrem (srov. ČOUPEK, L.: *Správa obcí*, s. 143).

Postupující dále dle pořadí důležitosti musíme uvést pomocníky a zástupce obou hlavních představitelů obecní správy, tj. mladšího pudmistra a fojtíka. Zatímco prvního z nich najdeme téměř u všech obcí, fojtíka ustavovala vrchnost jen ve vybraných vsích, což platí bez ohledu na panství. Jednalo se nejspíše o ty obce, kde poddaní vykonávali větší objem robotních prací.⁴⁸⁰ V otázce konšelů a menších služebníků, přínaležejících k obecní správě – písařů, obecních hospodářů, horných, hotařů, kostelníků, hlásných, pastýřů apod. také mezi Buchlovem a Velehradem není postižitelný rozdíl. Jednotlivé obce si dle své potřeby stanovovaly konkrétní skladbu i počet takových funkcí, konkrétní situace byla tedy vesnici od vesnice (či městečka) odlišná, vyskytují se zde ale stejné typy služebníků. Několik zvláštností přesto můžeme najít. Za zmínku stojí neexistence obecních hospodářů v žádné z obcí velkostatku Uherské Hradiště. Pouze v největší z nich, Starém Městě, po nějaký čas fungoval, ale roku 1808 byl zrušen. V roce 1839 byl sice vytvořen úřad kontrolora obecní kasy, tato funkce však byla „ušita na míru“ specifické situaci, kdy do obecní kasy přispívali i v obci zakoupení hradišťští měšťané, kteří chtěli mít nakládání se svými penězi pod dohledem. Staré Město se vůbec od svého okolí rozvinutostí obecní správy dosti liší. Mělo nejen tři fojty, písaře atd., unikátem jsou především úřady chmelaře a fišmistra.⁴⁸¹ Specifikem celého hradištského patrimonia je úřad kominářů (nelze v žádném případě zaměnit s kominíky). Ve všech obcích kromě nejmenších Javorovce a Včelar byli jmenováni dva a jejich úkolem bylo provádět měsíční požárněbezpečnostní revize domů. Na panství Velehrad je doložena tato funkce pouze v Nedakonicích, Ořechově a Tučapech, v ostatních obcích stejnou práci plnili jiní funkcionáři (sadčí, obecní hospodáři).⁴⁸² Konečně jistou hradištskou zvláštností byli i obecní hajní, kteří v některých obcích působili vedle hajných panských. Patrně spravovali obecní lesy a jejich práce se mohla i částečně prolínat s úkoly hotaře, v Místřicích dokonce měli jediného služebníka, zvaného *hotař a hajný*.⁴⁸³ Tato situace se podobá praxi na velehradském panství, kde také několik obcí mělo svého hajného a občas docházelo k prolínání – terminologickému i kompetenčnímu – mezi ním a polním hotařem.

Mnohem pestřejší obrázek tvoří způsob renovace obecních úřadů. Ačkoli v základních principech se všechna panství shodovala, v různých drobných detailech ceremoniálního a administrativního charakteru nalézáme množství drobných rozdílů – posledních pozůstatků svobody vrchnostenských úřadů zorganizovat si obecní správu dle vlastní vůle a potřeby, jež o několik desetiletí později vzala za své a jednotlivé zbytky jedinečnosti se rozplynuly

---

⁴⁸⁰ Na velkostatku Uherské Hradiště měly mladšího pudmistra všechny obce (pouze v Javorovci byl načas zrušen), na buchlovském chyběl pouze na Starých Hutích, na velehradském chyběl (resp. není doložen) u více vesnic (viz tabulka č. 2). Na příslušné tabulky lze odkázat i u fojtíka, aby nebylo nutné vyjmenovávat všechny obce. Specifikem Starého Města byli fojtové pro jednotlivé třídy osedlých – fojt, fojt čtvrtlánik a fojt podsedník (ČOUPEK, L.: *Správa obcí*, s. 149).

⁴⁸¹ TAMTÉŽ, s. 143. Množstvím úředníků připomíná spíše městečko, ostatně hospodářský význam v rámci panství je nepochybný. Není ovšem pravdou, že by bylo Staré Město jedinou obcí velkostatku, jež měla obecního písaře, jak by se zdálo dle svědectví renovační agendy (srov. ČOUPEK, L.: *Správa obcí*, s. 147 a 149). Na základě obecních účtů (SOKA UH, AM UH I, i. č. 802) víme i o písařích v Mařaticích, Místřicích a Podolí. Nejspíše je měly i ostatní obce.

⁴⁸² TAMTÉŽ. Nešlo o žádnou novou úřední funkci, tyto úředníky (pod označením *kominíci*) zmiňuje již pro 16. století Josef Hanzal – srov. HANZAL, J.: *Vesnická obec a samospráva*, s. 146. Na buchlovském panství nejspíše dozor na komíny také fungoval, mohl jej provádět např. mladší pudmistr či konšelé, tak jak tomu bylo i jinde – srov. KLVAŇA, Antonín: *Na Příborsku jak obnovovali úřady*, SA 3, 1904, s. 173-174: „Které povinnosti připadaly úřadu? Předně bedlivý pozor dávat, aby stavení na střechách, zdech, komínech „spuštěná“ nebyla.“ Požárněbezpečnostní funkci plnili také hlásní, kteří se též vyskytují ve všech obcích uherskohradištského panství – srov. ČOUPEK, L.: *Správa obcí*, s. 143 nebo STAROŠTÍK, Jan (ed.): *Vrchnostenské úřadování s rychtáři*, SA 5, 1906, s. 158. List kapitolního správce rychtáři obce Odrlice u Litovle z 8. června 1805 zmiňuje povinnost obcí ustanovit dva noční hlásné, „poněvadž se mnoho neštěstí skrz oheň v noci stalo“.

⁴⁸³ ČOUPEK, L.: *Správa obcí*, s. 143 a 145-149. Obecní hajné nalezneme v Jarošově, Místřicích a Popovicích. Zatímco na přelomu 18. a 19. století je mezi renovovanými úředníky najdeme, v pozdější době již nikoli. O podřízenosti hajných obecní samosprávě také HANZAL, J.: *Vesnická obec a samospráva*, s. 146.

v uniformitě všeobecné zákonné úpravy této oblasti. Pro všechna panství platilo, že fojt nebyl volen, ale jmenován vrchností a jeho funkční období nebylo časově omezeno. Naproti tomu pudmistr byl na všech panstvích volen obcí na dobu jednoho roku. Jednoroční volební období vycházelo ze starých zvyklostí, v praxi se však ukazovalo jako nepříliš výhodné, přinejmenším pro vrchnostenský úřad, jemuž s renovací spojené úřední řízení každoročně přinášelo nemalou práci. Vrchnost se proto snažila prodloužit volební období pudmistřů na tři roky, narazila však na hašteřivost svých poddaných, jejichž spokojenost s vybraným představeným obvykle tak dlouho nevydržela.⁴⁸⁴

Stížnosti obcí na jejich pudmistry a následné spory projednávané před vrchnostenským úřadem patřily k dobovému koloritu na všech sledovaných panstvích. Stejně tak se podobají i příčiny a argumentace, jakož i postoj vrchnostenských úředníků. Oficiálním důvodem stížností byla nejčastěji nespokojenost se způsobem, jímž představený nakládal s obecním majetkem, za další podpůrné argumenty sloužilo často obvinění z nadměrné konzumace alkoholu a další podobné defekty na charakterovém a morálním profilu pudmistra. Pudmistr naopak odůvodňoval svou demisi ponejvíce časovou náročností funkce a tím způsobenou újmou na vlastním hospodářství, popř. odporem obce proti jeho snahám o řádný výkon služebních povinností. V případě dobrovolného odchodu z funkce většinou vrchností žádost akceptovaly a provedly obměnu, stížnosti však musely prošetřovat. I přes jistou míru tendenčnosti vrchnostenských úřadů při jejich projednávání – v zájmu udržení pořádku a loajality poddaných bylo třeba podporovat autoritu správních úředníků – se při pročitání příslušných protokolů nelze zbavit dojmu, že převážná část stížností neměla reálné opodstatnění a sloužila pouze jako prostředek uplatňování mocenských ambicí či vzájemných antipatií jednotlivců a skupin obyvatel. I v případě zamítnutí stížnosti však nedokázala vrchnost většinou tváří v tvář odporu obce udržet pudmistra v úřadě, jehož efektivní vykonávání by bylo neshodami fakticky paralyzováno.

Můžeme se přesto domnívat, že svou roli v tom, jakým způsobem byl vztah mezi obcí a jejím představeným uspořádán, mohl sehrát i postoj a autorita konkrétních vrchních úředníků, resp. celková atmosféra a vztah mezi poddanými a vrchností. Nelze si nepovšimnout množství takových stížností na velehradském panství. Zde v podstatě záznamy z jejich projednávání tvoří většinu písemností agendy obnovování obecních úřadů. Lze z toho tedy vyvozovat, že by zde byli poddaní „hádavější“? To by bylo jistě velmi zjednodušující, prostě přejít však tento fakt také nejde. Spíše můžeme vyslovit opatrnou hypotézu, zda skutečně změna vrchnosti nemohla mít negativní dopad na kázeň poddaných i autoritu vrchnostenských úředníků a jejich motivaci k pevnému vedení svěřeného dominia.⁴⁸⁵ Může to také znamenat, že renovace byly prováděny pouze v případě, že se vyskytl nějaký problém, o dobře běžícím obecním úřadu nebylo třeba na vrchním úřadě jednat.⁴⁸⁶ Na Buchlově naopak většina renovací probíhala v prvních měsících roku, zdejší vrchní úředníci se tedy snažili (a nutno říci, že úspěšně) o dodržování pevného termínu tak, aby stávající pudmistr dokončil celý rok své

---

⁴⁸⁴ Uherskohradištský magistrát zavedl tříleté volební období pudmistra roku 1826 (TAMTÉŽ, s. 157, poznámka 48), na buchlovském panství totéž učinili s odvoláním na „*hohe Anordnung*“ již roku 1784. V praxi se však neujalo. Nařízení hradištské bylo sice formálně aplikováno a renovace všech obcí prováděl zdejší hospodářský úřad pouze jedenkrát za tři roky, v případě nespokojenosti jej ovšem obce neváhaly svými stížnostmi přinutit k mimořádným výměnám.

⁴⁸⁵ Po zrušení kláštera roku 1784 se velkostatek stal státním, a to až do roku 1837, kdy se znovu dostal do soukromého držení (srov. s kapitolou III/1.). Vrchní úředník nebyl tedy vystaven tak silnému doзору, jaký mohl znamenat bdělý zrak šlechtického majitele, pobývajícího často na panství a přímo osobně zainteresovaného na prosperitě svého vlastnictví.

⁴⁸⁶ Svědčí o tom i rozptýlení renovací do všech měsíců v roce, byť není zcela rovnoměrné (viz grafy č. 1 a 2). V zimě se obnovovaly úřady nejen na buchlovském panství, nýbrž i na uherskohradištském a novosvětlovském (viz poznámka č. 498 na s. 133-134), zdejší poměrně velká nezávislost provedení voleb na řádném termínu je opravdu neobvyklým jevem.

služby, vybral řádně roční kontribuci, uzavřel a nechal zrevidovat obecní účet, a mohl tak odejít z funkce s čistým štítem bez rizika pozdějších dohadů s obcí o peníze. To rozhodně neznamená, že by se renovace konaly každý rok. V případě, že v obci vše fungovalo bez problémů, nebylo třeba nijak zasahovat. Za situace, že pudmistr nebo obec zatoužili po změně, museli se obrátit o povolení k vrchnosti. I zde platilo, že toto povolení bylo do jisté míry formální, neboť se ze zkušenosti jevílo nemyslitelným držet pudmistra ve funkci direktivní cestou, víme ovšem, že zdejší vrchnost jednak preferovala dohodu obou stran na dokončení funkčního období, na druhou stranu neváhala potrestat opozici za prokazatelně vykonstruovaná obvinění.⁴⁸⁷ Na uherskohradištském panství pak skutečně probíhaly renovace každý rok (později každé tři roky). Iniciativa vycházela od magistrátu, resp. hospodářského úřadu, jemuž obec předkládala soupis současného i nově navrženého obecního úřadu.⁴⁸⁸ Tento návrh se mohl samozřejmě lišit jen v některých osobách, nedocházelo nutně k obměně celého personálu, ale pouze jednotlivců, nebo mohl pokračovat celý obecní úřad v nezměněném složení.⁴⁸⁹ Pokud pudmistr odstoupil či byl odvolán v průběhu roku, byla renovace provedena okamžitě, nový úředník však pouze dokončil stávající volební období a v řádném renovačním termínu proběhla nová volba.

Tím se dostáváme k samotnému průběhu renovace. Také v tomto směru mají k sobě blíže buchlovské a velehradské panství, rozdíly jsou vcelku zanedbatelné. Ať již byla příčinou odchodu pudmistra demise nebo odvolání (po stížnosti obce nebo pro nespokojenost vrchního úřadu), vždy musel volbu nového povolit vrchní úředník. Následně obec zvolila tři kandidáty (jen málokdy více), z nichž si vrchní vybral. Obvykle při tom respektoval vůli obce a preferoval osobu s největším počtem získaných hlasů. Vybraný kandidát byl spolu s odcházejícím představeným a zástupci obce pozván do vrchnostenské kanceláře, kde byl proveden vlastní renovační ceremoniál. Nejprve bylo třeba vyřešit případné sporné otázky, nejčastěji vzájemné pohledávky mezi obcí a pudmistrem, následně byl starý pudmistr propuštěn obyčejovým podáním ruky ze služby. Nový byl krom poučení o zavrženíhodnosti křivé přísahy asi nějakým způsobem seznámen se svými služebními povinnostmi, poté složil přísahu a nejspíše i symbolicky převzal obecní pečeť.⁴⁹⁰

---

⁴⁸⁷ Je možné, že přísnější postoj nutil obce, aby udržely případné rozepře „pod pokličkou“. Nelze ovšem nijak prokázat, zda tomu tak bylo, popř. kolik z formálně dobrovolných demisí pudmistra skrývalo v pozadí neshody mezi ním a jeho voliči.

⁴⁸⁸ Srov. ČOUPEK, L.: *Správa obcí*, s. 144. Tyto návrhy stejně jako renovační výkazy z celého panství (SOKA UH, AM UH I, i. č. 802 a SOKA UH, AM UH II, i. č. 334) nemají na zbylých dvou dominiích období. Obsahovaly totiž seznam nejen obecního představenstva – pudmistra, mladšího pudmistra, fojta (popř. fojtíka) a konšelů, ale také jména všech menších služebníků. Proto zde získáváme výrazně podrobnější náhled na strukturu obecních úřadů než tam, kde se převážná většina pramenů týká jen dvou obecních představených, nanejvýš jejich zástupců.

⁴⁸⁹ SOKA UH, AM UH I, i. č. 802. V obecním účtu vesnice Podolí nalezneme vložený lístek, v němž obec informuje o tom, že je s dosavadním vedením spokojena a nežádá žádné změny. Účet Místřic z téhož roku je zase pozoruhodný tím, že je na jeho konec dopsán návrh na renovaci. Dokládá tak spojení obnovy obecního úřadu s revizí ročního účtu.

⁴⁹⁰ O předávání insignií obecních představených při renovaci nalezneme nejpřesnější zprávy v případě Uherského Hradiště (TAMTÉŽ, s. 145). Zatímco pečeť pudmistr přebíral při renovaci, truhlu s obecními písemnostmi a penězi nejspíše z praktických důvodů na hospodářský úřad nenosili. Odznakem fojtského úřadu bylo dřevěné „právo“ (něm. *Amtsstab*) – srov. také [PRASEK, Vincenc]: *Selské právo*, SA 1, 1902, s. 38-40. Podobný ceremoniál měl samozřejmě dlouhou tradici a s minimálními obměnami se vyskytoval i jinde – srov. SVĚRÁK, Antonín (ed.): *Obnova úřadů v Posvátne*, SA 7, 1908, s. 2-4. V tomto případě zachycuje přísahy i popis renovačního ceremoniálu farní kronika, obec totiž měla za svou vrchnost tamějšího faráře. Velmi podrobné informace podává také renovační řád pro collaltovské panství Rudolec z počátku 18. století - SVOBODA, J. F. (ed.): *Řád při obnově venkovských úřadů na panství rudoleckém*, SA 15, 1922, s. 31-39. Obsahuje také přísahy purkmistra a rady, rychtáře, hajných, kostelníků, obecních konšelů, cechmistrů, špitálských hospodářů, porybného, dozorce nad obecními lesy, židovského rychtáře, porodní báby a poklasných.

Prvním úkolem nového pudmistra bylo, aby si vybral své spolupracovníky – mladšího pudmistra, konšely, popř. obecní hospodáře.⁴⁹¹ Na buchlovském panství se obnova těchto členů obecního úřadu prokazatelně konala zvlášť, až nějaký čas po renovaci pudmistra. Všichni jmenovaní museli také skládat přísahu na vrchním úřadě, takže ani tyto funkce nestály mimo kontrolu patrimoniální správy. Ani obec bez pochyby nenechávala tuto otázku zcela na libovůli pudmistra, žádný další formální postup kromě vlastního vzetí do přísahy však není v pramenech doložen. Ještě méně toho víme o obecních služebnících – horných, kostelnících, hotařích, hlásných, pastýřích atd. Minimálně u prvních dvou jmenovaných, kteří sloužili zároveň obci i vrchnosti, si můžeme být jisti, že přísahu na vrchním úřadě skládali také. Fojt postupoval stejný renovační ceremoniál jako pudmistr, odpadala pouze volba obcí, vrchnostenský úředník si jej vybíral sám, snad po poradě s nižšími hospodářskými úředníky. Svou roli mohla hrát i jeho osobní zkušenost s některým z pudmistru.⁴⁹² Obec mohla jeho volbu ovlivnit pouze nepřímo, formou návrhů, žádostí či protestů.⁴⁹³

Na městském velkostatku uherskohradištském nalézáme oproti popsanému systému několik odlišností. Jak již bylo výše řečeno, vycházela iniciativa při provádění renovací od hospodářského úřadu, resp. od magistrátu. Důsledně se (alespoň formálně) dodržovalo každoroční konání tohoto úředního aktu, do kterého byli důsledně zahrnuti všichni funkcionáři od pudmistra až po polního hotaře či obecního hajného.⁴⁹⁴ Skutečná volba se týkala sice pouze pudmistra, popř. mladšího pudmistra,⁴⁹⁵ další návrhy vznikly všeobecnou domluvou se zvláštním důrazem na názor nového pudmistra. Kompletní návrh složení obecního úřadu byl předložen vrchnostenskému úřadu, který přidal návrh vlastní, jenž se mohl lišit, ale častěji nelišil od návrhu obce. Tyto podklady předal magistrátu, který renovaci schválil. Tento poslední krok byl již spíše formální, magistrát se vcelku pochopitelně prakticky vždy řídil návrhem správy panství. Vlastní renovační ceremonie nijak nevybočovala z výše popsané praxe velehradské a buchlovské.⁴⁹⁶

Na základě písemností renovační agendy světlovského panství, otištěných v jednom z ročníků Selského archivu, můžeme naše srovnání doplnit také o několik informací z dalšího nedalekého patrimonie.⁴⁹⁷ V rámci omezených možností menšího množství srovnávacího materiálu lze dovodit několik faktů o způsobu provádění obnov obecních úředníků. Podobně jako u města Uherského Hradiště vycházela iniciativa při konání renovací ze strany vrchnosti a patrně byly prováděny v pevně stanovených intervalech. Termínem pro provádění s tím spojených úředních úkonů byl přelom roku, podobně jako na buchlovském a hradištském

⁴⁹¹ Právo pudmistra vybírat si konšely známe i z městečka Bojkovic na panství Nový Světlov. Tamější pudmistr si dokonce roku 1843 stěžoval vrchnosti, že se obec snaží toto právo uchvátit pro sebe. Vrchnostenský úřad pak skutečně pudmistra podpořil a potvrdil jím navržené kandidáty – srov. JELÍNEK Bojkovský, Jan (ed.): *Obnova úřadů na panství světlovském 1802-1848*, SA 6, 1907, s. 219

⁴⁹² Takovou hypotézu podporují především seznamy úředníků uherskohradištského panství, kde nalezneme nejednoho pudmistra i ve fojtské funkci. Podrobnější analýza však zatím provedena nebyla.

⁴⁹³ Podobně tomu bylo i na světlovském panství, např. městečko Bojkovice roku 1831 bezprostředně po úmrtí dosavadního rychtáře přispěchalo se svým návrhem, vrchnostenský úřad se však zařídil po svém a nového rychtáře vybral sám - JELÍNEK Bojkovský, J. (ed.): *Obnova úřadů*. SA 6, 1907, s. 217-218.

⁴⁹⁴ SOKA UH, AM UH I, i. č. 802 a SOKA UH, AM UH II, i. č. 334. Obec obvykle odevzdávala hospodářskému úřadu seznam o dvou sloupcích obsahující jednak jména všech dosavadních obecních úředníků a služebníků, jednak návrh na obsazení všech těchto funkcí v příštím volebním období, a to včetně fojta(!). Na základě těchto návrhů byly na vrchnostenské kanceláři vytvořeny sumáře, kde druhý sloupec byl nadepsán jako „od obce zvolení“ (v případě fojta, fojtíka či panských hajných zůstalo vynecháno) a do třetího sloupce se doplnil návrh správy panství. Díky tomuto systému vedení agendy obnovy obecních úřadů známe tak dobře strukturu nižších služebních funkcí (nazývaných zde menší služebníci).

⁴⁹⁵ SOKA UH, AM UH II, i. č. 334. Jako důkaz o volbě mladšího pudmistra lze jmenovat volební záznam obce Jarošov z 16. ledna 1836, Starého Města z 30. ledna 1837 a další, v nichž je u každého voliče poznamenán hlas pro jednu i druhou funkci.

⁴⁹⁶ ČOUPEK, L.: *Správa obcí*, s. 144-145.

⁴⁹⁷ JELÍNEK Bojkovský, J. (ed.): *Obnova úřadů*. SA 6, 1907, s. 205-219.

panství.⁴⁹⁸ S uherskohradištským mělo světlovské panství společné také to, že obce zasílaly návrh kompletního složení obecního úřadu včetně služebníků. Tento návrh pak tak jako jinde vrchnost potvrdila nebo pozměnila a úředníky vzala do přísahy. Struktura obecních úřadů se lišila dle velikosti obce, nalezneme zde opět pudmistry mladší i starší, konšely, obecní hospodáře, fojty (nebo rychtáře) a fojtíky. Hodně pestrý je seznam menších služebníků. Najdeme zde jak ty již zmíněné (horný, horník, fišmistr, obecní písař, dohližitel komínů, hajný), tak i na sledovaných panstvích neznámé (dohližitel k mezím, policejní dozorce, špitální dozorce, svátečník, obecní sluha).⁴⁹⁹

Volba pudmistra se ve všech obcích bez ohledu na příslušnost k tomu či onomu panství konala v obecním shromáždění. Pod tímto označením se rozumí sbor všech hospodářů, tj. vlastníků domů.⁵⁰⁰ Za každý dům tedy hlasovala jedna osoba. Ve skutečnosti však byla situace složitější. V malých obcích, osazených pouze domkáři (např. Salaš na buchlovském panství) hlasovali nepochybně všichni držitelé domu. V ostatních obcích se volební právo, stejně jako právo participace na obecním majetku, týkalo pouze osedlých,⁵⁰¹ tj. vlastníků gruntovní půdy. Domkáři nebo hoferi zde byli vyloučeni, i když v některých obcích mohli mít alespoň omezené možnosti spolurozhodování o obecních věcech. Stejně tak mohly, ale nemusely být vyloučeny vdovy – držitelky gruntů. Zcela jistě se na komunální politice nepodíleli nemajetní obyvatelé a přespólní vlastníci svobodných pozemků (např. vinic).⁵⁰² Je tedy pochopitelné, že se na čelní místa obecní samosprávy dostávali pouze osedlí, a to obvykle ti z bohatších. Jen takoví totiž poskytovali dostatečnou záruku, že v situaci chvilkového propadu obecních příjmů pomohou dočasně prázdné obecní pokladně z vlastního jmění nebo v případě odhalených chyb v hospodaření uhradí vzniklé škody. Menší služebníci se naopak rekrutovali z chudobných vrstev, pro něž byl i drobný deputát či finanční příspěvek spojený s touto funkcí vítaným přilepšením nuzného živobytí.

Ačkoli účast v obecní samosprávě byla ponejvíce veřejnou službou a hlavní odměnou byla možnost získání osobního vlivu a společenské prestiže, byly s ní spojeny i jisté hmotné výhody, se služebními funkcemi, jako byli písař, pastýř, hotař apod., pak také mzda přímo zajišťující hmotné životní potřeby. Obecní účty poskytují dostatek důkazů o tom, že v případě pudmistra bylo vyplácení roční odměny z obecního rozpočtu zaužíváno na všech panstvích,

---

⁴⁹⁸ Nelze s jistotou říci, zda se obnovovalo po roce, nebo bylo funkční období pudmistra delší, v každém případě několik uvedených listů, v nichž obec deklaruje svou spokojenost s dosavadním pudmistrem a projevuje zájem o jeho setrvání v úřadě, mimo jakoukoli pochybnost dosvědčuje, že vrchnost se aktivně zajímala o potřebu změn na místech v obecní samosprávě. Naprostá většina všech písemností nese datací prosincovou, lednovou nebo únorovou. Provádění renovací v zimních měsících bylo nepochybně dáno praktickým ohledem, neboť šlo o období klidu s minimem zemědělských prací, a vychází z tradice výročních soudů, sahající hluboko do minulosti – srov. ČERNÝ, V.: *Hospodářské instrukce*, s. 85; HANZAL, J.: *Vesnická obec a samospráva*, s. 146.

⁴⁹⁹ JELÍNEK Bojkovský, J. (ed.): *Obnova úřadů*, s. 206.

⁵⁰⁰ Srov. LOCHMAN, Josef (ed.): *Řád na přijímání souseda*, SA 4, 1905, s. 22-23. V obci Břestu u Kroměříže si obec roku 1832 vydala pravidla pro přijímání nových členů společenství plnoprávných obyvatel venkovské obce – sousedů. Kromě závazku obecně morálního charakteru (zachovávání křesťanských ctností, poslušnosti vůči vrchnosti, péče o rodiče) sliboval také přijímaný soused „co se tajného v shromáždění udělá, to se musí tak tajno držet, jak se to nařídí“, dále povinnost hlásit „škodného člověka“, nepřechovávat cizí lidi, dodržovat zákaz karbanu apod. Také zde byla stanovena taxa za přijetí – pivo, kořalka, chléb a tvarůžky, nejvíce dával cizí sedlák, méně zdejší sedlák, hofer jen jedno vědro piva (na obecním místě) nebo dvě (na svobodném místě).

⁵⁰¹ Volební schéma obce Staré Město (SOka UH, AM UH II, i. č. 334) z 30. ledna 1837 je dokonce strukturováno podle kategorií osedlých, zvláště zapsány hlasy pololáníků, čtvrtláníků a podsedníků.

⁵⁰² Viz kapitola III/3., poznámka 129 na s. 36. Zcela jasno by v této otázce udělalo až důkladné srovnání dochovaných volebních záznamů se soudobými soubory informací o gruntovní držbě (např. matrikou pozemkového výnosu, pozemkovými knihami apod.). O časové náročnosti takového výzkumu však není třeba se zmiňovat. Jedinou formou podílu přespólních držitelů svobodných pozemků na obecních záležitostech bylo placení příspěvku na silnice (viz kapitola IV/4).

ne-li již na sklonku 18. století, tedy v první polovině 19. století určitě.⁵⁰³ Výše jeho platu se obec od obce lišila, přičemž však neplatí, že největší obce dávaly svému pudmistrovi nejvíce. Tak třeba na velehradském panství městečko Polešovice překonala hned trojice obcí (Huštěnovice, Jalubí, Nedakonice). Je ovšem pravda, že služné pouhých několik zlatých je spíše záležitostí malých obcí, u větších mířilo k částkám od jedné do tří desítek zlatých.⁵⁰⁴ Z jiných forem odměňování můžeme zmínit způsob doložený ve Zlechově, kde byl pudmistr osvobozen od přípreží, na velehradském panství pak byl on i fojt zbaven břemena obecních skládek. Otázka odměn pro fojty (resp. rychtáře) nám bohužel zůstala i nadále nepřiliš osvětlena. Všeobecně platilo, že fojti nevykonávali po dobu své úřední služby robotní povinnosti, na uherskohradištském panství dokonce dostávali i mzdu. Podrobnější informace chybí, stejně tak prakticky nic neprozradí ani ojedinělé zmínky o platech fojtíků v Polešovicích (placení obcí), Buchlovicích a Újezdci u Osvětiman (placení vrchností).⁵⁰⁵

Také ostatní funkce byly placené, nemuselo tomu tak ale být vždy (např. u konšelů) a různá byla i výše a forma těchto platů. Vyšší částky dostával především písař, jenž často nějaký příspěvek pobíral od obce i z titulu učitele, popř. varhaníka v kostele, ale také kostelníci a hlásní. Pastýři často nedostávali od obce víc než jen spíše symbolický příspěvek (tzv. *závdanek*) na péči o obecní zvířata (býka nebo kance) ve výši maximálně několika málo zlatých, ponejvíce však jen v několikakrejarových hodnotách. Jádrem jejich obživy byly příspěvky samotných sousedů v naturální formě. Existenci tzv. *zesýpek*, při nichž sousedi mezi sebou sbírali obilí na obživu obecního pastýře, dokládají zmínky v obecních účtech velehradského i buchlovského panství, v případě velkostatku Uherské Hradiště lze předpokládat tentýž úzus. Jen malou odměnu dostávali polní a vinohradní hotaři a hajní, zvláště na buchlovském panství se jejich *závdanek* pohyboval skutečně jen v částkách menších než jeden zlatý. Tato funkce nebyla vykonávána jako hlavní zaměstnání, patrně ji obecní samospráva svěřovala chudým spoluobčanům, pro něž byla i drobná odměna a v první řadě (byť o tom nejsou písemné záznamy) možnost zisku nějakého jiného nepeněžního prospěchu vítaným přilepšením. Z ojedinělých zmínek připomeňme dovolení sběru švestek ve vinohradě pro jalubského horného a vinohradního hotaře.

Také základní principy hospodaření obce se svým jménem, tohoto podstatného prvku samosprávné působnosti obecních úředníků, vykazují (nikoli překvapivě) výraznou shodu. Přece však můžeme pozorovat i mírné odlišnosti. Na panství Buchlov se mnohem méně než na uherskohradištském a velehradském dominiu setkáváme s vybíráním poplatků za chaloupky na obecní půdě a za pastvu domkářských či hoferských krav v obecním stádě. Také si lze povšimnout, že v příjmových složkách rozpočtů většiny obcí velehradského panství dominují výnosy z pronájmu masných krámů a především obecních hostinců. Tento druh příjmů na buchlovském panství zcela chybí, na hradištském víme pouze o masném krámě v Mařaticích. Zdá se tedy, že na posledně jmenovaných panstvích zůstal tento okruh podnikání pod kontrolou vrchností. Víme např. o tom, že ve všech obcích buchlovského

⁵⁰³ Také vrchnostenský úřad světlovského panství přímo přikazuje placení mzdy pudmistrovi na Vyškovci (srov. JELÍNEK Bojkovský, Jan (ed.): *Obnova úřadů*, s. 209): „Poněvadž žádný povinen není, aby darmo sloužil, neb při obecním ouřadě [...] se mnoho času zmešká, kde tedy představený obce na takový způsob ve svém hospodářství skrze obecní zaměstnání škodu trpět by musel, z tej příčiny leda se uznat musí, že pro zaměstnání obecního ouřadu a při tom mrhání času on náhradu zasluhuje a podosáhnout musí. Obci se tedy nařizuje, aby při dnešním obyčeji zůstalo, aby obyvatelé za něj sobotu 26 dní ročně vybyli, anebo jemu službu nejmén 10 zlatých ročně dali.”

⁵⁰⁴ Torzo obecních účtů městského velkostatku uherskohradištského bohužel nedovoluje ucelenější analýzu, přesto i dílčí údaje zaujmou: v Jarošově dostával pudmistr roku 1796 3 zl, roku 1846 již 10 zl, o rok později dokonce 12 zl CM (30 zl WW), v Mařaticích a Popovicích roku 1796 i 1815 4 zl CM, v Místvicích roku 1815 4 zl CM, v Podolí v letech 1815, 1846 a 1847 také 4 zl CM (tj. 10 zl WW) a ve Starém Městě roku 1815 10 zl CM (25 zl WW) - SOKA UH, AM UH I, i. č. 802.

⁵⁰⁵ Srov. ČOUPEK, L.: *Správa obcí*, s. 157, poznámka č. 33. Ohledně placení fojtů či fojtíků také připomeňme to, co uvádí tato studie (poznámka č. 78 na s. 24, resp. poznámka č. 348 na s. 93).

panství byly původní panské šenky v 19. století sice již v zákupním vlastnictví soukromých osob, prostor pro vznik obecního hostince zde však nevznikl.

Ostatní typy obecního majetku nacházíme všude stejně, vycházely totiž z praktických potřeb městečka či vesnice. Na prvním místě to byl obecní dům, jenž krom primárně praktické funkce místa obecních shromáždění mohl sekundárně reprezentovat významnější postavení sídla v rámci teritoria, u městeček byl často nazýván přímo radnicí, naopak menší obce ke svým setkáváním raději využívaly obecní hostinec nebo dokonce dům pučmistra. Většina obcí dále vlastnila pastoušku (její součástí byl i chlév pro obecního býka či kance) a kovářnu, které sloužily k zajišťování nezbytných služeb. Běžnou součástí inventářů byl i kočár, v němž se vozili v případě potřeby státní i vrchnostenští úředníci, důstojníci vojska a církevní činovníci. Odedávna pak obce držely pole, pastviny a louky, někdy také lesy. Buďto je obdělávaly ve vlastní režii, ve sledovaném období konce 18. a především první poloviny 19. století je však daleko běžnější druhá varianta – propachtování soukromé osobě. Drobný movitý majetek obvykle všude obnášel inventář obecních stavení, hasičské náčiní apod.

Ve výdajových položkách zásadních rozdílů nenalezneme. Je to zcela pochopitelné, neboť drtivou většinu z nich si vynucovaly dva faktory: nutnost udržovat veřejné budovy a potřeba zajištění praktického provozu samosprávy i výkonu některých úkonů státní správy. Do první skupiny patřily veškeré opravy a stavby obecních nemovitostí, škol i podíl na údržbě sakrálních objektů. Druhou skupinu tvořily výdaje na kancelářské potřeby, odměny obecních úředníků a služebníků, podíl na nákladech veřejných služeb v rámci panství (cestáři, šupaři, ordinanci) nebo dokonce země (příspěvky na invalidy, špitály a věznice). V těchto více méně stabilních položkách, odvozených v podstatě od počtu obyvatel a jejich ekonomického potenciálu, nebylo příliš mnoho prostoru pro případné rozdíly, ať už uvnitř panství nebo mezi jednotlivými patrimonií. Jisté odlišnosti tak můžeme hledat pouze v poměrně malé množině ostatních drobných výdajů, mezi nimiž nejvíce stojí za zmínku jednak výlohy na konskripci a rekruty, jednak nejružnější diety, cestovní náhrady a výdaje na pohoštění pro ty, kteří se nějakým způsobem podíleli na úřední činnosti samosprávy.

Do těchto výdajů se také nejvíce upínaly snahy vrchnosti a státu o ozdravení obecních financí, patrné obzvláště na území státního statku velehradského.⁵⁰⁶ Buchlovský vrchní úřad - alespoň soudě podle dochovaného písemného materiálu - k výraznějšímu tlaku na omezování výdajů, jak se zdá, nepřistupoval, pouze dbal na celkově vyrovnanou bilanci obecních účtů svých městeček a vesnic a na omezení výběru obecních skládek, což byly zásady vycházející ze zeměpanských nařízení, které musel samozřejmě respektovat i úřední aparát velkostatku privátního vlastníka.

Zmíněný institut obecních skládek byl samozřejmě užíván na všech třech sledovaných správních celcích, avšak v různé míře. Zásada, podle níž byl výběr peněz na obecní potřeby omezen pouze na nezbytně nutnou výši, byla nejspíše uplatňována již před svou kodifikací. O nutnosti jejího provádění tedy rozhodovala do značné míry schopnost obce naplnit svou pokladnu z jiných zdrojů, neboť výši výdajů mohla obec ovlivnit jen v omezené míře. Velkou nevýhodu v tomto směru znamenala absence obecního nemovitého majetku u novodobě vzniklých obcí (Velehrad, Salaš, Stupava atd.). I u historicky starších městeček a vesnic je, porovnáme-li příslušné grafy velehradského a buchlovského panství (graf č. 3 a graf č. 10), disproporce mezi oběma územními celky výrazná a zasloužila by si podrobnější analýzu. Na

---

⁵⁰⁶ Zdejší obecní účty se dochovaly včetně každoročních podrobných revizních protokolů, rozebírajících doslova položku po položce jednotlivé příjmy a vydání. Pro velkostatek Uherské Hradiště se podobná písemnost dochovala jen u účtu Starého Města za rok 1815, kde je vložen list s výtahem nesprávných výdajů – útraty při odvodu, pití pro landvéry (domobrance) a rekruty, 18 rekrutům na oběd v městě apod., celkem 38 zl 48 kr – s dovětkem, že: „*se pučmistrovi s tímto nařizuje, aby se takových vydání varoval, nebo by on takové budoucně ze svého dosadit musel*“ (SOKA UH, AM UH I, i. č. 802, Uherské Hradiště 17. května 1815). Zpráva se jak vidno shoduje s tím, co bylo řečeno o revizích velehradských účtů v kapitole III/4.

základě zde provedené sondy lze pouze upozornit na již zmíněnou výhodu obcí někdejšího klášterního velkostatku, kterou představoval svobodnější přístup k podnikání v pohostinství a prodeji masa, stejně jako možnost přivádět do rozpočtu i příjmy od narůstajícího počtu méně majetných vrstev obyvatelstva (platy z chalup, hoferské skládky a poplatky za pastvu). Na buchlovském panství byly naopak obecní skládky obvykle rozvrženy tak, aby bohatší obyvatelé platili více.⁵⁰⁷ Vesnice panství Uherské Hradiště nemůžeme do této komparace zahrnout, neboť chybí potřebná data. V dochovaných účtech nalezneme příjmy ze skládek u poloviny z nich – Jarošova, Kněžpole, Podolí a Včelar.⁵⁰⁸

Nakládání obce s jejím majetkem bylo vrchnostenskými i státními nařízeními silně omezeno, stejně tak jako i celá obecní správa a samospráva předbřeznového období byla sevřena pevnou rukou úředního aparátu patrimoniální správy. Zavedením všeobecného zřízení obecního tento stisk najednou povolil a samosprávný prvek se tak mohl, byť zatím jen na nejnižší rovině, plně rozvinout. Tento obrovský vývojový krok vpřed přinesl však i některá negativa, především právě v oblasti hospodaření s obecním jměním. O tom však již bude obšírněji pojednáno dále.

V/2. Srovnání obecní samosprávy před rokem 1850 s obecním zřízením

Revoluční rok 1848 se stal nepochybně přelomovým mezníkem na cestě k moderní občanské společnosti, a to jak v měřítku celoevropském, tak také co se týče zemí Koruny české a v neposlední řadě i v mikrosvětě jednotlivých měst a vesnic. Široké vrstvy obyvatelstva se tehdy poprvé setkaly s principy moderního konstitucionalismu, občanských práv či zastupitelské demokracie. Mnohé z politických výdobytků byly s nástupem neoabsolutismu na čas znovu ztraceny a může se zdát jen zdánlivě paradoxním, že v konečném důsledku zůstaly v platnosti právě jen reformy směřující na nejnižší stupně politického žebříčku – k obyvatelstvu venkovských obcí.

Osvobození vesnického lidu od poddanské závislosti na pozemkové vrchnosti se odrazilo také v rovině správní ve zrušení vrchnostenských úřadů jako prvoinstančních orgánů politické a soudní správy a v jejím převedení do rukou institucí státní správy (okresních úřadů) a samosprávy (obecních představenstev). Dne 27. března 1849 bylo vydáno tzv. Stadionovo prozatímní obecní zřízení, jehož uvedením v život 1. července 1850 přestala vazba mezi vesnickou samosprávou a úřady správy velkostatku existovat a obce se staly samosprávnou institucí, ovšem prozatím v dosti omezené míře a pod silným dozorem státní moci. Zmizely všechny místní odlišnosti a nahradil je jednotný právní rámec s přesně definovaným okruhem působnosti, jak po stránce věcné, tak také v teritoriální rovině.⁵⁰⁹

⁵⁰⁷ Srov. s poznámkou č. 437 na s. 116-117. Zatímco tedy v případě velehradského panství platilo, že často byli domkáři a hofeři jedinými plátcí skládek, v obcích buchlovského panství platili obvykle tito méně majetní obyvatelé výrazně menší sazbu než osedlí. Poplatky za pastvu hoferského dobytka vybíraly z obcí buchlovského panství pouze Břestek, Medlovice, Osvětimany a Stříbrnice (viz kapitola IV/4, s. 114).

⁵⁰⁸ SOKA UH, AM UH I, i. č. 802 a SOKA UH, AM UH II, i. č. 333. Účty pocházejí z let 1796, 1797, 1815, 1846 a 1847, nikoli však pro všechny obce. Nejvíce jich je z Jarošova a Podolí (čtyři ročníky), z Kněžpole, Mařatic, Místřic a Popovic dva, ze Včelar a Starého Města jeden. Z Javorovce se nedochoval žádný obecní účet.

⁵⁰⁹ Srov. HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J.: *Dějiny správy*, s. 237 a 297-303 a také MARTÍNEK, Z.: *Archiv obce*, s. 17-18. Prozatímní obecní zřízení bylo vydáno 7. března 1849, k prvním obecním volbám došlo až po vydání volební instrukce z 8. dubna 1850. Celý proces uvedení nové normy do praktického užívání, které realizovaly krajské úřady v součinnosti s vrchnostenskými úřady, nebyl úplně jednoduchý a nebylo možné uskutečnit změnu ihned. Částečně to zachycují písemnosti vrchnostenského úřadu panství Uherské Hradiště, kde se mj. dochoval tištěný německý originál obecního zřízení (SOKA UH, AM UH II, i. č. 336, Provisorisches Gemeindengesetz, dále jen Provisorium obecního zřízení), dále prováděcí instrukce zemského správce z 23. dubna 1849 (SOKA UH, AM UH II, i. č. 342) týkající se především zavádění matrik domovských příslušníků a s tím souvisejícího určování volebního práva obyvatel, komentář uherskohradištského krajského hejtmána z 20. května 1849 a další korespondence. Ke zmíněnému dopisu krajského hejtmána (SOKA UH, AM UH II, i. č. 342)

Ze zpětného pohledu se jistě lze odvážit vyzdvihnout význam nastalé změny, abychom se však vyhnuli přílišnému zjednodušení, nebude zcela beze smyslu pokusit se alespoň v krátkosti porovnat nově zavedený systém s dosavadní praxí, tak jak byla v přechodných kapitolách nastíněna, a položit si otázku, nakolik mohla být pro tehdejší selské obyvatelstvo tato změna citelná.⁵¹⁰

Obce od nynějška tvořily první instanci státní správy. To znamenalo, že veškerá sídla v zemi musela spadat do územní působnosti nějaké obce, politická obec však nemusela vzniknout v každé vesnici. Ty nejmenší, jejichž jmění by nestačilo k financování chodu samosprávy, měly být připojeny k větší sousední obci. Teoreticky to znamenalo, že v některých vesnicích mohlo v důsledku reformy dojít k zániku obecní samosprávy.⁵¹¹ Ačkoli hlavní díl moci – výkonné pravomoci - stále třimal ve svých rukou purkmistr, podobně jako předtím pudmistr, došlo ke značnému posílení kolektivních orgánů. K ruce mu již nestáli další jednotliví pomocní funkcionáři, ale konsilium (nejméně dvoučlenné) označené již v dosavadní praxi používaným termínem obecní představenstvo.⁵¹²

Jestliže u výše jmenovaných složek samosprávy můžeme spatřit jistou souvislost s předešlým vývojovým stadiem, zcela novou institucí byl obecní výbor. Jako nositele usnášecí a dozorčí moci nelze tento orgán, až později nazývaný obecní zastupitelstvo, přirovnat ani k obecnímu shromáždění, ani ke sboru konšelů, jejichž význam byl velmi omezený.⁵¹³ Výbor vzešel z obecních voleb a sám volil purkmistra a členy obecního představenstva. Volební období obecních orgánů bylo tříleté.⁵¹⁴

Ustanovení tříletého volebního období můžeme v souladu s popsányými fakty o snahách po prosazení takové periody v 1. polovině 19. století bezesporu považovat za výsledek dosavadního vývoje. Naproti tomu způsob dosazování nových purkmistrů a členů výboru i představenstva se ocitl na kvalitativně zcela jiné úrovni, neboť posunul obecní samosprávu bez nadsázky od středověku k moderní době. Nejen že odpadlo schvalování vrchností, ale volby již nesou znaky zastupitelské demokracie. Občané volili členy obecního výboru, ti pak volili představenstvo a purkmistra. Nezpochybnitelný význam mělo i rozšíření voličské základny, ačkoli mnohá omezení z minulých dob zůstala v platnosti. Volit tak nesměly ženy a osoby pracující za mzdu, naproti tomu omezení domkářů a některých dalších řemeslníků a

---

je přiložen rozpis panství, jejichž vrchní úředníci se měli v určený den dostavit k projednání seznamu místních obcí navržených k ustavení.

⁵¹⁰ SOKA UH, AO Břestek, i. č. 1, fol. 193r: „V roku 1850 se začala daňka vybírat v obci za Pavla Hejdy, na to při svatém Jiří nastoupil mladší pudmistr za pudmistra staršího Marek Raimund, na to dne 15. června byl votum a činil svou povinnost dobře [...].“ V očích pisatele dobového záznamu v pamětní knize obce Břestku se tehdejší změny omezily pouze na zavedení obecní přírážky, spíše jej zaujala příkladná péče nového obecního představeného o zřízení a vybavení školy. Péče o školy a farní patronát byla jednou z kompetencí získaných od zaniknuvších vrchnostenských úřadů.

⁵¹¹ Srov. Provizorní obecní zřízení, odstavec I., § 4; SOKA UH, AM UH II, i. č. 342, Instrukce k zavedení prozatímního zákona obecního, oddíl 2. Základem se staly katastrální obce, místní obec jako územněsprávní jednotka musela zahrnovat přinejmenším jednu katastrální obec. Instrukce nařizovala vrchnostenským úřadům vypracovat seznam nově vzniklých obcí. Pro panství Uherské Hradiště vznikl 15. června 1849 a uváděl pouze sedm místních obcí. Javorovec se stal osadou obce Mistřice, Včelary osadou obce Kněžpole.

⁵¹² Srov. kapitola III/3., s. 33; ČOUPEK, L.: *Správa obcí*, s. 142. Se zrušením poddanských povinností přirozeně zanikla funkce fojta, nyní také posty mladšího pudmistra, konšelů a obecních hospodářů. Souhrnný název těchto úředníků - obecní představenstvo (*Gemeindvorstand*) se nyní nově vžil jako označení purkmistrova poradního sboru. Jeho členové se nazývali obecní radní (*Gemeindräte*), zde se tedy starší výrazivo (*Geschworne, ouřadní*) neuplatnilo. Protože obecní zřízení platilo pro všechny venkovské i městské obce (s výjimkou těch největších), skončilo také užívání názvu pudmistr, odlišujícího představené vesnických obcí od městských. Titul purkmistr byl až v souvislosti s pozdější úpravou obecního zřízení vyměněn za dodnes používané označení starosta.

⁵¹³ Lepší paralely by nám nejspíše poskytla organizace postátněné městské správy. Stejně jako ve středověku a raném novověku se i nyní politicky progresivnější městské prostředí stalo základnou pro reformu obecní samosprávy.

⁵¹⁴ Prozatímní obecní zřízení, odst. I, §§ 58-63.

drobných vlastníků nemovitostí padlo.⁵¹⁵ To ovšem platí pouze pro městečka a velké vesnice, v malých obcích nárůst voličů nebyl nijak citelný a také počet dalších obecních představených nevelký. Když navíc rok po prvních volbách v roce 1850 bylo jejich další konání na bezmála deset let pozastaveno, nelze se divit, že v očích současníka nebylo nejspíše vědomí změny nijak silné.⁵¹⁶

Nejen volební systém, ale také kompetence obecní samosprávy a jejich rozdělení mezi jednotlivé orgány nabylo v nové všeobecné úpravě přesné a dokonaleji vymezené podoby. Purkmistr nebyl již pouze výkonnou složkou, vykonávající na něj delegované úkoly, sám byl správním orgánem s věcnou působností svěřenou mu přímo státem. Tzv. přenesená působnost (*übertragener Wirkungskreis*) však v praxi zahrnovala tytéž úkoly, které vykonával (jako pudmistr) doposud: zveřejňování zákonů, odvádění přímých daní, asistence při konskripci a odvodech, obstarávání ubytování vojska a přípravy, zadržení a předávání hledaných osob a zběhů úřadům, provádění předpisů o cizinecké policii. Nově mu přibyla povinnost vydávat domovské listy a dohlížet na míry a váhy. To vše měl vykonávat s pomocí členů obecní rady.⁵¹⁷

Také v oblasti přirozené působnosti (*natürlicher Wirkungskreis*), jež zahrnovala v první řadě obecní hospodaření, nevidíme radikální změny. Tou hlavní bylo nejspíše svěřeni dohledu na obecní majetek do rukou obecního výboru. Co bylo v městském prostředí již dávno fungujícím systémem, může se zdát u malých obcí, kde měly kolektivní orgány (konšelé, obecní hospodáři) spíše pomocnou funkci, jako o něco výraznější změna. Obecní výbor vypracovával rozpočet obce, stanovoval počet a výši platu obecních služebníků, dále jmenoval zvláštního obecního pokladníka nebo pro tuto činnost vybral jednoho z obecních radních. Povinností obecního výboru každé obce také bylo ustanovit vhodnou osobu k vyřizování písemné agendy. Každoročně měl kontrolovat účty purkmistra i správců obecních ústavů.⁵¹⁸ Podstatnější novum nepředstavoval ani změněný způsob financování obecní samosprávy. Kromě zisku z vlastního majetku obce, jenž jak víme v mnoha případech zdaleka nedostačoval, mohla být místo dřívějších skládek stanovena přírážka k přímým a nepřímým daním. Nově se ovšem objevuje právo výboru povolovat půjčky na obecní výdaje, byť v omezeném rozsahu. Zde se nepochybně jednalo o uvolnění poměrů oproti dřívějšímu striktnímu (byť nikoli důsledně dodržovanému) zákazu zadlužování obcí.⁵¹⁹

---

⁵¹⁵ Prozatímní obecní zřízení, odst. I. §§ 8, 28 a 30. Volební právo souviselo také s nově zavedeným institutem domovské příslušnosti, který s minimálními změnami prošel pozdějšími reformami a fungoval až do konce roku 1948. Prozatímní obecní zřízení (§§ 7 a 8) rozdělilo členy obce na obecní příslušníky (*Gemeindangehörige*) a obecní občany (*Gemeindbürger*). Pouze druhá skupina, do které patřili plátcí daně domovní, gruntovní nebo daně z řemesla, byli oprávněni volit, z druhé skupiny pouze duchovní, státní úředníci, důstojníci, učitelé a osoby s akademickým titulem. Kvalita volebního práva obecních občanů byla ještě dále stratifikována podle výše odváděných daní. Ženy (podobně jako nezletilí a osoby pod kuratelou) nesměly volit ani v případě, že patřily mezi obecní občany, jejich hlas však mohl být odevzdán prostřednictvím zákonného zástupce (manžela) nebo zplnomocněné osoby (u svobodných žen). V tomto směru můžeme považovat s ohledem na uvedené důkazy o účasti žen-vdov na renovaci pudmistra nový systém oproti starší praxi v některých případech za omezující.

⁵¹⁶ Srov. MARTÍNEK, Z.: *Archiv obce*, s. 19. Také je třeba říci, že se nejednalo o první volby, prováděné v „moderním“ duchu, s nimiž se obyvatelé moravského venkova i jejich představení obecní úředníci setkali. Revoluční rok 1848 přinesl na Moravě hned trojí volby – do zemského sněmu, do říšského sněmu a do všeneckého „frankfurtského“ sněmu. Všechny těchto voleb se účastnily, byť v omezené míře, i venkovské obce. Obecní úřady se pak podílely na organizaci těchto voleb - jejich členové nepochybně zasedali v místních volebních komisích a výsledky pak stvrzovali obecní pečeti (SOkA UH, AM UH II, i. č. 336, provizorní volební řád pro volby do říšského sněmu z 9. května 1848; SOkA UH, AM UH II, i. č. 342, volební řád sněmu makrabství moravského z 13. května 1848, resp. oznámení moravskoslezského zemského prezidia o volbách zástupců k shromáždění ve Frankfurtu nad Mohanem z 20. dubna 1848).

⁵¹⁷ Prozatímní obecní zřízení, odstavec II., §§ 126-141.

⁵¹⁸ Tamtéž, odstavec II., §§ 81-83 a 87-92.

⁵¹⁹ Tamtéž, odstavec II., § 79. U přímých daní mohla přírážka činit až 10 %, u nepřímých až 15 %. O dalších 5 % mohla být zvýšena se souhlasem shromáždění všech voličů (v tomto ustanovení vidíme přetrvávající zbytek

Vlastní provádění úředních úkonů přirozené působnosti náleželo purkmistrovi, jenž dle dispozic výboru spravoval obecní jmění, podepisoval obecní písemnosti a řídil obecní zaměstnance. Kromě hospodářských záležitostí patřily do přirozené působnosti také věci místní policie pořádkové, zdravotní, chudinské, silniční, požární, tržní, mravnostní, stavební a čelední. Obecní představenstvo pak mohlo trestat pokutami do 10 zl drobné prohřešky proti veřejnému pořádku.⁵²⁰

Z uvedených faktů vysvítá, že po právní stránce se skutečně jednalo o převratnou změnu. Již samotná unifikace fungování obecní správy by stačila na „zápis do historie“, ovšem nelze opomenout ani další zaváděné modernizační principy – přesné vymezení kompetencí a kontrolních mechanismů, nepřímá volba purkmistra, zavedení institucí obecních voleb a domovského práva. A v neposlední řadě oddělení obecní samosprávy od zanikající správy patrimoniální v souvislosti se zrušením poddanství. To ovšem v žádném případě nemůže být chápáno jako nějaké radikální osvobození. Dohled vrchnostenských úředníků vystřídal bdělé oko byrokratů státních - okresních hejtmanů. Postupná likvidace demokratizačních výdobytků revoluce a návrat k absolutistickému modelu ovládání monarchie přinesly omezení i na nejnižší stupeň správy. Vedle pozastavení konání obecních voleb, a tedy jmenování obecních představených státními úřady, také zrušení veřejnosti schůzí obecního výboru. Obecní zřízení jako celek však zůstalo v platnosti a po uvolnění poměrů na přelomu 50. a 60. let 19. století se jen dílčími úpravami přetvořilo v moderní demokratickou obecní samosprávu, jak ji známe až do dnešních dnů.⁵²¹

Na druhou stranu přes veškeré změny vycházela reforma přirozeně ze základů, konstituovaných během staršího vývoje, a to nejen v rovině terminologické. Každodenní práce purkmistra sestávala i nadále převážně ze stejných úkonů (až na agendu domovského práva), také počty a úkoly dalších členů samosprávy a obecních zaměstnanců zůstávaly na vesnici nejspíš podobné, což platí i o počtech politicky aktivního obyvatelstva.⁵²² A stejně tak se nezměnily ani těžkosti při výběru osob vhodných pro řízení obce (nízké vzdělání a vysoká zaneprázdněnost vlastními ekonomickými aktivitami), ani problémy, s nimiž se museli obecní představení potýkat – drobné sousedské nevraživosti i neustálý boj o dostatečné finanční zajištění společných zájmů obecní pospolitosti.

Venkovské obyvatelstvo nepochybně radostně odhodilo tíživé jeho přeživšího se poddanství, ale reorganizace obecní samosprávy se jeho života nijak významněji nedokla.⁵²³

---

instituce obecního shromáždění), další pětiprocentní navýšení mohl povolit krajský úřad. Také veřejnost výborových schůzí umožňovala přímou kontrolu sousedské pospolitosti nad činností jejich představitelů.

⁵²⁰ Tamtéž, odstavec II. §§ 107-121. Přestože místní policie patřila do přirozené působnosti, podléhala dozoru okresního úřadu, jenž mohl obci její výkon odebrat a svěřit jej státním orgánům (srov. HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J.: *Dějiny správy*, s. 299)

⁵²¹ Tento proces však přinesl i své stinné stránky. Převedení rozsáhlejší správní agendy z patrimonií na bedra obcí spolu s uvolněním dozoru na jejich hospodaření přineslo na konci 19. století vleklou krizi obecních rozpočtů. Srov. HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J.: *Dějiny správy*, s. 303 nebo FASORA, Lukáš: *Představitel obecní samosprávy*. In: Fasora Lukáš – Hanuš, Jiří – Malíř, Jiří (edd.): *Člověk na Moravě 19. století*. Brno 2004, s. 126.

⁵²² Srov. FASORA, L.: *Představitel obecní samosprávy*, s. 127-128. Nový volební systém také vytvořil prostor pro ovlivňování méně majetných voličů za použití ekonomických nátlakových prostředků (TAMTÉŽ, s. 125). Nezměněn zůstal proti předchozímu období i okruh osob, z nichž se purkmistr vybíral. Nadále šlo vesměs o příslušníky nejmajetnější sociální vrstvy.

⁵²³ Viz poznámka č. 510 na s. 138 a také FASORA, L.: *Představitel obecní samosprávy*, s. 127: „Nových povinností získali venkovští starostové nemálo. Přesunu pravomocí z vrchnosti na bedra samotných obyvatel vsí, nebo spíše do rukou obecních starších, si mnoho vesničanů zpočátku ani příliš nepovšimlo a dosah nastávajících změn si velká většina obyvatel vesnic prostě nedokázala uvědomit[...]. U mnoha starostů bylo zjevným problémem nedostatečné vzdělání[...]. Rolníci se funkci obvykle bránili poukazem na své pracovní vytížení[...].“ O tom, že i městečka a vesnice na buchlovském a velehradském panství tížily především problémy související s jejich povinnostmi vůči vrchnosti, svědčí i petice Babic, Břestku, Buchlovic a Stříbrnic k moravskému zemskému sněmu z roku 1848 - RADIMSKÝ, J. – WURMOVÁ, M. (edd.): *Petice moravského lidu k sněmu*

A vazbu obecních představených na vrchnostenskou kancelář nahradilo propojení s nově vzniklými okresními úřady. Stejně tak jako předbřeznová obecní samospráva plynule vyrostla z raněnovověkého modelu,⁵²⁴ musíme hledat kořeny současné obecní samosprávy zrozené z revolučního kvasu roku 1848 v období předcházejícím. Právě předbřeznovou obecní samosprávu můžeme považovat zároveň za vrcholné stadium feudální i za zárodek její moderní podoby. Jako taková v sobě obsahuje tradiční prvky promíchané s normativní produkcí osvícenského státu. Tato slitina se stala ve vhodném okamžiku materiálem pro zcela nový tvar.

---

z roku 1848, č. 89, 129, 100 a 118. Jejich společným jmenovatelem jsou především stížnosti na útlak při vybírání poddanských dávek a kontribuce, hospodaření vrchnosti s kontribučenským obilím a majetkoprávní spory s vrchností.

⁵²⁴ Např. volení fojtů ze čtyř kandidátů vybraných obcí známe již roku 1525 - srov. HOUDEK, V. (ed.): *Zřízení selské v Loučanech z r. 1525*. ČMM 10, 1878, s. 162-168.

VI. ZÁVĚR

Vývoj, struktura a způsob fungování úřadů, které vykonávaly správu vesnic v okolí města Uherského Hradiště předtím, než tuto oblast unifikovalo vydání obecního zřízení v roce 1849, to je otázka, jež může zajímat nejen regionální historiky nebo široký okruh laických badatelů (genealogů, místních historiků-amatérů apod.), ale svými obecnými konotacemi také odbornou veřejnost sledující dějiny venkova, dějiny správy, novověkou diplomatiku atd. Některé odpovědi přinesla tato studie, jež na souvislém území tvořeném teritorií tří zdejších panství – buchlovského velkostatku, patřícího postupně šlechtickým rodům Zástřizlů, Petřvaldů a Berchtoldů, velehradského velkostatku, původně ve vlastnictví tamějšího cisterciáckého konventu, po jeho zrušení roku 1784 pak ve správě státu a od roku 1837 odkoupeného Jiřím svobodným pánem Sina, a konečně panství královského města Uherského Hradiště. Těžištěm výzkumu pak byla obě prvně jmenovaná patrimonialia, uherskohradištské panství posloužilo pouze jako doplňkový srovnávací materiál v rozsahu, ve kterém byla správa jeho obcí zpracována v jiné autorově studii. Správa zdejších městeček a vesnic byla analyzována převážně z období konce 18. a první poloviny 19. století.

V době před zavedením obecního zřízení bylo panství nejen hospodářskou jednotkou, ale zároveň i nejnižší správní jednotkou soudní a politickou. Jejimi hlavními představiteli byli primárně úředníci administrativního aparátu panství, jisté výkonné pravomoci však delegovali také na své zástupce v jednotlivých obcích. Proto bylo třeba nejprve nahlédnout do fungování patrimoniální správy sledovaných dominií. K rekonstrukci posloužily především dochované hospodářské instrukce z 18. a 19. století. Na velehradském i buchlovském panství se vývoj centrální správy ubíral podobným způsobem jako jinde v českých zemích, nalzáme zde podobné úřední funkce, lišil se však počet úředníků i rozdělení konkrétních agend a kompetencí mezi nimi, a to jak mezi panstvími, tak také v průběhu času. V případě královského města Uherského Hradiště se vývoj ubíral dosti odlišnou cestou, jednak díky neustálým zásahům státu do hospodaření královských měst, jednak provázáním správy velkostatku s ostatními orgány městské správy. Pro nás je však podstatné, že politickosprávní kompetence prakticky po celou dobu držel ve svých rukou nejvyšší patrimoniální úředník, ať již byl jeho titul hejtman či úředník v dobách starších nebo direktor a vrchní úředník v 18. a 19. století. Byl to totiž právě on, kdo ponejvíce řídil obecní představitele ve svých poddanských městečkách a vesnicích.

Kořeny obecní samosprávy sahají až do středověku, první písemné zmínky o reprezentantech venkovských obcí – rychtářích neboli fojtech – pocházejí z 15. a 16. století ze Starého Města (panství Uherské Hradiště), Žeravic a Moravan (panství Buchlov). V případě městečka Žeravic se již v 16. století dozvídáme o existenci představitele samosprávy – purkmistra, na další zmínky však musíme počkat až do století následujícího, kdy se postupně i v ostatních obcích ze sboru rychtářových pomocníků – konšelů – vytváří úřad pudmistra, úředníka voleného obcí ke správě jejích věcí a zastupování jejích zájmů před vrchností. Pudmistr postupně vytlačoval z pozice prvního muže obce fojta, jehož pravomoci se v 18. a první polovině 19. století omezily více méně jen na dohled na robotní povinnosti, výběr vrchnostenských platů a některé další úkoly. Pudmistr převzal jeho kompetence politické (zveřejňování zákonů, výběr daní, pořádková, zdravotní a požární policie atd.) a soudní (řešení drobných sousedských konfliktů, dohled na zapisování převodů nemovitostí do pozemkových knih, asistence při vyřizování pozůstalostí apod.), navíc mu byla obcí svěřena správa společného majetku, včetně opatrování obecní pečete a truhly s obecními penězi a písemnostmi.

Pudmistr byl tedy volen obcí na jeden rok, povolení voleb i potvrzení vybraného kandidáta však bylo vyhrazeno vrchnosti. Přesto si obce většinou, pokud mezi nimi a pudmistrem došlo ke sporu, dokázaly vynutit změnu i přes odpor vrchnostenských úředníků.

Všechny tři strany si totiž byly dobře vědomy toho, že fungování obecní samosprávy je zcela závislé na bezproblémové komunikaci s obyvateli. Pudmistr se tak ocital v nesnadné pozici, tak typické pro demokratické politické systémy, kdy musel zároveň vládnout i usilovat o přízeň ovládaných. Z toho plynula nejedna nesnáze a také časté změny na tomto postu. Postavení fojta jako panského služebníka, vybíraného a jmenovaného pouze vrchností, bylo naproti tomu o mnoho stabilnější. Kromě těchto čelných představitelů pracovali v obecní službě ještě další úředníci – mladší pudmistr, fojtík, obecní hospodáři, a různí služebníci – horní, hotaři, hlásní, pastýři atd.

Zvláštní zmínku si pak zaslouží funkce obecního písaře. Tento administrativní pracovník, nejčastěji zároveň místní učitel, je tvůrcem prvních vlastních úředních písemností obecních úřadů, neboť gramotnost obecních představených nebyla ani na počátku 19. století dostatečná pro samostatné vedení administrativy. Písař tedy nejspíše zapisoval do rejstříku obecních účtů, sepisoval roční účet k revizi vrchnostenskému úřadu, pořizoval zápisy z voleb pudmistru, evidenci pudmistrem vybíraných daní, vyřizoval běžnou korespondenci a také si přivydělával psaním soukromých smluv obyvatel. Dost možná i pomáhal fojtovi vést robotní rejstříky. Jaká škoda, že se většina agendy obecních úřadů z doby předbřeznové nedochovala. Pokud něco z tehdejších obecních kanceláří zbylo, jedná se obvykle jen o nejdůležitější jednotliviny (privilegia, purkrechtní knihy apod.), nebo o písemnosti roztroušené v registraturách příjemců obcemi vyexpedovaných písemností. Nejvíce jich lze přirozeně nalézt mezi dokumenty správy sledovaných velkostatků spolu s vlastní agendou správy panství, týkající se obecní samosprávy. I zde jsou však zprávy o obecních úřednících rozptýlené do různých registraturních celků. Nejsouvisejší soubor relevantních pramenů představovala na všech třech panstvích agenda renovace obecních úřadů: záznamy o volbách adeptů obecního představenstva i protokoly z ceremoniálu jejich výměny, jakož také další písemnosti, mezi kterými převažují nejrůznější stížnosti a spory mezi obyvateli a jejich reprezentanty.

Převážně na základě těchto dokumentů byl předkládaný obraz pozdního stadia partikulární obecní samosprávy vytvořen. Nelze jej tedy považovat za obraz dokonalý. Ačkoli bylo snahou autora jej v rámci možností alespoň částečně doplnit o další zdroje, širší záběr při sběru materiálu by byl již nad jeho síly. Výsledky jeho snahy by se však mohly stát základem pro další výzkum, jenž by jednotlivé dílčí aspekty rozvinul do ještě podrobnější podoby. V neposlední řadě se, věřme, stane toto dílo užitečným zdrojem informací pro zájemce o dějiny zdejšího regionu, obzvláště jednotlivých měst, městeček a obcí, jejichž minulost zde byla z poněkud netradičního úhlu poodhalena.

VII. RESUMÉ

Administration and self-government of liege villages in Uherské Hradiště region before installation of general communal rules

The development, structure and methods of functioning of authorities, which administrated the villages surrounding the town Uherské Hradiště at the time before the local government was unified by general communal rules from 1849 is an issue which might be interesting not only for regional historians or wide range of laic researchers, but by its common connotations also professionals dealing with rural history, public administration history, modern diplomatics etc. Some answers are given in this study, which researches on the forenamed issue on continuous territory of three neighbouring manors: Buchlov, subsequently owned by aristocratic families of Zástřizl, Petřvald and Berchtold; Velehrad, originally in proprietorship of local cistercian monastery, after its abolition 1784 under the administration of the state and 1837 bought by George baron Sina; and finally the domain of the royal city of Uherské Hradiště. Both the first named manors are the focal point of my research, the municipal estate served only as additional comparative material to be extended in another author's study concerning local administration of that territory.

Before the universal system of local self-government was introduced, each manor was not only an economic block but also the lowest political and judicial administrative district. Its central officialdom was primarily an official representative of that unit, however some executive authority was delegated also on deputies in each village. Therefore it was necessary to focus on manor administration at first. The preserved economic instructions from 18th and 19th century served as the main source of information about its system and its functioning. The development of the central administration on Velehrad and Buchlov manor was similar to other parts in Bohemia and Moravia, we can find there similar official functions, though its number as well as the division of agenda and specific jurisdictions between them differed one manor from the other and also over the years. The development of the royal city Uherské Hradiště took quite a different way, partly due to continuous state interventions to the economy of royal cities, partly owing to interlacing of manor administration with other municipal authorities. To us the substantial fact is that the political-administrative jurisdiction was practically all the time kept in the hands of the chief domain official, no matter whether his title was hetman (*hejtman*) and official (*úředník*) in older times, or director (*direktor*) and chief official (*vrchní úředník*) in the 18th and 19th century. It was namely just him, who mostly controlled the communal representatives in his liege market - towns and villages. The rootage of the communal autonomy can be found in the Middle Ages, the first written references about the representatives of provincial communities – bailiff (*rychtář*) or reeve (*fojt*) – originate in the 15th and 16th centuries in the villages Staré Město (Uherské Hradiště manor), Žeravice and Moravany (Buchlov manor). As far as the market - town Žeravice is concerned, the existence of self-government representative – portreeve (*purkmistr*) was already mentioned in 16th century, though we had to wait until the following century when a new official title – peasant portreeve (*pudmistr*) constituted from the corps of bailiffs assistants – the aldermen (*konšelé*) in other neighbouring villages. He was elected by the community to rule their affairs and represent their interests facing the manor administration. This official gradually replaced the reeve, whose authority was in 18th and first half of 19th century more or less restricted to supervising corvée's duties, collecting the liege tribute and some other matters. Pudmistr took over his political competence (publication of state legislative acts, revenue collection, disciplinary, health and fire police etc.) and judicial jurisdiction (dealing with small neighbourhood conflicts, supervision of recording conveyance of real estates to the land register, assistance in probate process etc.). Moreover, he was asked by the village to be

in charge of the administration of common property including communal seal, chest with public money and important documents.

Peasant portreeve was elected by the community for a year, however the permission for elections as well as the confirmation of the chosen candidate belonged to the establishment. The citizens were mostly able to put through personal changes on this post, even over the resistance of manor officials, when a controversy between them and their representative happened. All three parties (peasant portreeve, village and manor officials) realized that good communal authority work was based on troublesome communication between peasant portreeve and inhabitants. Owing to that, he often found himself in an uneasy position, so typical for democratic political systems, when had to rule and seek for the favour of the ruled at the same time. This situation caused many difficulties as well as frequent changes at this post. Reeve's position as a lord's servant chosen and established only by manor authority was markedly steadier.

Besides these leading representatives more lower officials helped to administrate the village: junior peasant portreeve (*mladší pudmistr*), minor reeve (*fojtík*), communal managers (*obecní hospodáři*) as well as various public servants – vineyard master (*horný*), vineyard, field or meadow keepers (*hotáři*), shepherds etc. One of them – communal scribe – deserves a special mention. This secreterial empoloyee, most often a village teacher, is a creator of the first autogenous written official documents produced by communal authorities. At the beginning of 19th century the level of literacy was not even sufficient enough to let communal superiors do the office work single-handed.

There is a parallel between the village home-rule of the so called pre-March Era (before 1848) which fluently developed from the early-modern pattern, and the modern communal self-government, whose foundations can be spotted in general communal rules published in 1849. Thus the situation before 1849 could be considered the culminating point of the feudal model as well as the rudiment of the new democratic system of local government. It contains traditional elements blended with normative production of enlightened state power. In an appropriate moment this alloy became a substance for a brand new form of public administration.

VIII. SEZNAM TABULEK A GRAFŮ:

1. Tabulky

Tabulka č. 1: Porovnání velikosti jednotlivých obcí panství Velehrad dle počtu domů	s. 22
Tabulka č. 2: Přehled nižších úředníků a služebníků v obcích panství Velehrad	s. 49
Tabulka č. 3: Přehled obecního majetku obcí velehradského panství	s. 58
Tabulka č. 4: Platy obecních zaměstnanců na panství Velehrad	s. 64
Tabulka č. 5: Vývoj struktury správy velkostatku dle jednotlivých hospodářských instrukcí	s. 82
Tabulka č. 6: Porovnání velikosti jednotlivých obcí buchlovského panství dle počtu domů a počtu obyvatel	s. 88
Tabulka č. 7: Přehled nižších úředníků a služebníků v obcích panství Buchlov	s. 108
Tabulka č. 8: Přehled obecního majetku městeček a vesnic buchlovského panství	s. 114
Tabulka č. 9: Platy obecních zaměstnanců na panství Buchlov	s. 118

2. Grafy

Graf č. 1: Počet renovací obecních úředníků na panství Velehrad dle měsíců v letech 1810-1847	s. 35
Graf č. 2: Struktura průměrných ročních příjmů městečka Polešovic v letech 1831-1847	s. 55
Graf č. 3: Průměrný podíl obecních skládek na celkových ročních příjmech obcí panství Velehrad	s. 62
Graf č. 4: Struktura průměrných ročních výdajů městečka Polešovic v letech 1831-1847	s. 63
Graf č. 5: Bilance hospodaření městečka Polešovic v jednotlivých letech	s. 67
Graf č. 6: Průměrná výše rozpočtu jednotlivých obcí panství Velehrad v letech 1831-1847	s. 72
Graf č. 7: Počet renovací obecních úředníků na panství Buchlov dle měsíců v letech 1807-1849	s. 97
Graf č. 8: Důvody výměny pudmistra v obcích panství Buchlov	s. 99
Graf č. 9: Způsob rozhodování vrchnosti při výběru kandidáta na pudmistra v obcích panství Buchlov	s. 102
Graf č. 10: Průměrný podíl obecních skládek na celkových ročních příjmech obcí panství Buchlov	s. 115
Graf č. 11: Průměrná výše rozpočtu jednotlivých obcí panství Buchlov v letech 1831-1848	s. 120
Graf č. 12: Struktura průměrných ročních příjmů městečka Buchlovic v letech 1831-1848	s. 121
Graf č. 13: Struktura průměrných ročních výdajů městečka Buchlovic v letech 1831-1848	s. 124
Graf č. 14: Bilance hospodaření městečka Buchlovic v jednotlivých letech	s. 125

IX. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

1. prameny

a) vydané prameny

- HOUDEK, Vítězslav (ed.): *Zřízení selské v Loučanech z r. 1525*. ČMM 10, 1878, s. 162-168.
- JELÍNEK Bojkovský, Jan (ed.): *Obnova úřadů na panství světlovském 1802-1848*, SA 6, 1907, s. 205-219.
- KALOUSEK, Josef (ed.): *Řády selské a instrukce hospodářské 1350–1626*. AČ 22. Praha 1905; 1627–1698. AČ 23. Praha 1906; 1698–1780. AČ 24. Praha 1908; 1781-1850. AČ 25. Praha 1910.
- KALOUSEK, Josef (ed.): *Dodatek k řádům selským a instrukcím hospodářským 1388-1779*. AČ 29. Praha 1913.
- LOCHMAN, Josef (ed.): *Řád na přijímání souseda*, SA 4, 1905, s. 22-23.
- NOSEK, František (ed.): *Práva (vino)horenská – Práva Horních Němčiček*. SA 4, 1905, s. 70-78.
- RADIMSKÝ, Jiří – WURMOVÁ, Milada (edd.): *Petice moravského lidu k sněmu z roku 1848*. Praha 1955.
- STAROŠTÍK, Jan (ed.): *Vrchnostenské úřadování s rychtáři*, SA 5, 1906, s. 158-165.
- SVĚRÁK, Antonín (ed.): *Obnova úřadů v Posvátné*, SA 7, 1908, s. 2-4.
- SVOBODA, J. F. (ed.): *Řád při obnově venkovských úřadů na panství rudoleckém*, SA 15, 1922, s. 31-39.
- VERBÍK, Antonín (ed.): *Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově*. Brno 1976.

b) archivní prameny

MORAVSKÝ ZEMSKÝ ARCHIV V BRNĚ

B 1 – Gubernium:

- i. č. 4168, sign. W 210, všeobecný vinařský řád pro markrabství moravské (v příl. horenské řády, (1586) 1782-1784

C 14 – Odhady moravských panství:

- i. č. 240, odhad panství Buchlov, 1842

C 17 – Pozemkové knihy:

- i. č. 9731, pozemková kniha městečka Buchlovic, (1734)-1836
- i. č. 9732, pozemková kniha městečka Buchlovic, (1778)-1881
- i. č. 9733, pozemková kniha městečka Buchlovic, (1790)-1881
- i. č. 337, pozemková kniha městečka Žeravic (domy čp. 1-179), (1708)-1829
- i. č. 338, pozemková kniha městečka Žeravic, 1820-1886
- i. č. 1063, horenská registra obce Břestku, 1745-1883,
- i. č. 1064, horenská registra obce Buchlovic, 1749-1881
- i. č. 235, horenská registra obce Moravan, 1745-1885
- i. č. 9976b, pozemková kniha obcí Polešovic, Babic, Boršic, Domanína, Huštěnovic, Jalubí, Kostelan, Traplic, Tučap, Tupes, Vážan a Zlechova, 1680-1706

E 7 - Cisterciáci Velehrad:

rukopisy, i. č. 3, instrukce klášterních zaměstnanců a popisy obvodů klášterních obcí,
1710

knihy, i. č. 15, Hraniční kniha panství kláštera velehradského, 1746

F 45 - Velkostatek Buchlov:

i. č. 1, urbář panství, 1611

i. č. 2, předávací protokol panství, 1819

i. č. 46, kniha vrchnostenských dekretů a nařízení, 1793-1797

i. č. 52, hospodářské instrukce, 1810

i. č. 53, hospodářské instrukce, 1826

i. č. 54, hospodářské instrukce, 1833

i. č. 146, soupis poddaných a jejich pozemků, 1773

i. č. 157, kniha odprodeje gruntů, pasek a luk na panství, 1745-1755

i. č. 413, kart. 8 a 9, obecní záležitosti všeobecně, 1768-1849

i. č. 413, kart. 10, obnovování obecních úřadů, 1831-1849

i. č. 413, kart. 10-12, obecní účty 1748-1848

F 207 - Velkostatek Velehrad:

i. č. 41, rozvržení nových robot a platů poddaných, 1799

i. č. 96, ustanovování a jmenování úředníků, 1796, 1838-1869

i. č. 125, obnovování obecních rad a různých úřadů obce, 1800-1848

i. č. 126, obecní účty obcí, 1794-1847

i. č. 157, mlýny a hostince, 1829-1851

i. č. 173, spory a žaloby Zlechov, 1796-1844

G 82 – Hospodářská společnost:

i. č. 110, seznam členů hospodářské společnosti, 1773-1782

i. č. 111, seznam členů hospodářské společnosti, 1790-1816

STÁTNÍ OKRESNÍ ARCHIV UHERSKÉ HRADIŠTĚ

Archiv města Uherské Hradiště – správa města do poloviny 19. století:

i. č. 802, obnovování obecních rad a obecní účty, 1792-1848

Archiv města Uherské Hradiště – správa městských statků a správa hospodářská do poloviny 19. století:

i. č. 333, obecní účet obce Kněžpole, 1847

i. č. 334, obnova obecních rad, 1819-1849

i. č. 336, různé předpisy a nařízení o o obecních volbách, 1846-1849

i. č. 342, vydání obecního zřízení, 1848-1849

Archiv městečka Buchovice:

i. č. 1, listina císaře Františka II., kterou povyšuje Buchovice na městečko, Vídeň
5. května 1805

i. č. 2, kopiář nařízení a cirkulářů a poznamenání povozních robot, 1790-1819

i. č. 3, gruntovní kniha, 1590 – 1636

Archiv městečka Polešovice:

i. č. 1, listina Rudlofa II., kterou povyšuje Polešovice na městečko, Praha 3. dubna 1595

Archiv obce Boršice:

i. č. 103, svatební smlouva Matouše Gabriela a Barbory Šimíkové, 1806

Archiv obce Břestek:

i. č. 1, purkrechtní registra, 1612-1873

Archiv obce Huštěnovice:

i. č. 9, kontribučenská knížka, 1784

i. č. 10, daňová knížka, 1827

i. č. 11, daňová knížka, 1828-1829

Archiv obce Tupesy:

i. č. 13, svatební smlouva mezi Jakubem Stodůlkou a Barborou Škrabákovou, 1775

i. č. 14, pozůstalost Antonína Hudece, 1837-1839

Archiv obce Velehrad:

i. č. 30, kupní smlouva Josefa Kašpárka na palírnu v domě čp. 6 na Velehradě, 1795

Okresní úřad Uherské Hradiště:

i. č. 894-929 - sčítání lidu z roku 1857

Okresní úřad Uh. Ostroh:

i. č. 34, sčítání lidu – obec Domanín, 1857

i. č. 46, sčítání lidu – obec Těmice, 1857

Farní úřad Jalubí:

i. č. 184, ustanovení školního dozorce, 1810

i. č. 188, dokumenty k jednacímú protokolu, 1839-1847

2. literatura:

BARTOŠEK, Ludvík: *Rychtářovo a panské trestání*, SA, č. 1, 1903, s. 17-20.

BAŠČAN, Michal: *Moravany od pravěku k Berchtoldům*. Moravany 2000.

BRÄUNER, Vilém – HAMERNÍKOVÁ, Anna: *G 138 – Rodinný archiv Berchtoldů (1202) 1494-1945*. Inventář MZAB. Brno 1967.

BRÄUNER, Vilém – HAMERNÍKOVÁ, Anna - KYASOVÁ Věra – ZAORAL, Prokop: *F 45 - Velkostatek Buchlov (1514)1548 – 1949*. Inventář MZAB. Brno 1966.

BŘEZINA, Arnošt: *Pastýři*. SA 1, 1902, s. 22-25.

ČERNÝ, Václav: *Hospodářské instrukce - přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v XV. - XIX. století*. Praha, Československá akademie zemědělská 1930.

ČOUPEK, Jiří: *AM UH II – správa městských statků a správa hospodářská do poloviny 19. století (dílčí inventář)*. Uh. Hradiště 1985.

ČOUPEK, Jiří – ČOUPEK, Lukáš: *Zlechov – dějiny slovácké obce*. Zlechov 2007.

ČOUPEK, Lukáš: *Správa obcí velkostatku Uherské Hradiště v době předbřeznové*. Slovácko 43, 2001, s. 139-160.

ČOUPEKOVÁ, Jaromíra: *Osídlování buchlovského panství po třicetileté válce, I. část*. Slovácko 29, 1987, s. 47-56.

- ČOUPKOVÁ, Jaromíra: *Osídlování buchlovského panství po třicetileté válce*, II. část. Slovácko 30, 1988, s. 55-65.
- ČOUPKOVÁ, Jaromíra: *Vesnické pečete v okrese Uherské Hradiště*, I. část. Slovácko 40, 1999, s. 191-212.
- ČOUPKOVÁ, Jaromíra: *Vesnické pečete v okrese Uherské Hradiště*, II. část. Slovácko 41, 1999, 245-267.
- DŘÍMAL, Jaroslav – ŠTARHA, Ivan a kolektiv: *Znaky a pečeti jihomoravských měst a městeček*. Brno 1979.
- DVOŘÁK, Rudolf: *Změny ve zřízení obecním na Moravě roku 1848*. ČMM 37, 1913, s. 126-148.
- FASORA, Lukáš: *Představitel obecní samosprávy*. In: Fasora Lukáš – Hanuš, Jiří – Malíř, Jiří (edd.): *Člověk na Moravě 19. století*. Brno 2004, s. 124-139.
- HANZAL, Josef: *Vesnická obec a samospráva v 16. a na počátku 17. století*. Právněhistorické studie 10, 1964, s. 135-147.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha 2005.
- HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis Země moravskoslezské*. 2. vydání (reprint 1. vydání z r. 1938). Praha 2004.
- HURT, Rudolf: *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě*, I. díl. Olomouc 1934; II. díl. Olomouc 1938.
- CHOCHOLÁČ, Bronislav: *Selské peníze*. Sonda do finančního hospodaření poddaných na západní Moravě konce 16. a v 17. století. Brno 1999.
- CHOCHOLÁČ, Bronislav: *Stalo se Léta Páně za rychtářství...* Příspěvek k dějinám správy městečka Dolní Bobrová a k majetkovým poměrům jeho představitelů v 2. polovině 16. a v 17. století. ČMM 116, 1997, s. 119-136.
- CHOCHOLÁČ, Bronislav: *Poddaní na venkově*. In: Borovský, T. – Chocholáč, B. – Pumpr, P. (edd.): *Peníze nervem společnosti. K finančním poměrům na Moravě od poloviny 14. do počátku 17. století*. Brno 2007, s. 292-336.
- JANOUSEK, Emanuel: *O patrimoniální správě*. Genealogické a heraldické listy 17, 1997, č.3-4, s. 5-22; 18, 1998, č. 1-2, s. 2-27.
- KEJŘ, Jiří: *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha 1998.
- KNOZ, Tomáš: *Poddaný v právních normativních pramenech předbělohorské Moravy*. ČMM 111, 1992, s. 31-52.
- KUČÍK, Alois: *Vrchnostenští zaměstnanci na Buchlově 1660-1850*. VVM 2, 1947, s. 73-75.
- LOPRAIS, Tomáš: *Rod Hejdů z Jalubí původu rytířského*. VSOUH 1, 1947, č. 1, s. 85-89.
- MATĚJEK, František: *Feudální velkostatek a poddaný na Moravě s přihlédnutím k přilehlému území Slezska a Polska – Studie o přeměnách na feudálním velkostatku v druhé polovině 15. a v první polovině 16. století*. Praha 1959.
- MATĚJEK, František: *Lánové rejstříky hradištského kraje z let 1669–1671*. Uherské Hradiště 1984.
- MARTÍNEK, Zdeněk: *Archiv obce*. Příspěvek k vymezení a charakteristice archivního fondu. AČas 49, 1999, zvláštní příloha.
- POŠVÁŘ, Jaroslav: *Moravské právo hor viničných*. ČMM 70, 1951, s. 120-165.
- [PRASEK, Vincenc]: *Všehochuť – Fojt, šoltýs, rychtář, burmistr čili bulmistr, purkmistr, představený starosta*, SA 1, 1902, s. 63-64.
- [PRASEK, Vincenc]: *Práva (vino)horenská*. SA 4, 1905, s. 65-70.
- [PRASEK, Vincenc]: *Selské právo*, SA 1, 1902, s. 38-40.
- [PRASEK, Vincenc]: *Volenstva selská a jejich druhy*. SA 1, 1902, s. 193-201.

- [PRASEK, Vincenc] - BŘEZINA, Arnošt: *Důtka pro nedbalé pryč chování obecní pečeti*, SA 6, 1907, s. 179-181.
- PUMPR, Pavel: *Farní klérus*. In: Peníze nervem společnosti. K finančním poměrům na Moravě od poloviny 14. do počátku 17. století. Brno 2007, s. 194-228.
- PUMPR, Pavel: *Beneficia, záduší a patronát v barokních Čechách na příkladu panství Třeboň na přelomu 17. a 18. století*. Disertační práce na HÚ FF MU. Brno 2008.
- RADIMSKÝ, Jiří – TRANTÍREK, Miroslav: *Tereziánský katastr moravský*. Prameny z 2. poloviny 18. století k hospodářským dějinám Moravy. Praha 1962.
- RAŠTICOVÁ, Blanka – POJSL, Miloslav – ČOUPEK, Jiří a kol.: *Velehrad – dějiny obce*. Velehrad 2006.
- SEDLÁK, Jan: *Buchlov a Buchlovice*. Brno 1993.
- ŠIMŠA, Martin: *Sídelní vývoj městečka Žeravic*. Gruntovní a vrchnostenská držba půdy a její proměny. Slovácko 47, 2005, s. 185-204.
- ŠIMŠA, Martin: *Sídelní vývoj městečka Žeravic*. Rozsah a proměny sídelní struktury. Slovácko 49, 2007, s. 209-219.
- ŠOLLE, Václav: *Civilní soudnictví předbřeznové v českých zemích*. SAP 10, 1960, s. 111-145.
- ŠOLLE, Václav: *Trestní soudnictví předbřeznové v českých zemích*. SAP 12, 1962, s. 87-142.
- ŠTARHA, Ivan: *K vývoji správy poddanských měst, městeček a vesnic jižní Moravy*. In: Poddanská města v systému patrimoniální správy – Sborník příspěvků z konference v Ústí nad Orlicí 12. – 13. září 1995. Ústí nad Orlicí 1996, s. 53-69.
- ŠTOVÍČEK, Ivan a kol.: *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*. Praha 2002.
- Uherské Hradiště – královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště 2007.
- Uherskohradištsko*. Vlastivěda moravská. Brno 1992.
- VERBÍK, Antonín - ZEMEK, Metoděj a kol.: *Uherské Hradiště - dějiny města*. Brno 1981.
- ZAORALOVÁ, Marie: *Vývoj správy brtnického velkostatku a její písemnosti*. SAP 19, 1969, s. 258-301.

X. SEZNAM ZKRATEK

AČ	Archiv český
AČas	Archivní časopis
AM	archiv městečka
AM UH	fond Archiv města Uherské Hradiště
AO	archiv obce
B 1	fond Gubernium (zn. B 1)
C 14	fond Odhady moravských panství (zn. C 14)
C 17	fond Pozemkové knihy (zn. C 17)
CM	konvenční mince
ČMM	Časopis Matice moravské
E 7	fond Cisterciáci Velehrad (zn. E 7)
F 45	fond Velkostatek Buchov (zn. F 45)
F 207	fond Velkostatek Velehrad (zn. F 207)
FÚ	farní úřad
G 82	fond Hospodářská společnost (zn. G 82)
MZAB	Moravský zemský archiv v Brně
SA	Selský archiv
SAP	Sborník archivních prací
SOKA UH	Státní okresní archiv Uherské Hradiště
VSOUH	Vlastivědný sborník okresu uherskohradišťského
VVM	Vlastivědný věstník moravský
WW	vídeňská měna
č.	číslo
d	denár
fl	florin, tj. zlatý (v německém textu Fl=Florin)
i. č.	inventární číslo
kap.	kapitola
kart.	karton
kr	krejcar (v německém textu Kr=Kreuzer)
s.	strana
sign.	signatura
zl	zlatý

XI. PŘÍLOHY

XI/1. Textová příloha

Ediční poznámka:

V některých částech textové přílohy jsou čtenáři pro ilustraci předkládány edičně zpracované vybrané ukázky dobových textů z archiválií, použitých při psaní této studie. Při jejich přepisu byla použita obecná transkripční pravidla (viz ŠŤOVÍČEK, Ivan a kol.: *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*. Praha 2002, s. 57n), a to v podobě platné pro prameny ze druhé poloviny 18. století a první poloviny 19. století, neboť mladší prameny takřka nebyly v práci použity. V souladu s tím byly česky psané texty upraveny v zásadě podle současných jazykových norem (včetně psaní grafémů *s* a *z*), přičemž ale byly ponechány hojně se vyskytující dialektismy, tak aby byla v maximální možné míře uchována zvuková podoba textu. Tak např. slovo shromáždění, převážně v originále psané jako zhromáždění, bylo upraveno, zatímco výraz *zebrat* zůstal nezměněn. Odráží totiž výslovnost běžnou ve zdejším nářečí. Německy psané dokumenty či jejich části byly upraveny obdobně. Od současného úzu se jejich úprava odlišuje jen výjimečně (např. tvar *Beambte* byl zachován, nikoli změněn na moderní *Beamte*). Tři křížky před podpisem (xxx) vyjadřují symbolické podpisy negramotných osob, jež tímto způsobem stvrzovaly úřední dokumenty. Zkratky byly rozepisovány, pouze zkratky měnových jednotek (viz Seznam zkratk) byly ponechány. Jejich rozvedení by bylo zbytečné tím spíše, že ve vlastním výkladu (včetně citátů originálních textů v poznámkovém aparátu) i tabulkách se tyto zkratky běžně vyskytují.

V seznamech představených úředníků panství a jednotlivých obcí jsou některé letopočty zvýrazněny tučným písmem. Tímto způsobem jsou odlišeny ty případy, kdy se podařilo doložit, kdy přesně uvedená osoba nastoupila do úřadu nebo svou funkci opustila. Ostatní data pouze podávají informaci o době, pro kterou je o té které úřední osobě zachycena zmínka v některém ze zde použitých pramenů. Jména v seznamech nebyla transliterována, ale upravena do současné podoby. V případě křestních jmen to bylo možné vždy. U příjmení se k úpravě přistoupilo pouze tehdy, dalo-li se bezpečně určit, jaká je jeho v současnosti používaná forma. V opačném případě zůstalo příjmení v původní formě, zaznamenané v dobovém textu. Křížek (+) za rokem ukončení služby znamená, že dotyčná osoba toho roku zemřela.

Jak bylo již zmíněno v poznámce č. 451 na s. 121, obecní účty byly na na buchlovském panství počítány převážně ve vídeňské měně, na velehradském zase častěji v konvenční minci. Kvůli možnosti komparace zde uvedených peněžních částek v čase i mezi oběma teritorii bylo nutné ujednotit použitou měnovou jednotku. Zvolena byla vídeňská měna a údaje z účtů vedených v konvenční minci tedy musely být převedeny v poměru 1:2,5 (4 zlaté CM se rovnají 10 zlatým WW). Takto upravené údaje jsou v tabulkách označeny kurzívou.

a) Úředníci velkostatků Buchlov, Velehrad a Hradiště z let 1776-1809 podle tříd:

třída	úředník panství		
	Velehrad	Buchlov	Uherské Hradiště
2.	direktor, vrchní úředník	direktor, vrchní úředník tajemník	
4.	purkrabí důchodní	purkrabí	purkrabí pokladník a důchodní
5.			správce důchodní správce pozemkových knih
6.	obroční	sirotčí písař obroční	daňový výběrčí
7.	lesní pojezdny vrchní myslivec sklepník	lesní pojezdny dvorní myslivec	
8.	úřední písař	úřední písař	
9.	důchodní písař lesní písař purkrabský písař kancelářský písař písař	důchodní písař purkrabský písař praktikant	písař
10.	obroční písař praktikant praktikant vrchního úřadu purkrabský praktikant	praktikant obroční písař	praktikant

Pramen: MZAB, G 82, i. č. 110 a 111

b) Výplatní seznam panství Buchlov dle platové a deputátní tabulky z roku 1833 a 1839:

Rok 1833

1. JUDr. Alois Ott z Brna, právník
2. vrchní Karel Janda
3. jeho úřední písař
4. justiciár Schubert
5. úřední a soudní aktuár
6. důchodní, zároveň výběřčí daní a účetní všech veřejných fondů
7. purkrabí a vedoucí obročních účtů Vrána a jeho písaři
8. hospodářský pojezdny
9. úřední sluha
10. buchlovický ovčák a jeho pacholek
11. buchlovský ovčák a dva pacholci
12. novodvorský ovčák a jeho pacholek
13. starohuťský ovčák a jeho pacholek
14. hruškovický ovčák a dva pacholci
15. žeravický ovčák a jeho pacholek
16. dva buchlovičtí drábi
17. buchlovský dráb
18. novodvorský dráb
19. hruškovický dráb
20. žeravický dráb
21. buchlovický vrchní mlavec
22. buchlovský vrchní mlavec
23. novodvorský vrchní mlavec
24. žeravický vrchní mlavec
25. starohuťský vrchní mlavec (neobsazeno)
26. buchlovický polní hotař
27. vrchnostenský jízdní posel
28. dva peší poslové
29. hlídač koní
30. čtyři buchlovičtí pohůnci
31. tři buchlovští pohůnci
32. dva novodvorští pohůnci
33. dva starohuťští pohůnci
34. buchlovický švýcar
35. buchlovický pasák krav
36. čtyři buchlovické děvečky od krav
37. sklepník Brázda
38. první horný
39. druhý horný
40. třetí horný
41. buchlovický fojtík

42. újezdecký fojtík
43. čtyři líhařští
44. sládek Josef Lindner
45. bednář a jeho dva pomocníci
46. vínopalník
47. buchlovický zahradník
48. dva buchlovičtí sadaři
49. hruškovický sadař
50. topič skleníku
51. stavitel Petroušek
52. maršavský pilař
53. buchlovický Otava za čištění kostela
54. kominík Poklas z Hradiště
55. poštovní posel
56. dva noční hlídači
57. medlovický pohodný

personál lesního úřadu:

1. lesní pojezdny
2. lesní písař
3. lesní adjunkti
4. oborní pojezdny a jeho myslivečtí mládenci
5. moravanský myslivec a jeho mládenec
6. novodvorský myslivec a jeho mládenec
7. buchlovský myslivec a jeho mládenec
8. starohuťský myslivec a jeho mládenec
9. salašský myslivec a jeho mládenec
10. vylízanoskalský hajný
11. dva buchlovičtí hajní
12. dva osvětimanští hajní
13. dva novodvorští hajní
14. moravanský hajný
15. buchlovský hajný
16. starohuťský hajný
17. salašský hajný

Pramen: MZAB, F45, i. č. 54

Rok 1839

1. Dr. Alois Ott z Brna, bývalý buchlovský právník
2. Dr. Ignatz Wildner z Vídně, právník panství Buchlov
3. vrchní úředník a justiciár Josef Schubert
4. tři úřední písaři
5. hospodářský správce a lesní kontrolor
6. jeho písař
7. důchodní a výběrčí daní
8. jeho písař
9. purkrabí a obroční
10. jeho písař
11. správce palírny
12. kontrolor sklepního úřadu vinného
13. sklepník
14. sládek
15. buchlovický zahradník
16. úřední sluha
17. buchlovický ovčák a dva pacholci
18. buchlovský ovčák a dva pacholci
19. novodvorský ovčák a jeden pacholek
20. starohuťský ovčák a jeden pacholek
21. hruškovický ovčák a jeden pacholek
22. žeravický ovčák a jeden pacholek
23. tři buchlovičtí drábi
24. dráb duchodního úřadu
25. buchlovský dráb
26. novodvorský dráb
27. hruškovický dráb
28. žeravický dráb
29. buchlovický vrchní mlavec
30. novodvorský vrchní mlavec
31. hruškovický polní hotař
32. žeravický polní hotař
33. buchlovský polní hotař
34. buchlovický polní hotař
35. buchlovický hlídač koní
36. dva buchlovičtí koňáci
37. dva buchlovičtí pohůnci
38. dva buchlovští pohůnci
39. dva hruškovičtí pohůnci
40. novodvorský pohůnek
41. žeravický pohůnek
42. buchlovický šafář

43. buchlovický pasák krav
44. buchlovická panská děvečka
45. hruškovický hlídač telat
46. hruškovická děvečka
47. stříbrnický horný
48. újezdecký horný
49. žeravický horný
50. buchlovický fojt
51. újezdecký fojt
52. pivovarský bednář
53. dva buchlovičtí správci staveb
54. hruškovický správce staveb
55. topič skleníku
56. vodovodník
57. maršavský pilař
58. k čištění kostela buchlovický Vincenc Dorazil
59. hradišťský kominář
60. poštovní sluha
61. dva noční hlídači
62. pohodný
63. dva cestáři

lesní personál:

1. lesní pojezdny
2. lesní písař
3. lesní adjunkt
4. osvětimanský revírník a jeho adjunkt
5. moravanský revírník a jeho adjunkt
6. novodvorský revírník a jeho adjunkt
7. buchlovský revírník a jeho dva adjunkti
8. starohuťský revírník a jeho adjunkt
9. salašský revírník a jeho adjunkt
10. vylízanoskalský hajný
11. buchlovičtí tři hajní
12. osvětimanští horák
13. osvětimanští hajní
14. novodvorští dva hajní
15. moravanský hajný
16. buchlovský hajný
17. starohuťský hajný
18. salašský hajný
19. žeravický hajný

Pramen: MZAB, C14, i. č. 240

c) Seznam představených panství (hejtmanů, direktorů a vrchních úředníků):

panství Buchlov

Bertold z Madenic	1587
Martin Hradecký z Střeziny	1603 – 1604
Václav Dobšice z Plavu	1606 – 1609
Fridrich Tista z Libštejna	1609 - 1613
Vilém Žďárských z Lovče	1614
Karel Grošovský z Frumberka	1615
Valentin Mülheim z Seiffersdorfu	1616
Jakub Kujka	1618 – 1620
Jiří Jošt Cihart z Horňan	1623
Pavel Doležal Brodecký	1647
Jiří Polivský	1675
Jan Enžický	1676
Matěj Franc	1687
Tomáš Nováček	1692
Jakub Pšenička	1694
František Šebestián Swoj	1694
Martin Pavlica	1696
Martin Straka	1697
Tomáš Romáček	1700
Jan Jurčík	1702
Augustin Cigánek	1708
Jiří Bednařík	1745
Daniel Kyselý	1745
Joseph Ast	1760, 1766
Franz Niebauer	1763
Josef Městský z Městce	1768 –
Karl Zabusch	1770 – 1775
František Jan Nepomuk Winckler	1776 –1782
Václav Ignác Ruber	1783 – 1800
Martin Hilbert	1801 – 1809
Kajetán Haschke	1810 – 1826
Hössing	1826 – 1828
August Bunzmann	1828
František Kuchař	1830 – 1831
Karl Janda	1833 – 1834
Josef Schubert	1841 – 1849
Karel Bartuš, ředitel panství	1850

panství Velehrad

Pertold Plachý z Voděrad	1582
Jan Mařan	1613 – 1616
Jan Marian z Bohdanečského	1618
Václav Ždanský	1627
Albrecht Kremer	1632
Jan Pavel Ostrý	1640
Bartoloměj Bernard Zelnicius	1709 –
Johann Fünsterwalder	1725
Ignác Baltazar Sáblik	1746
Tobias Franz Oswald	1782
Anton von Kaschnitz zu Weinberg	1792 – 1806
Alois Rassmann	1807 – 1813
Mod. von Schönborn	1816 – 1922
Franz Schumsch	1824 – 1827
Philip Linhart	1829 – 1837
Matheus Sieber	1838 – 1848

Pramen: viz seznam pramenů a literatury

d) Seznam obecních představených:

BABICE

pudmistr

Jiří Čevela	1894 – 1796
Matouš Škrabal	1797 – 1799
Mikuláš Býček	1800 – 1801
Pavel Bičan	1802 – 1811
Josef Lýsek	1813 – 1815
František Škrabal	1816
Josef Bičan	1820
František Býček	1821 – 1826
Ferdinand Čechmánek	1827 – 1830
Jan Bičan	1830 – 1833
Antonín Šohajek	1835 – 1837
Vincenc Bartošík	1837 – 1840
Vincenc Čevelíček	1841 – 1842
Jan Burýšek	1843 – 1845
Josef Škrabal	1846 – 1848

mladší pudmistr

František Škrabal	1823 – 1825
Václav Ulman	1827 – 1829
Vincenc Bartošík	1830 –
Jan Čevela	1837
Vincenc Čevelíček	1838 – 1839
Vincenc Bartošík	1843

rychtář

Josef Býček	1799
Pavel Bičan	1811
František Rozumek	1820 – 1827
Josef Psočka	1835 – 1844
Vincenc Bartošík	1845 – 1846

BORŠICE

pudmistr

Martin Bilík	1794 – 1796
František Gabriel	1797 – 1800
Pavel Gabriel	1800 – 1802
František Helia	1803 – 1807
František Havlíček	1808 – 1812 (+)
Emerik Bilík	1812 – 1815
Pavel Gabriel	1816 – 1821
Pavel Gabrhel	– 1826
František Helia	1826 – 1829
Jan Krsička	1830 – 1831
Antonín Staufčík	1831 – 1832

František Helia	1832 – 1833
Jan Dvouletý	1833 – 1834
Karel Kraťoch	1834 – 1836
Jan Krpálek	1836 – 1837
Tomáš Mareček	1838 – 1841
František Taťák, čp. 220	1841 – 1843
Karel Kraťoch	1843 – 1844
Jan Hlaváček	1844 – 1845
František Taťák	1846
Emerik Bilík	1846 – 1847
Jan Hlaváček	1848

mladší pudmistr

Jan Kovář	1812
Josef Trefilík	1812 – 1815
Josef Bilík	1816 – 1819
Josef Mareček	1831

rychtář

Matlin	1453
Mach Černý	1617
František Havlíček	1799 – 1806
Josef Mareček	1812 – 1819
Krpálek	1831
Matouš Fryšták	1842

mladší rychtář

Matouš Blaha	1806
Martin Krsička	1819

CERONY

rychtář

Antonín Maňásek	1795 – 1799
Kašpar Černý	1801
František Plundrák	1806 – 1811
František Čevela	1820
Josef Lahola	1833 – 1836, 1842
Antonín Čevela	1844
Štěpán Čevela	1846 – 1847

DOMANÍN

pudmistr

Josef Staněk	před Martinem Němcem
Martin Němec	1794 – 1797
Josef Staněk	1798 – 1811
Jiří Poštolka	1813 – 1818
Matouš Šimek	1819 – 1823
Martin Marčík	1823 – 1826

Filip Brhel, čp. 10 (podsedník)	1826 – 1832
Filip Kozúbek	1832 – 1834
František Slabák, čp. 21	1834 – 1837
Josef Pištěk, čp. 23	1837 – 1838
Jan Čožík, čp. 56	1838 – 1843
Florián Marčík	1843 – 1844
Vincenc Šlahúnek	1844 – 1846
František Juřík, čp. 22 (půlláník)	1846 – 1847
Jan Čožík	1847 – 1848

mladší pudmistr

Fabián Pavelka, čp. 13	1826 – 1831
------------------------	--------------------

rychtář

Jan Čožík	1795
František Vaněk	1799
Josef Staněk	1800
Antonín Martykán, čp. 65	1826 – 1831
Jan Čožík	1831
Filip Kozúbek	1831 – 1832
Jan Koutný	1832
Josef Pištěk, čp. 23	– 1838
František Juřík, čp. 22	1838 – 1841
Josef Pištěk	1843
František Juřík	1847
Josef Pištěk	1848

HUŠTĚNOVICE

pudmistr

František Varmuža	1794 – 1808
Pavel Obdržálek	1810
Matouš Kučera	1811
Pavel Obdržálek	1812 – 1816
Tobiáš Varmuža	1819 – 1821
František Zálešák	1822 – 1826
Josef Rozumek	1827 – 1832
Josef Varmuža, čp. 20 (půlláník)	1832 – 1839
František Psoška, čp. 65 (podsedník)	1839 – 1843
Kašpar Čechmánek	1844 – 1845
František Psoška	1846 – 1847
František Mach, čp. 11 (půlláník)	1847 – 1848

mladší pudmistr

Jan Psoška	1834 – 1835
------------	-------------

rychtář

František Varmuža	1799
Josef Rozumek	1811 – 1812
Josef Adamčík (podsedník)	1812 - 1831

František Březina, čp. 25 (podsedník) 1842

JALUBÍ

pudmistr

Tomáš Grebeníček 1794 – 1795
Antonín Obdržálek 1796 – **1819**
Josef Čagánek **1819 – 1821**
Jan Grebeň 1821 – **1824**
Jan Grebeníček, čp. 133 **1824 – 1830**
Jan Obdržálek, čp. 80 (půlláník) **1830 – 1832**
Valentin Hejda, čp. 33 (podsedník) **1832 – 1839**
Jan Obdržálek čp. 80 (půlláník) **1839**
Jan Tomašík **1839 – 1841**
Jan Buršík (půlláník, čp. 30) **1841 – 1842**
Josef Horák, čp. 21 1843 – 1848
Jan Plaširyba 1849

mladší pudmistr

František Hruška **1824 –**
Jan Tomašík, čp. 132 1833
Josef Horák 1842
Josef Lapčík 1844

rychtář

Prokeš Hoblů 1596
Ondřej Maňásek 1794 – 1799
Martin Hrňa – **1824**
Jan Grebeň **1824 –**
Valentin Hejda, čp. 33 (podsedník) 1831
Jan Kostelníček 1835
Valentin Hejda, čp. 33 (podsedník) 1840 – 1844
Jan Kostelníček 1848 – 1849

mladší rychtář

Valentin Hejda, čp. 33 (podsedník) **1824 –**
Ignác Tomašík 1848

KOSTELANY

pudmistr

František Ondráš 1795
Martin Krpálek 1799
Josef Martinák 1817
Vincenc Nožička – **1839**
Tomáš Krpal, čp. 42 **1839 –**
Jan Mařák – **1845**

mladší pudmistr

Josef Koryčánek 1817

rychtář

Mikuláš Pleva	1795 – 1799
Tomáš Krpálek	1817
Tomáš Krpal	1845

MODRÁ**rychtář**

Josef Gavanda	1843
---------------	------

NEDAKONICE**pudmistr**

František Dvouletý	1794 – 1799
František Kutálek	1800 – 1805
Bernard Vaďura	1808 – 1816
Antonín Dvouletý	1817
Bernard Bůra	1818
Bernard Mareček	1823
Jan Dvouletý	1826 – 1829
František Vycudilík	1830 – 1832
Bernard Mareček	1832 – 1833
Šimon Dvouletý	1834 – 1835
František Komárek	1835 – 1837
František Vycudilík	1837
Bartoloměj Vaďura	1837 –
Josef Tesař	1838 – 1840
Matouš Vycudilík (podsedník)	1840 – 1842
František Dvouletý (podsedník)	1842 – 1843
Martin Kutálek	1844 – 1846
František Krajan	1846 – 1848

mladší pudmistr

Bernard Mareček	1817
Jan Bouřa	1818
Bernard Bouřa	1832

rychtář

František Kutálek	1799
Jan Dvouletý	1811
Tomáš Bouřa	1817
Jan Dvouletý	1818
Bernard Bůra	1829
Bernard Mareček	1831
Matouš Bartošik	1838
Tomáš Ott	1842 – 1845

OŘECHOV

pudmistr

Pavel Otepka	1794 – 1798
Florián Melichárek	1799
Pavel Otepka	1800 – 1804
Florián Stodůlka	1804 – 1805
Josef Hrachovina	1807 – 1808
Florián Stodůlka	1809 – 1812
Josef Míša	1813 – 1814
František Michal	1815 – 1817
Jan Lakosil	1818
František Lukůvka	1821 – 1822
Josef Hrachovina (čtvrtláník)	1822 – 1826
Josef Helia	1827 – 1830
Pavel Otepka	1831 – 1835
František Kadlčík	1835 – 1836
Jan Stodůlka	1836 – 1838
František Míša	1838 – 1840
Martin Lukůvka	1840 – 1841
Ignác Píštěk	1841 –
Antonín Andryšek	1842
Michal Filip, čp. 19	1842 –
Ignác Píštěk	1843
Jan Rathůský	1844
Filip Michal	1845
Ignác Píštěk	1846 – 1847

mladší pudmistr

Martin Lukůvka	1838 – 1839
Jan Rathůský	1845
Fabián Janík	1846

rychtář

Jan Zeman	1799
Václav Michal	– 1822
František Lukůvka	1822 – 1832
František Míša	1835 – 1841

POLEŠOVICE

pudmistr

Bartoloměj Andryšek	1794
Jiří Kuchař	1794
Pavel Martykán	1795 – 1799
Martin Holásek	1799 – 1802
Antonín Suchánek	1802 – 1805
Josef Tesař	1807 – 1812
František Martykán	1812 – 1813

Ondřej Hrobař	1813 – 1814
Antonín Suchánek	1814 – 1816
Josef Tesař	1816 – 1919
Josef Duda	1919 – 1820
Jan Andryšek	1821 – 1822
Jan Bartošík	1823 – 1825
František Běhávka	1826 – 1829
Ondřej Petrželka	1829 – 1830
Antonín Kutálek	1831 – 1835
Antonín Janík, čp. 243	1835 – 1837
Josef Bartošík, čp. 161 (podsedník)	1837 – 1838
František Bartošík, čp. 250 (čtvrtláník)	1838 – 1841
Jan Andryšek, podsedník	1841 – 1842
František Bartošík	1842
Fabián Veselý	– 1843
Josef Vaďura	1843 – 1844
František Havlíček	1844 – 1846
Josef Bartošík	1847

mladší pudmistr

Ondřej Vaďura	1829 –
Ondřej Měšťánek	1835 – 1837
Jiří Kutálek	1838
Josef Kutálek	1840
Pavel Slováček	1841
František Havlíček	1843
Ondřej Martykán	1844 -
Pavel Slováček	1847

rychtář

Jan Brzica	1795
Martin Běhávka	1820
Josef Tesař	1829
Antonín Běhávka	1835
Josef Tesař	1842 – 1844
Jan Mléčka	1844 – 1847

mladší rychtář

Tomáš Martykán	1820
Antonín Kutálek	1829 –
Antonín Běhávka	1835
Jan Mléčka	1838 – 1844
František Havlíček	1844 -
Antonín Běhávka	1845
Josef Petrželka	1847

hoferský fojtík

Jan Zvachula	1828 - 1835
Jan Bělovský	1836 - 1847

TĚMICE

pudmistr

Ignác Němec	1794 – 1797
Pavel Marčík	1798 – 1801
Martin Uhlíř	1802 – 1805
Jan Gloza	1808 – 1822
Pavel Pištěk	1823 – 1827
Pavel Hapla, čp. 6 (čtvrtláník)	1827 – 1830
Matouš Poštolka	1830 – 1834
Martin Leksika, čp. 15	1834 – 1836
Ignác Marčík	1836 (+)
Josef Gloza	1836 – 1838
Antonín Gloza	1838 – 1839
Tomáš Petřík, čp. 8	1839 – 1843
Josef Gloza, čp. 40	1843 – 1846
Antonín Poštolka, čp. 17	1846 – 1847
Martin Janůšek, čp. 14	1847 – 1848

mladší pudmistr

Martin Leksika, čp. 15	1827 –
------------------------	--------

rychtář

Pavel Hapla, čp. 6 (čtvrtláník)	1827
Tomáš Petřík, čp. 8	– 1842
Josef Gloza, čp. 40	1842 – 1845

TRAPLICE

pudmistr

Šebestián Vranka	1799, 1817
František Mikulík	1835
František Malovaný, čp. 60	– 1839
Jan Mikulík, čp. 61	1839 –
Kašpar Bičan, čp. 15 (podsedník)	– 1842
Pavel Hejda, čp. 71 (čtvrtláník)	1842 –
Martin Čevela, čp. 24 (čtvrtláník)	1847 –

rychtář

Josef Mikulec	1799
Jan Mikulík, čp. 61	1835 – 1842
František Malovaný, čp. 60	1847

TUČAPY

pudmistr

Jan Hlaváček	1794 – 1812
Tomáš Bilík	1813 – 1815
Pavel Psoška	1816 – 1817

František Bačák	1819
František Šoustek	1820 – 1824
František Šimík	1824 – 1833
Jan Zlámalík, čp. 19	1833 – 1835
Martin Andryšek	1835 – 1836
Jan Zlámalík	1836 – 1838
Antonín Hlaváček	1838 – 1839
Josef Hlaváček	1840 – 1843
František Bačák	1844
Antonín Hlaváček	1845
František Kočenda	1846 – 1847
Josef Bartošik	1847
Antonín Hlaváček	1848

mladší pudmistr

Matěj Polášek	1814
Antonín Buchta	1817

rychtář

Jan Zlámalík	1837
--------------	------

TUPESY

pudmistr

Matěj Ťuhýček	1683
Antonín Tománek	1797 – 1798
Matouš Mikulík, čp. 57 (podsedník)	1798 – 1799
Jan Mikulík, 115	– 1830
Antonín Churý, čp. 34	1831 –
Petr Preclík	– 1837
František Brázdil, čp. 67	1837 – 1841
Jan Vávra	1842 –
Petr Preclík	1844 – 1845
Martin Kedroň (dva podsedy)	1845 – 1848

mladší pudmistr

Jan Maňásek, čp. 19	1837 –
Jan Pleva	1842

rychtář

Václav Záhonek	1683
Jan Belant, čp. 55 (podsedník)	1799
Mikuláš Bureš	1837 – 1842

VÁŽANY

pudmistr

Antonín Vaculík	1830 – 1831
Jan Kutálek	1832 – 1834
František Polášek, čp. 90	1835 – 1839

Antonín Soukup, čp. 51	1839 –
František Helia	1840 – 1844
Martin Plevák, čp. 66	1844 – 1845
František Polášek	1846 – 1847

mladší pudmistr

Jan Vaculík	1839
Fabián Trlida	1846

rychtář

Florián Melichárek	1799
Martin Petřík	1834
František Helia	1846

VELEHRAD

pudmistr

Jan Lenhart, čp. 15	1841 – 1847
---------------------	-------------

rychtář

Jan Fajkus, čp. 36	1795 – 1799
Jan Oderský, čp. 22	1833 – 1841
Tomáš Gabriel	1847

ZLECHOV

pudmistr:

Martin Otrusník	1683
Jakub Cigoš	1775
Václav Kočenda, čp. 49 (půlláník)	1794 – 1803
František Otrusník, čp. 73 (půlláník)	1804 – 1810
František Černota, čp. 61 (půlláník)	1810 – 1814
František Maňásek, čp. 56 (půlláník)	1816 – 1821
Tobiáš Pleva	1821 – 1826
František Vávra, čp. 26 (půlláník)	1827 – 1829
Matěj Psoška, čp. 18 (půlláník)	1829 – 1832
Antonín Cigoš, čp. 16 (půlláník)	1832
Jan Maňásek	1832 – 1840
Martin Kořínek, čp. 15 (podsedník)	1841 – 1842
Tobiáš Pleva, čp. 46 (půlláník)	1842 – 1845
Jan Hlaváček, čp. 65 (čtvrťláník)	1845 – 1847
František Otrusník, čp. 67 (podsedník)	– 1850

mladší pudmistr

Jakub Pernička	1775
František Otrusník, čp. 73 (půlláník)	1799 – 1802
Petr Hlaváček, čp. 65 (půlláník)	1810 –
Antonín Cigoš, čp. 16 (půlláník)	1829 –

rychtář

Jiří Kedroň	1683
Josef Bilík, čp. 83 (podsedník)	1797
Jakub Buršík, čp. 24 (podsedník)	1799 – 1806
Tomáš Kutálek	1807
Tomáš Staufčík, čp. 72 (půlláník)	1810 – 1813
Jan Čevela	1820
Jan Janků, čp. 24 (podsedník)	1824 – 1831
František Otrusíník, čp. 67 (podsedník)	1831 – 1842
Antonín Buršík, čp. 54 (čtvrtláník)	– 1850

mladší rychtář

Jan Buchtík, čp. 17 (podsedník)	1798
Jan Čevela, čp. 64 (podsedník)	1810 – 1811
František Čevela	1820

PANSTVÍ BUCHLOV:

BŘESTEK

pudmistr

Matěj Valášek	1615
Lukáš Straka	1635
Jiří Zelinka (půlláník)	1766, 1769
Václav Šarata (čtvrtláník)	1767
Šimon Zelinka	1806
Martin Hána (čtvrtláník)	1825
Jan Kučík (podsedník)	1826 – 1831
Václav Chmelař (čtvrtláník)	1831 – 1836
Jan Kovařík	1836 – 1837
Václav Stodůlka, čp. 24 (čtvrtláník)	1837 – 1839
František Marek, čp. 96	1839 – 1842
Jan Kedroníček, čp. 15	1842 – 1845
Jan Marťan	1845 – 1847
Felix Kunc (čtvrtláník)	1847 – 1848
František Bednařík (podsedník)	1848 – 1849
Pavel Hejda (podsedník)	1849 – 1850

mladší pudmistr

Ondřej Marek	1769
Josef Mikel	1826 – 1828
Felix Kunc	1831 –
Marek Raimund	– 1850

fojt

Jan Hofírek	1611
Jan Očička (podsedník)	1612, 1615, 1616
Jíra Bohúše (podsedník)	1613, 1614
Vávra Soja	1616, 1617
Tomáš Hofírek	1619
Bartoš Krčal	1623, 1626, 1635, 1638
Josef Kožuský (půlláník)	1766
Bernard Staněk (podsedník)	1767
Jan Kamrla (podsedník)	1773
Jiří Habáň	1820 –
Jakub Straka	1825
Jan Kedroníček	1828 – 1838
Fortunát Maněk	1838 – 1842
Felix Kunc (čtvrtláník)	1848 –

fojtík

Antonín Hána (podsedník)	1773
--------------------------	------

BUCHLOVICE

pudmistr

Jiří Hrdloň	1611, 1612, 1613
Jiří Očička	1612
Václav Cikánek	1614
Martin Trachta	1620
Jíra Urban	1625
Jakub Kovář	1626
Jan Straka	1628
Mikuláš Holub	1633, 1634, 1635
Antonín Stýskalík (čtvrtláník)	1773
Lukáš Brlovský	1798
Martin Hrabec	– 1807
Matěj Raštica	1807 – 1810
Jan Merta	1817
František Strýček	– 1831
Vavřinec Kučík	1831 – 1835
Josef Hrabec	1835 – 1840
František Kunc, (půlláník)	1840 – 1843
Antonín Strýček	1843 –
František Gerža (čtvrtláník)	1844 – 1846
František Kunc	1846 – 1849
Antonín Strýček	1849

mladší pudmistr

Václav Malík,	1798
Matouš Beneš	1831
Martin Zelinka	1838 –

rychtář, fojt

Jiří Hrdloň	1596
Daniel Mach	1604
Ondřej Nešlechta	1606
Matěj Hodoušek	1607
Mikuláš Nešlechta (podsedník)	1608, 1613, 1614
Mikuláš Konečný	1608, 1609
Jakub Koníček	1609, 1610, 1611
Jan Šipula (podsedník)	1616, 1617
Tomáš Medů	1617
Matěj Komínek	1617
Václav Jakub Mlsnejch	1617, 1619
Jiří Urban	1618
Jiří Bahula (podsedník)	1610, 1611, 1612, 1613, 1614, 1615, 1623, 1628, 1631, 1635, 1637
Martin Hampala	1625
Václav Bečica	1626
Říha Valenta	1638
Josef Doležal (čtvrtláník)	1773
František Gerža	1836

fojtík

Václav Jursa	1773
Josef Jurča	1832
František Gerža	1835 –
Jan Strýček	1840 –

MEDLOVICE**pudmistr**

Antonín Mikulík	1780
František Náplava	1823 –
František Blecha	1831 – 1834
Josef Kolaja	1835 – 1837
Jan Vrtal	1837 – 1839
František Střížík	1839 – 1841
Pavel Petráš	1841 – 1844
Jan Vrtal	1844 – 1845
František Blecha	1845 – 1847
Jan Vrtal	1847 – 1848
Matěj Ondrůšek	1848 –

mladší pudmistr

Josef Mikel	1780
František Střížík	1837 –

fojt

Samuel Stoupal (čtvrtláník)	1773
Havel Náplava	1780
Fabián Náplava	– 1836 (+)
Matěj Ondrůšek	1836 – 1843
Štěpán Náplava	1843 –
František Burian	1847

MORAVANY**pudmistr**

Bernát Hofírek	1806
Melichar Pimek	1825 –
Josef Moravanský	1831 – 1832
Karel Moravanský	1832 – 1833
František Forman	1833 – 1834
Pavel Hofírek	1834 – 1837
František Zbořil	1837 – 1838
Antonín Svobodník	1838 – 1840
Karel Moravanský	1840 – 1843
František Hofírek (čtvrtláník)	1843 – 1845
František Zbořil	1845 – 1848

Karel Světnička (podsedník) 1848
Jan Jež 1848

mladší pudmistr

Florián Moravanský 1806
Pavel Hofírek 1827 – 1832
Jan Kuřil 1836
Jan Pimek 1837 – 1838
Karel Moravanský 1838 – 1840
Josef Frolec 1840 – 1841
Karel Kratochvíl 1841 – 1843
Václav Vaculík 1843 – 1848
František Kopečný 1848

fojt

Tomáš Dubský 1817
Valentin Hofírek 1820 – 1838
Josef Moravanský 1838 – 1843
Jan Reisingl 1843 – 1848
František Kouřil 1848

fojtík

Josef Mušketýr (podsedník) 1773
Tomáš Dubský 1806
Josef Moravanský 1832 – 1836

OSVĚTIMANY

pudmistr

Ignác Vrtal 1820 – 1822
František Habáň 1822 – 1823
Ondřej Bětík 1823 – 1826
Jan Moudrý 1826 –
Jiří Cvek 1830 – 1832
Ignác Vrtal 1832 – 1835
Jiří Cvek 1835 – 1839
Martin Pluskota 1839 – 1841
Josef Pohlodek 1841 – 1843
František Palan (čtvrtláník) 1843 – 1846
František Vrtal 1846 – 1848
Jan Vrtal (čtvrtláník) 1848 –

mladší pudmistr

Josef Mrkús 1822 – 1826
Jan Hána 1826
Jakub Březina 1843
Jan Mrkús 1848 –

fojt

Jan Blažek (čtvrtláník)	1773
František Bětík	1826
František Kaděra	1830
František Kučera	1832 – 1837
Jakub Březina	1837 –
Josef Jurkovský	1843 – 1844

fojtík

Pavel Peška (podsedník)	1773
-------------------------	------

SALAŠ**pudmistr**

Josef Viktora	1826 –
Antonín Zemánek	1831 – 1832
František Juřík	1832 – 1841
Josef Novotný	1841 – 1843
František Juřík	1843 – 1845
Martin Zemánek	1845 – 1847

mladší pudmistr

Martin Viktora	1839 – 1842
----------------	-------------

fojt

Josef Pudelka	1793
František Juřík	1832 – 1845
Josef Mařák	1845 –

STARÉ HUTĚ**pudmistr**

František Mikulčák	1806
Jiří Hána	1827 –
Josef Pikner	1831 –
Jiří Hána	1833 – 1842
Josef Pikner	1842 – 1847 (+)
Florián Bartek	1847 – 1848

fojt

Jan Machula	1806
Josef Pikner	1832 – 1839

STRÍBRNICE**pudmistr**

Pavel Košík	1617
Jakub Juřík	1823 –
Pavel Kočář	1826 – 1835

Tomáš Martinák	– 1836
Anastázius Mikulík	1836 – 1838
Pavel Kočář	1838 – 1841
Josef Náplava (půlláník)	1841 – 1843
František Švaniga	1843 – 1844
Štěpán Pištěk (půlláník)	1844 – 1849
Jan Lukeščík	1849 –

mladší pudmistr

Štěpán Pištěk	1826 – 1831
František Švaniga	1836
Ondřej Trávníček	1837
Josef Chhák	1838 –
František Švaniga	1841 – 1842
Josef Gottlieb	1843
Fabián Slezák (čtvrťláník)	1844 – 1848

fojt

Anastáz Trávníček (čtvrťláník)	1773
Ondřej Trávníček	1817 – 1837
František Švaniga	1837 – 1839
Jan Bucher	1839 –

fojtík

Václav Dusík (podsedník)	1773
Václav Bartoněk (čtvrťláník)	po 1773

STUPAVA

pudmistr

Jan Kutzer	1821 –
Matouš Korčák	1828 – 1837
Josef Stupňánek	1837 – 1841
Josef Merta, čp. 84	1841 – 1843
Jan Stupňánek	1843 – 1847
Josef Skalička (podsedník)	1847 – 1848

mladší pudmistr

Josef Merta	1837 – 1839
Ondřej Nedoma	1844

fojt

Martin Karafiát	1773
Florián Dupal	1820 –
Jan Blabla	1820 –
Tomáš Svěrák	– 1831
Martin Kohútek (čtvrťláník)	1831 – 1837
Matouš Korčák	1837 – 1843
Vincenc Veselý	1843 – 1847

ÚJEZDEC U OSVĚTIMAN

pudmistr

Václav Sabáček	1821 – 1826
Jiří Pokorák	1826 – 1831
František Polášek	1831 – 1836
František Hromada (podsedník)	1836 – 1838
Martin Mikel	1838 – 1841
Matouš Pištěk	1841 – 1843
Josef Hromada	1843 – 1847
František Polášek (podsedník)	1847 – 1849
František Mikel	1849 –

mladší pudmistr

Štěpán Luňák	1826 –
Josef Hromada	1841 –

fojt

Kristián Sabáček (podsedník)	1773
Josef Blecha	1817 – 1836
Jan Vrtal	1836
František Polášek	1836 – 1844
Martin Vaculík	1844 –

ŽERAVICE

pudmistr

Pavel Němec	1754
Jan Střebovský	1772
Ignác Sabák	1812
Josef Gloza	1813
František Janůšek	1815
Štěpán Pastorek	1816
Antonín Dobiáš	1820 – 1822
Antonín Wintřfeld	1822 – 1826
Ignác Stoupal	1826 – 1828
Josef Čech	1829 – 1833
Josef Zemánek	1833 – 1836
Štěpán Němec	1836 – 1839
Jan Domanský	1839 – 1840
Šebestián Holásek	1840 – 1842
Tomáš Žúrek	1842 – 1843
Šimon Střebovský	1843 – 1847
Mořic Žúrek, čp. 89 (podsedník)	1847 – 1849
Ludvík Polešovský	1849 –

mladší pudmistr

Václav Menšík	1772
Josef Gloza	1812
Josef Němec	1813 – 1822

Antonín Daněk	1824
Václav Menšík	1826 – 1828
Tomáš Žúrek	1829
Štěpán Němec	1831 – 1835
Šimon Střebovský	1836 – 1840
Mořic Žúrek	1840 – 1841
Jan Glos	1842 – 1843
Ludvík Polešovský	1844 – 1846
Josef Glos	1847 – 1848
fojt	
Pavel Pavlíček	1772
Antonín Wintřfeld	1832 – 1836

Pramen: viz seznam pramenů a literatury

e) Popis pracovní náplně pudmistra na velehradském panství:

Dem Bauermeister mit Zuhilfnahme des jungen Bauermeisters wird obliegen:

a) In der Gemeinde mit allem Ernste strenge Ordnung zu erhalten und auf Befolgung sowohl aller kaiserlichen königlichen Befehle, als auch aller vom Oberamte erfolgenden Aufträgen unter seiner eigener Haftung zu sehen.

b) Alle Contributionen und sonstige kaiserliche königliche Gaben und Schuldigkeiten pünktlich einzuheben und abzuführen.

c) Alle Lieferungen ausgeschriebene Vorspannen, Transporte, Einquartirungen und alle sonstige den allerhöchsten kaiserlichen königlichen Dienst betreffende Angelegenheiten zu besorgen.

d) Hat auch derselbe gemeinschaftlich mit den Gemein dwirten Auslagen der Gemeinde mit aller Redlichkeit, ohne Eigennutz und getreulich zu verwalten, um aber die stete Übersicht über die Gebahrung mit den Gemeindeinkünften zu haben, so wird ausdrücklich befohlen, auf der Stelle ein ordentliches Register über alle Gemeindeinkünfte und Auslagen zu führen. Auf der rechten Seite des Register müssen alle Empfänge und auf der linken Seite alle Ausgaben von dem Gemein dwirt eingeschrieben werden, ohne deren vorherigen Einschreibung darf weder ein Empfang geschehen, noch eine Ausgabe geleistet werden.

Dieses Register muss in der Gemein dkasse eingesperrt liegen, und diese Kasse muss mit doppelten Schlössern versehen sein, wovon einen Schlüssel der Bauermeister, den zweiten aber der 1. Gemein dwirt in Verwahrung haben wird. Unter andern wird ausdrücklich verboten, aus den Gemeindeinkünften Auslagen auf Trunk für die Gerichten zu bestreiten. Auf gleiche Art muss über das alle Jahr erwachsende Getreid und dessen Verwendung ein besonderes Register geführt werden und nach diesen beiden Registern müssen die jährlichen Gemein drechnungen getreu verfasst und an das Oberamt abgegeben werden, indem jede unredliche Handlung, sowohl an den Bauermeister als auch an den Gemein dwirten, streng bestraffet werden wird.

Pramen: MZAB, F 205, i. č. 125

f) Zpráva pro krajský úřad v Uherském Hradišti o rozhodnutí stížnosti obce Jalubí na tamního pudmistra Valentina Hejdu:

Referat dato 11. May 1839 über mehrere dem Valentin Hejda, Bauermeister zu Jallub, angeschuldigte gesetzwidrige Handlungen

Aktenstücke von Nummer 1 bis Nummer 12

Mehrere Ansassen der Gemeinde Jallub haben den Bauermeister Valentin Hejda beschuldiget, dass er sich mehrere gesetzwidrige Handlungen habe zu Schulden kommen lassen und zwar:

- 1. dass er dem Trunke ergeben sei,*
- 2. dass er der Gemeinde willkührliche und unnütze Auslagen mache,*
- 3. dass er durch ungestümes Betragen in Wirtshause die Gäste verscheuche,*
- 4. dass er die Verwendung eines Kassarestes von 92 Fl vom Jahre 1838 nicht gehörig ausgewiesen habe,*
- 5. dass er den Empfang von 50 Fl nicht in Rechnung gestellt habe,*
- 6. dass er die Gemeinde mit dem Schlafkreutzer bevorteile,*
- 7. dass er sich aus der Verlassenschaft der Witwe Zawotka 1 Metz Linsen zugeeignet und endlich sich,*
- 8. eines Diebstahls von den Gemeindegliedern durch Zueignung von Zwetschken schuldig gemacht habe, aus welchen Gründen die Entfernung des Bauermeister von seinem Amte angesprochen wurde.*

Die dieserwegen eingeleiten Erhebungen haben zur Genüge dargetan, dass diese Beschuldigungen teils gänzlich grundlos, teils aber weit übertrieben sein:

ad 1. ist erhoben, dass Valentin Hejda, so wie alle Slowaken, geistige Getränke liebe, keineswegs aber dem Trunke ergeben sei, wie angezeigt wurde.

ad 2. Wurde erhoben, dass er sich über alle gemachten Auslagen auszuweisen im Stande sei, indem sie in Rechnung gestellt und der versammelten Gemeinde vorgelesen worden sind. Überdies wurde die Gemeinderechnung alljährlich von dem Wirtschaftsamt revidirt und bestätigt.

ad 3. Wurde erhoben, dass die Musik abgeschafft wurde, um die ausgebrochene Unordnung zu beschwichtigen und die Ruhe wieder herzustellen.

ad 4. Was den Rechnungsrest per 92 Fl betrifft, so hat sich erhoben, dass dieser Rest mit Ende des Rechnungsjahres 1837 sich ergeben habe, hievon wurden mehrere specificirte Ausgaben in Summe von 31 Fl 55 Kr, welche im Laufe des Jahres in Ausgabe zu stellen vergessen wurden, erst nachträglich in Abzug gebracht, weswegen sich ein eigentlicher Kassarest von 60 Fl 47 Kr WW herausgestellt hat, welcher auch der Gemeinde nachträglich schriftlich bekannt gegeben wurde. In der Rechnung für das Jahr 1838 erscheint auch dieser Kassarest gehörig in Empfang gestellt. Daher die gedachte Kassabarschaft per 92 Fl 42 Kr WW auch ordentlich ausgewiesen erscheint.

Ad 5. Wurde durch Produzierung der Gemeinderechnung vom Jahre 1837 ausgewiesen, dass für das verkaufte [Haus] Nummer 27 der Betrag von 51 Fl WW gehörig in Empfang gestellt worden sei.

Ad 6. Ist durch Zeugen erhoben, dass der Schlafkreutzer immer gehörig repartirt und ausgezahlt worden sei.

Ad 7. Wurde durch Einsicht in das Inventarium nach der Witwe Zawotka erhoben, dass der Empfang für sämtliche versteigerte Effekten 22 Fl 10 Kr und die Ausgaben 7 Fl 20 Kr betragen haben und dass der Rest per 14 Fl 50 Kr für den abwesenden Erben fruchtbringend angelegt worden ist. Was die Linsen betrifft, deren nur 3/4 Metzen vorhanden waren, so wurde 1/4 Metz an Franz Kamereith per 1 Fl verkauft und mit dem Erlös eine Brotschuld der Verstorbenen bei der Bäckerin Chybik getilgt. Die übrigen 2/4 Metz wurden zur Bezahlung der Zeche für die Todenträger und des Ortsvorstandes verwendet.

Ad 8. Ist erhoben, dass dem Bergmeister in der Gemeinde Jallub, so wie auch dem Weingartenhüter, seit alten Zeiten her das Recht zustehe, in den Weigärten, welche ihrer Aufsicht unterstehen, sich das abgefallene Obst zu sammeln und für sich zu verwenden, weil weder der Bergmeister, noch der Hüter für ihre Bemühung irgend eine Bezahlung von den Eigentümern beziehen. Der Bauermeister Valentin Hejda war zugleich Bergmeister und als solchem stand ihm auch das erwähnte Recht zu, welches er deswegen auch geübet hat.

Aus diesen Erhebungen geht hervor, dass die gegen Valentin Hejda vorgebrachten Beschuldigungen teils grundlos, teils aber von der Art seien, dass wider denselben keine ordentliche Untersuchung eingeleitet werden könne. Da überdiess Valentin Hejda sein Amt als Bauermeister und Bergmeister freiwillig niedergelegt hat, so erhält die eingebrachte Beschwerde mehreren Gemeindeansassen von Jallub hierdurch ihre Erledigung. Hievon sind die Beschwerdeführer auf Verlangen schriftlich zu verständigen.

Mateus Sieber Amtsvorsteher

Pramen: MZAB, F 207, i. č. 125

g) Průběh renovace obce Moravany v roce 1838 zachycený ve spise vrchního úřadu:

Jméno panu vrchnímu od celej obce moravanské

Dle starýho způsobu dle pudmistrovský vejpovědi France Zbořila tohoto roku z pudmistrovskýho ouřadu od něho vykázanýho votum sobě tyto tři sousedy kvůli libosti v našem ouplném shromáždění vyvolili, obzvláště prvního Karla Moravanskýho, Antona Slobodníka a France Šimečka. Z těch 3 jednoho v tem způsobě jak Franz Zbořil pudmistr přijat a zvolen byl, kdežto my jich k slavnému vrchnímu ouřadu k uznání vůli jejich udáváme, aby nám z těch třech sousedů jednoho za pudmistra ráčili představit hned po novým roku.

Důkaz toho následující podpis

V Moravanech dne 8. prosince 1837

Franc Zbořil, pudmistr

jméno celej obce

* * *

Slavný vrchní ouřad

Já, moravanský pudmistr, poníženě prosím strany mojí vejpovědi a ode mě vykázaného votum tohoto roku z pudmistrovskýho ouřadu, by slavný vrchní ouřad ráčil druhého pudmistra přistavit.

V Moravanech dne 7. ledna 1838

xxx Franc Zbořil, pudmistr

* * *

Milostivý pane vrchní,

já, moravanský pudmistr Franz Zbořil, poníženě prosím dle mojí výpovědi a ode mě vykázaného votum tohoto roku z pudmistrovskýho ouřadu, aby ráčili tento týden novýho pudmistra představit.

Abych já již jedenkrát svůj ouřad mohl odevzdat a svou domácí práci více nemrhat, poněvadž sem samotný hospodář v domě, tak mně to žádný oužitek nepřináší, nýbrž samú škodu a mrzutost v domě.

V Moravanech dne 7. ledna 1838

xxx Franz Zbořil, pudmistr

* * *

Slavný vrchní ouřade!

Já, níže podepsaný Franz Zbořil, pudmistr moravanský, poníženě prosím, poněvadž rok mé služby přichází a svůj pudmistrovský ouřad složit povinen sou, z té příčiny, že samotný jeden pán domu su, tak mně ta služba žádný užitek nepřináší, nýbrž samú škodu.

Za jedno drobný děti mám a za druhý na robotou sám jít mosím a za třetí na silnicu sám mosím být a za to nic nemám, nebrž samú mrzutost, tak z té příčiny poníženě prosím slavný vrchní ouřad, abych po novým roku z mýho ouřadu propuštěn byl, poněvadž já v tom ouřadě zůstat nechci ani zůstat nemožu a pisař mně nechce slúžit.

V Moravanech dne 1. decembra 1837

xxx Franz Zbořil, pudmistr

Wird zum Bauermeister der Anton Swobodnik erwählt und das Protokoll ad acta reponiert

* * *

Protokoll aufgenommen beim Oberamte der Herrschaft Buchlau am 20. Jänner 1838

Gegenstand

Ist die Wahl eines neuen Bauermeisters für die Dorfgemeinde Morawan aus Anlass der vor dem Amte abgegebenen Bitte des alten Bauermeisters Franz Zbořil, dass er sein ihm bis nun anvertraute Amt nicht mehr auszuüben im Stande ist, weil er hiedurch seinen Wirtschaft vernachlässigen möchte.

Da derselbe ohnehin schon seine Zeit als Bauermeister gedient hat, so nimmt man keinen Anstand, ihn von dem Amte zu entheben und an dessen Stelle den Anton Swobodnik als einen ehrlichen, moralischen und für das Amt tauglichen Mann als Bauermeister zu ernennen. Indem derselbe auf seine Pflichten erinnert wurde, so hat man von ihm nach gemachten Meineidserinnerung nachstehenden Eid abgenommen:

Já, Anton Svobodnik, přísahám k Pánu Bohu všemohoucímu a vševědoucímu, že já v tomto mým uloženým ouřadu jakožto purmistr obce moravanskej ve všem, co se mně od slavného buchlovského kanceláře nařídí, poslušně, spravedlivě a věrně zachovati, pro všeobecné dobré všechno činiti a zlé odvracovati chci a slibuji, obecní peníze načkoliv mně svěřené budou, ouplně tam, kam patří, odváděti a spravedlivě oučtovati, vdovy a sirotky zastávati a hájiti, s každým, jak domácím, tak přespólním, bohatým neb chudým, s přítelem neb nepřátelem spravedlivě jednati se zavazuju, tajné znešení neb soudy, komu potřeba není, nevyjadřovati, obzvláště ale všelijakých zapovězených schůzek a soukrovních rad, které se protiv všeobecnému dobrému tejkají, nadržeti a neb držeti nedovolovati, nýbrž ve všem, cokoliv tento ouřad v sobě obsahuje, spravedlivě jednati, k čemuž mně dopomáhej Bůh. Amen.

Juravit et subscripsit:

Anton Svobodnik, pudmistr

Hiemit wird gegenwärtiges Protokoll geschlossen und gefertigt.

Actum ut supra.

Joseph Schubert Amtsvorsteher

Topitsch Aktuar

* * *

Protokoll aufgenommen beim Oberamt der Herrschaft Buchlau am 27. Jänner 1838

Gegenstand

Anton Svobodnik beedeter Bauermeister der Gemeinde Morawan tritt mit der Bitte vor, die nachbenannten Insassen als Karl Morawansky als Jungbauermeister, dann den Wenzl Buchta und den Wenzl Sušina als Geschworene in Eid zu nehmen.

Da niemand der Gemeindgliedern etwas zu erinnern hat, so werden dieselben in ihrer Kategorie bestätigt und sonach nach erlassener Meineidserinnerung folgender Schwur abgenommen:

Já, Karel Moravanský, já, Vencl Buchta, a já, Vencl Sušina, ouřadní z Moravan, přísaháme k Pánu Bohu všemohoucímu a vševědoucímu, že v týmto mým uloženým ouřadním stavu v obci moravanskej ve všem, co se mně od pudmistra nařídí, poslušně, spravedlivě a věrně chovati a vyplniti, pro všeobecné dobré všechno činiti a zlé odvarovati chci. Obecní peníze pudmistrovi vybírati spravedlivě pomáhati a hájiti, s každým, jak domácím, tak přespólním, chudým neb bohatým, s přítelem neb nepřitelem spravedlivě jednati se zavazují, tajné snešení neb súdy, komu potřeba není, nevyjadřovati, obzvláště všelijakých zapovězených schůzek a soukrovních rad, který proti všeobecnému dobrému by se vztahovaly, nedržeti a neb držeti nedovolovati, nýbrž ve všem, co koliv tento ouřad v sobě obsahuje, spravedlivě jednati, k čemuž mně dopomáhej Bůh všemohoucí.

*Karel Moravanský, mladší pudmistr
Buchta Vencl, úřadní
Sušina Vencin, úřadní*

*Hiemit wird gegenwärtiges Protokoll geschlossen und gefertigt.
Actum ut supra.
J. Schubert Amtsvorsteher
Topitsch Aktuar*

Pramen: MZAB, F45, i.č. 413, kart. 10

h) Stížnost pudmistra ze Stupavy na sousedy brojící proti němu:

Vysoce učený a urozený pane vrchní!

Já sem skrže 10 roků jakožto pudmistr všechny řízení, které od slavného vrchního ouřadu do obce přicházely, bedlivě plnil a o všeobecný dobrý pořádek se staral, ale sem v obci špatnou odměnu za to dočkal. Tato odměna pozůstává v tomto totiž:

Dne 5. března běžícího roku v neděli večer Josef a Martin Merta seděli při kořalce v pálenici a veřejně prohlašovali, že já obec ve všem klamu a okrádám. Tedy já doslechna tyto řeči, nechal sem osedlý obyvatele do shromáždění zvolat a jim zase ty outraty, které při konskripci udělané byly, veskrz přečíst. Pak byli ti dva svrchu jmenovaní tázáni, v čem to klamání neb okrádání pozůstává. Oni ale všeho se odpírali. Josef Merta hned počal na stolicí prát a sakrovat a vstal a řekl: „Sousedi, pojdem přeč!“ a s tím sousedy k rozbroji povzbuzoval. Od té chvíle každý týhoden sobě tajně shromáždění dělají a praví, že když oni neráčeji mě propustit, aby sobě mě za pudmistra podrželi, a obec že sobě udělá druhého. Minutou neděli nechal sem přečísti cirkuláře stranyvá silnice ve shromáždění, ale sem dostal za odpověď následovně:

- 1. Filip Bartek řekl, že druhé obce jen smích mají ze stupavských, že vždy napřed silnici navázejí, tedy abych je první nevyháněl.*
- 2. Franc Čížek na to řekl, že já chci býti na panství ten nejhodnější a že chci chválen býti a sám že nikam nejedu.*
- 3. Merta Josef jda domů řekl, že on jest první v pořádku obecní, ale že nikam nepojede.*
- 4. K tomu ještě Josef Kohútek v hromadě mnoho darebných řečí přidal, tak posledně udělal se mezi nim křik a bez dokonalé odpovědi domů se rozešli.*
- 5. Martin Vašek jdouce ze shromáždění ohavně na veřejné cestě přes dědinu mně zlodějů a cikánů vykřikoval a to samé i na cizím panství mě za nespravedlivého vyhlašoval.*

Já mám dítky, manželku, a kdyby buď mně, nebo jim takové věci nějaká slota dnes neb zejtra předhazovati měl, zdaližby mě a mé celé familie by to do smrti nebolelo a nermoutilo.

Toto zbouření zlé následky míti může, neb nebudou-li tito buřiči potrestáni, oni druhému pudmistru též činiti se opováží, obzvláště pak, když oni se vždy na královský krajský ouřad odvolávají. Protož já v poníženosti jich, urozený pane, prosím, neráčeji mě v této případnosti opouštěti a ráčeji se za mě ujmouti, a ty protivníky dle jejich uznání potrestati.

Jejich

v Stupavě dne 21. března 1837

nejponíženější služebník

Matůš Korčák, pudmistr

Zdroj: MZAB, F45, i.č. 413, kart. 10

i) Přehled příjmů a výdajů obcí panství Velehrad za léta 1831-1847 (mimo městečka Polešovic):

	1831	1832	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839
Babice									
skládky v penězích					0zl	0zl	0zl	0zl	0zl
v % příjmů					0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
příjmy					536zl 50kr	532zl 42kr	522zl 22kr	481zl 55kr	494zl 50kr
výdaje					381zl 43kr	387zl 45kr	394zl 57kr	370zl 57kr 2d	400zl 16kr 1d
rozdíl příjmů a výdajů					155zl 7kr	144zl 57kr	127zl 25kr	110zl 57kr 2d	94zl 33kr 3d
Boršice									
skládky v penězích	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl
v % příjmů	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
příjmy	793zl 15kr	347zl 52kr	624zl 3kr	552zl 18kr	609zl 37kr	734zl 33kr	763zl 21kr	1048zl 50kr	975zl 58kr 3d
výdaje	394zl 54kr	214zl 40kr	624zl 3kr	493zl 59kr	509zl 37kr	641zl 21kr	435zl 21kr	671zl 55kr	749zl 18kr
rozdíl příjmů a výdajů	398zl 21kr	133zl 12kr	0zl	58zl 19kr	100zl	93zl 12kr	328zl	376zl 55kr	226zl 40kr 2d
Domanín									
skládky v penězích	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	133zl 41kr	0zl	0zl	41zl 4kr
v % příjmů	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	20,1%	0,0%	0,0%	6,8%
příjmy	291zl 49kr	363zl 54kr	263zl 52kr	417zl 47kr 2d	506zl 28kr 2d	666zl 39kr 2d	397zl 8kr	560zl 6kr	602zl 10kr
výdaje	292zl	380zl 12kr 2d	218zl 11kr	286zl 26kr 2d	430zl 28kr 2d	597zl 50kr 2d	365zl 32kr	395zl 53kr	440zl 25kr
rozdíl příjmů a výdajů	- 0zl 11kr	-16zl 18kr 2d	45zl 41kr	131zl 21kr	76zl	68zl 49kr	31zl 36kr	164zl 13kr	161zl 45kr
Huštěnovice									
skládky v penězích	0zl	48zl 32kr	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	21zl
v % příjmů	0,0%	3,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	2,5%
příjmy	1187zl 52kr 2d	1581zl 56kr	671zl 22kr	363zl 15kr	358zl 55kr	747zl 11kr	944zl 20kr	478zl 45kr	835zl 37kr 2d
výdaje	1187zl 52kr 2d	1581zl 56kr	671zl 22kr	344zl 15kr	328zl 53kr 2d	704zl 6kr	910zl 30kr 2d	461zl 51kr 3d	823zl 45kr
rozdíl příjmů a výdajů	0zl	0zl	0zl	19zl	30zl 1kr 2d	43zl 5kr	33zl 49kr 2d	16zl 53kr	11zl 52kr 2d
Jalubí									
skládky v penězích	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl
v % příjmů	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
příjmy	553zl 19kr	528zl 10kr	443zl 35kr	407zl 25kr	579zl 53kr	597zl 21kr	504zl 52kr	604zl 55kr	437zl 22kr 2d
výdaje	451zl 55kr	425zl 27kr	435zl 30kr	329zl 22kr	378zl 57kr	461zl 12kr	444zl 5kr	604zl 55kr	430zl 32kr 2d
rozdíl příjmů a výdajů	101zl 24kr	102zl 43kr	8zl 5kr	78zl 3kr	200zl 56kr	136zl 9kr	60zl 47kr	0zl	6zl 50kr
Nedakonice									
skládky v penězích	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl
v % příjmů	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
příjmy	607zl 20kr	689zl 42kr 2d	906zl 30kr	1117zl 18kr 3d	1011zl 5kr 2d	1531zl 44kr	788zl 5kr 2d	847zl 14kr 1d	1416zl 51kr 1d
výdaje	525zl 55kr	689zl 42kr 2d	640zl 15kr	891zl 47kr 2d	746zl 0kr 2d	1285zl 52kr	693zl 13kr 3d	828zl 59kr 1d	963zl 13kr
rozdíl příjmů a výdajů	81zl 25kr	0zl	266zl 15kr	225zl 31kr 1d	265zl 5kr	245zl 52kr	94zl 51kr 3d	18zl 15kr	453zl 38kr

	1840	1841	1842	1843	1844	1845	1846	1847
Babice								
skládká v peněžích		0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl
v % příjmů		0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
příjmy		1704zl 57kr 2d	2026zl 49kr 1d	1784zl 41kr 3d	1722zl 35kr	1782zl 10kr	754zl 12kr 2d	610zl 3kr
výdaje		385zl 28kr	622zl 47kr 2d	460zl 46kr 3d	396zl 55kr	347zl 8kr 3d	367zl 15kr	152zl 2kr 2d
rozdíl příjmů a výdajů		1319zl 29kr 1d	1404zl 1kr 3d	1323zl 55kr	1325zl 40kr	1435zl 1kr 1d	386zl 57kr 2d	458zl 0kr 2d
Boršice								
skládká v peněžích	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl
v % příjmů	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
příjmy	1382zl 38kr 3d	1312zl 17kr 2d	977zl 35kr 2d	1109zl 54kr 1d	932zl 23kr	1273zl 56kr 3d	1418zl 36kr 3d	1857zl 9kr 1d
výdaje	977zl 7kr 2d	1262zl 32kr 2d	819zl 6kr 3d	1109zl 54kr 1d	767zl 6kr 1d	762zl 15kr	675zl 3kr 3d	1042zl 13kr
rozdíl příjmů a výdajů	405zl 31kr 1d	49zl 45kr	158zl 28kr 3d	0zl	165zl 16kr 3d	511zl 41kr 3d	743zl 33kr	814zl 56kr 1d
Domanín								
skládká v peněžích	60zl 42kr	52zl	50zl	155zl 37kr 2d	52zl 30kr	55zl 30kr	55zl 30kr	51zl
v % příjmů	8,1%	11,8%	10,4%	21,8%	10,4%	9,8%	8,4%	8,4%
příjmy	745zl 46kr 2d	440zl 58kr	481zl 15kr	712zl 50kr	504zl 15kr	568zl 51kr 1d	656zl 52kr 2d	603zl 36kr 1d
výdaje	703zl 25kr 2d	406zl 43kr	400zl 20kr	624zl 21kr 1d	405zl 21kr 1d	462zl 10kr	651zl 16kr 1d	487zl 50kr
rozdíl příjmů a výdajů	42zl 21kr	34zl 15kr	80zl 55kr	88zl 28kr 3d	98zl 53kr 3d	106zl 41kr 1d	5zl 36kr 1d	115zl 46kr 1d
Huštěnovice								
skládká v peněžích	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl
v % příjmů	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
příjmy	796zl 55kr	725zl 17kr 2d	960zl 3kr	608zl 39kr 1d	616zl 9kr 1d	579zl 36kr 3d	740zl 23kr 3d	1688zl 6kr 1d
výdaje	763zl 32kr 2d	591zl 40kr	858zl 28kr 3d	539zl 55kr	586zl 30kr	544zl 55kr 2d	726zl 55kr	1614zl 30kr
rozdíl příjmů a výdajů	33zl 22kr 2d	133zl 37kr 2d	101zl 34kr 1d	68zl 44kr 1d	29zl 39kr 1d	34zl 41kr 1d	13zl 28kr 3d	73zl 36kr 1d
Jalubí								
skládká v peněžích	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl
v % příjmů	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
příjmy	579zl 20kr	694zl 36kr 3d	481zl 23kr	417zl 37kr 2d	695zl 18kr 3d	711zl 37kr 2d	747zl 28kr 3d	444zl 25kr 2d
výdaje	481zl 1kr 1d	623zl 7kr 2d	478zl 21kr 3d	366zl 23kr 3d	731zl 32kr 2d	510zl 46kr 1d	736zl 45kr 2d	433zl 20kr 2d
rozdíl příjmů a výdajů	98zl 18kr 3d	71zl 29kr 1d	3zl 1kr 1d	51zl 13kr 3d	- 36zl 13kr 3d	200zl 51kr 1d	10zl 43kr	11zl 5kr
Nedakonice								
skládká v peněžích	0zl		0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl
v % příjmů	0,0%		0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
příjmy	1462zl 37kr 2d		976zl 53kr 3d	1732zl 35kr	1727zl 28kr	1614zl 57kr 2d	1344zl 42kr 2d	1433zl 53kr 3d
výdaje	840zl 57kr 2d		779zl 38kr	873zl 6kr 3d	849zl 20kr 2d	1027zl 16kr 1d	723zl 31kr 1d	812zl 42kr 2d
rozdíl příjmů a výdajů	621zl 40kr		197zl 15kr 2d	859zl 28kr	878zl 7kr 2d	587zl 41kr 1d	621zl 11kr 1d	621zl 11kr 1d

	1831	1832	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839	
Ořechov										
skládká v penězích	23zl 44kr	0zl	0zl	0zl	0zl	20zl 25kr	0zl	0zl	19zl 42kr 2d	
v % příjmů	19,3%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	16,8%	0,0%	0,0%	18,8%	
příjmy	122zl 47kr	95zl 38kr 2d	72zl 30kr	74zl 30kr	75zl	121zl 39kr 2d	81zl 22kr 2d	79zl 22kr 2d	104zl 54kr 1d	
výdaje	122zl 47kr	122zl 17kr	72zl 30kr	74zl 30kr	71zl 8kr	121zl 39kr 2d	81zl 22kr 2d	79zl 22kr 2d	104zl 54kr 1d	
rozdíl příjmů a výdajů	0zl	- 26zl 38kr 2d	0zl	0zl	3zl 52kr	0zl	0zl	0zl	0zl	
Těmice										
skládká v penězích	49zl 55kr	26zl 24kr	20zl 30kr	0zl	18zl 15kr	18zl 45kr	0zl	34zl 45kr	22zl 15kr	
v % příjmů	12,6%	12,4%	16,5%	0,0%	10,2%	11,2%	0,0%	14,0%	11,0%	
příjmy	395zl 45kr	212zl 53kr	124zl 6kr	243zl 33kr	179zl 30kr	167zl 4kr	135zl 9kr	247zl 40kr	202zl 32kr	
výdaje	462zl 39kr	219zl 25kr	111zl 59kr	211zl 6kr	176zl 10kr	202zl 24kr	244zl 33kr	361zl 6kr 1d	183zl 4kr	
rozdíl příjmů a výdajů	- 66zl 54kr	- 6zl 32kr	12zl 7kr	32zl 27kr	3zl 20kr	- 35zl 20kr	- 109zl 24kr	- 113zl 26kr 1d	19zl 28kr	
Tučapy										
skládká v penězích	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	
v % příjmů	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	
příjmy	55zl 46kr	41zl 1kr	73zl 12kr	75zl 33kr	56zl 40kr	90zl 37kr	42zl 7kr	49zl 53kr	63zl 23kr 3d	
výdaje	47zl 59kr	35zl 57kr	61zl 37kr	64zl 32kr	48zl 26kr	86zl 30kr	42zl	46zl 40kr	61zl 31kr 1d	
rozdíl příjmů a výdajů	7zl 47kr	5zl 4kr	11zl 35kr	11zl 1kr	8zl 14kr	4zl 7kr	0zl 7kr	3zl 13kr	1zl 52kr 2d	
Vážany										
skládká v penězích	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	47zl	0zl	40zl	
v % příjmů	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	48,8%	0,0%	35,4%	
příjmy	79zl 39kr	64zl 35kr	62zl	84zl 32kr	65zl 54kr	70zl 6kr	96zl 21kr	67zl 45kr	112zl 55kr	
výdaje	133zl 59kr	64zl 35kr	62zl	84zl 32kr	65zl 54kr	70zl 6kr	96zl 21kr	67zl 45kr	112zl 55kr	
rozdíl příjmů a výdajů	- 54zl 20kr	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	
Zlechov										
skládká v penězích	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl		0zl	0zl	
v % příjmů	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%		0,0%	0,0%	
příjmy	363zl 37kr	428zl 16kr	606zl 50kr	516zl 50kr	574zl 3kr	639zl 53kr		808zl 22kr 2d	490zl 25kr	
výdaje	303zl 14kr	388zl 13kr	538zl 52kr	405zl 48kr	453zl 2kr	513zl 53kr		727zl 7kr 2d	422zl 45kr 2d	
rozdíl příjmů a výdajů	60zl 23kr	40zl 3kr	67zl 58kr	111zl 2kr	121zl 1kr	126zl		81zl 15kr	67zl 39kr 1d	

		1840	1841	1842	1843	1844	1845	1846	1847
Ořechov									
skládky	v peněžích	0zl	7zl 30kr	46zl 37kr 2d	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl
	v % příjmů	0,0%	6,4%	10,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
příjmy		90zl 30kr	116zl 20kr	445zl 30kr	174zl 27kr 2d	246zl 42kr 2d	256zl 25kr	211zl 32kr 2d	456zl 20kr
výdaje		90zl 30kr	116zl 20kr	445zl 30kr	137zl 55kr	196zl 47kr 2d	238zl 52kr 2d	203zl 12kr 2d	290zl 17kr 2d
rozdíl příjmů a výdajů		0zl	0zl	0zl	36zl 32kr 2d	49zl 55kr	17zl 32kr 2d	8zl 20kr	166zl 2kr 2d
Těmice									
skládky	v peněžích	20zl 15kr	20zl 15kr	20zl	20zl 15kr	27zl 7kr 2d	25zl 22kr 2d	24zl 30kr	22zl 30kr
	v % příjmů	11,4%	10,9%	15,9%	7,7%	12,5%	9,0%	7,2%	8,0%
příjmy		178zl 3kr	185zl 22kr 2d	126zl 2kr 2d	263zl 40kr	216zl 42kr 2d	281zl 45kr	339zl 40kr	281zl 35kr
výdaje		165zl 43kr	171zl 7kr 2d	154zl 27kr 2d	251zl 55kr	175zl 48kr 3d	203zl 40kr	288zl 45kr	239zl 30kr
rozdíl příjmů a výdajů		12zl 20kr	14zl 15kr	-28zl -25kr	11zl 45kr	40zl 53kr 3d	78zl 5kr	50zl 55kr	42zl 5kr
Tučapy									
skládky	v peněžích	0zl	0zl	0zl	3zl 22kr 2d	0zl	0zl	0zl	0zl
	v % příjmů	0,0%	0,0%	0,0%	2,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
příjmy		66zl 17kr 2d	98zl 14kr 1d	114zl 45kr 2d	116zl 20kr	99zl 58kr 3d	114zl 2kr 2d	82zl 59kr 1d	86zl 52kr 2d
výdaje		58zl 40kr 2d	62zl 10kr	85zl 30kr 2d	94zl 22kr 2d	51zl 41kr 3d	145zl 51kr 1d	96zl 38kr	72zl 51kr 3d
rozdíl příjmů a výdajů		7zl 36kr 3d	36zl 4kr 1d	29zl 15kr	21zl 57kr 2d	48zl 16kr 3d	- 31zl-48kr-3d	- 13zl 38kr-3d	14zl 0kr 2d
Vážany									
skládky	v peněžích	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	45zl	175zl 22kr 2d	0zl
	v % příjmů	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	28,4%	75,3%	0,0%
příjmy		87zl 45kr	282zl 50kr	244zl 37kr 2d	284zl 7kr 2d	318zl 7kr 2d	158zl 32kr 2d	232zl 55kr	147zl 2kr 2d
výdaje		87zl 45kr	154zl 15kr	123zl 55kr	149zl 27kr 2d	257zl 7kr 2d	158zl 32kr 2d	232zl 55kr	136zl 5kr
rozdíl příjmů a výdajů		0zl	128zl 35kr	120zl 42kr 2d	134zl 40kr	61zl	0zl	0zl	10zl 57kr 2d
Zlechov									
skládky	v peněžích	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl
	v % příjmů	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
příjmy		587zl 16kr 3d	517zl 28kr	595zl 6kr 1d	564zl 25kr	591zl 21kr 3d	704zl 39kr 1d	630zl 59kr 1d	801zl 44kr 1d
výdaje		585zl 41kr 1d	440zl 1kr 1d	595zl 6kr 1d	527zl 11kr 1d	390zl 13kr	582zl 53kr 3d	564zl 22kr 2d	626zl 8kr 3d
rozdíl příjmů a výdajů		1zl 35kr 2d	77zl 26kr 3d	0zl	37zl 13kr 3d	201zl 8kr 3d	121zl 45kr 2d	66zl 36kr 3d	175zl 35kr 2d

ostatní		Cerony 1844	Cerony 1845	Traplice 1842	Tupesy 1841	Velehrad 1843	Velehrad 1847
skládky	v peněžích	0zl	0zl	7zl 30kr	0zl	185zl 20kr	184zl 16kr 1d
	v % příjmů	0,0%	0,0%	4,0%	0,0%	100,0%	100,0%
příjmy		37zl	42zl 44kr 1d	186zl 11kr 3d	387zl 41kr 3d	185zl 20kr	184zl 16kr 1d
výdaje		34zl 30kr 2d	42zl 58kr 3d	119zl 56kr 3d	348zl 3kr 3d	185zl 20kr	178zl 2kr 2d
rozdíl příjmů a výdajů		2zl 29kr 1d	- 0zl 14kr 1d	66zl 15kr	39zl 38kr	0zl	6zl 13kr 3d

Pramen: MZAB, F207, i.č. 126, kart. 140-147, 150-153

j) Struktura příjmů a výdajů městečka Polešovic v letech 1831-1847:

		1831	1832	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839
příjmy	přebytek z předchozího roku	150zl	0zl	0zl	0zl	0zl	50zl	10zl		2zl 30kr
	hoferské platy	64zl	54zl	36zl 36kr	28zl 59kr	20zl	26zl	41zl 15kr		50zl
	jarmareční plat	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl		0zl
	pronájem budov	279zl 28kr	225zl	376zl 55kr	440zl 37kr 2d	459zl 10kr	433zl 7kr 2d	703zl 7kr 2d		701zl 27kr 2d
	pronájem pozemků	150zl 50kr	140zl 32kr	120zl 24kr	120zl 24kr	169zl 37kr 2d	171zl 37kr 2d	179zl 37kr 2d		160zl
	prodej obecních produktů	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl		0zl
	jiné	0zl	43zl 34kr	46zl 5kr	30zl	38zl	0zl	0zl		0zl
	celkem letošní příjem	494zl 18kr	463zl 6kr	580zl	620zl 0kr 2d	686zl 47kr 2d	630zl 45kr	924zl		911zl 27kr 2d
	skládky	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	193zl 7kr 2d		42zl 55kr
	celkem (vč. přebytku z loňska a skládek)	644zl 18kr	463zl 6kr	580zl	620zl 0kr 2d	686zl 47kr 2d	680zl 45kr	1127zl 7kr 2d		956zl 52kr 2d

výdaje	údržba obecních budov	99zl 24kr	79zl 42kr	79zl 59kr	58zl 45kr	50zl 10kr	108zl	53zl 49kr 2d		
	řemeslníci	80zl 4kr	53zl 29kr	140zl 21kr	150zl 43kr 2d	170zl 15kr	280zl 12kr 2d	24zl 13kr		
	poplatky	17zl 40kr	40zl 20kr	31zl 20kr	39zl 40kr	34zl 10kr	40zl 50kr	38zl 13kr 2d		
	dobročinné	40zl 40kr	46zl 30kr	48zl 10kr	38zl 35kr	43zl 55kr	79zl 5kr	107zl 26kr		
	kancelářské	9zl 40kr	9zl 55kr	9zl 55kr	10zl 7kr	10zl 10kr	9zl 36kr 1d	13zl 41kr		
	platy	108zl	115zl 30kr	118zl	118zl	118zl	118zl	118zl		
	daně z obecních nemovitostí	11zl 40kr	11zl 40kr	11zl 40kr	11zl 40kr	11zl 40kr	11zl 40kr	544zl 13kr		
	jiné	277zl 10kr	106zl	140zl 35kr	192zl 30kr	198zl 27kr 2d	23zl 21kr 1d	224zl 8kr 3d		
	celkem	644zl 18kr	463zl 6kr	580zl	620zl 0kr 2d	636zl 47kr 2d	670zl 45kr	1123zl 44kr 3d		
	rozdíl příjmů a výdajů	0zl	0zl	0zl	0zl	50zl	10zl	3zl 22kr 3d		

		1840	1841	1842	1843	1844	1845	1846	1847
příjmy	přebytek z předchozího roku	5zl	2890zl	2940zl	3059zl 10kr	2871zl 27kr 2d	2926zl 57kr 2d	2827zl 2kr 2d	2815zl
	hoferské platy	75zl	60zl	58zl 30kr	55zl 30kr	62zl 10kr	43zl 30kr	87zl 30kr	71zl 30kr
	jarmareční plat	0zl	7zl 30kr	4zl 10kr	3zl 45kr	3zl 45kr	3zl 45kr	15zl	13zl 45kr
	pronájem budov	365zl 25kr	301zl 52kr 2d	748zl 7kr 2d	367zl 30kr	360zl	355zl	457zl 55kr	458zl 20kr
	pronájem pozemků	160zl	160zl	160zl 50kr	159zl 48kr 3d	164zl 40kr	162zl 46kr	165zl	165zl
	prodej obecních produktů	0zl	278zl 25kr	171zl 50kr	162zl	213zl 32kr 2d	0zl	267zl 30kr	0zl
	jiné	3322zl 40kr	173zl 12kr 2d	142zl	142zl 45kr	143zl 52kr 2d	144zl 30kr	145zl 2kr 2d	283zl 15kr
	celkem letošní příjem	3923zl 5kr	981zl	1285zl 27kr 2d	891zl 18kr 3d	948zl	709zl 31kr	1137zl 57kr 2d	991zl 50kr
	skládky	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl
	celkem (vč. přebytku z loňska a skládek)	3928zl 5kr	3871zl	4225zl 27kr 2d	3950zl 28kr 3d	3819zl 27kr 2d	3636zl 28kr 2d	3965zl	3806zl 50kr

výdaje	údržba obecních budov	37zl 35kr	9zl 15kr		115zl 57kr 2d	35zl 57kr 2d	127zl 57kr 2d	54zl 55kr	41zl 40kr
	řemeslníci	53zl 15kr	59zl 7kr 2d		31zl 25kr	58zl	129zl 27kr 2d	32zl 55kr	42zl 17kr 2d
	poplatky	50zl 47kr 2d	61zl 52kr 2d		111zl 15kr	78zl 15kr	272zl 42kr 2d	189zl 16kr 1d	93zl 1kr 1d
	dobročinné	53zl 7kr 2d	30zl 35kr		84zl 41kr 1d	0zl	11zl 2kr 2d	112zl 37kr 2d	98zl 54kr
	kancelářské	10zl 25kr	9zl 55kr		5zl 22kr 2d	4zl 30kr	8zl	9zl 2kr 2d	10zl
	platy	114zl	124zl 37kr 2d		119zl	123zl	122zl 45kr	117zl 45kr	118zl
	daně z obecních nemovitostí	544zl 12kr 2d	544zl 12kr 2d		544zl 12kr 2d	544zl 12kr 2d	11zl 40kr	549zl 43kr 3d	549zl 44kr 2d
	jiné	174zl 42kr 2d	91zl 25kr		67zl 7kr 2d	48zl 35kr	125zl 51kr 1d	83zl 45kr	50zl 42kr 2d
	celkem	1038zl 5kr	931zl		1079zl 1kr 1d	892zl 30kr	809zl 26kr 1d	1150zl	1004zl 19kr 3d
	rozdíl příjmů a výdajů	2890zl	2940zl		2871zl 27kr 2d	2926zl 57kr 2d	2827zl 2kr 1d	2815zl	2802zl 30kr 2d

Pramen: MZAB, F207, i.č. 126, kart. 148, 149

k) Přehled příjmů a výdajů obcí panství Buchlov za léta 1831-1848 (mimo městečka Buchlovic):

	1831	1832	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839
Břestek									
skládky v peněžích	0zl	0zl	0zl	6zl 24kr	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl
v % příjmů	0,0%	0,0%	0,0%	7,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
příjmy	105zl 40kr	144zl 57kr	66zl	85 zl 19kr	82zl 28kr	86zl	100zl 26kr	147zl 42kr	106zl
výdaje	74zl 31kr	154zl 17kr	57zl 50kr	85zl 19kr 2d	59zl 32kr	64zl 40kr	97zl 14kr	166zl 23kr	107zl 31kr
rozdíl příjmů a výdajů	31zl 9kr	- 9zl 20kr	8zl 10kr	0zl 0kr 2d	22zl 56kr	21zl 20kr	3zl 12kr	- 18zl 41kr	- 1zl 31kr
Medlovice									
skládky v peněžích	48zl 24kr	61zl	89zl 18kr	117zl 48kr	61zl 20kr	57zl	41zl 20kr	15zl 20kr	40zl 36kr
v % příjmů	42,9%	76,2%	61,3%	72,0%	39,4%	74,3%	57,2%	18,6%	48,0%
příjmy	112zl 42kr	80zl 3kr	145zl 37	163zl 39kr	155zl 47kr	76zl 40kr	72zl 15kr	82zl 18kr	84zl 36kr
výdaje	112zl 49kr	80zl 3kr	145zl 37kr	163zl 39kr	155zl 47kr	76zl 40kr	72zl 15kr	82zl 18kr	84zl 36kr
rozdíl příjmů a výdajů	- 0zl 7kr	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl
Moravany									
skládky v peněžích	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl
v % příjmů	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
příjmy	203zl 25kr	74zl 30kr	199zl 58kr	178zl 25kr	167zl 27kr	180zl 48kr	138zl 56kr	163zl 21kr	278zl 10kr 2d
výdaje	302zl 15kr	202zl 10kr	136zl 52kr	178zl 25kr	165zl 51kr	180zl 48kr	140zl 39kr	163zl 21kr	281zl 15kr
rozdíl příjmů a výdajů	- 98zl 50kr	- 127zl 40kr	63zl 6kr	0zl	1zl 36kr	0zl	- 1zl 43kr	0zl	- 3zl 4kr 2d
Osvětimany									
skládky v peněžích	52zl	6zl 40kr	54zl 56kr	53zl 13kr	67zl 12kr	48zl 39kr	30zl 20kr	61zl 31kr	0zl
v % příjmů	48,5%	14,8%	57,9%	56,0%	34,2%	22,0%	19,7%	29,9%	0,0%
příjmy	107zl 11kr	44zl 55kr	94zl 50kr	94zl 58kr	196zl 42kr	220zl 44kr	153zl 57kr	205zl 30kr	158zl 31 2d
výdaje	106zl 26kr	43zl 47kr	94zl 16kr 2d	94zl 38kr	196zl 9kr 2d	219zl 38kr	153zl 22kr	205zl 16kr	146zl 34kr
rozdíl příjmů a výdajů	0zl 45kr	1zl 8kr	0zl 33kr 2d	0zl 20kr	0zl 32kr 2d	1zl 6kr	0zl 35kr	0zl 14kr	11zl 57kr 2d
Salaš									
skládky v peněžích	24zl 8kr	34zl 8kr	30zl	56zl 32kr	25zl 40kr	54zl 40kr	31zl 32kr	29zl 56kr	54zl 18kr
v % příjmů	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
příjmy	24zl 8kr	34zl 8kr	30zl	56zl 32kr	25zl 40kr	54zl 40kr	31zl 32kr	29zl 56kr	54zl 18kr
výdaje	25zl 26kr	34zl 23kr	30zl 13kr	56zl 32kr	25zl 10kr	54zl 18kr	31zl 50kr	29zl 15kr	54zl 38kr
rozdíl příjmů a výdajů	- 1zl 18kr	- 15kr	- 13kr	0zl	0zl 30kr	0zl 22kr	- 0zl 18kr	0zl 41kr	- 0zl 20kr

	1831	1832	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839
Staré Hutě									
skládky v peněžích	68zl 34kr	48zl 44kr	60zl 7kr	79zl 13kr	50zl 26kr	64zl 36kr	55zl 32kr	67zl 26kr	60zl 4kr
v % příjmů	100,0%	96,5%	100,0%	100,0%	100,0%	99,2%	99,2%	98,7%	98,9%
příjmy	68zl 34kr	50zl 31kr	60zl 7kr	79zl 13kr	50zl 26kr	65zl 6kr	55zl 59kr	68zl 18kr	60zl 44kr
výdaje	66zl 47kr	59zl 7kr	60zl 7kr	79zl 13kr	49zl 56kr	64zl 39kr	55zl 7kr	67zl 38kr	60zl 15kr
rozdíl příjmů a výdajů	1zl 47kr	- 8zl 36kr	0zl	0zl	0zl 30kr	0zl 27kr	0zl 52kr	0zl 40kr	0zl 29kr
Stříbrnice									
skládky v peněžích	52zl	66zl 18kr	68zl 24kr	98zl 8kr	96zl 38kr	58zl	85zl 59kr	37zl	55zl
v % příjmů	48,5%	63,6%	65,2%	89,9%	91,0%	100,0%	73,2%	33,2%	38,2%
příjmy	107zl 14kr	104zl 18	104zl 54kr	109zl 11kr	106zl 8kr	58zl	117zl 29kr	111zl 32kr	143zl 55kr
výdaje	114zl 42kr	116zl 37k	108zl 7kr	109zl 11kr	106zl 8kr	162zl 49kr	117zl 29kr	103zl 7kr	136zl 47kr
rozdíl příjmů a výdajů	- 7zl 28kr	- 12zl 19kr	- 3zl 13	0zl	0zl	- 104zl 49kr	0zl	8zl 25kr	7zl 8kr
Stupava									
skládky v peněžích	163zl 24kr	84zl 6kr	89zl 50	105zl 5kr	122zl 52kr	93zl 54kr	66zl 40kr	98zl 36kr	86zl 4kr
v % příjmů	99,8%	95,9%	99,2%	99,5%	99,7%	99,2%	97,5%	97,6%	100,0%
příjmy	163zl 40kr	87zl 43kr	90zl 34kr	105zl 38kr	123zl 13kr	94zl 38kr	68zl 21kr	101zl 1kr	86zl 4kr
výdaje	163zl 25kr	86zl 59kr	90zl 1kr	105zl 17kr	122zl 29kr	92zl 57kr	65zl 56kr	101zl 16kr	86zl 3kr
rozdíl příjmů a výdajů	0zl 15kr	0zl 44kr	0zl 33kr	0zl 21kr	0zl 44kr	1zl 41kr	2zl 25kr	- 0zl 15kr	0zl 1kr
Újezdec									
skládky v peněžích	162zl 5kr	102zl	122zl 10kr	165zl 14kr	124zl 24kr	78zl 15kr	100zl 20kr	99zl	74zl 15kr
v % příjmů	95,9%	78,6%	86,8%	90,7%	87,7%	72,3%	71,9%	78,5%	59,0%
příjmy	169zl 5kr	129zl 45k	140zl 40kr	182zl 14kr	141zl 54kr	108zl 15kr	139zl 27kr	126zl 4kr	125zl 55kr
výdaje	169zl 37kr	127zl 5kr	140zl 40kr	179zl 27kr 2d	147zl 51kr	109zl 47kr	135zl 26kr	126zl 40kr	134zl 51kr
rozdíl příjmů a výdajů	- 0zl 32kr	2zl 40kr	0zl	2zl 46kr 2d	- 5zl 57kr	- 1zl 32kr	4zl 1kr	- 0zl 36kr	- 8zl 56kr
Žeravice									
skládky v peněžích	534zl 10kr 1d	232zl 3kr	266zl 19kr	290zl 59kr	543zl 30kr 2d	0zl	0zl	340zl 43kr	22zl 11kr
v % příjmů	88,9%	42,4%	74,6%	96,8%	41,7%	0,0%	0,0%	76,1%	20,1%
příjmy	600zl 41kr 2d	547zl 11kr 1d	356zl 48kr	300zl 29kr	1302zl 38kr 2d	43zl 49kr	47zl 15kr	447zl 27kr	110zl 35kr
výdaje	654zl 33kr 2d	601zl 35kr 1d	368zl 12kr 1d	300zl 29kr	1131zl 35kr 3d	43zl 49kr	47zl 15kr	473zl 26kr 2d	77zl 14kr 1d
rozdíl příjmů a výdajů	- 53zl 52kr	- 54zl 24kr	- 11zl 24kr 1d	0zl	171zl 2kr 3d	0zl	0zl	- 25zl 59kr 2d	33zl 20kr 3d

	1840	1841	1842	1843	1844	1845	1846	1847	1848
Staré Hutě									
skládká v peněžích	74zl 48	57zl 45kr	74zl 40kr	67zl 57 2d	62zl 25kr	83zl 25kr	113zl 10kr	80zl 30kr	81zl 5kr
v % příjmů	99,4%	97,6%	98,5%	99,6%	99,6%	100,0%	100,0%	99,4%	99,1%
příjmy	75zl 17kr	59zl 11kr 2d	75zl 48kr 2d	68zl 13kr	62zl 39kr	83zl 26kr	113zl 13kr	81zl 1kr 2d	81zl 51kr
výdaje	73zl 50kr 2d	58zl 3kr	74zl 24kr 2d	67zl 59kr	62zl 38kr	83zl 23kr	112zl 41kr 2d	80zl 15kr 2d	81zl 10kr 2d
rozdíl příjmů a výdajů	1zl 26kr 2d	1zl 8kr 2d	1zl 24kr	0zl 14kr	0zl 1kr	0zl 3kr	0zl 31kr 2d	0zl 46kr	0zl 40kr 2d
Stříbrnice									
skládká v peněžích	0zl	46zl 40kr 1d	<i>129zl 41kr 2d</i>	308zl 49kr 1d	102zl 10kr 1d	157zl 55kr	80zl 10kr 1d	72zl 35kr	79zl 4kr 1d
v % příjmů	0,0%	53,7%	86,1%	91,3%	54,0%	72,6%	75,1%	50,4%	55,3%
příjmy	53zl 39kr	86zl 55kr 1d	<i>150zl 41kr 2</i>	338zl 25kr 1d	189zl 10kr 1d	217zl 25kr	179zl 10kr 1d	143zl 54kr	143zl 4kr 1d
výdaje	113zl 43kr	86zl 55kr 1d	<i>150zl 41kr 2</i>	346zl 38kr 1d	189zl 10kr 1d	217zl 25kr	177zl 21kr 1d	144zl 9kr	141zl 20kr 1d
rozdíl příjmů a výdajů	- 60zl 4kr	0zl	0zl	- 8zl 13kr	0zl	0zl	1zl 49kr	- 0zl 15kr	1zl 44kr
Stupava									
skládká v peněžích	145zl 34kr	84zl 40kr	84zl 36kr	98zl 18kr	120zl 12kr	122zl 18kr	150zl 16kr	134zl 35kr	148zl 48kr
v % příjmů	99,9%	99,6%	99,3%	99,4%	99,5%	100,0%	100,0%	100,0%	99,8%
příjmy	145zl 40kr	85zl 2kr 2d	85zl 14kr	98zl 53kr	120zl 47kr	122zl 18kr	150zl 16kr	134zl 35kr	149zl 4kr 2d
výdaje	145zl 17kr 2d	84zl 24kr 2d	84zl 39	98zl 18kr	120zl 22kr 2d	122zl 18kr	150zl 16kr	134zl 50kr 2d	148zl 32kr
rozdíl příjmů a výdajů	0zl 22kr 2d	0zl 38kr	0zl 35kr	0zl 35kr	0zl 24kr 2d	0zl	0zl	- 0zl 15kr 2d	0zl 32kr 2d
Újezdec									
skládká v peněžích	156zl 11kr	101zl 8kr	45zl 9kr	128zl 40kr	37zl 21kr	76zl 5kr	50zl 50kr	20zl 38kr	27zl 30kr
v % příjmů	89,4%	100,0%	93,8%	90,2%	30,0%	44,4%	34,3%	13,2%	19,1%
příjmy	174zl 41kr	101zl 8kr	48zl 9kr	142zl 40kr	124zl 28kr	171zl 12kr	148zl 4kr	156zl 48kr	143zl 40kr
výdaje	166zl 11kr	101zl 8kr	48zl 19kr	140zl 27kr	124zl 28kr	171zl 5kr	147zl 45kr	148zl 48kr	143zl 40kr
rozdíl příjmů a výdajů	8zl 30kr	0zl	- 0zl 10kr	2zl 13kr	0zl	0zl 7kr	0zl 19kr	8zl	0zl
Žeravice									
skládká v peněžích	126zl 46kr	112zl 30kr	77zl 29kr	119zl 34kr	167zl 0kr 1d	53zl 43kr	35zl 5kr 3d	<i>164zl</i>	<i>129zl 50kr</i>
v % příjmů	72,1%	39,6%	31,5%	52,8%	55,1%	28,4%	18,7%	52,4%	35,3%
příjmy	175zl 47kr 3d	284zl 16kr 3d	245zl 49kr	226zl 34kr	302zl 56kr 1d	189zl 3kr 1d	187zl 26kr 3d	<i>312zl 47kr 2d</i>	<i>367zl 41kr 2d</i>
výdaje	145zl 49kr	284zl 16kr 3d	245zl 49kr	226zl 34kr	302zl 56kr 1d	189zl 3kr 1d	187zl 26kr 3d	<i>312zl 47kr 2d</i>	<i>357zl 41kr 2d</i>
rozdíl příjmů a výdajů	29zl 58kr 3d	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	0zl	<i>0zl</i>	<i>10zl</i>

Poznámka: Kurzívou psané částky byly v originálních účtech udány v konvenční minci a při zpracování převedeny na vídeňskou měnu.

Pramen: MZAB, F45, i.č. 413, kart. 10-12

I) Struktura příjmů a výdajů městečka Buchlovic v letech 1831-1848:

		1831	1832	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839
příjmy	přebytek z minulého roku	54zl 42kr 1d	25zl 40kr 2d		25zl 44kr 3d	183zl 59kr 1d	130zl 12kr	373zl 53kr	362zl 16kr 3d	305zl 49kr
	tržní poplatky	23zl 19kr	22zl 54kr	22zl 47kr	27zl 14kr	24zl 12kr	28zl 57kr	20zl 38kr	22zl 54kr	20zl 12kr
	za šenkování obecního vína	10zl 4kr	4zl 20kr	3zl 16kr	11zl 22kr 2d	21zl 37kr 2d	5zl 20kr	13zl 44kr	0zl 57kr	4zl 30kr
	pronájem obecních budov	16zl 30kr	39zl 40kr	24zl 20kr	19zl	38zl 30kr	35zl	40zl	34zl 40kr	44zl 23kr
	pronájmy obecní půdy	17zl 6kr	14zl 36kr	82zl 12kr 2d	82zl 12kr 2d	80zl 36kr 2d	94zl 21kr	94 zl 33kr 2d	88zl 3kr 2d	89zl 21kr 2d
	prodej produktů	142zl 10kr 1d	162zl 43kr	55zl 29kr 3d	336zl 59kr	90zl 34kr 1d	297zl 14kr 2d	36zl 47kr 3d	60zl 9kr 3d	43zl 19kr 2d
	jiné	32zl 27kr	82zl 17kr		70zl			80zl	59zl 23kr	7zl 30kr 2d
	celkem letošní příjem	241zl 36kr 1d	326zl 30kr	188zl 5kr 1d	546zl 48kr	255zl 30kr 1d	460zl 52kr 2d	285zl 43kr 1d	266zl 7kr 1d	209zl 16kr 2d
	celkem (vč. přebytku z loňska)	296zl 18kr 2d	352zl 10kr 2d	188zl 5kr 1d	572zl 32kr 3d	439zl 29kr 2d	591zl 4kr 2d	659zl 36kr 1d	628zl 24kr	515zl 5kr 2d
výdaje	navracení loňského dluhu pudmistrovi			33zl 45kr						
	stavby a údržba obecních budov	119zl 26kr 2d	202zl 41kr	17zl 16kr	2zl	72zl 17kr	11zl 45kr	6zl	36zl 4kr	9zl 32kr
	poplatky	11zl 39kr	10zl 15kr	13zl 7kr 2d	7zl 30kr	13zl 39kr	20zl 51kr	28zl 7kr	32zl 58 2d	30zl 3kr 2d
	dobročinné	19zl 44kr 2d	39zl 5kr	5zl 57 kr 2d	7zl 52kr	11zl 41kr	24zl 17kr	7zl 15kr 2d	24zl 31kr	31zl 15kr
	kancelářské	5zl 18kr	5zl 46kr	9zl 26kr	5zl 21kr	10zl 14kr	13zl 19kr	7zl 43kr 2d	17zl 20kr	11zl 47kr 2d
	platy	54zl 6kr	54zl	54zl 6kr	54zl 12kr	54zl 6kr	45zl 40kr	54zl 12kr	54zl 6kr	54zl 12kr
	pozemková a domovní daň	20zl 24kr 2d	20zl 12kr 2d	20zl 12kr 2d	20zl 12kr 2d	20zl 12kr 2d	20zl 12kr 2d	20zl 12kr 2d	20zl 12kr 2d	20zl 12kr 2d
	jiné	39zl 59kr 2d	53zl 56kr	8zl 30 kr	291zl 26kr	127zl 8kr	81zl 7kr	173zl 49kr	137zl 21kr	83zl 38kr
	celkem	270zl 38kr	385zl 55kr 2d	162zl 20kr 2d	388zl 33kr 2d	309zl 17kr 2d	217zl 11kr 2d	297zl 19kr 2d	322zl 33kr	240zl 40kr 2d
	rozdíl příjmů a výdajů	25zl 40kr 2d	- 33zl 45kr	25zl 44kr 3d	183zl 59kr 1d	130zl 12kr	373zl 53kr	362zl 16kr 3d	305zl 49kr*	274zl 25kr

* Tato částka je ovšem chybná, písař se při výpočtu rozdílu příjmů a výdajů zmýlil o 2 kr, správný výsledek by měl být 305 zl 51 kr. Chyba kupodivu unikla i revidentovi a suma byla převzata jako přebytek i do účtu z následujícího roku.

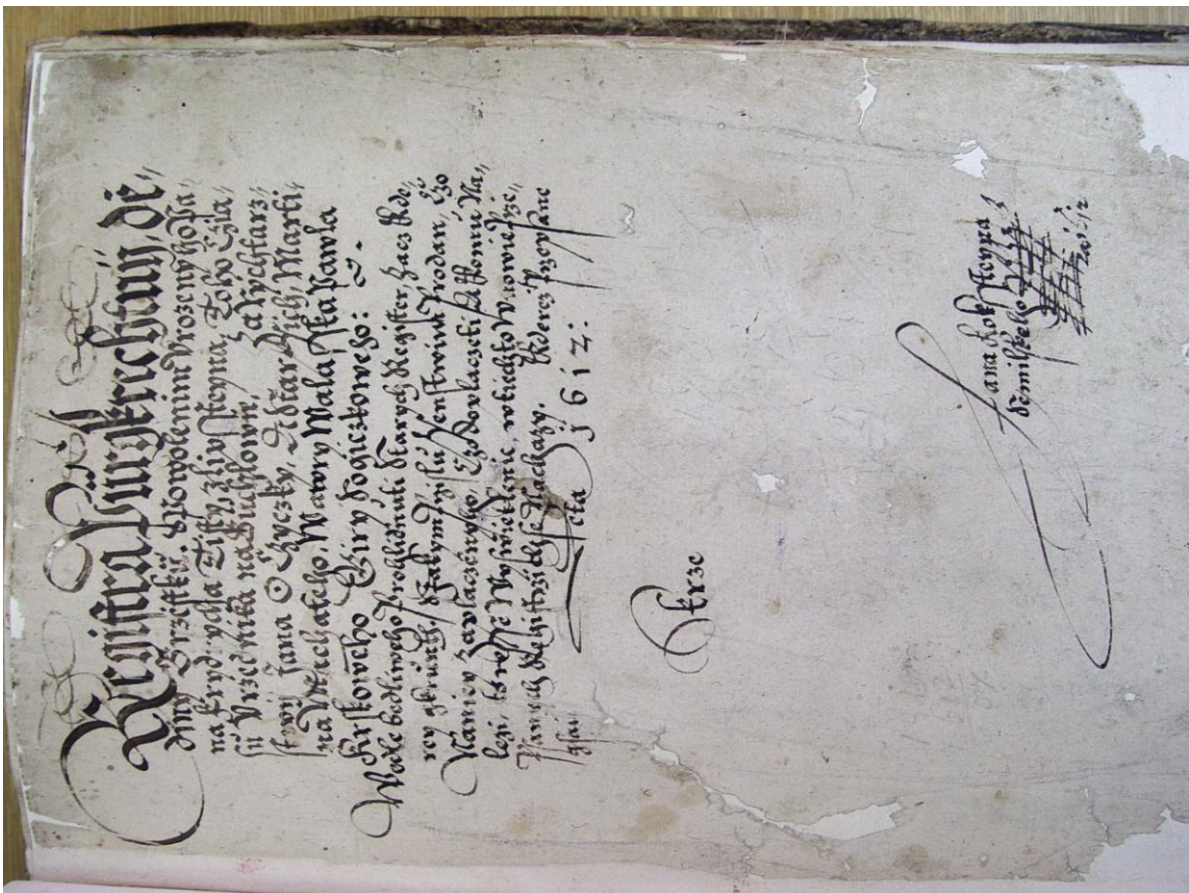
		1840	1841	1842	1843	1844	1845	1846	1847	1848
příjmy	přebytek z minulého roku	274zl 25kr	291zl 44kr 2d	84zl 33kr 1d	2zl 1kr 3d	32zl 41kr 2d	104zl 5kr 1d	58zl 5kr 1d	100zl 53kr 3d	129zl 19kr 3d
	tržní poplatky	24zl 41kr	26zl 56kr 2d	18zl 27kr 3d	25zl 9kr 1d	20zl 55kr 2d	40zl 45kr	40zl 45	40zl 45kr	41zl 22kr 2d
	za šenkování obecního vína	25zl 13kr 2d	5zl 10kr	16zl 21kr	5 zl		4zl	24zl 10kr	15zl	5zl 30kr
	pronájem obecních budov	28zl 17kr	48zl	78zl 52kr	63zl 20kr	80zl	80zl	76zl	82zl	73zl
	pronájmy obecní půdy	89zl 21kr 2d	89zl 21kr 2d	86zl 9kr	86zl 8kr	86zl 9kr	85zl 9kr	85zl 9kr	85zl 7kr 2d	93zl 25kr
	prodej produktů	74zl 55kr	68zl 50kr 3d	17zl 23kr 1d	66zl	62zl 57kr	6zl 46kr 1d	15zl 30kr	10zl 20kr	11zl 55kr
	jiné	54zl 46kr	1zl 15kr				11zl 5kr	16zl 5kr	11zl 30kr	10zl
	celkem letošní příjem	297zl 14kr	239zl 33kr 3d	217zl 13kr	245zl 37kr 1d	250zl 1kr 2d	227zl 45kr 1d	257zl 39kr	244zl 42kr 2d	235zl 12kr 2d
	celkem (vč. přebytku z loňska)	571zl 39kr	531zl 18kr 1d	301zl 46kr 1d	247zl 39kr	282zl 43kr	331zl 50kr 2d	315zl 44kr 1d	345zl 36kr 1d	364zl 32kr 1d
výdaje	navracení loňského dluhu pudmistrovi									
	stavby a údržba obecních budov	91zl 25kr	289zl 11kr 2d	115 zl 26kr	46zl 1kr	6zl	48zl 25kr	6zl	6zl	59zl 20kr
	poplatky	45zl 52kr	45zl 26kr 2d	60zl 6kr	45zl 19kr	49zl 29kr	55zl 24kr	49zl 29kr	47zl 1kr 2d	54zl 27kr 2d
	dobročinné	33zl 13kr	22zl 45kr	33zl 40 kr	24zl 35kr	40zl 10kr	38zl 17kr	65zl 52kr 2d	63zl 7kr 2d	55zl 15kr
	kancelářské	6zl 18kr	8zl 49kr	10zl 14kr	9zl 33kr 2d	7zl 5kr	7zl 39kr	7zl 12kr	7zl 45kr	6zl 15kr
	platy	54zl	54zl 6kr	54zl 6kr	54zl	54zl 12kr	54zl 12kr	54zl 12kr	54zl	54zl
	pozemková a domovní daň	20zl 12kr 2d	20zl 12kr 2d	20zl 12kr 2d	20zl 15kr	20zl 15kr	20zl 15kr	20zl 15kr	25zl 37kr 2d	25zl 37kr 2d
jiné	28zl 54kr	6zl 14kr 2d	6zl	15zl 14kr	1zl 28kr	49zl 33kr 1d	11zl 50kr	12zl 45kr	8zl	
	celkem	279zl 54kr 2d	446zl 45kr	299zl 44kr 2d	214zl 57kr 2d	178zl 39kr	273zl 45kr 1d	214zl 50kr 2d	216zl 16kr 2d	262zl 55kr
	rozdíl příjmů a výdajů	291zl 44kr 2d	84zl 33kr 1d	2zl 1kr 3d	32zl 41 2d	104zl 4kr	58zl 5kr 1d	100zl 53kr 3d	129zl 19kr 3d	101zl 37kr 1d

Pramen: MZAB, F45, i.č. 413, kart. 10-12

XI/2. Obrazová příloha

1. Sekretní pečeť Polešovic – dosud nepublikovaný typ pečeti tohoto městečka (MZAB, E 207, i. č. 157)

2. Úvodní zápis purkrechtní knihy obce Břestek z roku 1612 (SOKA UH, AO Břestek, i. č. 1)

Notam

Der zugehörigen, u. gebohrn Stawulhorn Friedrijsberg "

No	Antken Gimmung wohnung	Stawulhorn	No 113 Gimmung wohnung	No 114 Gimmung wohnung
	Maurus bnf Ruppoldi	77	Maurus Ruppoldi	76
9	Lorenz Kuchler	1	Lorenz Kuchler	4
10	Julius Gudermit	17	Martin Gudermit	5
15	Lorenz Lickpik	19	Julius Marmyok	11
14	Simon Madisner	18	Silje Gygendilic	12
16	Lorenz Gellner	20	Julius Lindpik	60
25	Lorenz Gimmung	63	Martin Gimmung	116
26	Lorenz Gimmung	64	Lorenz Gimmung	121
28	Lorenz Gimmung	66	Antken Madisner	pepsi 7
40	Lorenz Lindpik	67	Lorenz Del	
41	Martin Ruppoldi	53	Johr Lulland	
42	Julius Gimmung	68	Antken Gimmung	
44	Julius Gimmung	149	Lulland Gimmung	
46	Lorenz Gimmung	128	Anders Gimmung	
47	Antken Gimmung		pepsi 19.	
50	Antken Gimmung			
124	Julius Gimmung			
58	Julius Gimmung			
7	Lorenz Gimmung			
114	Martin Gimmung			
115	Johr Gimmung			
118	Lulland Gimmung			
125	Martin Gimmung			
139	Johr Gimmung			
140	Martin Gimmung			
24	Lorenz Gimmung			
	pepsi 25.			

Agolla Obry malyte wryp gynnne te gnyofive
 7ti gunda.

3. Záznam o volbě pudmistra v obci Tupesy (tzv. votum) z roku 1831 (MZAB, F 207, i. č. 125)

Allgemeine Vorschrift vom bradischer k. k. Kreisamte.

Bei den Dorfgemeinden dürfen Kollekten nur im äußersten Nothfalle, und wenn gemeindnützig angeordnet, hiezu Anlaß geben, Pflanz greifen, und es müssen im Falle bedeutender Abweichungen bei den Heberschüssen die Ursachen hievon in den summarischen Nachweisungen der Gebührens = Erfolge angegeben werden.

Nach einem höchsten Hofkanzlei = Dekrete vom 5. April L. J. Zahl 9425 ist aus Anlaß der vorgelegten Summen = riken über die Vermögensverwaltung bei den Dorfgemeinden im Jahre 1839 das Steigen der Kollekten unbillig wahrgenommen worden, da doch die höchsten Hofdekrete vom 20. März 1835 Sub. Eröffnung vom 2. November 1837 Zahl 27395 (h. Sub. Eröffnung vom 2. April 1835 Zahl 13258 und 18. Dezember 1837 Zahl 45212 und freis = ämtlichen Birkulars vom 29. April 1835 Zahl 5188 und 12. Februar 1838 Zahl 92) die ausdrückliche Weisung enthalten, daß bei allen Gemeinden, wo Heberschüsse bestehen, die Kollekten abgestellt, oder doch auf die Fälle der strengsten Nothwendigkeit beschränkt werden sollen, und daß dort, wo erstere von Bedeutung und dissonant sind, deren Verwendung zur fruchtbringenden Anlage, oder zu andern gemeinnütigen Zwecken einzutreten habe.

Damit nun die Summen der durch Kollekten aufzubringenden Gelder weiterhin nicht so bedeutend werden, daß dadurch die Steuerfähigkeit der Kontribuenten gefährdet werden könnte; so findet man die Amtsbekanntmachung hohen Sub. Auftrages vom 7. v. M. J. 17614 an die genaueste Beachtung der höchsten Hofkanzlei =

Laffe vom 2. Juni 1831 Zahl 10844 20. März 1835 Zahl 6687, 22. November 1837 Zahl 27395, 24. April 1839 Zahl 7319 und 24. Juni 1840 Zahl 19588 (beide Sub. Eröffnung vom 23. Juli 1831 Zahl 21967, 2. April 1835 Zahl 13258, 18. Dezember 1837 Zahl 45212, 9. Mai 1839 Zahl 16595 und 10. Juli 1840 Zahl 27911 freisämtl. Birkul. vom 28. Dezember 1831 Zahl 9576, 29. April 1835 Zahl 5188, 12. Februar 1838 Zahl 92, 8. Juli 1839 Zahl 6637 und 30. Juli 1840 Zahl 9842 ermittelte mit dem Bemerkten neuerlich anzugeben, daß, wenn bei den aus der Combination der Empfänge und Ausgaben resultierenden Heberschüssen Abweichungen von größerer Bedeutung sichtbar werden, die Ursachen hievon immer angegeben sind.

Gleichzeitig erhalten die k. k. Herren Kreis = kommissäre die Weisung, sich auf Grund der bestehenden hohen Vorschriften während der kommissionellen Dienst = reisen auch bei einzelnen Dörfern von Zeit zu Zeit von der Gebahrung die Heberzeugung zu verschaffen.

Bradisch am 11. Juni 1841.

Johann Kottam,

k. k. m. kgl. Subernialrath und Kreisauptmann

Gottfried Klingner,

k. k. Kreiskommissär,

Žádost:

k Slavnému Vrchnímu úřadu v Praze požadující Obce Salaš
 Slavně vyhlášené dle 26. listopadu 1848. tak poněkud zjednané.

	Kor.	Skl.
Obce Salašská požadující dle Slavního úřadu požadující ad 26. listopadu 1848. na Sálalání pro II. kvartal 1849	10	
Slavně na Slavního úřadu požadující ad 26. listopadu 1848	9	
Slavně dle Slavního úřadu požadující ad 26. listopadu 1848. A. 9448. na Sálalání pro III. kvartal 1848	11	
Slavně dle Slavního úřadu požadující ad 26. listopadu 1848. na Sálalání pro II. kvartal 1848	10	
Slavně na Sálalání na 2. kvartal 1848	25	%
Slavně na Sálalání na 3. kvartal 1848	25	%
Slavně na Sálalání a Sálalání za stob. milicij 1848	377	
Slavně Sálalání za stob. milicij	10	
Slavně Obce Sálalání Sálalání za stob. milicij	6	
Slavně Sálalání Sálalání za stob. milicij	130	
Slavně Sálalání Sálalání Sálalání	140	
Slavně Sálalání Sálalání	18	
Slavně na Sálalání Sálalání	50	
Slavně za Sálalání Sálalání Sálalání	1	
Slavně za Sálalání a za Sálalání Sálalání Sálalání	130	
Slavně ad Sálalání Sálalání Sálalání Sálalání	1	
Suma	2236	

o Sálalání dle 26. listopadu 1848.

+++ Martin Sálalání Sálalání
 Sálalání Sálalání
 Sálalání Sálalání

Sálalání Sálalání Sálalání Sálalání Sálalání Sálalání
 Sálalání Sálalání Sálalání Sálalání Sálalání Sálalání

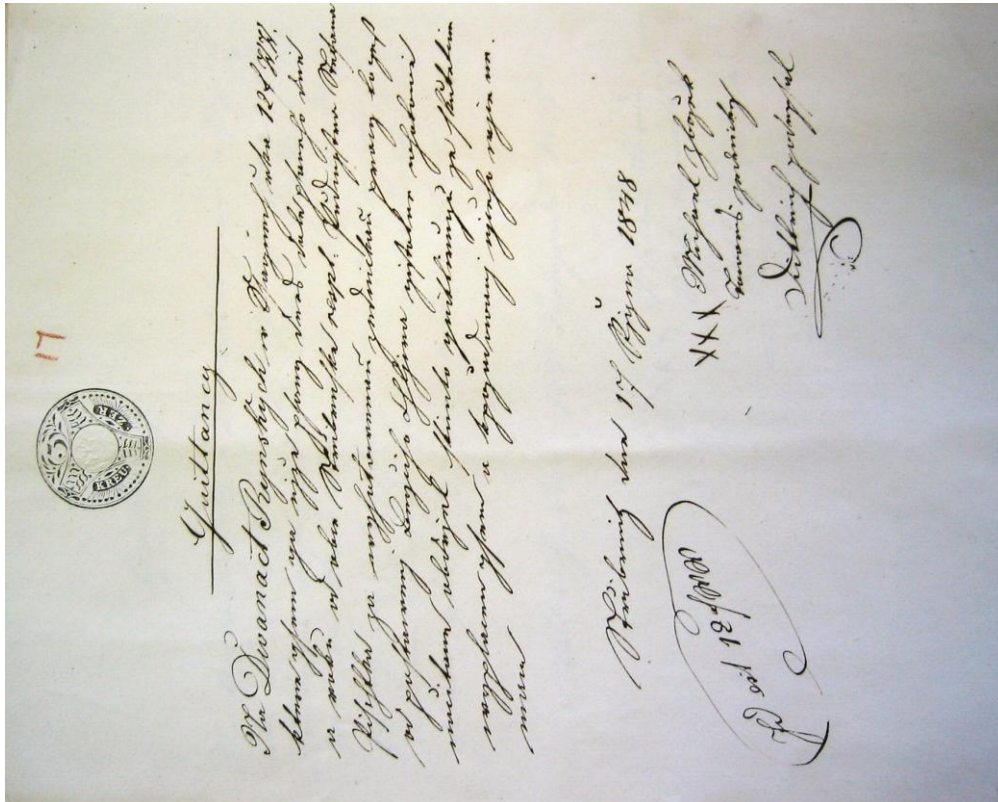
Sálalání Sálalání
 Sálalání Sálalání

8. Žádost obce Salaše o povolení výběru obecní skládky na výdaje za rok 1848 (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 12)

9. Titulní strana kontribuční knížky obce Huštěnovic z roku 1784 (SOKa UH, AO Huštěnovice, i. č. 9)

10. Kvittance na zaplacení stavby chléva pro obecního býka ve Stříbrnicích ze 17. října 1848 (MZAB, F 45, i. č. 413, kart. 12)